

«Η ενδοοικογενειακή βία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης Η οπτική των επαγγελματιών και προτάσεις βελτίωσης των εφαρμοζόμενων πολιτικών»

*Κατερίνα Γλυνιαδάκη, Υποψήφια Διδάκτωρ, European Institute, London School of
Economics*

*Δρ Άννα Κυριαζή, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια Juan de la Cierva-Formación, Institut
Barcelona d'Estudis Internacionals*

*Μαρία Μουρτζάκη, Δικηγόρος, Υπεύθυνη Δραστηριοτήτων Έρευνας και Συνηγορίας της
ActionAid*

Αθήνα, Νοέμβριος 2018

Θα θέλαμε να εκφράσουμε τις θερμές ευχαριστίες μας στις εθελόντριες της ActionAid, Ναταλί Δελλή, Στέλλα - Γεωργία Ελματζόγλου, Έλλη Θούα, Ευγενία Λαζαρίδου, Λένα Μανούσου, Ευθυμία Ντίβη, Διονυσία Παπαβασιλείου, Κατερίνα Ρέτζου και Ευδοκία Σκαρλάτου για την πολύτιμη συμβολή τους χωρίς την οποία η ολοκλήρωση της έρευνας θα ήταν αδύνατη, όπως επίσης και σε όλους όσοι συμμετείχαν στις συνεντεύξεις παρέχοντας το χρόνο και την οπτική της πολυετούς εμπειρίας και γνώσης τους γύρω από το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας.

Η βία κατά των γυναικών είναι η πιο ντροπιαστική παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ίσως η πλέον διαβρωτική. Δε γνωρίζει όρια γεωγραφικά, πολιτισμικά ή σχετικά με τον πλούτο. Για όσο συνεχίζεται δεν μπορούμε να μιλάμε για αληθινή πρόοδο προς την ισότητα, την ανάπτυξη και την ειρήνη.

Kofi Annan

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ5

ΕΙΣΑΓΩΓΗ6

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... 10

1. Ορισμός εννοιών..... 10

1.1. Παράγοντες που οδηγούν σε βίαιη συμπεριφορά..... 11

1.2. Επιπτώσεις της Βίας..... 16

1.3. Στατιστικά Στοιχεία για την Ελλάδα 17

1.5. Σπάζοντας τον Κύκλο της Βίας26

Η ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ.....28

1. Μεθοδολογικό πλαίσιο ψυχοκοινωνικής έρευνας.....28

2. Η Μη Αναφορά των Περιστατικών..... 30

3. Κύριες Αλλαγές36

4. Παράγοντες κινδύνου στην Ελληνική κοινωνία.....38

5. Οικονομική Κρίση45

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΞΟΝΑ50

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΝΟΜΙΚΗ/ΘΕΣΜΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....52

1. Η κατοχύρωση της έμφυλης ισότητας.....52

1.1. Η ισότητα των φύλων στην ελληνική έννομη τάξη – Χρονικά ορόσημα και δικαιωματικές κατακτήσεις.....52

1.1.1. Διεργασίες σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο52

1.1.2. Η αλλαγή του νομικού πλαισίου σε σχέση με την ισότητα των φύλων στην Ελλάδα56

1.1.3. Η αντιμετώπιση της ενδοικογενειακής βίας ως απαραίτητη προϋπόθεση της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή.....57

1.1.4. Η ψήφιση του Ν 3500/2006.....59

1.1.5. Ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης61

2. Η σημασία της νομολογίας για την αποτύπωση πτυχών της ενδοοικογενειακής βίας.....	64
3. Οι τροποποιήσεις του Ν 3500/2006 από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης	66
4. Άλλα διεθνή και εθνικά νομικά κείμενα για την προστασία από την έμφυλη και ενδοοικογενειακή βία.....	67
5. Φορείς αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας.....	68
5.1. Το δίκτυο της ΓΓΙΦ	69
6. Η έρευνα της ΓΓΙΦ για την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην έμφυλη βία	73
7. Δεδομένα από τις συνεντεύξεις της παρούσας έρευνας	74
ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	80
1. Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ και η προστασία των παιδιών από τη βία.	80
2. Η παιδική προστασία σε άλλα διεθνή, ευρωπαϊκά και εθνικά κείμενα	83
3. Η απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας για τα παιδιά	88
4. Ο Ν 3500/2006 για την άσκηση κάθε μορφής βίας μέσα στην οικογένεια	92
5. Η απομάκρυνση των παιδιών από την οικογένεια – Το ισχύον καθεστώς και οι εναλλακτικές μορφές φροντίδας.....	93
6. Οι φορείς παιδικής προστασίας στην Ελλάδα.....	101
7. Δεδομένα από τις συνεντεύξεις της παρούσας έρευνας.....	107
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΝΟΜΙΚΟΥ/ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΑΞΟΝΑ.....	111
ΜΕΡΟΣ Γ΄	
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	112
ΠΗΓΕΣ.....	117
ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ	121
ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ.....	137

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑμΕΑ	Άτομα με Ειδικές Ανάγκες
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΑΣΕΠ	Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού
ΓΓΙΦ	Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕΔΑ	Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΙΥΠ	Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού
ΛΟΑΤΚΙ	Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τρανς, Κουίρ, Ιντερσέξ
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Σ	Σύνταγμα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΧΘΔΕΕ	Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΧτΠ	Χαρμόγελο του Παιδιού
European Institute for Gender Equality	EIGE
European Union Agency for Fundamental Rights (Fundamental Rights Agency)	FRA
Office on Women' s Health	OWH
United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute	UNICRI
World Health Organization	WHO

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί φαινόμενο τόσο παλιό όσο οι ανθρώπινες κοινωνίες. Το επίθετο «ενδοοικογενειακή» ορίζει το περιβάλλον εντός του οποίου ασκείται η βία, ενώ η τελευταία περιλαμβάνει την άσκηση σωματικής, πνευματικής ή υλικής ισχύος με σκοπό την επίτευξη της επιβολής σε ένα πρόσωπο. Για τους Έλληνες η οικογένεια ήταν ανέκαθεν μία αξία με υψηλό συναισθηματικό πρόσημο που αντιπροσώπευε την ενότητα και το σταθερό σημείο αναφοράς σε περιόδους ταραχών και κρίσεων. Η προστασία της οικογένειας, ιδίως από εξωτερικούς παράγοντες που απειλούσαν τη συνοχή και την ακεραιότητά της αποτελούσε και αποτελεί μέχρι σήμερα μέλημα της ίδιας της οικογένειας, αλλά και της οργανωμένης κοινωνίας. Η αρχαία ελληνική παροιμία **«τα εν οίκω, μη εν δήμω»**, που σημαίνει ότι τα προσωπικά θέματα δεν μπορούν να συζητώνται με όλους, χρησιμοποιείται συχνά με κυριολεκτική σημασία ως προς τη χρήση των όρων «οίκος» και «δήμος» για να υποδείξει πως ό,τι συμβαίνει μέσα στο σπίτι είναι καθαρά προσωπική υπόθεση και δεν πρέπει να βγαίνει εκτός των τοιχών της οικογενειακής στέγης. Η άσκηση βίας, οποιασδήποτε μορφής, ήταν και είναι ένα από αυτά τα θέματα που μένουν **κρυφά** και πολλές φορές περνούν από γενιά σε γενιά ως μια κληρονομιά που κανείς δε θέλει, αλλά αναγκάζεται να αποδεχθεί.

Σήμερα, η ενδοοικογενειακή βία αναγνωρίζεται ως **κοινωνικό πρόβλημα και ως έγκλημα** που τιμωρείται μέσω της εφαρμογής εξειδικευμένου νομικού πλαισίου. Γνωρίζουμε, ωστόσο, από μύθους και αφηγήσεις της λαϊκής παράδοσης, καθώς και από απεικονίσεις των τεχνών και του πολιτισμού ότι η ενδοοικογενειακή βία ήταν μια κοινωνική κατάσταση, αποδεκτή πολλές φορές τόσο από το θύτη και το θύμα όσο και από το ευρύτερο περιβάλλον τους, πολύ πριν χαρακτηριστεί ως πρόβλημα. Ο ρόλος και η θέση των εμπλεκόμενων προσώπων μέσα στην οικογένεια καθορίζουν τις μορφές της βίας. Έτσι, η βία **μεταξύ συντρόφων και η βία που ασκείται από τους γονείς προς τα παιδιά** κατατάσσονται στις συχνότερες μορφές βίας που παρατηρούνται στο οικογενειακό πλαίσιο. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η βία που ασκείται μπορεί να είναι λεκτική, ψυχολογική, σωματική, σεξουαλική, κοινωνική υπό την έννοια του περιορισμού της κοινωνικής ζωής του θύματος, οικονομική, υπό την έννοια της στέρησης της οικονομικής ελευθερίας και ανεξαρτησίας και, ως προς τα παιδιά, η παραμέληση συγκεντρώνει αρκετά υψηλά ποσοστά.

Η Ελλάδα ήταν από τα ευρωπαϊκά κράτη που καθυστέρησαν να υιοθετήσουν το απαραίτητο εξειδικευμένο πλαίσιο για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Λίγο πριν από το 2006, τα αδικήματα που λάμβαναν χώρα στο πλαίσιο της οικογένειας τιμωρούνταν από τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα. Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή σε σχέση με την ισότητα των φύλων και την παιδική προστασία στην Ελλάδα, φαίνεται πως καθοριστικής σημασίας για την κατοχύρωση των σχετικών πλαισίων ήταν η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και η συνειδητοποίηση πρωτίστως σε διεθνές και

ευρωπαϊκό, αλλά μετέπειτα και σε εθνικό επίπεδο, ότι η ουσιαστική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών δεν μπορεί να επιτευχθεί αν οι γυναίκες και τα παιδιά δεν προστατευτούν από τη βία.

Η διαχρονική σύμπλευση των πολιτικών ισότητας, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται η καταπολέμηση κάθε μορφής βίας, με τις αντίστοιχες αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στον εργασιακό και ευρύτερα οικονομικό τομέα αναδεικνύει ότι πιθανές μεταβολές στο ένα πεδίο επηρεάζουν αναπόδραστα και το άλλο. Για παράδειγμα, όπως εξηγείται στο δεύτερο μεγάλο κεφάλαιο της έρευνας, η σταδιακή υιοθέτηση μέτρων για την ίση συμμετοχή των γυναικών σε όλο το φάσμα της πολιτικής και οικονομικής ζωής οδήγησε σε μεγαλύτερη και ουσιαστικότερη συμμετοχή τους σε κρίσιμες πτυχές της δημόσιας σφαίρας. Παράλληλα, με το πέρασμα των χρόνων και τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης που έπληξαν πολλά κράτη της Ευρώπης και του κόσμου, υιοθετήθηκαν μέτρα λιτότητας τα οποία οδήγησαν σε περικοπές των δημοσίων δαπανών για την υγεία, την εκπαίδευση και τη στελέχωση των δημοσίων υπηρεσιών γενικότερα. Μέτρα και πολιτικές που προωθούν την ισότητα και θα έπρεπε να εφαρμόζονται από συγκεκριμένους φορείς είτε δεν υλοποιούνται είτε εφαρμόζονται πλημμελώς. Η ισότητα ως αναπόσπαστο τμήμα των δημοσίων πολιτικών φαίνεται να βάλλεται σε επίπεδο πρακτικής εφαρμογής.

Λίγο πριν εμφανιστούν τα πρώτα σημάδια της οικονομικής κρίσης, εν έτει 2006, και μετά από μία σειρά αναθεωρήσεων και εκτενών σχολιασμών από τον ακαδημαϊκό χώρο και την κοινωνία των πολιτών, τέθηκε σε ισχύ ο **N 3500/2006**, ο οποίος ενίσχυσε τη γραμμή προστασίας μας απέναντι στην ενδοοικογενειακή βία και τις δράσεις της ελληνικής πολιτείας για την εγκαθίδρυση της ουσιαστικής ισότητας. Ο N 3500/2006, συμπληρωματικά με άλλες διατάξεις που εισήχθησαν με μεταγενέστερα νομικά κείμενα, αποτελεί μέχρι και σήμερα το βασικό νομικό εργαλείο για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Έκτοτε, το προστατευτικό πλέγμα που ίδρυσε, οδήγησε σε περισσότερες καταγγελίες και κατ' επέκταση μεγαλύτερη ορατότητα των περιστατικών βίας στην οικογένεια.

Ενώ η ίδια του η ψήφιση συγκεταλέγεται σε ένα από τα θετικότερα βήματα που έχουν γίνει για την αντιμετώπιση της βίας, το περιεχόμενό του δέχτηκε ποικίλες κριτικές, κυρίως σε ό,τι αφορά στο **προβάδισμα** που είχε η **προστασία της οικογενειακής ζωής και γαλήνης** έναντι της προστασίας του ατόμου. Γυναικείες οργανώσεις και κινήματα υπογράμμισαν ότι ο νόμος δεν έχει έμφυλο χαρακτήρα και πολλές γυναίκες θα βρεθούν ξανά απροστάτευτες και εκτεθειμένες. Στα θετικά του στοιχεία ήταν η **ρητή απαγόρευση της χρήσης βίας εναντίον των παιδιών** για παιδαγωγικούς λόγους. Αμφιλεγόμενη πρακτική που εισήχθη με τον N 3500/2006 ήταν η **ποινική διαμεσολάβηση**, όταν σε κάποιες περιπτώσεις πλημμελημάτων τα δύο μέρη συναινούν στην εξωδικαστική επίλυση της διαφοράς τους.

Ο Ν 3500/2006 δεν πρόλαβε να κλείσει τρία χρόνια εφαρμογής στην ελληνική έννομη τάξη, όταν ξεκίνησαν να φαίνονται τα πρώτα σημάδια της **οικονομικής κρίσης**. Τα καθημερινά προβλήματα στους κόλπους των οικογενειών άρχισαν να εντείνονται. Ο περιορισμός των οικονομικών πόρων και η ανεργία σταδιακά άλλαξαν συνήθειες και ισορροπίες. Με βάση τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας (ΕΛ.ΑΣ.) σε εθνικό επίπεδο από το 2014 μέχρι και το 2017 έχουν σημειωθεί **περισσότερα από 13.700** περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, με τις γυναίκες να αποτελούν περίπου το 70% των θυμάτων. Ωστόσο, είναι αμφίβολο το αν πράγματι η αύξηση που παρατηρείται μπορεί να συνδεθεί αιτιωδώς, άμεσα και αποκλειστικά με την οικονομική κρίση. Πλην όμως της εγκαθίδρυσης αιτιώδους σχέσης μεταξύ της αύξησης των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας και της οικονομικής κρίσης, η τελευταία έχει σίγουρα επηρεάσει αρνητικά τους διαθέσιμους πόρους για την αντιμετώπιση του φαινομένου, ενώ έχει αυξήσει τις εντάσεις στους κόλπους των οικογενειών που είδαν απότομα ρόλους και ισορροπίες να αλλάζουν.

Περί το 2010, η θεσμική διαχείριση της ενδοοικογενειακής και έμφυλης βίας βρισκόταν σε **πρώιμα στάδια** έχοντας ως βασικότερο κενό την **ανεπαρκή συγκέντρωση στατιστικών στοιχείων**, χωρίς τα οποία κάθε προγραμματισμός ή σχετικός στρατηγικός σχεδιασμός καθίσταται από δυσχερής ως αδύνατος. Πολλοί από τους κρατικούς μηχανισμούς που επρόκειτο να συσταθούν ή να στελεχωθούν προκειμένου να ενισχύσουν το σύστημα πρόληψης και προστασίας επλήγησαν από τα δημοσιονομικής φύσης μέτρα που εφαρμόστηκαν. Η κινητικότητα μεταξύ διαφόρων υπηρεσιών επιχείρησε να καλύψει το ανεπαρκές ανθρώπινο δυναμικό που έπρεπε να ανταποκριθεί σε περιστατικά βίας που με τα χρόνια φάνηκαν να αυξάνονται. **Συμβάσεις βραχείας διάρκειας** που συνάπτονται μεταξύ επαγγελματιών διαφόρων ειδικοτήτων που διαχειρίζονται περιστατικά ενδοοικογενειακής και έμφυλης βίας έχουν γίνει πραγματικότητα και αναπόσπαστο κομμάτι της διοικητικής πρακτικής, αδυνατώντας να εξασφαλίσουν τη συνέχεια στη φροντίδα και παρακολούθηση των περιστατικών. Αξίζει να σημειωθεί, πως από το 2015, το δίκτυο υπηρεσιών της ΓΓΙΦ έχει δεχτεί μεγάλο όγκο υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας από τους πληθυσμούς που έφτασαν με τα μεικτά μεταναστευτικά ρεύματα της τελευταίας τριετίας.

Στις σελίδες που ακολουθούν επιχειρείται η εξέταση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας με έμφαση στην απάντηση των παρακάτω βασικών ερωτημάτων:

1. Υπάρχει αύξηση των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής βίας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2010-2018); Εφόσον η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι καταφατική, μπορεί να εντοπιστεί επίδραση της οικονομικής κρίσης στην εκδήλωση και αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας;
2. Πώς λειτουργεί ο υπάρχων μηχανισμός απόκρισης στα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας και πώς θα μπορούσε να γίνει αποτελεσματικότερος;

3. Εντός του συγκεκριμένου πλαισίου, πώς θα μπορούσε να ενισχυθεί η προστασία των παιδιών – θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, ώστε να μην επηρεάζεται δυσανάλογα και προφανώς αρνητικά η υγιής τους ανάπτυξη;

Για το σκοπό αυτό, η διάρθρωση της παρούσας έρευνας περιλαμβάνει δύο εκτενείς ενότητες, οι οποίες αντανakλούν τα στάδια της εκδήλωσης και της αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας. Με άλλα λόγια, η πρώτη ενότητα αναλύει από ψυχοκοινωνική σκοπιά το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας (τυπολογία της βίας, προφίλ θύτη και θύματος, παράγοντες κινδύνου της ελληνικής κοινωνίας, αλλαγές και νέα δεδομένα). Περαιτέρω, χωρίζεται σε δύο υποενότητες από τις οποίες η πρώτη παρουσιάζει τη μέχρι τώρα βιβλιογραφική κάλυψη του φαινομένου αξιοποιώντας ερευνητικά (ποσοτικά και ποιοτικά) και, όπου καθίσταται αναγκαίο, ιστορικά δεδομένα, ενώ η δεύτερη αναλύει τα κυρίαρχα – επαναλαμβανόμενα μοτίβα που αναδύθηκαν από την έρευνα πεδίου, τα οποία άλλοτε επιβεβαιώνουν και άλλοτε όχι τα μέχρι σήμερα καταγεγραμμένα δεδομένα συμπεριλαμβανομένων εκείνων της παρούσας μελέτης.

Η δεύτερη ενότητα προχωρά στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο έχει αντιμετωπιστεί σε θεσμικό επίπεδο η ενδοοικογενειακή βία ως αναπόσπαστο τμήμα των πολιτικών ισότητας τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό χώρο. Η αναλυτική παράθεση της διαδρομής από τη Συνθήκη της Ρώμης του 1957, ιδρυτική της τότε Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, στον Ν 3500/2006 επιτελεί διπλό ρόλο: αφενός την ανάδειξη της στενής σχέσης και αλληλεπίδρασης μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και ισότητας, αφετέρου την ιστορική και συστηματική ερμηνεία του σχετικού πλαισίου, η οποία καταλήγει στην αποτίμηση της πρακτικής εφαρμογής και αποτελεσματικότητάς του. Και οι δύο ενότητες περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά αποσπάσματα των συνεντεύξεων που διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια της έρευνας πεδίου τα οποία αντιστοιχούν στα βασικά μοτίβα που αναδύθηκαν κατά την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων, όπως εξηγείται στην ανάπτυξη της μεθοδολογίας.

Στο τέλος κάθε ενότητας παρατίθενται τα σχετικά συμπεράσματα, ώστε να μπορεί ο αναγνώστης να διαμορφώσει σαφή εικόνα για τα βασικά δεδομένα που αναδύθηκαν από την ανάλυση που προηγήθηκε σε κάθε άξονα. Ωστόσο, καθώς οι δύο ενότητες δεν είναι ανεξάρτητες, αλλά παρουσιάζουν με ολιστικό τρόπο την κατάσταση που παρατηρείται σε ό,τι αφορά στην εκδήλωση και αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, οι προτάσεις πολιτικής εκτίθενται ενιαία και με έμφαση σε τέσσερις πυλώνες δράσεις, ήτοι την πρόληψη, τη διαχείριση των περιστατικών, την οργάνωση και το συντονισμό.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ορισμός εννοιών

Ως ενδοοικογενειακή ορίζεται οποιαδήποτε μορφή βίας που εκδηλώνεται μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον. Σύμφωνα με [τη σύμβαση της Κωνσταντινούπολης](#), «Ο όρος "ενδοοικογενειακή βία" περιλαμβάνει όλες τις πράξεις φυσικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας, οι οποίες συμβαίνουν εντός της οικογένειας ή οικογενειακής μονάδας ή μεταξύ πρώην ή νυν συζύγων ή συντρόφων, ανεξάρτητα ή όχι του κατά πόσο ο δράστης μοιράζεται ή έχει μοιρασθεί την ίδια κατοικία με το θύμα». Παρά τον πολύπλοκο και πολυδιάστατο χαρακτήρα του φαινομένου, υπάρχουν δυο πτυχές στις οποίες αξίζει να εστιάσουμε για την καλύτερη κατανόησή του. Η αναγνώριση των πιθανών κατευθύνσεων της βίαιης συμπεριφοράς ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας αποτελεί το πρώτο, και ο ποιοτικός διαχωρισμός των διαφόρων μορφών βίας το δεύτερο.

Η βία μεταξύ ερωτικών συντρόφων (Intimate Partner Violence), αποτελεί υποκατηγορία της ενδοοικογενειακής βίας (Domestic Violence), αλλά και της έμφυλης βίας (Gender-based Violence). Χαρακτηριστικό γνώρισμά της είναι η κατεύθυνση της βίας από το ένα μέλος του ζευγαριού προς το άλλο, τις περισσότερες φορές από τον άντρα προς τη γυναίκα. Η δεύτερη πιο συνηθισμένη κατεύθυνση της βίας ασκείται προς τα παιδιά και χαρακτηρίζεται ως παιδική κακοποίηση (Child Abuse) εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος. Σε αυτή την περίπτωση, δράστες είναι συνήθως οι γονείς, αλλά μπορεί να είναι και άλλα ενήλικα μέλη της ευρύτερης οικογένειας. Αν και με χαμηλότερη συχνότητα, βία μπορεί προκύψει και από τα –κυρίως έφηβα ή ενήλικα– παιδιά προς τους γονείς, αλλά και εκτός της πυρηνικής οικογένειας, δηλαδή από ή προς γιαγιάδες, παππούδες, θείους, θείες, ξαδέλφια, κ.λπ. Γενικότερα, τα πιο αδύναμα μέλη μιας οικογένειας είναι εκείνα που έχουν περισσότερες πιθανότητες να έρθουν αντιμέτωπα με κάποιου τύπου βίαιη συμπεριφορά εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος.

Όσον αφορά στην ίδια την βία διαπιστώνεται και ποιοτική διαφοροποίηση ανά μορφή βίας. Ενώ η κοινή γνώμη συχνά θεωρεί την σωματική βία ως συνώνυμη της ενδοοικογενειακής, στην πραγματικότητα αποτελεί μία μόνο κατηγορία της. Άλλες μορφές βίας που παρατηρούνται συχνά, ιδίως μεταξύ συντρόφων, είναι η σεξουαλική, η ψυχολογική/συναισθηματική, η οικονομική και η κοινωνική. Οι δύο τελευταίες αναφέρονται στον περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας και της κοινωνικής ζωής του ατόμου αντίστοιχα. Επιπλέον, στην περίπτωση της παιδικής κακοποίησης, η παραμέληση, είτε των σωματικών είτε των συναισθηματικών αναγκών του ανηλίκου, αναγνωρίζεται ως μια ακόμα αναγνωρισμένη μορφή βίας. Αν και οποιαδήποτε μορφή βίας μπορεί δυνητικά να ασκηθεί από οποιοδήποτε μέλος μιας οικογένειας προς κάποιο άλλο, η σεξουαλική βία, για παράδειγμα, τείνει να είναι πιο συνηθισμένη μεταξύ συντρόφων, ενώ η σωματική από τους γονείς προς τα παιδιά τους, συχνά χρησιμοποιούμενη και ως παιδαγωγική μέθοδος.

Σχεδόν πάντα, δύο ή παραπάνω από αυτές τις μορφές βίας συνυπάρχουν. Παράλληλα, τα βίαια περιστατικά συνήθως **δεν είναι μεμονωμένα**, αλλά επαναλαμβάνονται μέσα στο χρόνο. Παρότι η βία μεταξύ συντρόφων και η παιδική κακοποίηση αποτελούν δύο ξεχωριστές υποκατηγορίες ενδοοικογενειακής βίας, **πολύ συχνά εκδηλώνονται και οι δύο** εντός της οικογενειακής εστίας. Όπως θα συζητηθεί παρακάτω, βασίζονται σε κοινούς παράγοντες (Πίνακας 1) και έχουν παρόμοιες επιπτώσεις. Για το λόγο αυτό, οι δύο αυτές κατηγορίες θα εξετασθούν παράλληλα σε αυτή τη μελέτη, κάτι που ως τώρα φαίνεται να απουσιάζει από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα.

Αναφορικά με τους αποδέκτες της βίας, υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις στη σύγχρονη βιβλιογραφία για το αν θα πρέπει να αναφέρονται ως θύματα ή ως επιζήσαντες/επιζήσασες, με τον τελευταίο όρο να επικρατεί. Στην παρούσα μελέτη, ο όρος «**θύμα**» θα χρησιμοποιείται είτε για τις περιπτώσεις που ένα άτομο βρίσκεται ακόμα εκτεθειμένο σε ένα οικογενειακό περιβάλλον, όπου βιώνει βία, είτε για περιπτώσεις που αφορούν την ανάλυση του νομικού πλαισίου ή του συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Αντίθετα, ο όρος «**επιζήσαντες/επιζήσασες**» θα χρησιμοποιείται για άτομα που έχουν καταφέρει να ξεφύγουν από χρόνια έκθεση σε ενδοοικογενειακή βία και έχουν προχωρήσει στη ζωή τους, ή για την ανάλυση που αφορά τις βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της βίας.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η σε **βάθος κατανόηση** της ενδοοικογενειακής βίας μέσω μιας **πολυπρισματικής** προσέγγισης που επιδιώκει να αποτυπώσει την **πολυπλοκότητα** του φαινομένου και να αποδώσει μια, κατά το δυνατό, σαφή και πλήρη εικόνα γι' αυτό. Εστιάζοντας την ελληνική πραγματικότητα, σκοπό αποτελεί, επίσης, η παράθεση των διαθέσιμων **στατιστικών στοιχείων**, αλλά και των **γνώσεων** και **απόψεων** των ειδικών που δραστηριοποιούνται στο πεδίο. Στις σελίδες που ακολουθούν, εξετάζονται οι παράγοντες υψηλού κινδύνου που συνδέονται με την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς, οι επιπτώσεις της βίας στα άτομα που την υφίστανται, τα διαθέσιμα στοιχεία για την Ελλάδα σήμερα, αλλά και το γιατί είναι δύσκολο να σπάσει ο κύκλος της βίας. Όπως παρατέθηκε στην εισαγωγική ενότητα, για τη διαμόρφωση πληρέστερης εικόνας για το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας εξετάζεται το εφαρμοστέο νομικό πλαίσιο, ενώ περιλαμβάνεται κατάλογος συστάσεων πολιτικής στη βάση των συμπερασμάτων που εξάγονται από κάθε ενότητα.

1.1. Παράγοντες που οδηγούν σε βίαιη συμπεριφορά

Η εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς και επιθετικότητας έχει συσχετιστεί στη βιβλιογραφία με πληθώρα πιθανών παραγόντων, συμπεριλαμβανόμενων τόσο των **κληρονομικών χαρακτηριστικών** (π.χ. ψηλά επίπεδα τεστοστερόνης), όσο και των **επίκτητων συμπεριφορών** που διαμορφώνουν τα άτομα, καθώς μεγαλώνουν, μιμούμενα τον κοινωνικό τους περίγυρο (π.χ. εκδήλωση θυμού μέσω χρήσης της βίας) (Caraldi κ.α., 2012; Ali & Naylor, 2013). Σχεδόν όλοι οι κοινωνικοί επιστήμονες, ωστόσο, συμφωνούν ότι η **βία** είναι μια συμπεριφορά η οποία, κατά κύριο λόγο, **«μαθαίνεται»**. Η

παρούσα ενότητα προσεγγίζει το φαινόμενο από την ψυχοκοινωνική του σκοπιά, εστιάζοντας στους παράγοντες που αφορούν στα ατομικά χαρακτηριστικά και στις συμπεριφορές των δραστών, αλλά και στις κοινωνικές δυναμικές που τα διαμορφώνουν, και που τελικά οδηγούν σε ένα φαύλο κύκλο επαναλαμβανόμενης βίας μέσα στην οικογένεια.

Σε ατομικό επίπεδο, έχουν εντοπιστεί **ορισμένα δημογραφικά χαρακτηριστικά** που συνδέονται στενά με την άσκηση βίας, τόσο προς τις γυναίκες/συντρόφους, όσο και προς τα παιδιά (Christian, 2015). Για παράδειγμα, μελέτες έχουν δείξει επανειλημμένα ότι οι άντρες με χαμηλή μόρφωση είναι πιο πιθανόν να εκδηλώσουν βίαιη συμπεριφορά σε σύγκριση με εκείνους που έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο (Ackerson κ.α., 2008; Dalal, Rahman & Jansson, 2009, Wang, 2016). Αν και η προφανής εξήγηση είναι ότι η εξέλιξη της μόρφωσης συμβάλλει στην υιοθέτηση μη βίαιων συμπεριφορών, **ο ακριβής μηχανισμός** πίσω από τη συσχέτιση μεταξύ χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και βίαιης συμπεριφοράς **δεν είναι ξεκάθαρος**. Αφενός εντοπίζονται και άλλοι εξίσου σημαντικοί παράγοντες (π.χ. οικονομική δυσπραγία) που συνυπάρχουν με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και που, επίσης, συνδέονται με τη βίαιη συμπεριφορά, και αφετέρου η συσχέτιση αυτή μπορεί να μη βασίζεται σε πραγματικά στοιχεία. Καθώς οι γυναίκες από ανώτερα κοινωνικά στρώματα έχουν περισσότερα να «χάσουν» με την καταγγελία ενός τέτοιου περιστατικού, δεν αποτελεί έκπληξη ότι παρατηρείται η υποεκπροσώπησή τους στις επίσημες στατιστικές. Πέρα από τα δημογραφικά στοιχεία όμως, το χαρακτηριστικό που προβλέπει με μεγαλύτερη ακρίβεια την άσκηση βίας εντός του οικογενειακού πλαισίου είναι η κανονικοποίηση της βίας ως μέσο έκφρασης και ο ενστερνισμός του προτύπου του άντρα – κυριάρχου σε μια ανισότιμη συντροφική σχέση (Guedes κ.α., 2016).

Επιπλέον, η **προηγούμενη έκθεση σε βία** και τα προβλήματα ψυχικής υγείας και συμπεριφοράς που μακροπρόθεσμα ακολουθούν αυτή την εμπειρία, συγκαταλέγονται στους παράγοντες που δυνητικά συμβάλλουν στην άσκηση βίας. Ψυχικές διαταραχές όπως π.χ. η διαταραχή προσωπικότητας, και η κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών και αλκοόλ αποτελούν χαρακτηριστικά που συνδέονται τόσο με την εκδήλωση βίας μέσα στην οικογένεια όσο και με βίωμα κακοποίησης στο παρελθόν (Graham κ.α., 2008; Capaldi κ.α., 2012; Wade κ.α., 2016). Οι ειδικοί του κλάδου φαίνεται λοιπόν να συμφωνούν στο ότι η θυματοποίηση σε νεαρή ηλικία συγκαταλέγεται στους παράγοντες που προβλέπουν με μεγαλύτερη ακρίβεια την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς στην οικογένεια σε μεγαλύτερη ηλικία (Capaldi κ.α., 2012; Thornberry & Henry, 2012; Guedes κ.α., 2016). **Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει ότι ένα άτομο που έχει υπάρξει θύμα θα γίνει απαραίτητα δράστης στο μέλλον**. Η πραγματικότητα είναι ότι ίσως τα περισσότερα θύματα ενδοοικογενειακής βίας, δείχνοντας ανθεκτικότητα και ψυχική δύναμη, καταφέρνουν να προχωρήσουν στη ζωή τους ξεπερνώντας τις τραυματικές εμπειρίες. Είναι γεγονός, όμως, ότι ένα σημαντικό ποσοστό των δραστών έχουν υπάρξει θύματα βίας στην οικογένεια στο παρελθόν.

Αντίστοιχα, σε κοινωνικό επίπεδο, ένας από τους βασικότερους παράγοντες που συνδέεται με την χρήση βίας στις σχέσεις μεταξύ συντρόφων παγκοσμίως είναι **η γενικά αποδεκτή ιεραρχική κατανομή των έμφυλων ρόλων**, ή αλλιώς οι νόρμες που καθιστούν την κοινωνική θέση των αντρών ως πλεονεκτικότερη έναντι των γυναικών (WHO, 2017). Οι κοινωνικές αυτές πεποιθήσεις μπορεί να έχουν καθολική επιρροή, αφού **πέρα από τις συνειδήσεις των πολιτών εμποτίζουν και την λειτουργία των θεσμών**. Αυτό στην πράξη μπορεί να σημαίνει **γενικότερη ανοχή στην έμφυλη βία, χαμηλή λειτουργικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης που συνοδεύεται από αίσθημα ατιμωρησίας των θυτών και, συνεπώς, αδυναμία τερματισμού της άσκησης έμφυλης βίας** (Guedes κ.α., 2016). Πρόσφατες μελέτες που αφορούν στην ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα έχουν καταδείξει την αναποτελεσματική εφαρμογή του ισχύοντος νομικού πλαισίου και τις επιπτώσεις του στη διαίωνιση της βίας (UNICRI, 2014).

Πίνακας 1

Κοινοί παράγοντες κινδύνου για τη διάπραξη βίας κατά των γυναικών και βίας κατά των παιδιών

Ατομο (δράστης)	<ul style="list-style-type: none"> • Ήταν μάρτυρας ή βίωσε βία ως παιδί • Νεαρή ηλικία • Κατάχρηση αλκοόλ/ναρκωτικών • Κατάθλιψη • Διαταραχή προσωπικότητας / αντικοινωνική συμπεριφορά
Οικογένεια / νοικοκυριό	<ul style="list-style-type: none"> • Πεποιθήσεις για τη βία και την ανισότητα των φύλων • Σύγκρουση μεταξύ συντρόφων/διάλυση της οικογένειας • Ανδρική κυριαρχία στην οικογένεια • Οικονομικό άγχος • Φτώχεια / ένδεια • Μη βιολογικός πατέρας
Κοινότητα	<ul style="list-style-type: none"> • Θεσμοί που ανέχονται ή αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν στη βία • Ανοχή στη βία • Έλλειψη υπηρεσιών για γυναίκες, παιδιά, οικογένειες • Φυλετική και κοινωνική ανισότητα στην κοινότητα • Πεποιθήσεις σχετικά με την προστασία της ιδιωτικής ζωής στην οικογένεια • Υψηλό επίπεδο εγκληματικής βίας ή/και ένοπλη σύγκρουση
Κοινωνία	<ul style="list-style-type: none"> • Αναποτελεσματικές νομικές κυρώσεις • Κοινωνικές πεποιθήσεις που υποστηρίζουν τη βία, συμπεριλαμβανομένης της σωματικής τιμωρίας των συζύγων / παιδιών • Κοινωνική, οικονομική, νομική και πολιτική αποδυνάμωση των γυναικών

Πηγή: Guedes κ.α.. 2017, Πίνακας 2 (μετάφραση από τις συγγραφείς)

Ένας συναφής και εξίσου σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την ενδοοικογενειακή βία, αφορά στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης μιας κοινωνίας και το πώς διαμορφώνονται βάσει αυτού οι σχέσεις μεταξύ συντρόφων σε μια οικογένεια. Σε **παγκόσμιο επίπεδο**, υπάρχει συσχέτιση μεταξύ φτωχότερων οικονομιών και παραδοσιακότερων αντιλήψεων για τους ρόλους των φύλων (Kabeer και Natali, 2013), με το ένα να τροφοδοτεί το άλλο. Η γενική αποδοχή στερεοτυπικών έμφυλων ρόλων βάσει των οποίων ο άντρας είναι «ο κουβαλητής» και η γυναίκα «η νοικοκυρά του σπιτιού» μεταφράζεται συνήθως σε χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας, φαινόμενο το οποίο συμβάλλει στον περιορισμό της οικονομικής τους ελευθερίας (όπ.π.). Χωρίς αμφιβολία, όταν οι γυναίκες είναι εξαρτημένες οικονομικά από τους άντρες συντρόφους τους, δεν θα έχουν εύκολα τη δυνατότητα να ξεφύγουν σε περίπτωση που εκείνοι τους ασκούν βία.

Ωστόσο, η οικονομική ύφεση έχει συνδεθεί με την αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας και σε οικονομικά ανεπτυγμένες κοινωνίες. Μελέτες, για παράδειγμα, για τη μεγάλη ύφεση του 1930 στις Ηνωμένες Πολιτείες δείχνουν αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας κατά την ίδια περίοδο (Schneider κ.α., 2016), ενώ αύξηση του φαινομένου παρατηρήθηκε και κατά την πρόσφατη ύφεση του 2008 στο Ηνωμένο Βασίλειο (Smith, 2008). Αυτό που συμπεραίνεται είναι ότι **οι δυσχερείς οικονομικές συνθήκες αποτελούν βασική πηγή άγχους**, ειδικά για τους άντρες που τείνουν να συνδέουν την αυτοεκτίμησή τους με την ικανότητα να εξασφαλίζουν χρήματα για τους ίδιους και τις οικογένειές τους. Το έντονο άγχος της φτωχοποίησης με τη σειρά του ενεργοποιεί τους εν δυνάμει θύτες, οδηγώντας τους στην άσκηση βίας που κατευθύνεται προς άλλα μέλη της οικογένειας, κυρίως γυναίκες και παιδιά. Με τον τρόπο αυτό οι δράστες αποβλέπουν στην αποκατάσταση της θέσης ισχύος τους μέσα στη οικογένεια, όπως υποστηρίζει η συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση.

Η προσέγγιση όμως αυτή, έχει αμφισβητηθεί τα τελευταία χρόνια με κάποιους επιστήμονες να υποστηρίζουν ότι αυτό που στην πραγματικότητα επηρεάζει την αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας κατά τη διάρκεια υφέσεων δεν είναι τόσο τα υψηλά ποσοστά της ανεργίας των ανδρών, όσο εκείνα των γυναικών (Anderberg, κ.α., 2016). Η λογική εδώ είναι ότι **η αποδυναμωμένη οικονομική θέση της γυναίκας μειώνει την δυναμική του ρόλου της μέσα στην σχέση με το σύντροφό της**, σε κάποιες περιπτώσεις διευρύνοντας το ήδη υπάρχον χάσμα. Αυτή η νέα ανισορροπία και σχέση εξάρτησης αφενός κάνει κάποιους άντρες να θεωρήσουν πως μια κακοποιητική συμπεριφορά είναι πολύ πιθανό να γίνει ανεκτή, και αφετέρου εγκλωβίζει τις γυναίκες, όταν αυτές δεν είναι επαρκώς θωρακισμένες με αυτοπεποίθηση, πρακτικά μέσα και τη σχετική οικονομική ελευθερία για να ξεφύγουν από μία κακοποιητική σχέση.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η οικονομική κρίση, της οποίας τα σημάδια φάνηκαν έντονα από το 2010 κι έπειτα, έχει όντως συνδεθεί με αυξημένα ποσοστά βίας στην

οικογένεια (Το Βήμα, 22/5/2013; Huffpost, 17/12/2015; CNN Greece, 9/3/2017). Τα διαθέσιμα στοιχεία όμως δεν αντανakλούν απαραίτητα την πλήρη πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, υπάρχουν δύο ερωτήματα τα οποία παραμένουν αναπάντητα, και τα οποία χρήζουν περαιτέρω επιστημονικής διερεύνησης. Από τη μία, ο **αυξημένος αριθμός καταγγελιών δεν είναι σίγουρο αν αντικατοπτρίζει αυξημένα ποσοστά βίας στην οικογένεια, ή απλά τα αυξημένα ποσοστά καταγγελιών της ήδη υπάρχουσας** (π.χ. λόγω καλύτερης ενημέρωσης και κοινωνικής ευαισθητοποίησης στο θέμα). Από την άλλη, σε περίπτωση που όντως τα πραγματικά περιστατικά έχουν αυξηθεί, και **πάλι δεν είναι ξεκάθαρος ποιος είναι ο μηχανισμός πίσω από την αύξηση**, αν δηλαδή οφείλεται στην πρώτη ή στη δεύτερη θεωρητική προσέγγιση, όπως συζητήθηκε παραπάνω, ή ακόμα και σε διαφορετικά αίτια τα οποία μέχρι τώρα δε γνωρίζουμε.

1.2. Επιπτώσεις της Βίας

Όπως είναι προφανές, η έκθεση στη βία μπορεί να προκαλέσει **σωματικά τραύματα**, όπως αμυχές, μώλωπες, πληγές ή και σοβαρότερους τραυματισμούς τα οποία χρήζουν άμεσης ιατρικής φροντίδας. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, οι τραυματισμοί αυτοί μπορεί να θέσουν τη ζωή των θυμάτων σε κίνδυνο ή να οδηγήσουν σε **χρόνια και μη αναστρέψιμα προβλήματα υγείας, ειδικά όταν τα θύματα είναι παιδιά** (Sousa κ.α., 2011; Durrant & Ensom, 2012; Christian, 2015; WHO, 2017). Παρ' όλα αυτά, οι σοβαρότερες και περισσότερο μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της βίας δεν αφορούν στα σωματικά αλλά στα ψυχολογικά τραύματα, τα οποία συνήθως έχουν και κοινωνικές προεκτάσεις (όπ.π.).

Για τις γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας, **ψυχικές διαταραχές**, όπως η κατάθλιψη, η αγχώδης διαταραχή, το μετατραυματικό στρες ή και ακόμα οι τάσεις αυτοκτονίας αποτελούν συνήθη επακόλουθα της κακοποίησης, για μικρότερο ή για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, και ανεξάρτητα από τη μορφή βίας στην οποία εκτίθενται (WHO, 2013, 2017; OWH, 2018). Πέρα από το να δυσκολεύουν την καθημερινότητα των θυμάτων, τα επακόλουθα αυτά συχνά οδηγούν στην **απομόνωση από το φιλικό και οικογενειακό τους περιβάλλον**, αφού τα θύματα συνήθως αισθάνονται ντροπή και διστακτικότητα να μοιραστούν αυτό που τους συμβαίνει με τους γύρω τους (όπ.π.). Επιπρόσθετα, η ψυχολογική και συναισθηματική αποδυνάμωση των θυμάτων συχνά μειώνουν τη δυνατότητά τους να διατηρήσουν την εργασία τους, γεγονός που με τη σειρά του οδηγεί επιπλέον στην οικονομική τους αποδυνάμωση. Ως αποτέλεσμα, γίνεται ακόμα δυσκολότερο να σπάσει ο κύκλος της βίας.

Μάλιστα, εάν οι γυναίκες είναι ταυτόχρονα και μητέρες, η βία μπορεί να έχει **δευτερογενείς επιπτώσεις στα παιδιά τους**. Λόγω των παραπάνω προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, η ικανότητα τους να παραμείνουν λειτουργικές στην καθημερινότητά τους περιορίζεται, ενώ και η δυνατότητα τους να παρέχουν ένα ασφαλές, σταθερό και υποστηρικτικό περιβάλλον για τα παιδιά τους επίσης μειώνεται (OWH, 2013). Βέβαια, τα παιδιά που ζουν σε ένα περιβάλλον όπου υπάρχει βία, ακόμα και αν δεν στρέφεται άμεσα κατά των ίδιων, βρίσκονται ήδη εκτεθειμένα σε μια σειρά από κινδύνους. Εκτός του ότι οι

πιθανότητες να δεχτούν και τα ίδια βία αυξάνονται, είναι επίσης πολύ πιθανό **τα παιδιά-θεατές να εμφανίσουν συμπτώματα τραύματος**, όπως εφιάλτες και έντονα συναισθήματα άγχους, φόβου, ενοχής ή ντροπής, τα οποία ενδέχεται να είναι μακροχρόνια (Stanley, 2011). Συχνά επίσης καταλήγουν **να ταυτίζονται είτε με το δράστη είτε με το θύμα, και να μιμούνται τις αντίστοιχες συμπεριφορές**, εντός ή και εκτός του οικογενειακού περιβάλλοντος (όπ.π.).

Τα συμπτώματα αυτά είναι ακόμα εντονότερα και πιο μακροπρόθεσμα όταν τα ίδια τα παιδιά είναι εκείνα που κακοποιούνται. **Η εμπειρία της κακοποίησης μπορεί να πλήξει σημαντικά την ανάπτυξη ενός παιδιού, τόσο γνωστικά, όσο και κοινωνικά** (Stanley, 2011; Child Welfare Information Gateway, 2013). Άμεσες επιρροές στην συμπεριφορά τους μπορεί να είναι η χαμηλή απόδοση στο σχολείο και η εκδήλωση αντικοινωνικής ή και παραβατικής συμπεριφοράς από μικρή ηλικία. Αυτό συμβαίνει γιατί η τραυματική εμπειρία της βίας και οι ψυχικές διαταραχές που έπονται αυτής οδηγούν στην έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους γύρω τους, τη δυσκολία δημιουργίας και διατήρησης κοινωνικών δεσμών και κατά συνέπεια την τον κοινωνικό τους αποκλεισμό (όπ.π.). Καθώς τα παιδιά-θύματα ενδοοικογενειακής βίας συνήθως φοβούνται να το αναφέρουν, **δε γνωρίζουν πού να απευθυνθούν, ή με ποιο τρόπο να εκφράσουν** αυτό που τους συμβαίνει, η διαφυγή τους από ένα βίαιο περιβάλλον είναι τις περισσότερες φορές εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση.

Εκτός από το ατομικό επίπεδο, η ενδοοικογενειακή βία έχει αναμφίβολα αρνητικές επιπτώσεις και στη συνοχή μιας οικογένειας, ενώ αποτελεί και ευρύτερο κοινωνικό πρόβλημα. Η δυσκολία των κακοποιημένων γυναικών να παραμείνουν εργασιακά ενεργές και να ανταπεξέλθουν στις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις έχει αρνητικές επιπτώσεις και για τον εκάστοτε εργοδότη, αλλά και για την ευρύτερη οικονομία μιας χώρας. Αντίστοιχα, τα προβλήματα συμπεριφοράς που αποκτούν τα παιδιά λόγω της κακοποίησης ή της δευτερογενούς θυματοποίησης τους **μπορεί να μεταφραστούν σε βίαιη συμπεριφορά προς τους συμμαθητές τους στο σχολείο ή και στην αναπαραγωγή ενός εξίσου προβληματικού και βίαιου μοτίβου οικογένειας μετέπειτα στη ζωή τους**. Βέβαια, όπως προαναφέρθηκε, ο τραυματισμός των θυμάτων δεν είναι απαραίτητα ανεπανόρθωτος, αφού η μετέπειτα κατάλληλη στήριξη και ενδυνάμωση, καθώς και η ατομική προσπάθεια, παίζουν καθοριστικό ρόλο για την αποκατάστασή τους. Διαπιστώνεται όμως ότι οι συνέπειες της βίας στην οικογένεια εκτείνονται αρκετά πέρα από τους τέσσερις τοίχους της οικογενειακής στέγης.

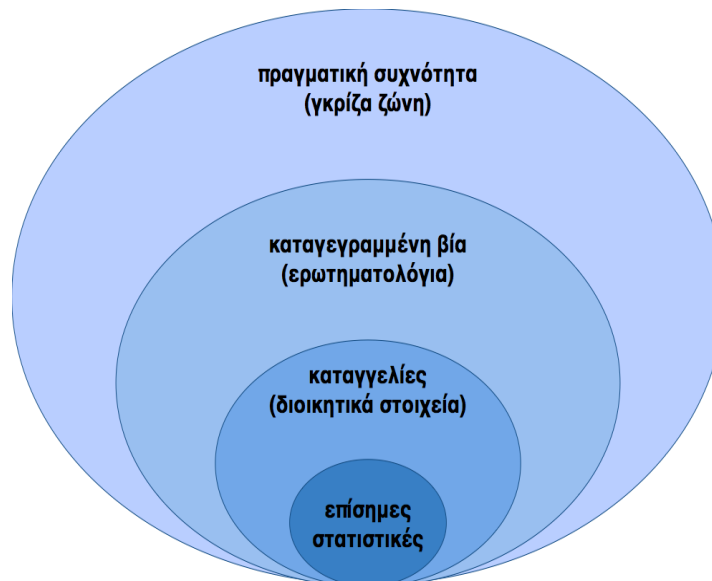
1.3. Στατιστικά Στοιχεία για την Ελλάδα

Στην προσπάθεια ανάλυσης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής και της έμφυλης βίας γενικότερα (Γράφημα 1) είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψιν μας ότι πολλά, αν όχι τα περισσότερα, περιστατικά βίας **δεν έρχονται ποτέ στο φως**, αφού δεν καταγγέλλονται στις αρχές, αλλά ούτε αναφέρονται σε εξειδικευμένες οργανώσεις. Είναι χαρακτηριστικό πως παρά το ότι ένας στους τέσσερις Έλληνες γνωρίζουν κάποιο πρόσωπο που υφίσταται ενδοοικογενειακή βία στη γειτονιά τους, πάνω από οχτώ στους δέκα δεν θεωρούν την ενδοοικογενειακή βία συνηθισμένο πρόβλημα (Eurobarometer, 2016). Η

απόκρυψη του φαινομένου μπορεί να συμβαίνει για διάφορους λόγους: είτε γιατί η ενδοοικογενειακή βία **θωρείται αυστηρά ιδιωτική υπόθεση**, είτε γιατί **δεν υπάρχει γνώση** ως προς τις διαθέσιμες κοινωνικές υπηρεσίες (όπ.π.), είτε ακόμα γιατί δεν είναι επαρκώς ξεκάθαρο το ποιές συμπεριφορές αποτελούν βία και ποιές όχι (Αρτινοπούλου & Φαρσεδάκης, 2003). Σε κάθε περίπτωση, το ζήτημα της **απουσίας κεντρικού μηχανισμού καταγραφής** των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας καθιστά εξαιρετικά **δύσκολη** τη διαμόρφωση σαφούς εικόνας των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου και, κατά συνέπεια, την ανάπτυξη κατάλληλων στρατηγικών για την αντιμετώπισή του..

Από τα στοιχεία που συλλέγονται από τις επίσημες καταγγελίες ωστόσο, καθώς και από τις έρευνες που έχουν εκπονηθεί μέχρι σήμερα στο πεδίο, οδηγούμαστε σε μια σειρά απο βασικά συμπεράσματα. Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί ότι για την Ελλάδα, όπως και για τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ, η έμφυλη βία αποτελεί σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της ΕΕ, **μία στις τέσσερις Ελληνίδες** άνω των 15 έχει βιώσει σωματική ή σεξουαλική βία τουλάχιστον μια φορά στη ζωή της, ενώ το **κόστος** της έμφυλης βίας για τη χώρα (απώλεια οικονομικής παραγωγής, χρήση υπηρεσιών, και προσωπικό κόστος) ανέρχεται στα **5 δισεκατομμύρια ευρώ το χρόνο** (European Institute for Gender Equality, 2017). Παρομοίως, και η παιδική κακοποίηση αγγίζει ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών στην Ελλάδα, με οχτώ στα δέκα να δηλώνουν ότι έχουν υποστεί τουλάχιστον μια μορφή κακοποίησης (ψυχολογική, σωματική, σεξουαλική ή παραμέληση), τουλάχιστον μια φορά στη ζωή τους (ΙΥΠ, 2016). Βέβαια, αν και γνωρίζουμε ότι οι δράστες τις περισσότερες φορές ανήκουν στον στενό κύκλο των θυμάτων, το ακριβές ποσοστό των περιστατικών που έλαβαν χώρα στο οικογενειακό περιβάλλον, δεν είναι γνωστό.

Γράφημα 1: Απεικόνιση περιστατικών ανά κατηγορία αναφοράς

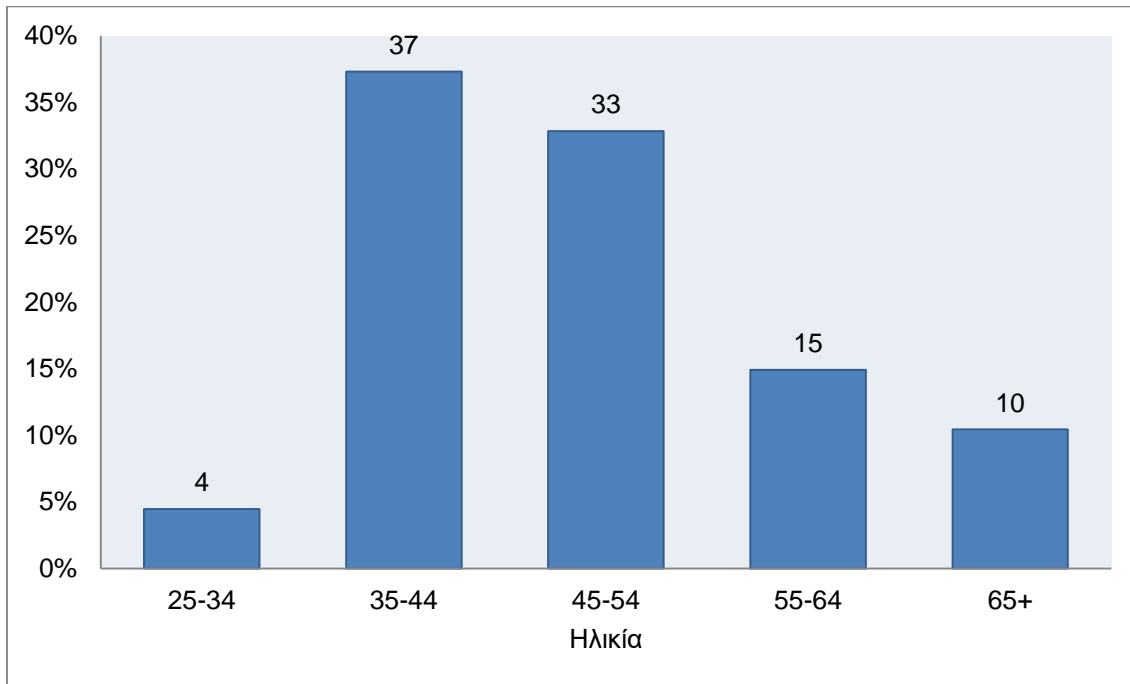
Πηγή: EIGE, 2017 <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/data-collection>

(μετάφραση από τις συγγραφείς)

Στις παραγράφους που ακολουθούν θα εστιάσουμε αποκλειστικά στα στοιχεία που αφορούν στη βία που εκδηλώνεται μέσα στην οικογένεια, αρχικά κατά των γυναικών, και στη συνέχεια κατά των παιδιών. Αξίζει να θυμόμαστε, ωστόσο, ότι τα διαθέσιμα στοιχεία προέρχονται κυρίως από **περιστατικά για τα οποία οι αρμόδιες υπηρεσίες έχουν λάβει γνώση, και άρα αποτελούν ένα μικρό ποσοστό των πραγματικών**. Το ποσοστό αυτό μάλιστα μπορεί να μην είναι αντιπροσωπευτικό του συνόλου, αφού είναι πιθανόν να υπάρχουν συνθήκες ή χαρακτηριστικά τα οποία εμποδίζουν στην αναφορά των περιστατικών (π.χ. αναλφαβητισμός/γλωσσική ανεπάρκεια θύματος, πρόσβαση σε τηλέφωνο, κ.λπ.) και τα οποία διαφοροποιούν ουσιαστικά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των καταγεγραμμένων περιστατικών σε σύγκριση με τα πραγματικά.

Αρχικά, σύμφωνα πρόσφατες αλλά και με παλαιότερες ποσοτικές μελέτες για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα, **δεν μπορεί εύκολα να σκιαγραφηθεί** ένα συγκεκριμένο δημογραφικό προφίλ, ούτε για τα θύματα, αλλά ούτε για τους δράστες (Αρτινοπούλου & Φαρσεδάκης, 2003; ΓΓΙΦ 2017, 2018). Αναφορικά με τη βία μεταξύ συντρόφων και τα θύματα βίας που κάλεσαν τη γραμμή SOS της Γενικής Γραμματείας Ισότητας (ΓΓΙΦ) κατά την περίοδο Νοεμβρίου 2016 – Νοεμβρίου 2017, πρόκειται ως επί το πλείστον για Ελληνίδες (87%), που προέρχονται όμως από όλες τις ηλικιακές κατηγορίες, τα μορφωτικά επίπεδα, και τις εργασιακές καταστάσεις. Αντίστοιχα, οι δράστες προέρχονται από ποικίλα δημογραφικά και κοινωνικο-οικονομικά υπόβαθρα, όπως δείχνει αναλυτικά μια πρόσφατη μελέτη πεδίου για λογαριασμό της ΓΓΙΦ (ΓΓΙΦ, 2018). Παρόλα αυτά, μια ανάλυση των στατιστικών ευρημάτων σε μεγαλύτερο βάθος, μας αποκαλύπτει την ύπαρξη συγκεκριμένων τάσεων. Ηλικιακά, η πλειοψηφία των δραστών, κοντά δηλαδή στο 70%, είναι μεταξύ 35 και 54 ετών, ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό (4,48%) φαίνεται να είναι νεαρότερης ηλικίας (Γράφημα 2). Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις αντίστοιχες τάσεις ανα τον κόσμο, όπου η εκδήλωση βίας στην οικογένεια συνδέεται με τη νεαρότερη ηλικία των δραστών (WHO, 2017), όμως δεν είναι ξεκάθαρο αν οι νεότεροι άντρες στην Ελλάδα είναι λιγότερο βίαιοι, ή αν οι νεότερες γυναίκες είναι πιο διστακτικές να καταγγείλουν τη βία.

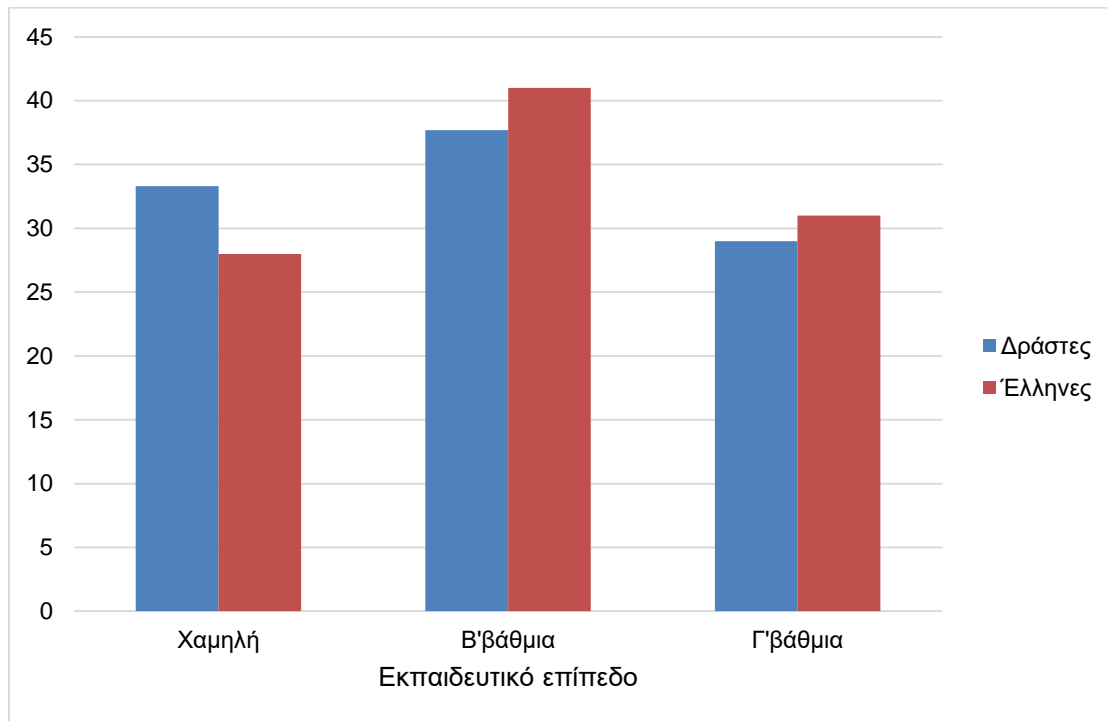
Γράφημα 2: Κατανομή των ατόμων που ασκούν/άσκησαν βία ανά ηλικιακή τάξη

Πηγή: ΓΓΙΦ, 2018

Αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο, παρατηρείται **ελαφρά υπερεκπροσώπηση αντρών χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου** ανάμεσα στους δράστες, σε σύγκριση με το γενικό πληθυσμό Ελλήνων αντρών (Γράφημα 3). Χαρακτηριστικά, 33,3% των δραστών ενδοοικογενειακής βίας δεν έχουν ολοκληρώσει την δευτεροβάθμια υποχρεωτική εκπαίδευση, λίγο πιο ψηλά από το ποσοστό των αντρών του γενικού πληθυσμού, που είναι 28%. Για εκείνους που έχουν ολοκληρώσει υποχρεωτική δευτεροβάθμια, αλλά όχι τριτοβάθμια εκπαίδευση, το ποσοστό των δραστών είναι 37,7%, έναντι 41% του γενικού πληθυσμού, ενώ για εκείνους πιο έχουν ολοκληρώσει και την τριτοβάθμια εκπαίδευση, το ποσοστό είναι 29%, έναντι 31% του γενικού πληθυσμού. Αν και το συγκεκριμένο δείγμα δεν είναι απαραίτητα αντιπροσωπευτικό του συνόλου των δραστών, τα ευρήματα αυτά συνάδουν και με τη διεθνή βιβλιογραφία (Ackerson κ.α., 2008; Dalal, Rahman & Jansson, 2009, Wang, 2016), αλλά και με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014).

Γράφημα 3: Επίπεδο Εκπαίδευσης Δραστών, έναντι Γενικού Ανδρικού Πληθυσμού (%)

Πηγή: Δημιουργία πίνακα από τις συγγραφείς, με χρήση στατιστικών στοιχείων από ΓΓΙΦ, 2018, και ΟΟΣΑ, 2016

Σχετικά με την ενδεχόμενη επίδραση της οικονομικής κρίσης στην αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας, **μια τέτοια σχέση δεν μπορεί ούτε να επιβεβαιωθεί αλλά ούτε να διαψευστεί, αφού δεν υπάρχουν αρκετά διαθέσιμα επίσημα στοιχεία**. Κατά την περίοδο πριν από την εμφάνιση των πρώτων συμπτωμάτων της οικονομικής κρίσης, και συγκεκριμένα το 2003, εκπονήθηκε η πρώτη και μοναδική πανελλαδική επιδημιολογική μελέτη για την ενδοοικογενειακή βία. Αν και η έρευνα αυτή προσφέρει πλούσιο υλικό προς ανάλυση, δεν μπορεί να συγκριθεί με πιο πρόσφατα στοιχεία, αφού **παρόμοια μελέτη δεν έχει εκπονηθεί έκτοτε για την Ελλάδα**. Ομοίως, τα στοιχεία της γραμμής SOS της ΓΓΙΦ ξεκίνησαν να είναι διαθέσιμα από το 2011-2012, όταν ξεκίνησε η λειτουργία της γραμμής στη σημερινή της μορφή, και δεν μπορούν να συγκριθούν με την εποχή πριν το 2010, δηλαδή πριν την κρίση. Το γεγονός, για παράδειγμα, ότι το 2011-2012 έγιναν 2.448 κλήσεις αφορώσες σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, σε σύγκριση με 2.432 αντίστοιχες κλήσεις για το 2016-2017 δεν είναι ιδιαίτερα βοηθητικό για την κατανόηση της επίδρασης της οικονομικής κρίσης. Παρ' ότι, λοιπόν, αρκετοί ειδικοί παρατηρούν αύξηση των περιστατικών της ενδοοικογενειακής βίας κατά την περίοδο της κρίσης (Αγγελή, 2015;

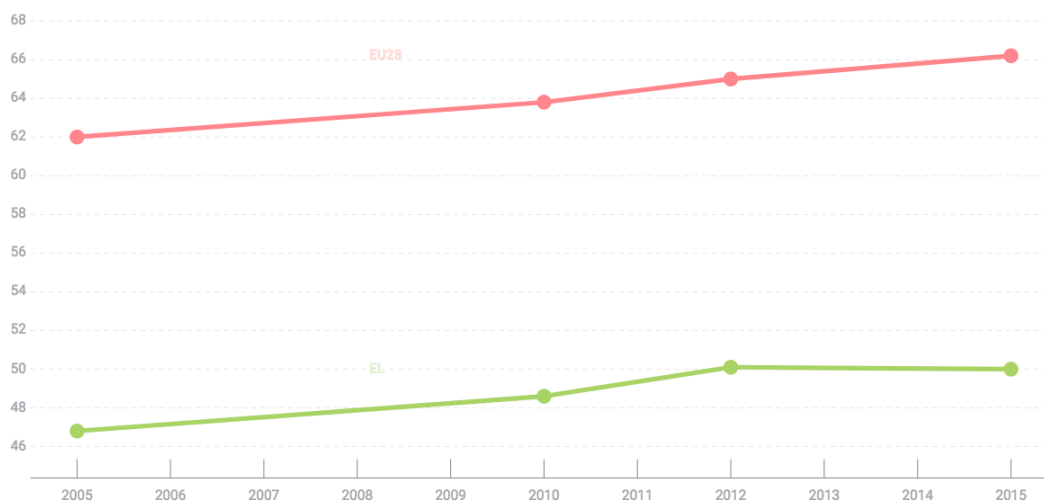
Psaropoulos, 2014; UNICRI, 2014), η παρατήρηση αυτή δεν είναι εύκολα αποδείξιμη για όλη την ελληνική επικράτεια.

Εστιάζοντας και πάλι στο προφίλ των δραστών, παρατηρούμε ότι κάτω από 10% ήταν άνεργοι ή αδρανείς/άεργοι, ποσοστό που είναι σημαντικά χαμηλότερο συγκριτικά με το γενικό πληθυσμό των Ελλήνων αντρών για την ίδια περίοδο, το οποίο κυμάνθηκε από 23.1% έως 16.8% από το 2012 ως το 2017 (Labour Force Survey, 2017). Φαινομενικά, αυτό το εύρημα δεν υποστηρίζει τη θεωρία του «ευνουχισμένου άντρα» που αναφέρθηκε παραπάνω, δηλαδή του άντρα-κουβαλητή, ο οποίος έχασε τη οικονομική του δύναμη λόγω της κρίσης και, αφού η κύρια ταυτότητά του κλονίστηκε, χρησιμοποίησε τη βία στην οικογένεια ως μέσο εκτόνωσης του θυμού του και αποκατάστασης του status του. Βέβαια, η αίσθηση του «ευνουχισμένου άντρα» που πιθανώς βιώνεται σε ατομικό επίπεδο μπορεί να μην είναι αποτέλεσμα μόνο της ανεργίας, αλλά και της φτωχοποίησης και της απότομης μείωσης της αγοραστικής δύναμης που αυτή συνεπάγεται.

Όπως επίσης τονίζει η προαναφερθείσα μελέτη (ΓΓΙΦ, 2018), η **ανεργία των θυμάτων** φαίνεται να είναι εκείνη που μετράει περισσότερο σε μια βίαια σχέση—ή μάλλον στη συνέχιση αυτής. Όντως, 37,7% των γυναικών-θυμάτων που έλαβαν μέρος στην έρευνα ήταν άνεργες, ποσοστό αντίστοιχο με εκείνο των γυναικών που κάλεσαν τη Γραμμή SOS της Γενικής Γραμματείας κατά την περίοδο 2016-2017 (28% ήταν άνεργες ή ανενεργές, σε σύγκριση με 22% που ήταν απασχολούμενες). Τα στοιχεία αυτά συμβαδίζουν περισσότερο με τη δεύτερη, και ίσως λιγότερο δημοφιλή, θεωρητική προσέγγιση που συζητήθηκε παραπάνω. Δηλαδή, το ότι οι γυναίκες, λόγω της οικονομικής κρίσης, δεν έχασαν μόνο την οικονομική τους δύναμη, αλλά και την δυνατότητα να μένουν μακριά από τους συντρόφους τους, όταν εκείνοι γίνονται βίαιοι.

Αυτό που επίσης αξίζει να σημειωθεί για το ρόλο της κρίσης είναι ότι **φαίνεται να ανέκοψε την ανοδική πορεία προς την ισότητα των φύλων για την Ελλάδα**, το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, είναι ενδεικτικό για τη θέση της γυναίκας τόσο στην κοινωνία όσο και στην οικογένεια. Όπως φαίνεται στο Γράφημα 4, η Ελλάδα πάντα βρισκόταν αρκετά κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ σε μια σειρά από βασικούς τομείς, συμπεριλαμβανομένης και της έμφυλης βίας (EIGE, 2017). Κατά τα πρώτα χρόνια της κρίσης, η πορεία προς την ισότητα δεν ανακόπηκε, κυρίως λόγω του ότι τα λεγόμενα «αντρικά επαγγέλματα» ήταν εκείνα που επλήγησαν πρώτα (Καραμεσίνη, 2015). Από το 2013 και μετά, όμως, οι υπάρχουσες ανισότητες επέμειναν, ανοίγοντας την ψαλίδα με τις υπόλοιπες χώρες την ΕΕ, και κατατάσσοντας την Ελλάδα στην τελευταία θέση για την ισότητα των φύλων μεταξύ των 28 κρατών-μελών για το 2017 (EIGE, 2017).

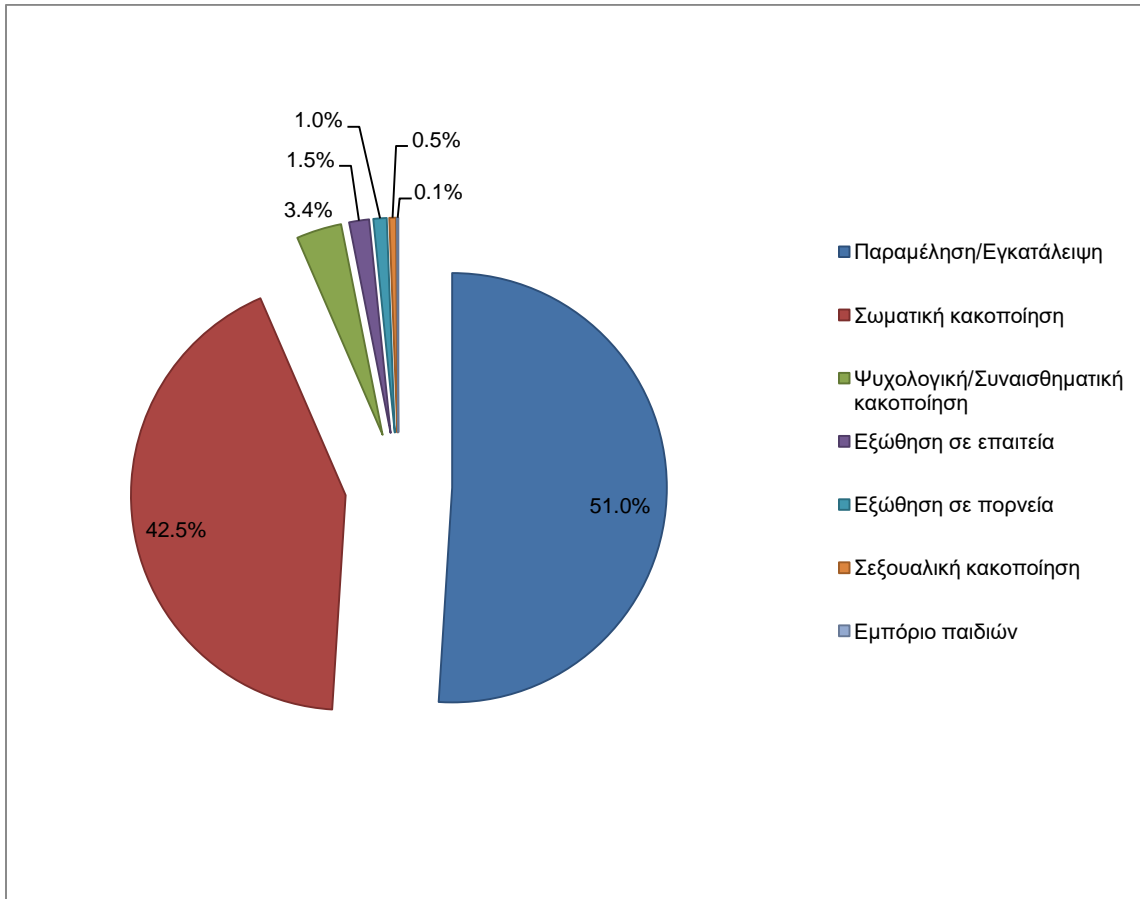
Γράφημα 4: Δείκτης Ισότητας των Φύλων για Ε.Ε. και Ελλάδα, 2005-2015

[Πηγή:](#) EIGE, 2017

Εκτός από την βία μεταξύ συντρόφων, τα στοιχεία για την κακοποίηση των παιδιών οδηγούν επίσης στην εξαγωγή κάποιων σημαντικών συμπερασμάτων για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα. **Σύμφωνα με το Χαμόγελο του Παιδιού (ΧΤΠ), υπήρξαν τηλεφωνικές καταγγελίες για την κακοποίηση 1.656 παιδιών στην Ελλάδα κατά το 2017, 802 από τις οποίες ήταν για αγόρια, και 691 για κορίτσια.** Από αυτές, το μεγαλύτερο μέρος αφορούσαν εγκατάλειψη ή παραμέληση ανηλίκων (51%), και σωματική βία εις βάρος τους (42,5%), όπως φαίνεται και στο γράφημα 5. Οι υπόλοιπες περιπτώσεις είχαν να κάνουν με ψυχολογική/ συναισθηματική κακοποίηση (3,4%), εξώθηση σε επαιτεία (1,5%), εξώθηση σε πορνεία (1%), σεξουαλική κακοποίηση (0,5%), και εμπόριο παιδιών (0,1%). Αναφορικά με τους δράστες, **στην πλειοψηφία των περιπτώσεων (93,7%) δράστες ήταν οι ίδιοι οι γονείς των παιδιών, είτε μαζί (37,5%), είτε μόνο η μητέρα (37%), ή μόνο ο πατέρας (19%),** ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις (4%) η κακοποίηση προερχόταν από άλλο συγγενικό μέλος της οικογένειας.

Γράφημα 5: Είδη και ποσοστά κακοποίησης παιδιών 2017

Πηγή: Χαμόγελο του Παιδιού, 2018

Αν και το Χαμόγελο του Παιδιού παρέχει τα πιο πρόσφατα στοιχεία για την παιδική κακοποίηση, η επιδημιολογική μελέτη που πραγματοποιήθηκε κατά το 2010-2012 από το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (ΙΥΠ) αποδεικνύει ότι **τα στοιχεία αυτά αποτελούν μονάχα τη κορυφή του παγόβουνου**. Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της αυτοαναφοράς και τη χρήση κατάλληλων ερωτηματολογίων σε 10.451 μαθητές και μαθήτριες ανά την Ελλάδα, προκύπτει ότι το 80% εξ' αυτών έχει υποστεί σωματική βία κάποια στιγμή στη ζωή του, το 80% έχει υποστεί ψυχολογική βία, το 20% σεξουαλική και το 40% ανέφερε παραμέληση (ΙΥΠ, 2013). Συγκρίνοντας τα στοιχεία αυτά με τα καταγεγραμμένα περιστατικά των αρμόδιων φορέων και υπηρεσιών (141 φορείς, 758 περιστατικά) για το έτος 2010, **φαίνεται ότι υπάρχει χάσμα ανάμεσα στο τί βιώνουν τα παιδιά και στο τι καταγράφεται**. Συγκεκριμένα, αν τα περιστατικά που έχουν καταγραφεί αναλυθούν με βάση το γενικό πληθυσμό ανά ηλικιακή κατηγορία, προκύπτει ότι μόλις 1.97% των παιδιών υπέστη σωματική κακοποίηση, 0.79% υπέστη σεξουαλική κακοποίηση, 5.66% ψυχολογική κακοποίηση, και 4.99% παραμέληση (όπ.π.).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι το φαινόμενο της κακοποίησης ανηλίκων στην Ελλάδα έχει πάρει εντελώς διαφορετικές διαστάσεις μετά και την λεγόμενη «προσφυγική κρίση», αφού χιλιάδες παιδιά, μεταξύ αυτών 3.050 ασυνόδευτα (Η Καθημερινή, 24/4/2018), ζουν σε ιδιαίτερα αντίξοες και επικίνδυνες συνθήκες. Μάλιστα, το 42% των ασυνόδευτων είναι είτε άστεγα είτε σε άτυπη στέγαση/φιλοξενία, ή σε «άγνωστη τοποθεσία» (ό.π.π.). Υπό αυτές τις συνθήκες, τα παιδιά γίνονται εύκολα θύματα κακοποίησης, είτε από τους ψυχικά τραυματισμένους γονείς και συγγενείς τους, είτε από τους, πιθανώς ακατάλληλους, φροντιστές τους, είτε από αγνώστους που αποβλέπουν στην εκμετάλλευσή τους. Και πάλι όμως, λόγω και των πρακτικών δυσκολιών, τα διαθέσιμα στοιχεία είναι κάτι παραπάνω από ελλιπή και έτσι δεν υπάρχει η δυνατότητα για περαιτέρω ανάλυση.

Αναφορικά με τα υπάρχοντα στοιχεία όμως, οι προαναφερθείσες έρευνες συμφωνούν ως προς το ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των περιστατικών παιδικής κακοποίησης **λαμβάνει χώρα εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος**. Σύμφωνα με την μελέτη του ΙΥΠ, κατά το 55% των περιπτώσεων, οι δράστες/-τριες και φροντιστές/-τριες είναι τα ίδια πρόσωπα, και στην πλειονότητά τους πρόκειται για τη μητέρα και τον πατέρα. Όσο για τα στοιχεία του Χαμόγελου του Παιδιού, είναι αξιοσημείωτο, ότι για τις φορές κατά τις οποίες δράστης ήταν ο ένας μόνο γονιός, η βία ήταν δύο φορές πιο πιθανόν να έρχεται από τη μητέρα από ότι από τον πατέρα. Αυτό ίσως δεν είναι κάτι που θα περιμέναμε, δεδομένου ότι ως επί το πλείστον τα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας είναι γυναίκες.

Μια πιθανή εξήγηση για το φαινόμενο «μητέρα-θύτης» είναι ότι το μεγαλύτερο μέρος της φροντίδας και επιμέλειας των παιδιών συνήθως εκπληρώνεται από τη μητέρα, λόγω της υψηλής γυναικείας ανεργίας (LSF, 2017), καθώς και των κυρίαρχων έμφυλων στερεοτύπων που θέλουν τη μητέρα ως κυρίως υπεύθυνη για την φροντίδα των παιδιών (Eurobarometer, 2017). Έτσι λοιπόν, τα παιδιά είναι στατιστικά πιο πιθανόν να τύχουν κακομεταχείρισης από τη μητέρα, αφού περνάνε πολύ περισσότερο χρόνο μαζί της από ό,τι με τον πατέρα, είτε οι γονείς είναι μαζί είτε είναι χωρισμένοι. Επίσης, είναι πιθανόν μια γυναίκα να είναι ταυτόχρονα και θύμα βίας από το σύντροφό της, αλλά και θύτης προς το παιδί της. Η σχέση θυματοποίησης και μετέπειτα εκδήλωσης βίας, συνεπώς, ισχύει και για τις γυναίκες που υφίστανται βία, αν και οι ως τώρα έρευνες εστιάζουν περισσότερο στην ισχύ του φαινομένου αυτού για τους άντρες-θύτες (Capaldi κ.α., 2012; Thornberry & Henry, 2012; Guedes κ.α., 2016). **Η προηγούμενη έκθεση σε βία, είναι πράγματι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά και των Ελλήνων δραστήων, αφού παρατηρείται σε ποσοστό 46,3%, δηλαδή σχεδόν σε μία από τις δύο περιπτώσεις** (ΓΓΓΓ, 2018). Η στενή αυτή σχέση μεταξύ πρώην θύματος και νυν θύτη αφενός ρίχνει φως σε έναν από τους βασικούς μηχανισμούς διαιώνισης της βίας, και αφετέρου μας υπενθυμίζει πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει έγκαιρη παρέμβαση, ώστε να σταματά ο κύκλος της βίας όσο νωρίτερα γίνεται.

1.5. Σπάζοντας τον Κύκλο της Βίας

Η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί συνήθως χρόνιο φαινόμενο, και αυτό γιατί πληθώρα παραγόντων ενισχύει την πολυπλοκότητα και την αναπαραγωγή του προβλήματος. Ίσως ο πιο σημαντικός παράγοντας που εμποδίζει έναν κύκλο βίας να σπάσει είναι το ότι, όπως προαναφέρθηκε, στις περισσότερες περιπτώσεις τα περιστατικά δεν καταγγέλλονται στις αρχές. Είναι ενδεικτικό ότι σύμφωνα με ευρωπαϊκές μελέτες, **21,3% των Ελληνίδων βιώνουν περιστατικά σωματικής ή σεξουαλικής βίας αλλά δεν το αναφέρουν, ποσοστό που είναι κατά 10 μονάδες πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ (EIGE, 2017)**. Τα χαμηλά ποσοστά καταγγελιών λειτουργούν ιδιαίτερα επιβαρυντικά στην αντιμετώπιση ενός τόσο μείζονος κοινωνικού ζητήματος όπως η ενδοοικογενειακή βία, καθώς εμποδίζουν την δημιουργία ενός κατάλληλου στρατηγικού σχεδιασμού που θα υποστηρίζει επαρκώς τα θύματα και θα σωφρονίζει τους θύτες. Άλλωστε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η βία στην οικογένεια, όπως και έξω από αυτή, συνιστά μια από τις σοβαρότατες παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων πλήττοντας τον πυρήνα της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Τί καθιστά όμως την αναφορά των περιστατικών τόσο δύσκολη; Σε ατομικό επίπεδο, **το θύμα συνήθως αισθάνεται αβοήθητο και εγκλωβισμένο**. Εκτός από τον έντονο φόβο που λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας για την αναφορά περιστατικών βίας στις αρχές, το θύμα ενδοοικογενειακής βίας συχνά νιώθει – μεταξύ άλλων – και αγάπη για το δράστη, με αποτέλεσμα να μην παίρνει εύκολα την απόφαση να προβεί σε καταγγελία. Αν μάλιστα πρόκειται για τη μητέρα, η σκέψη ότι τα παιδιά θα στερηθούν τον πατέρα τους επηρεάζει έτι περισσότερο τη στάση αυτή. Πέραν όμως των συναισθηματικών λόγων, υπάρχουν και πρακτικές δυσκολίες που επηρεάζουν αυτή την απόφαση. Ο οικονομικός παράγοντας είναι μάλλον ο πλέον καθοριστικός, το αν δηλαδή μπορεί το θύμα να ανεξαρτητοποιηθεί οικονομικά από το δράστη, και να στηρίξει και τα παιδιά αν αυτό χρειαστεί. Ο **βαθμός οικειότητας του θύματος με τη σχετική νομοθεσία** θεωρείται επίσης σημαντικός (FRA, 2014), ενώ σε περίπτωση που το θύμα είναι άτυπη μετανάστρια, ο φόβος της απέλασης λειτουργεί προσθετικά στο δισταγμό της να φτάσει ως τις αρχές (Reina, Lohman & Maldonado, 2014).

Σε κοινωνικό επίπεδο, η **έλλειψη ευαισθητοποίησης** και η αντίληψη ότι **πρόκειται για ιδιωτική υπόθεση** επίσης αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες. Ο ενδεχόμενος κοινωνικός στιγματισμός του θύματος, ή αλλιώς ο φόβος του «τι θα πει ο κόσμος όταν το μάθει», λειτουργεί εξίσου ανασταλτικά για την επίσημη καταγγελία περιστατικών, ειδικά όταν πρόκειται για μικρές, κλειστές κοινωνίες ή/και επαρχιακές πόλεις. **Είναι ενδεικτικό το ότι 66,7% των γυναικών που καταγγέλλουν περιστατικά βίας και αναζητούν βοήθεια είναι κάτοικοι μεγάλων αστικών κέντρων, σε σύγκριση με το μόλις 11,6% εκείνων που κατοικούν σε αγροτικές, ορεινές ή απομονωμένες περιοχές της χώρας (ΓΓΙΦ, 2018)**. Τα στατιστικά αυτά στοιχεία φανερώνουν τις επιπτώσεις της άτυπης πίεσης που μπορεί να δέχονται τα θύματα από τον κοινωνικό τους περίγυρο, μέσω των κυρίαρχων αντιλήψεων για τη βία, την οικογένεια, και τους ρόλους των φύλων μέσα σε αυτή.

Οι αντιλήψεις δε των ατόμων που βρίσκονται σε καίριες θέσεις ίσως είναι ακόμα πιο κρίσιμες για το αν το θύμα θα πάρει την απόφαση να μιλήσει. Παραδείγματα τέτοιων ατόμων είναι οι **αστυνομικοί** που έχουν την πρώτη επαφή με γυναίκες που καταφθάνουν στο τμήμα για να καταγγείλουν περιστατικά βίας, ή οι **δάσκαλοι** που έχουν καθημερινή επαφή με παιδιά, κάποια από τα οποία μπορεί να είναι θύματα κακοποίησης. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, η γνώση γύρω από το αντικείμενο της ενδοοικογενειακής βίας, καθώς και η κατάλληλη επιμόρφωση ως προς το χειρισμό συγκεκριμένων περιστατικών, καθορίζουν ουσιαστικά την έκβαση αυτών. Χωρίς αμφιβολία, **η κατάλληλη πληροφόρηση, ενημέρωση, και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας αλλά και των επαγγελματιών του πεδίου** θα ωφελούσε σημαντικά τα θύματα βίας, τόσο για να αναγνωρίζουν τη βία στις διάφορες μορφές της όσο και για να τη σταματούν έγκαιρα.

Πέραν του χαμηλού ποσοστού καταγγελίας περιστατικών, ο κυριότερος ίσως παράγοντας που δυσκολεύει την απονομή δικαιοσύνης είναι η αναποτελεσματική εφαρμογή της νομοθεσίας για την ενδοοικογενειακή βία (N 3500/2006). Σε πρώτο βαθμό, η αστυνομία μπορεί **να μην αντιδρά σύμφωνα με τη διαδικασία του αυτεπάγγελτου**, όπως ορίζει ο νόμος, είτε γιατί ορισμένοι αστυνομικοί δεν έχουν πλήρη γνώση των επιμέρους βημάτων που πρέπει να ακολουθηθούν, είτε επειδή προσωπικές αντιλήψεις/στάσεις παρεισφύουν στην άσκηση των καθηκόντων τους, ιδίως σε ό,τι έχει να κάνει με πτυχές της διαδικασίας, όπου υπάρχει το σχετικό περιθώριο διακριτικής ευχέρειας (UNICRI, 2014). Έπειτα, η χαρακτηριστική βραδύτητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης στην Ελλάδα δε συμβάλλει στην άμεση αποκατάσταση της έννομης τάξης και στην ανακούφιση του θύματος από το φόβο λόγω της χρόνιας έκθεσης στη βία (όπ.π.). Τέλος, η ανεπάρκεια των κατάλληλα στελεχωμένων δομών, και των εξειδικευμένων επαγγελματιών στο πεδίο (νομικών, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών) δυσχεραίνει περισσότερο τα πράγματα όσον αφορά στην παροχή άμεσης βοήθειας και στήριξης προς στα θύματα, όταν εκείνα τις χρειάζονται, ειδικά όταν βρίσκονται σε καθεστώς οικονομικής ανασφάλειας (όπ.π.).

Η ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ

1. Μεθοδολογικό πλαίσιο ψυχοκοινωνικής έρευνας

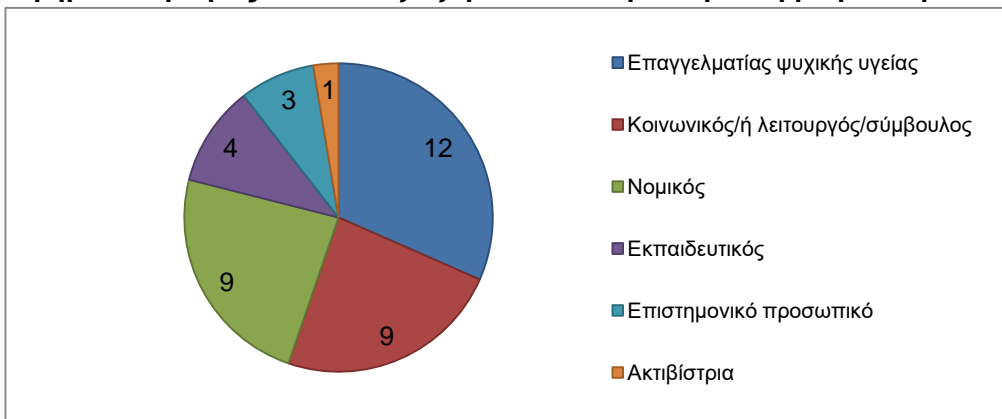
Σκοπό της παρούσας έρευνας αποτελεί αφενός η χαρτογράφηση και αξιολόγηση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας ως προς τη μορφή και την έκτασή του, αφετέρου, η εξακρίβωση πιθανών ποσοτικών ή ποιοτικών αλλαγών κατά την τελευταία δεκαετία της οικονομικής κρίσης. Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι οι **στατιστικές** που έχουμε στη διάθεσή μας είναι **αποσπασματικές** και επομένως **δεν αντανakλούν τις πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου**, η ερευνητική ομάδα κατέληξε στη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας βασισμένης στη συλλογή και ανάλυση πρωτογενών στοιχείων.

Πιο αναλυτικά, από τον Ιούλιο μέχρι τον Οκτώβριο 2018 πραγματοποιήθηκαν συνολικά 38 ημιδομημένες συνεντεύξεις με αρμόδια στελέχη¹ εξειδικευμένων φορέων του δημοσίου και της κοινωνίας των πολιτών σε Αθήνα και Πειραιά. Το Γράφημα 6 συνοψίζει την κατανομή των συνεντευξιαζόμενων ανά επαγγελματική ιδιότητα². Συγκεκριμένα, τα άτομα που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα δραστηριοποιούνται στους εξής φορείς και οργανισμούς: Actionaid Hellas, ΓΕΦΥΡΕΣ, Γιατροί του Κόσμου, Δήμος Αθηναίων, ΔΙΟΤΙΜΑ, Εισαγγελία του Αρείου Πάγου, Εισαγγελία Ενδοοικογενειακής Βίας (Πρωτοδικείο Αθηνών), ΙΑΣΙΣ, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Ελληνική Εταιρεία Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας, Ελληνικό Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης, Ένα Παιδί Ένας Κόσμος, Ένωση Ποινολόγων και Μαχόμενων Δικηγόρων, Εργαστήριο Διερεύνησης Ανθρωπίνων Σχέσεων, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Κέντρο Ημέρας Βαβέλ, Μέλισσα, Παιδικά Χωριά SOS Ελλάδος, SolidarityNow, Συμβουλευτικό Κέντρο Συντάγματος, Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων Αττικής (ΕΛ.ΑΣ.), Το Χαμόγελο του Παιδιού. Μεγάλος αριθμός εξ αυτών κατέχουν υψηλόβαθμες διοικητικές ή/και ερευνητικές θέσεις. Συμπεριελήφθησαν, επίσης, ένας διευθυντής σχολείου-ειδικός παιδαγωγός, ένας νομικός εμπειρογνώμονας δικαιωμάτων του παιδιού και ένας δικηγόρος-αναπληρωτής καθηγητής Ποινικού Δικαίου.

¹ Ως προς την κατανομή των φύλων, εκ των συνεντευξιαζόμενων, ο αριθμός των γυναικών ανήλθε στις 25 και των ανδρών στους 13.

² Οι επαγγελματικές κατηγορίες περιλαμβάνουν ιδιότητες που εμπλέκονται στη διαχείριση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, όπως ψυχολόγοι, κοινωνικοί/ές λειτουργοί, δικηγόροι, παιδαγωγοί κ.α.

Γράφημα 6: Αριθμός συνεντευξιαζόμενων ανά γενική επαγγελματική ιδιότητα

Οι μαρτυρίες επαγγελματιών που κατέχουν πολυετή εμπειρία στο χώρο και επομένως, μια εκ των έσω οπτική αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών που συμπληρώνουν και πλαισιώνουν τα ελλιπή διαθέσιμα ποσοτικά στοιχεία. Αν και εξαιρετικά ενήμερες, οι απόψεις αυτές παραμένουν υποκειμενικές. Ωστόσο, η παρούσα έρευνα δεν παύει να είναι **μια μοναδική προσπάθεια καταγραφής και κριτικής ανάλυσης των εμπειριών ενός εξαιρετικά ευρέως φάσματος ειδικών που εμπλέκονται στα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα**. Επιπλέον, η πρωτοτυπία της παρούσας έρευνας έγκειται στην ενσωμάτωση ενός **κοινού πλαισίου** του φαινομένου της βίας μεταξύ ερωτικών συντρόφων και της κακοποίησης παιδιών.

Box 1. Μεθοδολογία

Δειγματοληψία

Δεδομένης της φύσεως της παρούσας έρευνας εφαρμόστηκε σκόπιμη δειγματοληψία (purposive sampling), με σκοπό την προσέγγιση μιας αρκετά μεγάλης ομάδας επαγγελματιών με εμπειρία στις διάφορες πτυχές του πολύμορφου φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας. Συγκεκριμένα, κατά την πρώτη φάση του έργου εντοπίστηκαν οι συνεντευξιαζόμενοι μέσα από συστάσεις ή/και ιστοσελίδες. Στη συνέχεια προστέθηκαν περισσότεροι με την μέθοδο χιονόμπαλας (snowball sampling). Η συγκεκριμένη τεχνική δημιουργίας δείγματος ξεκινά από έναν ή περισσότερους πυρήνες γνωστών στοιχείων που μεγαλώνει σαν κυλιόμενη χιονομπάλα με κάθε συνέντευξη, βάσει των νέων πληροφοριών που προκύπτουν από τις αρχικές. Η εξασφάλιση πολλαπλών, ανεξάρτητων μεταξύ τους σημείων εισόδου στο δείγμα έγινε προς αποφυγή των περιορισμών μεμονωμένων αλυσίδων χιονομπάλας, και κυρίως για να εξασφαλισθεί ένα όσο το δυνατόν μεγαλύτερο φάσμα ειδικών (Singleton and Straits 2017 [1999], Κεφάλαιο 4). Η συλλογή δεδομένων σταμάτησε με την επίτευξη σχετικού κορεσμού – όταν δηλαδή η οριακή συνεισφορά της κάθε νέας συνέντευξης με καινούριες πληροφορίες μειώθηκε ικανοποιητικά.

Κύρια θέματα

Η μέση διάρκεια των συνεντεύξεων ανέρχεται περίπου στη μία ώρα κατά προσέγγιση και οι συνεντεύξεις είχαν τη μορφή απλής συζήτησης. Πριν την διεξαγωγή των συνεντεύξεων δημιουργήθηκε, βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων, ένας κατάλογος πέντε σημείων τα οποία συζητήθηκαν σε κάθε συνέντευξη, αφήνοντας, όμως, το περιθώριο στους συμμετέχοντες να εμβαθύνουν σε ορισμένα σημεία ή να αναφέρουν οι ίδιοι επιπλέον θέματα. Ο οδηγός ερωτήσεων συμπεριλάμβανε τις εξής ενότητες:

- μορφή, είδος και έκταση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας,
- παράγοντες κινδύνου,
- τυχόν επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης,
- τυχόν επιπτώσεις του προσφυγικού ζητήματος,
- ρόλος και επάρκεια των αρμόδιων φορέων και δομών.

Επεξεργασία

Οι συνεντεύξεις – πλην τεσσάρων – ηχογραφήθηκαν και στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν. Για τις τέσσερις μη μαγνητοφωνηθείσες συνεντεύξεις, για τις οποίες δεν ελήφθη η σχετική συγκατάθεση, έγινε επιτόπια λεπτομερής καταγραφή του περιεχομένου τους από την ερευνήτρια. Το υλικό αυτό αποτέλεσε αντικείμενο επεξεργασίας με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Μέσα από την επανειλημμένη και στενή ανάγνωση των κειμένων εντοπίστηκαν σταδιακά επαναλαμβανόμενα νοηματικά μοτίβα ή «θέματα» (Braun and Clarke, 2006) και στη συνέχεια έλαβε χώρα η λεπτομερής περιγραφή και κριτική ανάλυση αυτών.

Εμπιστευτικότητα

Οι συνεντευξιαζόμενοι/ες έλαβαν πλήρη γνώση για το πώς θα χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα της συνέντευξης. Πιο συγκεκριμένα, πριν από τη διεξαγωγή της κάθε συνέντευξης δόθηκε προφορική συγκατάθεση, ενώ τα απαραίτητα μέτρα για την εξασφάλιση της εμπιστευτικότητας και της προστασίας της ανωνυμίας των ερωτηθέντων ελήφθησαν σε συμμόρφωση προς το σχετικό με την προστασία των προσωπικών δεδομένων νομικό πλαίσιο (Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27^{ης} Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ).

2. Η Μη Αναφορά Περιστατικών

Βασικός περιορισμός της έρευνάς μας, όπως και κάθε έρευνας που αφορά στην ενδοοικογενειακή βία, ήταν η έλλειψη στατιστικών στοιχείων που να αντικατοπτρίζουν πιστά τις πραγματικές παραμέτρους του φαινομένου. Αποτελεί σημαντικό μειονέκτημα η **απουσία μιας ενιαίας πανελλαδικής βάσης δεδομένων**, όπου να καταχωρούνται αυτού του είδους στοιχεία, με αποτέλεσμα η κάθε υπηρεσία ή οργανισμός να κρατά τα δικά του αποσπασματικά αρχεία. Ως εκ τούτου, μια υπόθεση μπορεί να αποτυπώνεται πολλαπλές φορές σε διάφορα αρχεία ή και καμία.

Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, ένα μεγάλο ποσοστό περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας **δεν καταγράφονται στις υπάρχουσες επίσημες στατιστικές**, επειδή τα θύματα δεν απευθύνονται ποτέ σε κάποιον οργανισμό ή αρχή. Οι λόγοι είναι πολλοί και αλληλένδετοι, και απορρέουν από τη φύση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, από τα ατομικά χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων, αλλά και από τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις και άλλες συνθήκες που σχετίζονται με το πολιτικό ή/και οικονομικό πλαίσιο. Ένα από τα πρωταρχικά μελήματα της ερευνητικής ομάδας, λοιπόν, ήταν η **διαλεύκανση, μέσα από τις μαρτυρίες των ειδικών, των κύριων αιτιών της ελλιπούς αναφοράς με γνώμονα τη βελτίωση των υπάρχουσών πρακτικών**.

Για να καταγγελθεί στις αρχές ή σε άλλο φορέα, βέβαια, ένα περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας **βασική προϋπόθεση είναι να εκλαμβάνεται ως τέτοιο**. Πρέπει δηλαδή μια συγκεκριμένη συμπεριφορά να αναγνωρίζεται ως βία και, ενδεχομένως, ως κατακρίτη ή και αξιόποινη πράξη από τους άμεσα εμπλεκόμενους ή/και από την κοινωνία ευρέως. Είναι λοιπόν αναμενόμενο να μην δηλώνεται ένα περιστατικό όταν το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται ως κάτι κανονικό:

«Δηλαδή βλέπουμε ακόμα και γυναίκες να αντιμετωπίζουν αυτό το πράγμα και να λένε ότι “εντάξει, είναι άντρας και θα το κάνει κι αυτό”», Εκπαιδευτικός

Το πώς οι γκρίζες ζώνες και τα ασαφή όρια που ορίζουν πού ξεκινά η ενδοοικογενειακή βία περιπλέκουν την αντιμετώπιση του φαινομένου θα συζητηθεί πιο αναλυτικά στην επόμενη ενότητα. Προς το παρόν ας δούμε ποιοι είναι, κατά τους ειδικούς, οι κύριοι παράγοντες που αποτρέπουν την καταγγελία ενός περιστατικού.

Οι συνεντευξιαζόμενοι/ες ανέφεραν συχνά τα συναισθήματα της **ντροπής ή ενοχής**. Η ενδοοικογενειακή βία εκδηλώνεται στο πλαίσιο των πιο στενών προσωπικών σχέσεων και απαιτεί την **λεπτομερή διήγηση προσωπικών εμπειριών**. Όπως σημειώνει και η συνεντευξιαζόμενη παρακάτω:

«Καταρχάς δεν είναι καθόλου απλό να πάει μια γυναίκα έτσι απλά σε ένα αστυνομικό τμήμα, να αναφέρει κάτι που είναι προσωπικό της βίωμα και που η ίδια κρίνει και κατακρίνει διαρκώς τον εαυτό της σε όλη αυτή τη διαδικασία της κακοποίησης, για αρκετό διάστημα. Οπότε χωρίς ενδυνάμωση και προεργασία, είναι δύσκολο ξαφνικά να βρεθεί σε ένα αστυνομικό τμήμα και να αφηγείται τη ζωή της, έχοντας και την ανασφάλεια του πώς ακούγεται αυτό που λέει», Νομικός

Πολλές φορές είναι ο **φόβος** που αποτρέπει το θύμα να κάνει το επόμενο βήμα είτε λόγω της αίσθησης ανασφάλειας και αβεβαιότητας είτε λόγω του ενεργού εκφοβισμού από το άτομο που ασκεί βία:

*«Επίσης, υπάρχει απειλή, “Θα σε βρω”, “θα σε σκοτώσω”, “όπου και να ‘σαι θα σε βρω”, εκεί στηρίζονται όλοι, όλη η κακοποίηση στηρίζεται στο φόβο»,
Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας*

Σε περιπτώσεις έμφυλης βίας, η **οικονομική εξάρτηση** (πραγματική η αντιληπτή) του ενός μέλους – συνήθως της γυναίκας – είναι επίσης μια σημαντική αιτία είτε επειδή μόνη της δεν μπορεί να εξασφαλίσει τα προς το ζην (για την ίδια ή και για τα παιδιά της) είτε επειδή είναι αδύνατη η διατήρηση του προϋπάρχοντος οικονομικού status. Αλλά και όσον αφορά στην παιδική κακοποίηση, τα οικονομικά κίνητρα μπορεί να παίξουν καθοριστικό ρόλο:

«Αν λοιπόν μία οικογένεια αλλοδαπών που βρίσκεται εδώ και δουλεύει μόνο ο μπαμπάς, η μαμά δεν έχει δουλέψει ποτέ και ενδεχομένως να μη μιλάει καν τη γλώσσα [...] Εάν ο μπαμπάς μπει φυλακή από πού θα έχει εισόδημα αυτή η οικογένεια; Οπότε αυτό έχει συμβεί όχι μόνο μία φορά. Και έρχεται εδώ το παιδί και λέει ότι δεν το έκανε αυτό ο μπαμπάς. Ή ότι δε συνέβη αυτό. Και μπορεί να μην είναι ο μπαμπάς. Μπορεί να είναι ο πατριός, ένας σύντροφος της μαμάς ή κάποιος που δίνει λεφτά στην οικογένεια με έναν τρόπο που δεν μπορεί το παιδί να τα εξασφαλίσει αλλιώς», Επαγγελματίας ψυχικής υγείας

Αυτό το απόσπασμα δείχνει επίσης, πώς οι πολλαπλές διακρίσεις και τα εμπόδια – στη συγκεκριμένη περίπτωση η διασταύρωση της μεταναστευτικής προέλευσης και της κακής οικονομικής κατάστασης – ασκούν επιρροή **σωρευτικά** (βλ. παρακάτω).

Μια άλλη ομάδα παραγόντων που ανέφεραν οι ειδικοί είναι οι **κοινωνικές αντιλήψεις και προσδοκίες**. Στις συνεντεύξεις αναφέρθηκε, για παράδειγμα, πως μέλη της οικογένειας ή της κοινότητας μπορεί να **αποτρέψουν** ενεργά την καταγγελία ενός περιστατικού από το θύμα, προσπαθώντας να μειώσουν τη σοβαρότητα της κατάστασης, ή κατηγορώντας το ίδιο το θύμα:

«Πολύ συχνά ακούμε να λένε “αυτή τα ήθελε”», Νομικός

Οι κοινωνικές απόψεις και προσδοκίες μπορούν και να εσωτερικευτούν, με το θύμα να σκέφτεται **«τι θα πει ο κόσμος»**, να θέλει να αποφύγει το στίγμα του χωρισμού για την ίδια ή τα παιδιά της, ή επειδή επιθυμεί με οποιοδήποτε τρόπο να αποτρέψει τη διάλυση της οικογένειας.

*«Γιατί μια γυναίκα να αναλαμβάνει πληρώνοντας κάθε τίμημα να διατηρήσει το όνειρο μιας συνεκτικής οικογένειας; Αυτό έχει να κάνει με τα στερεότυπα, με τον τρόπο που δομεί ίσως μια κοινωνία τις προσδοκίες των μελών της. [...] Δηλαδή σαν να είναι η ίδια υπεύθυνη ολικά για να διατηρήσει τη συνοχή της οικογένειας.»,
Επαγγελματίας ψυχικής υγείας*

Αξίζει να σημειωθεί πως **τα ίδια πατριαρχικά στερεότυπα αποτρέπουν συχνά και τους άντρες** από το να δηλώσουν περιστατικά βίας από ερωτικό σύντροφο φοβούμενοι τον εξευτελισμό:

«Τι μαθαίνουμε, τι ακούμε; Χτύπησε ο άντρας τη γυναίκα. [...] Ξέρετε πόσοι άντρες τρώνε ξύλο; Κανένας από αυτούς δεν πάει στην αστυνομία και δεν το δημοσιοποιεί. Κανένας. Γιατί είναι κοινωνικό ταμπού. Ποιος άντρας θα πάει να πει ότι έφαγε ξύλο από τη γυναίκα του;», Νομικός

Αναμφίβολα, όμως, οι **αξίες και νόρμες** της παραδοσιακής πατριαρχικής κοινωνίας **συνδέονται δυσανάλογα με τη θυματοποίηση των γυναικών**. Ομοίως, η ντροπή και ο **φόβος του στιγματισμού** λειτουργούν αποτρεπτικά ειδικά σε περιπτώσεις της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών.

Εξ' ορισμού, η ενδοοικογενειακή βία λαμβάνει χώρα μεταξύ ατόμων που σχεδόν πάντα συνδέονται με συναισθήματα έντονης στοργής και προσωπικής αφοσίωσης, και έτσι ο οίκτος και η ενοχή επίσης, λειτουργούν αποτρεπτικά – ειδικά όταν πρόκειται για παιδιά – παίρνοντας συχνά και τη μορφή συναισθηματικού εκβιασμού:

«Γιατί φαντάσου πόσες ενήλικες γυναίκες έχουν κακοποιηθεί και δεν το λένε ποτέ. Πόσο δύσκολο είναι για ένα παιδί που έχει τρομοκρατηθεί που του έχει πει ο άλλος ότι “δε θα σε πιστέψει κανείς” που του έχει πει ότι “θα μπω φυλακή κι εγώ σ’ αγαπάω. Εσύ δε μ’ αγαπάς;», Επαγγελματίας ψυχικής υγείας

Τι αποτρέπει όμως τρίτους από την καταγγελία περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας; Ένας λόγος είναι πως αυτή η ενέργεια προϋποθέτει την ερμηνεία μιας συμπεριφοράς ως βία, ως πράξη που χρήζει επέμβασης και όχι απλά ως ενός φυσιολογικού τρόπου με τον οποίον διαχειρίζεται κανείς τα προβλήματα στην οικογένειά του ή την διαπαιδαγώγηση των παιδιών του. Ειδικά στην περίπτωση βίας μεταξύ ερωτικών συντρόφων μπορεί η εμπλοκή ενός τρίτου να ερμηνευτεί ως απρεπής παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή του ζευγαριού. Ο φόβος επίσης λειτουργεί αποτρεπτικά, επειδή ο μάρτυρας μπορεί να **φοβάται τα αντίποινα** ή την απώλεια προσώπου (face loss).

Ειδικά όσον αφορά στα παιδιά, μπορεί να ευθύνονται και πιο περίπλοκοι ψυχολογικοί μηχανισμοί όπως περιγράφει και ένας συνεντευξιαζόμενος:

«το να ακούς για παράδειγμα ότι μπορεί να έχει παραμεληθεί ή να έχει κακοποιηθεί ένα μωρό ή ένα πολύ μικρό παιδί είναι κάτι το οποίο ψυχικά δεν είναι εύκολο να το διαχειριστεί κάποιος. Οπότε, πολλές φορές, ακόμα και αν υποπίπτουν στην αντίληψη πολλών ανθρώπων [...] περιστατικά απλά, να ακούν στην παραδίπλα ή στη δίπλα πολυκατοικία φωνές, κλάματα ή οτιδήποτε τέτοιο έχει να κάνει σε πολύ μεγάλο βαθμό με την αδυναμία τους να το δεχτούν αυτό που συμβαίνει – πόσο πολύ περισσότερο να μπουν στη λογική να καταγγείλουν ένα περιστατικό το οποίο μπορεί και να ήταν σωτήριο για ένα παιδί, να έχει γίνει νωρίτερα κάτι», Κοινωνικός λειτουργός/σύμβουλος

Ομοίως, στελέχη κρατικών θεσμών που έρχονται σε άμεση επαφή με θύματα ενδοοικογενειακής βίας, όπως νοσοκομεία και σχολεία, μπορεί να αγνοήσουν υποψίες βίας – π.χ. να αποφύγουν να διερευνήσουν περαιτέρω την προέλευση των τραυμάτων των ασθενών ή αντικοινωνικές συμπεριφορές μαθητών – πιθανώς λόγω **φόρτου εργασίας, ή επειδή φοβούνται πως «θα μπλέξουν» ή, ειδικά σε περιπτώσεις παιδιών, επειδή δεν πιστεύουν ότι η παρέμβασή τους όντως θα έχει θετικό αντίκτυπο.** Όπως εξηγεί ένας εκπαιδευτικός:

«Το θέμα είναι στην ελληνική κουλτούρα ακόμα η οικογένεια είναι πολύ ψηλά, θεωρούμε μια κακή οικογένεια όσο κακή και αν είναι καλύτερη από οποιοδήποτε ίδρυμα [...]», Εκπαιδευτικός

Με άλλα λόγια, ο θεσμός της οικογένειας εξακολουθεί να είναι τόσο σεβαστός στην ελληνική κοινωνία που το κύρος της δεν θίγεται εύκολα. Για τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας, αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερος προβληματικό, αφού τα ατομικά τους δικαιώματα φαίνεται να υποχωρούν μπροστά στην προστασία του θεσμού.

Περνώντας τώρα στους παράγοντες που σχετίζονται με τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, οι συνεντευξιαζόμενοι/ες εστίασαν κυρίως στην έλλειψη ενημέρωσης και στη διαχείριση των περιστατικών από την Ελληνική Αστυνομία. Όσον αφορά στην ενημέρωση, οι ειδικοί συμφωνούν ως προς το ότι, ενώ οι περισσότεροι πολίτες αντιλαμβάνονται τότε μια συγκεκριμένη συμπεριφορά αποτελεί βία και τότε όχι, η γνώση τους ως προς τα συγκεκριμένα **πρακτικά βήματα** που χρειάζεται να ακολουθήσουν όταν παραστεί ανάγκη συχνά δεν είναι επαρκής:

«[...] ο μέσος άνθρωπος, αν πέσει στην αντίληψή του ένα περιστατικό, πού θα απευθυνθεί; Δε νομίζω ότι είναι ευρέως γνωστό», Εκπαιδευτικός

Επιπλέον, ένα συχνά επαναλαμβανόμενο θέμα ήταν η αντιμετώπιση της βίας μεταξύ συντρόφων από τους αστυνομικούς, οι οποίοι σε αρκετές περιπτώσεις δρούν αποθαρρυντικά. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των συνεντευξιαζόμενων, δεν είναι σπάνιο καταγγελίες ενδοοικογενειακής βίας να μην καταχωρούνται ως τέτοιες στα βιβλία συμβάντων (ειδικά όταν προσέρχονται απο μετανάστριες ή προσφύγισες χωρίς συνοδεία κοινωνικού/ής λειτουργού), να ζητηθεί – **λανθασμένα** – η πληρωμή του παραβόλου των 100 ευρώ για την υποβολή μηνυτήριας αναφοράς, να γίνει σύσταση στο θύμα να αποχωρήσει και να επιστρέψει σε μεταγενέστερο χρόνο που θα συνιστά άλλη, «πιο κατάλληλη» στιγμή, ή και να προσπαθήσει ο αστυνομικός να παρέμβει «συμβιβαστικά». Τα αποσπάσματα που ακολουθούν περιγράφουν τέτοια παραδείγματα.

«Γιατί υπάρχουν και περιπτώσεις που και στα αστυνομικά τμήματα τους λένε, “έλα, εντάξει τώρα”. Δηλαδή, δεν ενισχύουν τη γυναίκα στο να προχωρήσει στην καταγγελία. Ίσα-ίσα που την αποθαρρύνουν. [...] Μας το έχουν πει δηλαδή. Ότι πολλές φορές αποτρέπονται οι γυναίκες στο να προχωρήσουν στην... γιατί “έλα, εντάξει, τι έγινε; Σου ‘δωσε και καμιά σφαλιάρα ξέρω’ γω; Ε, δεν έγινε και κάτι. Να τα βρείτε”», Κοινωνική λειτουργός/Σύμβουλος

«Τα τελευταία χρόνια έχει αλλάξει η κατάσταση, υπάρχει δηλαδή καλύτερη αντιμετώπιση, αλλά όχι σε όλα τα τμήματα. Υπάρχουν τμήματα που παραδοσιακά έχουν την ίδια ξύλινη αντιμετώπιση και αποτρέπουν την καταγγελία ή λένε αν κάνεις μήνυση, θα φέρω και αυτόν και θα σας κλείσω στο ίδιο κελί διότι κι αυτός θα σου κάνει μήνυση ότι λες ψέματα», Ακτιβίστρια

Παρά τα προβλήματα αυτά, αρκετοί/ές συνεντευξιαζόμενοι/ες τόνισαν πως **σταδιακά αλλάζει** προς το καλύτερο η συμπεριφορά των αστυνομικών και ότι υπάρχει ενδιαφέρον και σε διοικητικό επίπεδο να εκπαιδευτούν και να χειριστούν το ζήτημα πιο αποτελεσματικά. Μάλιστα, **η σταδιακή βελτίωση του τρόπου καταγραφής και του χειρισμού περιστατικών από την αστυνομία μπορεί να δημιουργεί στατιστικά την εντύπωση αύξησης του ποσοστού βίας, χωρίς οι πραγματικοί αριθμοί να αλλάζουν**. Ανεξαρτήτως, όμως, από την καλή θέληση των στελεχών της αστυνομίας, υπάρχουν παράγοντες που θέτουν προσκόμματα στη διαδικασία με έμμεσο τρόπο. Σε αυτούς τους παράγοντες, συγκαταλέγονται ενδεικτικά το γεγονός ότι στην πλειονότητά τους οι αστυνομικοί είναι άντρες, ενώ τα θύματα γυναίκες, η έλλειψη ιδιωτικών, ήρεμων χώρων για τη διεξαγωγή της συνέντευξης, και άλλες πρακτικές δυσκολίες, όπως η ανεπάρκεια διερμηνέων.

Στο άλλο άκρο της μη αναφοράς βρίσκονται οι ψευδείς καταγγελίες. Όσον αφορά στη βία μεταξύ ερωτικών συντρόφων κανένας από τους/τις συνεντευξιαζόμενους/ες δεν αναφέρθηκε σε τέτοιου είδους περιστατικά. Όποτε συζητήθηκε το φαινόμενο της **υπαναχώρησης** αυτό εξηγήθηκε ως μέρος του **δισταγμού και της αμφιταλάντευσης** που είναι έμφυτη σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας. Οι μοναδικές αναφορές σε ψευδείς καταγγελίες σχετίζονταν με περιπτώσεις παιδικής κακοποίησης ή παραμέλησης που είτε αποτελούσαν μέρος της διαμάχης γονέων για την επιμέλεια του τέκνου τους είτε καταγγέλονταν από τρίτους (συνήθως γείτονες ή συγγενείς). Σύμφωνα με μαρτυρία κοινωνικού λειτουργού με πολυετή εμπειρία, οι περισσότερες καταγγελίες που προέρχονται από γειτονικό περιβάλλον, στην πορεία κρίνονται αβάσιμες. Η σκοπιά αυτή έρχεται σε αντίθεση με την επικρατούσα άποψη που υποστηρίζει ότι τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας υποκαταγράφονται. Το εξής απόσπασμα δια φωτίζει κάποια από τα κίνητρα που μπορεί να κρύβονται πίσω από τέτοιου είδους ενέργειες:

«Μάλλον σε περιόδους που υπήρξε ένα ξενοφοβικό κλίμα άνθρωποι που δεν ήθελαν μετανάστες και πρόσφυγες να νοικιάζουν τα σπίτια τους μπορεί να καλούσαν ψευδώς και να έλεγαν ότι ο τάδε κακοποιεί το παιδί του απλά και μόνο για να τον διώξουν από το σπίτι. Ή μπορεί να πάρει και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον έχοντας διάφορα προβλήματα να προφασιστούν κακοποίηση για να βλάψουν το συγγενή τους. Παρόλα αυτά και, επειδή οι καταγγελίες λαμβάνονται από κοινωνικούς λειτουργούς και υπάρχει ένα πρωτόκολλο λήψης καταγγελιών, υπάρχει ένα φίλτρο για να μπορούμε να ξεχωρίζουμε αυτές τις καταγγελίες.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

Επίσης, αναφέρθηκαν μεμονωμένες περιπτώσεις προσφυγισσών που ισχυρίστηκαν ότι κακοποιούνταν από τους συζύγους τους, αλλά ύστερα υπαναχώρησαν. Οι ακριβείς συνθήκες και τα κίνητρα σε αυτές τις περιπτώσεις είναι συνήθως περίπλοκα, οπότε δεν μπορούμε να γνωρίζουμε με σιγουριά εάν αυτές οι καταγγελίες ήταν όντως ψευδείς ή υπήρχαν άλλοι λόγοι για την υπαναχώρηση.

Εν κατακλείδι, αναδεικνύεται πως **η μη καταγραφή/καταγγελία ενός πραγματικού περιστατικού ενδοοικογενειακής βίας είναι πολύ πιο συχνή από την καταγραφή/καταγγελία ενός ψευδούς περιστατικού.**

3. Κύριες Αλλαγές

Παρόλο που ένα μεγάλο ποσοστό των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας μένει κρυφό, οι περισσότεροι/ες συνεντευξιαζόμενοι/ες συμφώνησαν ότι στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια **έχει αυξηθεί το ποσοστό κακοποίησης που γίνεται γνωστό**, μια εξέλιξη που οι ίδιοι αποδίδουν στην μακροχρόνια αλλαγή ηθών και κοινωνικών αξιών, αλλά και στις πρόσφατες εκστρατείες ενημέρωσης της ΓΓΙΦ, του Χαμόγελου του Παιδιού και άλλων κρατικών φορέων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών.

Για παράδειγμα, μιλώντας για τις μεγαλύτερες αλλαγές που έχει δει κατά την πολυετή σταδιοδρομία της μία από τις συνεντευξιαζόμενες σημειώνει:

«[τώρα πια] αποδέχονται πια πως υπάρχει βία κατά των γυναικών. Τότε, το ακούγανε σαν να είναι εξωγήινο», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Άλλα χαρακτηριστικά αποσπάσματα είναι:

«[...] πλέον ξέρεις δυο-τρεις οργανισμούς που ανεξάρτητα από το τι δουλειά κάνουν και τι γίνεται ξέρεις ότι υπάρχουνε. Αν μη τι άλλο αυτό είναι μια παρηγοριά γιατί – θυμάμαι – τα παιδιά μας απειλούσανε όταν θυμώνανε μαζί μας που ήμασταν στο ίδρυμα ότι “αν συνεχίσετε έτσι θα πάρουμε τηλέφωνο το Χαμόγελο του Παιδιού και θα σας καταγγείλουμε”. Το’ ξεραν δηλαδή. Ήξεραν τον αριθμό απ’ έξω και ανακατωτά. Ότι θα σηκώσω το ακουστικό και θα καλέσω τον αριθμό», Εκπαιδευτικός

«[...] υπάρχουν πια οι δομές και το ότι η Γενική Γραμματεία Ισότητας κάνει καμπάνιες, τις γνωρίζει ο κόσμος [...]. Οπότε μέσα από τις καμπάνιες βοηθιέται ο κόσμος να αναγνωρίσει και το βίωμά του, δηλαδή να το ονοματίσει κακοποίηση, κάτι που πιο πριν δεν ήξερε ότι είναι κακοποίηση, ήξερε ότι περνάει χάλια, ήξερε ότι δεν της αρέσει αυτό που ζει, ήξερε ότι έχει κάνει τρεις απόπειρες αυτοκτονίας, αλλά δεν ήξερε ότι είναι κακοποίηση αυτό και ότι υπάρχουν νόμοι για αυτό και θεσμοί», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Όπως δείχνουν αυτά τα αποσπάσματα, οι άμεσα εμπλεκόμενοι αλλά και η ευρύτερη κοινωνία **αναγνωρίζει ολοένα και περισσότερο** το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας ως παραβατική συμπεριφορά, η οποία μάλιστα διώκεται ποινικά. Πιθανώς ο Ν 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας συνέβαλε

σ' αυτό δια της παιδευτικής του λειτουργίας. Σταδιακά επίσης, συνειδητοποιούν τις λιγότερο γνωστές μορφές βίας, όπως την λεκτική, την οικονομική, και την συναισθηματική, αλλά και τις νέες μορφές παρενόχλησης και εκφοβισμού που σχετίζονται με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Όπως κάθε κοινωνική αλλαγή, όμως, και αυτή είναι σταδιακή και αμφιλεγόμενη. Με τις νέες αντιλήψεις συνυπάρχουν και οι παλιές, π.χ. τα έμφυλα στερεότυπα ή τα κοινωνικά στίγματα για τα οποία έγινε λόγος παραπάνω. Άλλο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το **να δικαιολογείται η παιδική κακοποίηση ως μέσο διαπαιδαγώγησης**. Παρά τον αδιαμφισβήτητο μετασχηματισμό κάποιων κοινωνικών αντιλήψεων, **«το ξύλο»**, **ακόμα και τώρα αποτελεί μία «νομιμοποιημένη [...] μορφή βίας** που είναι "για το καλό σου"» – όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ένας συνεντευξιαζόμενος-νομικός. Παιδαγωγοί και παιδοψυχολόγοι ανέφεραν, επίσης, πως η άποψη ότι η άσκηση σωματικής βίας είναι δικαίωμα (αν όχι «υποχρέωση») των γονέων είναι ακόμα αρκετά διαδεδομένη:

«[...] στην Ελληνική κοινωνία [...] η κακοποίηση ζει και βασιλεύει. Δηλαδή ακόμη και τα χαστουκάκια, οι τιμωρίες. [...] και μπορεί να έχει μαλλιάσει σε πολλές συνεδρίες η γλώσσα σου να λες ότι δεν επιτρέπεται. “Δεν ξέρεις εσύ, δεν ξέρεις, έτσι έχω εγώ μεγαλώσει”. Ναι είναι ακόμη αποδεκτό και είναι αποδεκτό και γενικότερα, δηλαδή όλη η κοινωνία, η κοινωνία το αποδέχεται ακόμη αυτόν τον τρόπο διαπαιδαγώγησης», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

Οι διαφορετικές ερμηνείες που μπορούν να αποδοθούν στην ίδια συμπεριφορά (κακοποίηση vs. διαπαιδαγώγηση) φαίνεται να απασχολούν αρκετά τους ειδικούς. Άρα λοιπόν αξίζει σε αυτό το σημείο να βάλουμε μια άνω τελεία και να συζητήσουμε το θέμα των **εννοιών**. Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, ως ενδοοικογενειακή βία **«χαρακτηρίζουμε οποιαδήποτε μορφή βίας που εκδηλώνεται μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον»**. Αν και φαινομενικά, αυτός ο ορισμός είναι ικανοποιητικά σαφής, στην πραγματικότητα είναι πολύ πιο δύσκολο να γίνουν διαχωρισμοί και κατηγοριοποιήσεις. **Το πού θα τοποθετηθεί η γραμμή εξαρτάται από το χρονικό και γεωγραφικό πλαίσιο και μπορεί να διαφέρει από περίπτωση σε περίπτωση**. Αυτή η δυσκολία είναι κάθε άλλο παρά ακαδημαϊκή· έχει πραγματικές επιπτώσεις, π.χ. στο αν κάποιος αναγνωρίζει πως η συμπεριφορά στην οποία υπόκειται ή την οποία υιοθετεί είναι βία ή πώς ένας επαγγελματίας θα χειριστεί το εκάστοτε περιστατικό που καλείται να αντιμετωπίσει. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξής:

«Υπάρχει μια έλλειψη εκπαίδευσης πάρα πολύ σοβαρή [στην αστυνομία] και υπάρχει και μία αντιμετώπιση τύπου ότι βία είναι ό,τι φαίνεται. Δηλαδή πάει μια γυναίκα, ένα παιδί, κάτι που είναι πιο ψυχολογικό ή κάτι που γίνεται μια στο τόσο που δεν έχει εμφανή σημάδια πάνω της συνήθως της λένε, δηλαδή μπορεί και να της πουν ότι “άντε τράβα στον άντρα σου” αν δεν πάει με κοινωνικό λειτουργό.», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Από τις διηγήσεις των συνεντευξιζόμενων αναδείχθηκε επίσης το μοτίβο της δυσκολίας οριοθέτησης, δηλαδή το πού ακριβώς ξεκινάει η βία:

«Πρώτα από όλα είναι λίγο ασαφή τα όρια του τι είναι βία μέσα στην οικογένεια όταν το βιώνεις, τι είναι βία και τι είναι αποδεκτό και μέχρι πού φτάνει. Το χαστούκι, ας πούμε, θα το καταγγέλλεις; Αν είναι κάθε μέρα το χαστούκι, αν είναι όχι μόνο το χαστούκι, αλλά είναι τράβηγμα μαλλιού και κλωτσιά; Που αρχίζει η βία και πού τελειώνει το κοινωνικά αποδεκτό;», Εκπαιδευτικός

Ο προβληματισμός σε ό,τι αφορά στην οριοθέτηση ήταν ιδιαίτερα εμφανής σε σχέση με τον προσφυγικό πληθυσμό. Συγκεκριμένα, οι συνεντευξιζόμενοι/ες έτειναν να ερμηνεύουν την ενδοοικογενειακή βία ως ένα φαινόμενο που πηγάζει από συμπεριφορές και πρακτικές που είναι διαδεδομένες στις κοινωνίες προέλευσης του προσφυγικού πληθυσμού:

«[...] χρειάζεται δηλαδή να ορίσουμε τι εννοούμε με αυτό σε σχέση και με αυτούς τους πληθυσμούς. Δηλαδή όταν το χρησιμοποιούν σαν μέσο διαπαιδαγώγησης σε κάποιες χώρες. Ναι μπορούμε να το πούμε ενδοοικογενειακή βία, αλλά για εκείνους είναι μέσο διαπαιδαγώγησης [...]», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

Ένα άλλο κοινό μοτίβο που προέκυψε από τις συνεντεύξεις ήταν η επέκταση του ορισμού της ενδοοικογενειακής βίας, ώστε να συμπεριλαμβάνει **οποιαδήποτε μορφή βλάβης** που απορρέει από τον οικογενειακό δεσμό. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν ως μορφές της ενδοοικογενειακής βίας οι επανειλημμένες εγκυμοσύνες και το «εξαναγκαστικό διαζύγιο» (σε αναλογία του εξαναγκαστικού γάμου) συγκεκριμένα για τον προσφυγικό πληθυσμό. Αυτού του είδους η επέκταση της έννοιας της ενδοοικογενειακής βίας ήταν ανιχνεύσιμη και σε συζητήσεις για τον γηγενή πληθυσμό, όπου συνδέθηκε π.χ. με τον σχολικό εκφοβισμό:

«Το bullying που γίνεται στα σχολεία είναι βεβαίως μια μορφή βίας που δεν την θεωρούμε οικογενειακή, αλλά κατά την γνώμη μου είναι οικογενειακή, με την έννοια ότι πίσω από αυτούς που είναι είτε θύτες είτε θύματα στο bullying είναι... είναι αυτά που τα παιδιά κουβαλάνε από το σπίτι τους», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

Βλέπουμε λοιπόν εδώ πώς η βία **επεκτείνεται από την οικογένεια προς τα έξω** και γίνεται πιο γενικό πρόβλημα που επηρεάζει το κοινωνικό σύνολο.

4. Παράγοντες κινδύνου στην Ελληνική κοινωνία

Σε αυτή την ενότητα αναλύονται οι παράγοντες κινδύνου που συνδέονται με την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα, όπως αυτοί αποτυπώνονται μέσα από τις συζητήσεις με τους ειδικούς, με ιδιαίτερη έμφαση στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Ερωτώμενοι για το **αν υπάρχει ένα γενικό προφίλ οικογενειών** στις οποίες υφίσταται βία, η πλειοψηφία των συνεντευξιζόμενων συμφώνησε πως το φαινόμενο απαντάται σε όλα τα στρώματα, στην επαρχία, καθώς και στα αστικά κέντρα, όπως επίσης και σε κάθε πολιτισμικό περιβάλλον. Τα εξής παραδείγματα είναι χαρακτηριστικά:

«Δεν θα έλεγα ότι υπάρχει κάποιο γενικό προφίλ γιατί έχουμε περιπτώσεις οικογενειών σε καλή οικονομική κατάσταση, σε κακή, υψηλού μορφωτικού επιπέδου, χαμηλότερου, με πολλά παιδιά, με λίγα, με κανένα. Θέλω να πω ότι δεν μπορεί κανείς να εξαγάγει κάποιο συμπέρασμα ότι μια συγκεκριμένη οικογενειακή κατάσταση είναι πιο εύφορο έδαφος για την εκδήλωση της βίας», Νομικός

«Η ενδοοικογενειακή βία υπάρχει και στους πλούσιους και στους φτωχούς. Στους πλούσιους είναι πολλές φορές πιο αποκρυπτόμενη. Υπάρχει και στους Έλληνες και στους ξένους. Υπάρχει σε όλα τα στρώματα.», Νομικός

Είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικό ότι οι επαγγελματίες του πεδίου μένουν μακριά από τα επιβλαβή στερεότυπα που περιβάλλουν το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας, και που αναπαράγουν τους μύθους ότι η βία είναι θέμα ελλιπούς εκπαίδευσης, φτώχειας, χαμηλού πολιτισμικού επιπέδου κ.λπ. **Οι ειδικοί τόνισαν επίσης ότι οι εκδοχές που θέλουν τη βία να είναι χαρακτηριστικό των χαμηλότερων στρωμάτων ή/και των αλλοδαπών είναι αποτέλεσμα συστηματικής διαστρέβλωσης λόγω μεροληπτικών παρατηρήσεων. Επειδή δηλαδή οι οικογένειες με πολλαπλούς παράγοντες κοινωνικού αποκλεισμού υπερεκρυσταλλούνται στην υποομάδα πληθυσμού που έχουν επαφή με τις κοινωνικές υπηρεσίες.** Με απλά λόγια: όσο μεγαλύτερη η περιθωριοποίηση τόσο πιο πιθανή η προσφυγή στο κράτος-πρόνοιας και, κατ' επέκταση, τόσο πιο ορατό το φαινόμενο της βίας στις συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες. Αντίστοιχα, το αντίθετο συμβαίνει σε οικογένειες υψηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου:

«Βλέπουμε ότι σε ανθρώπους που είναι μορφωμένοι, είναι υψηλού μορφωτικού, κοινωνικού, οικονομικού επιπέδου, μπορεί να παρέχονται περισσότερες εκλογικές, μεγαλύτερο κουκούλωμα [...], φτάνουν λιγότερο εύκολα στις αρχές γιατί και οι γυναίκες δεν θέλουν να θίξουν το όνομα του συζύγου και οι ίδιοι επειδή έχουν πολλά να χάσουν είναι κακοποιητές μόνο στην οικογένεια. Έξω διατηρούν άριστο κοινωνικό προφίλ.», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Ορισμένοι/ες συνεντευξιαζόμενοι/ες αναφέρθηκαν ακόμη και σε πρακτικά ζητήματα που εμποδίζουν στο να γίνει αντιληπτή η βία σε υψηλά κοινωνικά επίπεδα:

«Είναι πολύ πιο εύκολο να καταγγείλεις κάποιον που είσαστε μεσοτοιχία με έναν λεπτό τοίχο που ακούγονται τα πάντα, από το να αντιληφθείς ότι κάτι γίνεται σε ένα σπίτι που βρίσκεται στα βόρεια προάστια και έχει δυο στρέμματα οικόπεδο γύρω του. Άρα εκεί δεν είναι τόσο εύκολο να φτάσει μια καταγγελία.», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Επιπλέον, οι πιο εύποροι/εύπορες επιζήσαντες/επιζήσασες έχουν τη δυνατότητα να νοικιάσουν ένα καινούριο σπίτι, να προσλάβουν ιδιωτικό δικηγόρο, να καταβάλουν το αντίτιμο για την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας από ιδιώτη επαγγελματία προκειμένου να παρασχεθεί υποστήριξη και ενδυνάμωση σε αυτούς/αυτές ή/και τα παιδιά τους. Επομένως **το κοινωνικοοικονομικό προφίλ των οικογενειών που θα έρθουν σε**

επαφή με κοινωνικές υπηρεσίες είναι συνήθως αρκετά συγκεκριμένο και αρκετά χαμηλό – δεν είναι όμως αντιπροσωπευτικό.

Παρά ταύτα, είναι γνωστό πως ορισμένοι παράγοντες είναι θετικά συσχετισμένοι με την ενδοοικογενειακή βία – η παρουσία τους, δηλαδή, **αυξάνει τις πιθανότητες** ενός βίαιου συμβάντος (χωρίς αυτό να σημαίνει πως η βία θα εκδηλωθεί απαραίτητα ή ότι ο σύνδεσμος είναι αιτιώδης). Οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρθηκαν σε προσωπικά χαρακτηριστικά και πεποιθήσεις των εμπλεκόμενων, όπως στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους έμφυλους ρόλους και τη διατήρηση της κυριαρχίας, αλλά και σε οικογενειακές δυναμικές που συνδέονται με τη βία. Παράγοντες στους οποίους εστίασαν και που είναι ευρέως γνωστοί από τη σχετική βιβλιογραφία ήταν οι εξής:

- **Οικονομική εξάρτηση του μέλους που δέχεται βία (συνήθως της γυναίκας)**

Το γεγονός ότι η γυναίκα δεν έχει οικονομική ανεξαρτησία αναφέρθηκε ως ένας κοινός παράγοντας που σχετίζεται με τη βία (όχι μόνο οικονομική). Αν και συνδέεται με το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, **η οικονομική εξάρτηση δεν είναι απαραίτητα αντικειμενικό ζήτημα**. Όπως εξηγεί μία από τις συνεντευξιαζόμενες:

«[...] το “εξαρτώμαι οικονομικά” είναι πολύ γενικό. Έχω δει γυναίκες που εξαρτώνται οικονομικά και λένε “θα τα καταφέρω ακόμα κι αν βρω πέντε δουλειές αρκεί να βγω από αυτή την κατάσταση”. Και έχω δει και γυναίκες οι οποίες λένε “θα μείνω σ’ αυτό το γάμο γιατί θέλω να τελειώσει το παιδί το σχολείο γιατί δε θέλω να σταματήσει το παιδί το ιδιωτικό σχολείο”. Δηλαδή να μη χάσει το επίπεδο ζωής το οποίο είχε», Νομικός

- **Έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος**

Ένας άλλος παράγοντας που αναφέρθηκε πολύ συχνά ήταν η απομόνωση, η έλλειψη ενός υποστηρικτικού πλαισίου (κυρίως οικογενειακό αλλά και φιλικό περιβάλλον):

«Δομείται πολύ σύντομα ένα οικογενειακό περιβάλλον το οποίο είναι κλειστό. Δηλαδή είναι ένα σπίτι μοναχικό, δεν έρχονται φίλοι, σαν να διαρρηγνύεται έτσι ο κοινωνικός ιστός», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας.

- **Περιθωριοποίηση**

Ένας τρίτος παράγοντας ρίσκου είναι μια οικογένεια να βρίσκεται στο κοινωνικό και οικονομικό περιθώριο, να υπάρχει παραβατικότητα, χρήση ουσιών ή/και ψυχοπαθολογία. Η ανέχεια και η ανισότητα επίσης αναφέρθηκαν ως παράγοντες που αυξάνουν τις πιθανότητες της βίας.³

³ Αυτό όμως δεν ισχύει για κάθε μορφή βίας: συγκεκριμένα η σεξουαλική κακοποίηση (παιδιών) δε σχετίζεται με αυτούς τους παράγοντες ούτε δείχνει να επηρεάζεται από εξωγενή σοκ όπως μια οικονομική κρίση.

Πέραν αυτών των παραγόντων, ίσως το πιο συχνά επαναλαμβανόμενο μοτίβο στις αφηγήσεις των συνεντευξιαζόμενων ήταν η **διαγενεακή μετάδοση της κακοποίησης και της βίας**. Επιβεβαιώνοντας την επικρατούσα ψυχιατρική άποψη, οι συνεντευξιαζόμενοι τόνισαν πως οι ενήλικες που αναλαμβάνουν ρόλους θύτη ή θύματος συχνά έχουν κακοποιηθεί ή έχουν υπάρξει μάρτυρες βίας στην οικογένεια οι ίδιοι ως παιδιά και με αυτόν τον τρόπο περνά η βία ενδοοικογενειακά. Βέβαια, θα πρέπει να τονιστεί πως η **προηγούμενη εμπειρία κακοποίησης δεν οδηγεί αναπόφευκτα σε βία και ότι υπάρχουν πολλοί εξαιρετικοί γονείς που έχουν κακοποιηθεί ως παιδιά**.

- **Άτομα που αντιμετωπίζουν πολλαπλές διακρίσεις**

Οι παραπάνω παράγοντες κινδύνου λειτουργούν προσθετικά σε περιπτώσεις ιδιαίτερα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Τυπικά, αυτές είναι κατηγορίες που αντιμετωπίζουν πολλαπλές διακρίσεις, π.χ. ορατές μειονότητες, ΛΟΑΤΚΙ, ΑμΕΑ, τοξικοεξαρτημένοι, κτλ. και που έχουν την μικρότερη πρόσβαση στις υπάρχουσες κοινωνικές δομές. Π.χ. οι ξενώνες για κακοποιημένες γυναίκες δεν δέχονται τοξικοεξαρτημένες γυναίκες, με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό αυτών των ατόμων από αυτήν την πτυχή του συστήματος υποστήριξης. Μια ιδιαίτερα ανησυχητική περίπτωση είναι αυτή των μεταναστριών χωρίς χαρτιά (undocumented migrant women) οι οποίες είναι εκτεθειμένες σε κίνδυνο όχι μόνο λόγω του φύλου τους, αλλά και λόγω της νομικής τους κατάστασης με αποτέλεσμα σε ορισμένες περιπτώσεις να πρέπει να υπομένουν **«φοβερές μορφές και ψυχολογικής και σωματικής βίας»**, Κοινωνικός Λειτουργός/Σύμβουλος.

Όπως εξηγούν οι συνεντευξιαζόμενοι:

«Επίσης, πολλοί Έλληνες είναι παντρεμένοι με αλλοδαπές. Την έλλειψη των χαρτιών τους ή ακόμα και τα ίδια τους τα χαρτιά τα χρησιμοποιούν σαν όπλο. Ότι "κοίταξε, αν δεν κάτσεις μαζί μου, σε εκβιάζω ότι θα πάω να σου κόψω την άδεια παραμονής ή θα πάω στην αστυνομία να σε καταδώσω για να σε συλλάβουν και να σε απελάσουν"», Νομικός

«Τις περισσότερες φορές ας πούμε τη γυναίκα δεν την είχε αφήσει να έχει καν χαρτιά ή την είχε αφήσει χωρίς διαβατήριο. Είτε ήταν μαζί του αλλά δεν την είχε παντρευτεί ακριβώς για να μην έχει χαρτιά.», Κοινωνικός Λειτουργός/Σύμβουλος

Όσον αφορά στην παιδική κακοποίηση, η **οικονομική ανέχεια επίσης αυξάνει δυσανάλογα το ρίσκο της κακοποίησης**. Για παράδειγμα, όπως μας εξήγησε ένας συνεντευξιαζόμενος τα παιδιά που είναι πιο φτωχά είναι ευκολότερο να δωροδοκηθούν. Επιπλέον,

«Η μεγαλύτερη πρόσβαση στην πληροφορία είναι και οικονομικό πρόβλημα. Και δε σημαίνει ότι τα αγαπάνε τα παιδιά τους περισσότερο στην Κηφισιά από ό,τι απέναντι από τη Σαλαμίνα. Έχει να κάνει και με το ότι έχουν περισσότερο χρόνο να ασχοληθούν είτε εκείνοι είτε οι νταντάδες που έχουν προσλάβει.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

Ειδικά τα παιδιά προσφυγικής ή μεταναστευτικής καταγωγής φαίνεται να αντιμετωπίζουν **αυξημένες πιέσεις** από τους γονείς τους, οι οποίοι:

«[...] έχουν εναποθέσει στα παιδιά τους την προσδοκία ότι αυτά θα ζήσουν καλύτερα από εκείνους και για να το κάνουν αυτό θα πρέπει να ενταχθούν οπότε πολύ συχνά υιοθετούν τιμωρίες για να τα νουθετήσουν με τρόπο που θεωρούν ότι μπορεί να τα βοηθήσει.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

• Πρόσφυγες

Μία κατηγορία με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ανάγκες είναι αυτή του προσφυγικού πληθυσμού που εισήλθε και συνεχίζει να εισέρχεται στη χώρα με τα μεικτά μεταναστευτικά ρεύματα από το 2015. Όπως είναι ευρέως γνωστό από την άνοιξη του 2015 μεγάλος αριθμός προσφύγων και μεταναστών, ως επί το πλείστον Σύριοι, Αφγανοί και Ιρακινοί που προσπαθούσαν να ξεφύγουν από τον πόλεμο και τις διώξεις στις χώρες προέλευσής τους, άρχισε να μετακινείται προς την ΕΕ με σκοπό την αναζήτηση ασύλου. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης, η Ελλάδα υποδέχθηκε πάνω από 850.000 αιτούντες άσυλο τον πρώτο χρόνο της κρίσης. Σήμερα, υπολογίζεται ότι ο πληθυσμός αυτός στη χώρα κυμαίνεται γύρω στις 60,000, χωρίς να υπάρχουν ωστόσο επίσημα στοιχεία για το συνολικό αριθμό.

Συζητώντας για την ενδοοικογενειακή βία σε σχέση με το προσφυγικό, οι συνεντευξιαζόμενοι εστίασαν σε δύο, κυρίως, παράγοντες που κατά τη γνώμη τους ξεχωρίζουν την συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα σε σύγκριση με τον γηγενή πληθυσμό. Από τη μία είναι οι συνθήκες που απορρέουν από την κατάσταση της «προσφυγιάς»: τα βιώματα του πολέμου, του επίπικνου ξεριζωμού, του μακρινού και επικίνδυνου ταξιδιού προς την Ευρώπη, της αστάθειας και της αβεβαιότητας για το μέλλον και της όχι πάντα φιλόξενης αντιμετώπισης από την Ελληνική κοινωνία και κράτος.

«[...] είναι και άνθρωποι που έχουν εκτεθεί σε πολύ δυσάρεστα γεγονότα που έχουν ζήσει κρίση και σε επίπεδο προσωπικό και σε εθνικό επίπεδο. Έχουν ζήσει ακραίες καταστάσεις ξεριζωμού, φτώχειας, οπότε εκεί υπάρχουν και όλα τα συνακόλουθα: ο θυμός, η οργή, το σοκ.», Εκπαιδευτικός

«Περιμένουν ο άλλος να φερθεί όπως θα φερόταν δεν ξέρω κι εγώ, στα σαλόνια της Ευρώπης και όχι όπως θα φερόταν στη χώρα του, η βία σε άλλες χώρες είναι ένα coping mechanism. Αν δεν είσαι βίαιος δεν επιβιώνεις. Δεν μπορείς να αντιμετωπίσεις τις δυσκολίες της καθημερινότητας.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

Από την άλλη είναι οι πεποιθήσεις, τα ήθη και τα έθιμα – ελλείψει ενός καταλληλότερου όρου, η «κουλούρα», συμπεριλαμβανομένης άλλοτε και της θρησκείας – που φέρνουν μαζί τους τα άτομα αυτά και που τα ξεχωρίζουν, κατά την άποψη των συνεντευξιαζόμενων, από τον γηγενή πληθυσμό. Συγκεκριμένα, μια πιο παραδοσιακή (πατριαρχική) ιδεολογία για το ρόλο των φύλων και συνάμα την αποδοχή της βίας ως

φυσιολογικού μέρους των οικογενειακών σχέσεων ή/και ως μέσου διαπαιδαγώγησης. Όπως σημειώνει και μία συνεντευξιαζόμενη:

«Οι πρόσφυγες είναι τελείως άλλη κατάσταση. Πρώτα έρχονται από άλλη κουλτούρα. Είναι πράγματα αποδεκτά στην κουλτούρα που εδώ δεν είναι.», Εκπαιδευτικός

Αν και τέτοιου είδους διαχωρισμοί θα πρέπει **να γίνονται με ιδιαίτερη προσοχή**, συγκριτικά στοιχεία αποδεικνύουν ότι όντως υφίστανται τέτοιου είδους διαφορές μεταξύ τις χώρες υποδοχής και προέλευσης των προσφύγων (βλ. Πίνακας 2)⁴, ενώ αυτό υποστηρίζουν και μαρτυρίες εμπλεκόμενων:

«Σύμφωνα με τις γυναίκες από το Αφγανιστάν – το συζητήσαμε πολύ αυτό στη νομική ενημερωτική συνάντηση – έλεγαν “είμαστε πρόσφυγες επειδή είμαστε γυναίκες”», Νομικός

Πίνακας 2. Δείκτης Ανάπτυξης Ισότητας Φύλων (2017), Επιλεγμένες χώρες		
	Αξία	Ομάδα
Νορβηγία	0.991	1
Γερμανία	0.967	2
Ελλάδα	0.964	2
Ιράκ	0.823	5
Αραβική Δημοκρατία της Συρίας	0.788	5
Αφγανιστάν	0.625	5

Πηγή: Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη,
<http://hdr.undp.org/en/composite/GDI>

⁴ Ο Δείκτης καταγράφει τις ανισότητες μεταξύ γυναικών και ανδρών σε τρεις βασικές διαστάσεις της ανθρώπινης ανάπτυξης: υγεία, εκπαίδευση και βιοτικό επίπεδο. Η αξία υπολογίζεται βάσει της αναλογίας του γυναικείου Δείκτη με τον αντρικό Δείκτη (όπου 1 αντιστοιχεί σε πλήρη ισότητα). Τα κράτη του κόσμου διαχωρίζονται σε 5 ομάδες σύμφωνα με την απόλυτη απόκλιση που μετρά την ισότητα μεταξύ αντρών και γυναικών. Συγκεκριμένα, τα κράτη που ανήκουν στην ομάδα 1 έχουν υψηλή ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών: η απόλυτη απόκλιση είναι μικρότερη από 2,5%. Η ομάδα 2 έχει μέση και υψηλή ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών: απόλυτη απόκλιση μεταξύ 2,5% και 5%. Οι χώρες της ομάδας 5 έχουν χαμηλή ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών: απόλυτη απόκλιση από την ισότητα των φύλων μεγαλύτερη από 10%.

Ο Πίνακας 2 συνοψίζει συγκριτικά στοιχεία των τριών χωρών από όπου προέρχονται οι περισσότεροι πρόσφυγες που έφτασαν από το 2015 και μετά, όπως επίσης και τριών Ευρωπαϊκών χωρών υποδοχής. Βλέπουμε πως ενώ η Νορβηγία είναι μία από τις χώρες με την υψηλότερη ισότητα μεταξύ των φύλων στον κόσμο, με τη Γερμανία και την Ελλάδα να κατατάσσονται επίσης αρκετά υψηλά, η ισότητα των φύλων σε Ιράκ, Συρία και Αφγανιστάν είναι συγκριτικά χαμηλή.

Επιβεβαιώνοντας τη σύνδεση της ενδοοικογενειακής βίας με την κοινωνική, οικονομική, νομική και πολιτική αποδυνάμωση των γυναικών (Βλ. Πίνακας 1, Α Ενότητα), οι ειδικοί παρατηρούν πως συμπεριφορές που στην Ελλάδα αποτελούν ενδοοικογενειακή βία φαίνεται να είναι πιο έντονες ανάμεσα στον προσφυγικό πληθυσμό – δηλαδή πιο συχνές και πιο σοβαρές – ενώ διαφέρουν και ως προς τις μορφές τους. Πιο συγκεκριμένα, συμπεριλαμβάνουν **εγκλήματα τιμής, εξαναγκαστικούς γάμους, συχνά σε μικρή ηλικία, ή τις ειδικές περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας που αναφέρθηκαν πιο πάνω, δηλαδή εξαναγκαστικά διαζύγια και πολλαπλές εγκυμοσύνες**. Συχνά επίσης η βία προέρχεται από το συγγενικό περιβάλλον του συζύγου, **ιδιαίτερα από τις πεθερές**.

Παρά ταύτα τα δεδομένα δείχνουν πως οι **δυναμικές της βίας είναι πανομοιότυπες**, αλλά στην περίπτωση του μεταναστευτικού πληθυσμού υπάρχουν πολλαπλασιαστικοί παράγοντες. Με άλλα λόγια τα κύρια μοτίβα της ενδοοικογενειακής βίας σε **γηγενή και προσφυγικό πληθυσμό είναι τα ίδια, απλά μεγεθύνονται από την προσφυγική κατάσταση**: η αποκοπή από το συγγενικό και υποστηρικτικό περιβάλλον είναι ακραία, η οικονομική εξάρτηση είναι καθολική⁵, η αβεβαιότητα για το μέλλον απόλυτη. Πολλές φορές γραφειοκρατικές διαδικασίες οξύνουν την προϋπάρχουσα ασυμμετρία μεταξύ συζύγων (π.χ. οι αιτήσεις ασύλου παντρεμένων ζευγαριών αξιολογούνται μαζί). Επίσης, υπάρχει έλλειψη βασικών πληροφοριών για την αναπαραγωγική υγεία, για τη βία, για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ομοίως, η **ανατροπή των κοινωνικών ρόλων** είναι πιο έντονη, με τους άντρες πρόσφυγες να φέρονται να αντιδρούν – εν μέρει τουλάχιστον – στην απόλυτη απραγία:

«συνήθως οι άντρες που καταλήγουν να είναι βίαιοι είναι άνθρωποι οι οποίοι χάνουν κάπως το ρόλο τους. Δεν κάνουν τίποτα μέσα στο camp, εδώ δηλαδή η γυναίκα πάντα έχει να κάνει κάτι να βοηθήσει τα παιδιά να τα φροντίσει να τα κάνει κάτι, ο άντρας είναι αυτός που πλήττεται περισσότερο ως προς το ρόλο του και έτσι ίσως προκύπτει και η ένταση η μεγάλη και όλα αυτά, αχρηστεύεται πάρα πολύ εύκολα ο ρόλος του. Ενώ η γυναίκα πάντα έχει κάτι να κάνει έστω και να μαγειρέψω και την οικογένεια», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

Ένας άλλος κύκλος δυσκολιών είναι πρακτικές και πηγάζουν από την **έλλειψη κατάλληλων δομών και εκπαίδευσης**. Οι συνεντευξιαζόμενοι που δουλεύουν με προσφυγικό πληθυσμό τόνισαν το πώς η ανάγκη κοινωνικοποίησης και επικοινωνίας

⁵ Στην συντριπτική πλειονότητα τα άτομα αυτά συντηρούνται εξ ολοκλήρου μέσω ανθρωπιστικής βοήθειας. Υπάρχουν επίσης μαρτυρίες ότι οι άντρες της οικογένειας παίρνουν τις cash cards των γυναικών, ώστε να έχουν καθολικό έλεγχο των οικογενειακών εσόδων.

(συνομιλία στην ίδια γλώσσα) με ανθρώπους που προέρχονται από οικείο πολιτισμικό ή άλλο περιβάλλον ενδέχεται να θέσει εμπόδια κατά την πορεία διαχείρισης ενός περιστατικού. Ως αποτέλεσμα, οι κακοποιημένες προσφύγισες αποφεύγουν τους ξενώνες φιλοξενίας ή γυρίζουν γρήγορα στους κακοποιητικούς άντρες τους, για λόγους που περιγράφονται παρακάτω:

«Ναι, πολλές φορές οι γυναίκες δεν φεύγουν από τα camps γιατί τους κόβεις από το μοναδικό πράγμα που έχουν χτίσει εκεί. Τον περίγυρό τους ας πούμε, τη "γειτονιά" τους. Και θα έρθουν σε έναν ξενώνα που μπορεί να μην έχουν κανένα να μιλήσουν. Τους κόβεις δηλαδή τον δεσμό με συμπατριώτες, οπότε αυτό είναι πάρα πολύ δύσκολο και προτιμούν να μείνουν στα camps. Από την άλλη το θεωρώ λάθος να τους βγάζεις από τα camps με την έννοια ότι δεν υπάρχει πρόνοια του να διώχνουν το δράστη. Και είναι σαν να τιμωρείς τη γυναίκα. Αυτές, έτσι το εισπράττουν, σαν τιμωρία. Ότι τους πετάνε κάπου που είναι και μόνες τους και ο δράστης είναι μέσα στο camp. Είναι πολύ σημαντικό να νιώθουν ότι είναι κοντά σε ανθρώπους που τους καταλαβαίνουν.», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Ο εντοπισμός και η αντιμετώπιση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας παρουσιάζει επίσης ιδιαίτερες δυσκολίες, μεταξύ άλλων, λόγω **ελλιπών διαπολιτισμικών εργαλείων και περιορισμένης εμπειρίας των ειδικών**, με αποτέλεσμα πολλές φορές οι ίδιοι [οι επαγγελματίες] να πρέπει να βρουν τρόπους να διαχειριστούν αυτά τα περιστατικά, όπως σημειώνει και η συνεντευξιαζόμενη παρακάτω:

«χρειάστηκε να διαβάσω και να αποκτήσω γνώση ή να μιλήσω με ανθρώπους που ξέρανε για το πώς θα αντιμετωπίσω αυτή την μερίδα των ανθρώπων, αυτή την μερίδα των γυναικών, γιατί έπρεπε εγώ η ίδια να μπορέσω να βρω κοινούς κώδικες επικοινωνίας μαζί τους», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τους ειδικούς, μερικές προσφύγισες ισχυρίζονται ότι η σοβαρή σωματική κακοποίηση που υπήρχε στις πατρίδες τους στην Ελλάδα ελαττώνεται ή τερματίζεται πλήρως.

«Ερχόμενοι εδώ, επειδή φοβούνται να μη χάσουν το άσυλο ή μήπως δεν πάρουν άσυλο, μαζεύονται.», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Αυτό είναι ένδειξη του πόσο σημαντικό ρόλο παίζει **η ατιμωρησία στην εκδήλωση της βίας**. Με άλλα λόγια, η αξιόπιστη απειλή ποινής φαίνεται να δημιουργεί τα απαραίτητα αποτρεπτικά κίνητρα ακόμη και σε συνθήκες που είναι ιδιαίτερα δυσμενείς.

5. Οικονομική Κρίση

Ένα από τα βασικά ερωτήματα της έρευνάς μας ήταν η εξακρίβωση πιθανής σύνδεσης της αυξημένης καταγραφής περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών με την οικονομική κρίση. **Αν και η σχετική βιβλιογραφία έχει ταυτοποιήσει ορισμένους μηχανισμούς μέσω των οποίων ύφεση και βία σχετίζονται, στα πλαίσια της παρούσας έρευνας είναι αδύνατον να απαντήσουμε**

με σιγουριά αυτό το ερώτημα. Τα όποια συμπεράσματα θα πρέπει να εξάγονται με εξαιρετική προσοχή διότι **οι σχετικοί αιτιώδεις παράγοντες είναι πολλοί, αλληλένδετοι και συμπίπτουν χρονικά.** Ενδεικτικά:

- Ο Ν 3500 για την Αντιμετώπιση της Ενδοοικογενειακής Βίας υιοθετήθηκε το 2006, μια μόλις τριετία πριν την έναρξη της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.
- Την τελευταία δεκαετία, δηλαδή κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, επεκτάθηκαν σημαντικά οι εκστρατείες ενημέρωσης, οι δομές του δικτύου της ΓΓΙΦ και άλλων φορέων.
- Ξεκινώντας το 2015, η προσφυγική κρίση ανέδειξε το ζήτημα της βίας γενικότερα και της ενδοοικογενειακής βίας ειδικότερα (με χαρακτηριστική εστία την «πολιτισμική διαφορά»).

Η ανοδική τάση που παρατηρείται, λοιπόν, στο γνωστό ποσοστό ενδοοικογενειακής βίας, ενδέχεται να έχει επηρεαστεί από αυτά τα συμβάντα ή και άλλες μεταβλητές ανεξάρτητα ή και σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση καθιστώντας ακόμα πιο δύσκολη την αποσαφήνιση των πραγματικών παραμέτρων του φαινομένου.

Αν και δεν είναι αντιπροσωπευτικές, οι μαρτυρίες των ειδικών είναι ιδιαίτερα χρήσιμες σε αυτό το πλαίσιο. Αξίζει να σημειωθεί πως **οι ίδιοι οι συνεντευξιαζόμενοι έτειναν να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί,** υπογραμμίζοντας τους περιορισμούς των απόψεών τους. Η κυρίαρχουσα άποψη μεταξύ τους ήταν πως **η οικονομική κρίση ανέδειξε αυτό που ήδη προϋπήρχε.** Δύο από τις ποικίλες διατυπώσεις αυτού του επιχειρήματος ήταν οι εξής:

«Υπάρχουν και δομημένες οικογένειες που παρά την κρίση άντεξαν, υπήρχε επικοινωνία, ήθελαν ή μπορεί να χρειαζόντουσαν απλά μια υποστήριξη για να τα βγάλουν λίγο πέρα. Το ζήτημα είναι ότι η οικογένειά τους είχε βάση. Υπήρχαν άλλες που η κρίση όξυνε περισσότερο προβλήματα και έτσι φάνηκαν περισσότερο οι δυσλειτουργίες της οικογένειας αν θέλεις και σε ένα βαθμό μεγάλωσαν»,
Εκπαιδευτικός

«Εγώ αυτή την έτσι... άμεση σχέση δεν μπορώ να την παρακολουθήσω. Δεν είναι τόσο εύκολο. Νομίζω ότι μπορεί μια οικονομική κρίση να πυροδοτεί, να αυξάνει, να εντείνει συνθήκες που οδηγούν σε άλλες κρίσεις. Αλλά δεν θυμάμαι να έχω δει περιστατικά που πήγαιναν όλα καλά και ξαφνικά άρχισε η βία να πετά, από τη μεριά του συζύγου», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

Με άλλα λόγια, υπάρχει σχεδόν ομοφωνία ανάμεσα στους ειδικούς ότι **η κρίση δεν οδήγησε από μόνη της στην ενδοοικογενειακή βία μεν, έπαιξε δε έναν σημαντικό ενισχυτικό ρόλο.** Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν δύο – αλληλένδετοι αλλά αναλυτικά διαχωρισμένοι – μηχανισμοί μέσω των οποίων η οικονομικές δυσκολίες

συνέβαλαν στην ενδοοικογενειακή βία: η κρίση ως ψυχοπιεστική συνθήκη από τη μία και η αναστάτωση των έμφυλων ρόλων από την άλλη.

Πρώτον, η άποψη ότι το **αυξημένο άγχος** οδηγεί και σε αύξηση της βίας ήταν διαδεδομένη ανάμεσα στους/στις συμμετέχοντες/συμμετέχουσες:

«Τα τελευταία χρόνια να βλέπουμε και τη κρίση ως ένα μεγάλο κομμάτι της βίας που βγάζουν κάποιοι άνθρωποι η οποία είναι αποτέλεσμα της πίεσης που βιώνουν οι ίδιοι. [...] Άνθρωποι που έχουν χάσει τη δουλειά τους, άνθρωποι που δουλεύουν τις ίδιες ώρες και παίρνουν το 1/3 των χρημάτων, όλο αυτό είναι προσωπική ματαίωση.», Παιδαγωγός

Σύμφωνα με αυτή την ερμηνεία η **οικονομική πίεση εξαντλεί ψυχολογικά και συναισθηματικά τον πληθυσμό** με αποτέλεσμα το έντονο στρες να οδηγεί σε συγκρούσεις στην οικογένεια και να εκτονώνεται μέσα από την άσκηση βίας. Μία παραλλαγή αυτού του επιχειρήματος θέλει τα χρήματα ή/και τον πλούτο να λειτουργούν ως μια «βαλβίδα ασφαλείας» που ανακουφίζει την υπερβολική πίεση και η οποία όταν ανοίξει οδηγεί σε βίαιες εκρήξεις:

«τα προβλήματα προϋπήρχαν εκεί, αλλά ήταν πολύ πιο εύκολο να τα καλύψουμε με ένα shopping therapy ή με ένα διακοποδάνειο και να πω ότι πέρασα πολύ ωραία και ουσιαστικά να κρύψω τις βασικές ανάγκες της οικογένειας πίσω από ικανοποίηση άλλων αναγκών.», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Ορισμένοι/ες συνεντευξιαζόμενοι/ες ανέφεραν επίσης, πως η κρίση μπορεί να συνέβαλε έμμεσα στην αύξηση της βίας, **αυξάνοντας την χρήση ουσιών** (αλκοόλ και ναρκωτικά) που επίσης σχετίζονται με την ενδοοικογενειακή βία.

Ο δεύτερος κύριος μηχανισμός στον οποίο αναφέρθηκαν οι συνεντευξιαζόμενοι συνδέεται με την **αναστάτωση ή και την ανατροπή των κοινωνικά κατανομημένων ρόλων** και πιο συγκεκριμένα της εικόνας του άντρα-κουβαλητή και γυναίκας-νοικοκυράς.

«Όταν οι άντρες δεν μπορούν να είναι κουβαλητές, να είναι χορηγοί, δεν μπορούν να είναι χορηγοί πια διότι η κρίση και άλλοι παράγοντες γενικότεροι, εννοώ εκτός από την κρίση στην Ελλάδα, η κρίση στην οικογένεια τους αποκαθλώνει, έρχονται οι γυναίκες, κάνουν περισσότερα πράγματα, βγάζουν περισσότερα χρήματα, τους λένε ότι δεν σε χρειάζομαι και μπορώ και μόνη μου και όλα αυτά, αποσταθεροποιούνται περισσότερο με τη κρίση», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

Αξίζει να σημειωθεί πως **μακροπρόθεσμες αλλαγές που σταδιακά επέφεραν οι εφαρμοζόμενες πολιτικές σε σχέση με τους έμφυλους ρόλους ήταν ήδη σε εξέλιξη όταν ξεκίνησε η κρίση**, η οποία επιβράδυνε, αλλά δεν ανέστρεψε πλήρως την κατεύθυνση της αλλαγής. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι και οι καμπάνιες ενημέρωσης εντάθηκαν και οι δομές στήριξης αυξήθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Παρόλα αυτά η **συρρίκνωση των κρατικών πόρων** θεωρήθηκε ως ένας σημαντικός συνδετικός κρίκος μεταξύ κρίσης και ενδοοικογενειακής βίας. Σημειώθηκε πως

η κρίση είναι πιθανό να συμβάλλει σε αυξημένα ποσοστά οικονομικής βίας, αλλά και ότι οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες δυσκολεύουν τη λύση του γάμου ή της κακοποιητικής σχέσης γενικότερα με αποτέλεσμα τα θύματα να εγκλωβίζονται σε βίαιες σχέσεις.

Η συρρίκνωση των κοινωνικών υπηρεσιών λόγω υποστελέχωσης ή/και υποχρηματοδότησης έπαιξε επίσης πολύ σημαντικό ρόλο σύμφωνα με τις μαρτυρίες:

«Στα πρώτα χρόνια της κρίσης ήταν άγονο πεδίο και ήταν πολύ μεγάλη η αγωνία μας. Δηλαδή ήταν πλήρως υποστελεχωμένα έως και αστελέχωτα τα κέντρα ψυχικής υγείας, τα νοσοκομεία βούλιαζαν [...]», Κοινωνική Λειτουργός/Σύμβουλος

Ενδεικτικά, όπως θα εξηγηθεί εκτενέστερα στην επόμενη ενότητα, το 2015 εν μέσω κρίσης έγιναν **σχεδόν 16,000 αποχωρήσεις** από το Τακτικό Προσωπικό του δημοσίου και **μόλις 4,500 προσλήψεις** (Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, 2016, 1). Κατά την τριετία 2012-2015 οι υπάλληλοι του Υπουργείου Υγείας **μειώθηκαν κατά 15%**, του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κατά **14%** και του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων κατά **9%**, γεγονός με ιδιαίτερη βαρύτητα σε ό,τι αφορά στην αποτελεσματικότητα και στην ορθολογική κατανομή αρμοδιοτήτων στο πλαίσιο διϋπουργικών συνεργασιών (Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, 2016, 3).

Παρά τις οικονομικές δυσκολίες τόσο σε ατομικό/οικογενειακό όσο και σε κρατικό επίπεδο, ένας λόγος που έκανε τους ειδικούς να αμφιβάλλουν για την ευθεία σύνδεση μεταξύ ενδοοικογενειακής βίας και οικονομικής κρίσης σχετίζεται με το **χρονοδιάγραμμα διαχείρισης των περιστατικών**. Πιο συγκεκριμένα, δεν είναι σαφές ποιο είναι το ποσοστό περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας που, ενώ καταγράφηκαν στα χρόνια της οικονομικής κρίσης, **είχαν εκδηλωθεί πολύ νωρίτερα από αυτήν**. Χαρακτηριστικό είναι το ότι σύμφωνα με μαρτυρίες γυναικών που απευθύνθηκαν σε υποστηρικτικές δομές πρόσφατα, η μέση διάρκεια μιας σχέσης βίας αγγίζει τα 13 χρόνια (ΓΓΙΦ 2018, 44).

Ορισμένοι συνεντευξιαζόμενοι αμφέβαλλαν για την επεξηγηματική δύναμη της οικονομικής κρίσης ακόμη και σε περιπτώσεις που οι εμπλεκόμενοι οι ίδιοι την ονόμασαν ως αιτία της βίας:

«Αυτό ήταν πάντα μία προσπάθεια εκλογίκευσης, αν μπορεί να το πει κάποιος, και μία προσπάθεια απενοχοποίησης αυτών των ανθρώπων, όπως οι ίδιοι θα ήθελαν να το περιγράψουν όσο αφορά την πραγματικότητα την οικονομική. Σίγουρα όμως όταν εργάζεσαι και έχεις αποκτήσει εμπειρία σε τέτοια πλαίσια είναι πολύ πιθανό και γίνεται στην πορεία του χρόνου να αναγνωριστεί πως από πίσω κρύβονται άλλα πράγματα, πράγματα δυναμικά των οικογενειών και των ανθρώπων αυτών δε θέλουν να βγουν στην επιφάνεια για ευνόητους λόγους και τα οποία φυσικά δεν έχουν [να κάνουν] αμιγώς με την οικονομική κρίση.» Κοινωνικός Λειτουργός/Σύμβουλος

Δηλαδή, χωρίς βέβαια να αμφισβητούν ότι σε κάποιες περιπτώσεις αυτό όντως ισχύει, οι ειδικοί σημείωσαν πως **οι αναφορές στην «κρίση» ενδέχεται να λειτουργούν**

είτε ως προσπάθειες εκλογίκευσης ή ακόμα και τακτικής υπεράσπισης (σε περίπτωση που μια υπόθεση φτάσει στις αρμόδιες Εισαγγελικές και Δικαστικές Αρχές).

Όσον αφορά στη θεωρία που συζητήθηκε στην προηγούμενη ενότητα και που θέλει την ενδοοικογενειακή βία να αυξάνεται επειδή οι γυναίκες χάνουν την οικονομική τους δύναμη και άρα τη θέση/status τους στην οικογένεια, **αυτή δεν αναδύθηκε από τις συνεντεύξεις – χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα πως δεν ισχύει**, απλά ότι οι ειδικοί δεν έρχονται αντιμέτωποι με τέτοιου είδους περιστατικά ή/και δεν τα αξιολογούν ως τέτοια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΞΟΝΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο ψυχοκοινωνικός άξονας της παρούσας έρευνας επιχείρησε να χαρτογραφήσει την έκταση και τη φύση της ενδοοικογενειακής βίας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της διεξαγωγής συνεντεύξεων με ειδικούς σε αρμόδιους φορείς του δημοσίου και της κοινωνίας των πολιτών συνελέγησαν πρωτογενή ποιοτικά στοιχεία που επιχειρούν να συμπληρώσουν και να πλαισιώνουν τις αποσπασματικές διαθέσιμες στατιστικές. Τα δεδομένα αυτά είναι ιδιαίτερα πολύτιμα, διότι συμπυκνώνουν τις γνώσεις επαγγελματιών με πολυετή εμπειρία στο πεδίο. Συνοπτικά, προκύπτουν τα εξής πορίσματα:

- Μεγάλο ποσοστό των περιστατικών της ενδοοικογενειακής βίας **δεν καταγράφονται, επειδή δεν αναφέρονται ποτέ στις αρχές ή/και στους αρμόδιους φορείς υποστήριξης**. Οι λόγοι σχετίζονται κυρίως με τα συναισθήματα των θυμάτων (ντροπή, ενοχή), καθώς τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας λαμβάνουν χώρα μεταξύ ατόμων που κατά κανόνα συνδέονται με δεσμούς αγάπης, από την συμπεριφορά των δραστών (απειλές, εκβιασμός), από τις οικονομικές συνθήκες (εξάρτηση από το άτομο που ασκεί βία) και τις κοινωνικές αντιλήψεις (π.χ. πρότυπα αρρενωπότητας, κατηγορήση του θύματος). Προκύπτει, επίσης, πως παρά τις ποικίλες εκστρατείες ενημέρωσης των αρμόδιων φορέων, τόσο τα θύματα όσο και οι οικείοι τους **δεν έχουν σαφή γνώση του νομικού πλαισίου** και του τρόπου με τον οποίο δύνανται να απευθυνθούν στις αρμόδιες αρχές για να καταγγείλουν την άσκηση βίας. Τέλος, η αντιμετώπιση από την ΕΛ.ΑΣ. φαίνεται να λειτουργεί αποτρεπτικά σε ορισμένες περιπτώσεις – αν και σταδιακά παρατηρείται αξιολογη βελτίωση σε αυτόν τον τομέα.
- Οι συνεντευξιζόμενοι **συμφωνούν** πως η ενδοοικογενειακή βία αναγνωρίζεται ευρέως ως **κοινωνικό πρόβλημα** και (στις βαριές μορφές της) ως **αξιοποίηση πράξη**. Υπάρχει, επίσης, όλο και μεγαλύτερη γνώση γύρω από τα διαφορετικά είδη της βίας – όχι μόνο σωματικής, αλλά και ψυχολογικής, οικονομικής, κ.α. Ταυτόχρονα, όμως, αναδύονται και πιο παραδοσιακές-πατριαρχικές αντιλήψεις, ενώ η (σχετικά ελαφρά) σωματική τιμωρία των παιδιών από τους γονείς τους εξακολουθεί να θεωρείται κάτι σύνηθες. Παράλληλα, υπογραμμίστηκε η δυσκολία σαφούς ορισμού της βίας (από ποιο σημείο και μετά μια πράξη θεωρείται βίαιη).
- Σύμφωνα με την συντριπτική πλειοψηφία των συνεντευξιζόμενων η ενδοοικογενειακή βία **απαντάται σε κάθε οικονομικό επίπεδο και κοινωνικό στρώμα**. Ωστόσο, συγκεκριμένοι παράγοντες κινδύνου, όπως οικονομικές δυσκολίες, έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος ή/και κοινωνικοοικονομική περιθωριοποίηση αυξάνουν τις πιθανότητες να υπάρξει βία στην οικογένεια. Σαφώς, αυτοί οι παράγοντες συναθροίζονται σε χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα.

- Γενικότερα, διαφάνηκε η τάση ερμηνείας του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας όχι τόσο σε σχέση με το οικονομικά και πολιτικά συμφραζόμενα, αλλά ως κάτι που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό όσον αφορά μεν στο γηγενή πληθυσμό από τα **ατομικά χαρακτηριστικά του θύτη και σε μικρότερο βαθμό του θύματος** (έκθεση σε βία ως παιδί, ψυχοπαθολογία, χρήση ουσιών), αναφορικά με τον προσφυγικό - και σε μικρότερο ποσοστό με το μεταναστευτικό - πληθυσμό δε, και από πολιτισμικά χαρακτηριστικά (κουλτούρα, θρησκεία).
- Μέσα από τις αφηγήσεις των συνεντευξιαζόμενων διαφαίνεται ότι τα άτομα που αντιμετωπίζουν **πολλαπλές διακρίσεις διατρέχουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο να υποστούν ενδοοικογενειακή βία**. Αναδείχθηκε π.χ. πώς η διασταύρωση της οικονομικής δυσπραγίας με την μεταναστευτική προέλευση τείνει να εγκλωβίζει τα θύματα σε κακοποιητικές σχέσεις.
- Ο προσφυγικός πληθυσμός είναι μια ειδική περίπτωση, όπου τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας φαίνεται να είναι πολύ περισσότερα συγκριτικά με εκείνα που καταγγέλλονται από τον ντόπιο πληθυσμό. Οι ειδικοί εστίασαν σε δύο επεξηγηματικούς παράγοντες: την **τραυματική εμπειρία του ξεριζωμού** και τις νόρμες που επικρατούν στις κοινωνίες προέλευσης. Μερικοί ανέφεραν επίσης την αφιλόξενη, κατά τη γνώμη τους, υποδοχή των ανθρώπων αυτών στην Ελλάδα. Παρά ταύτα, θα πρέπει να σημειωθεί πως το γενικό περίγραμμα του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας μεταξύ προσφυγικού και γηγενούς πληθυσμού είναι πανομοιότυπο, αλλά στην περίπτωση του πρώτου εντοπίζονται πολλαπλασιαστικοί παράγοντες.
- Τέλος, όσον αφορά στην **οικονομική κρίση**, οι ειδικοί συμφώνησαν πως αυτή πιθανώς ενέτεινε τη βία, αλλά δεν την προκάλεσε από μόνη της. Οι κύριοι μηχανισμοί που αναφέρθηκαν ήταν (1) το **στρες** που γεννά η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης, σε συνδυασμό ή και ανεξάρτητα από (2) την **ανατροπή των έμφυλων ρόλων** (με τους άντρες να χάνουν το κύρος τους ως «κουβαλητές» και τις γυναίκες να ανεξαρτητοποιούνται). Αναφέρθηκε, επίσης, ως ιδιαίτερα επιβαρυντική και αρνητική, η **συρρίκνωση των κοινωνικών υπηρεσιών εν μέσω περικοπών λόγω των μέτρων λιτότητας**. Παράλληλα όμως σημειώθηκε πως πίσω από τέτοιου είδους εξηγήσεις μπορεί να κρύβονται **προσπάθειες εκλογίκευσης** που δε σχετίζονται άμεσα με την κρίση.

Καθώς, πολλές από τις προτάσεις πολιτικής αφορούν σε και ανακύπτουν και από τα δύο σκέλη της παρούσας έρευνας, παρουσιάζονται συνολικά στο τέλος του κειμένου.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΝΟΜΙΚΗ/ΘΕΣΜΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η δεύτερη μεγάλη ενότητα της παρούσας έρευνας επιχειρεί να παρουσιάσει αναλυτικά το νομικό/θεσμικό πλαίσιο που βρίσκεται σε ισχύ στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Η εξέταση του φαινομένου θα ήταν ελλιπής αν δε γινόταν σχετική αναφορά στα νομοθετικά μέτρα που ελήφθησαν και συνεχίζουν να λαμβάνονται κατ' επιταγή των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ιδιότητα της Ελλάδας ως μέλους σε διεθνείς οργανισμούς, όπως θα παρατεθούν στη συνέχεια. Η διαλεκτική σχέση μεταξύ των δύο ενοτήτων της έρευνας επεξηγεί και υπογραμμίζει τους μηχανισμούς και τις λοιπές αιτίες που οδήγησαν στις σχετικές αλλαγές. Το οικείο νομοθετικό πλαίσιο εκτίθεται με χρονολογική σειρά και, όπου αυτό καθίσταται εφικτό και αναγκαίο, υποστηρίζεται από χωρία των συνεντεύξεων που ελήφθησαν για τους σκοπούς της έρευνας και αναδύθηκαν ως επαναλαμβανόμενα μοτίβα κατά την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων, όπως εξηγήθηκε στην προηγούμενη ενότητα (βλ. ανάπτυξη μεθοδολογίας).

Εξέχουσα θέση στην ανάλυση που ακολουθεί κατέχει ο Ν 3500/2006 που αποτελεί το βασικό «εργαλείο» αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα και σταθερό σημείο αναφοράς για την αξιολόγηση της προόδου που έχει σημειωθεί και των περαιτέρω ενεργειών που απαιτούνται προκειμένου να περάσει η προστασία από την έμφυλη και ενδοοικογενειακή βία από το στάδιο της θεωρητικής προσέγγισης σε εκείνο της αποτελεσματικής πρακτικής εφαρμογής. Ταυτόχρονα αναλύεται το σχετικό με την έμφυλη και παιδική προστασία πλαίσιο. Όπως θα εξηγηθεί σε επόμενες υπο-ενότητες η χρήση του όρου «πλαίσιο» προτιμάται έναντι του όρου «σύστημα». Παράλληλα, και ως αναπόσπαστο τμήμα του νομικού/θεσμικού πλαισίου πλαισίου, παρατίθενται οι πιθανές διαδρομές που ενδέχεται να ακολουθήσει ένα περιστατικό με βάση τον τρόπο εισαγωγής του στους φορείς που διαχειρίζονται περιστατικά έμφυλης/ενδοοικογενειακής βίας ή παιδικής κακοποίησης.

1. Η κατοχύρωση της έμφυλης ισότητας

1.1. Η ισότητα των φύλων στην ελληνική έννομη τάξη – Χρονικά ορόσημα και δικαιωματικές κατακτήσεις

1.1.1. Διεργασίες σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο

Σε διεθνές επίπεδο, η δεκαετία του 1970 μνημονεύεται ως η δεκαετία των εξελίξεων σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων των γυναικών και προώθησης της έμφυλης ισότητας. Ο **Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)**, η **ΕΕ** και το **Συμβούλιο της Ευρώπης** υιοθέτησαν σειρά ψηφισμάτων, κατευθυντηρίων οδηγιών και άλλων νομοθετικών μέτρων με σκοπό τη σταδιακή διαμόρφωση ενός πλέγματος προστασίας και ισότητας. Στον καινούριο κόσμο που οικοδομούνταν μετά από τις ταραγμένες ιστορικά

περιόδους που προηγήθηκαν κανείς δεν έπρεπε να βρίσκεται στο περιθώριο. Τα θεμέλια αυτού του νέου οικουμενικού οικοδομήματος στηρίζονταν σε δημοκρατικές αρχές και αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα είχαν πρωτεύοντα ρόλο. Άλλωστε, ήταν *η περιφρόνησή τους εκείνη που οδήγησε στις πράξεις βαρβαρότητας της προηγούμενης περιόδου*, όπως ανέφερε στο προοίμιό της η Οικουμενική διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, που το 1948 καλούσε τα κράτη να συνεργαστούν για να εξασφαλίσουν, μεταξύ άλλων, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Η Ελλάδα μπήκε σε αυτή την πορεία **κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70, μετά την πτώση του δικτατορικού καθεστώτος**. Στην προσπάθειά της να επανέλθει σε δημοκρατική τροχιά και να συμβαδίσει με τις διεθνείς εξελίξεις, η χώρα υπέγραψε και επικύρωσε σημαντικές διεθνείς συμβάσεις, με χαρακτηριστικότερη τη **Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών** (UN Convention on the Elimination of all forms of Discrimination against Women, 1979) το 1983. Παράλληλα, η **προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ)**, νυν ΕΕ, ήταν καθοριστική ως προς την ενσωμάτωση οδηγιών και την εφαρμογή κανονισμών και λοιπών μέτρων που προβλέπονταν από τις ιδρυτικές συνθήκες της ΕΕ σχετικά με την ισότητα των φύλων στα κράτη – μέλη της. Αξίζει να σημειωθεί πως το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού νομικού πλαισίου για τα δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων συντίθεται από διεθνή και περιφερειακά κείμενα που έχουν ενσωματωθεί στην εθνική έννομη τάξη.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα πρώτα μέτρα για την ισότητα αφορούσαν στην ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών στην **αγορά εργασίας**. Πρόκειται για μέτρα τα οποία υιοθετήθηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου που ξεκινά από το 1957 με το σημαντικό **άρθρο 119 της Συνθήκης της Ρώμης**. Σύμφωνα με το άρθρο οριζόταν ίση αμοιβή για άνδρες και γυναίκες για εργασία ίσης αξίας. Ωστόσο, η εφαρμογή του από τα κράτη – μέλη καθιερώθηκε ως υποχρεωτική μόλις μετά τη μνημειώδη απόφαση Defrenne το 1978 που έφερε στο τότε Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων η **Eliane Vogel Polsky**, μία από τις σημαντικότερες μορφές του φεμινιστικού κινήματος στην Ευρώπη (Jacquot, 2015). Έπειτα, ακολούθησε σειρά οδηγιών που είχαν ως θέμα την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών σε διάφορους τομείς της κοινωνικής πολιτικής, όπως η ασφάλιση (βλ. πίνακα νομοθεσίας του παραρτήματος).

Από το 1982 και για τα επόμενα οκτώ χρόνια, το **Πρώτο Μεσοπρόθεσμο Κοινοτικό Πρόγραμμα** για την προώθηση της ισότητας ευκαιριών για τις γυναίκες και το **Δεύτερο Μεσοπρόθεσο Κοινοτικό Πρόγραμμα** για το συνδυασμό/συμφιλίωση επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων για άνδρες και γυναίκες έθεσαν συγκεκριμένους στόχους, η υλοποίηση των οποίων απαιτούσε ανθρώπινους και **οικονομικούς πόρους** που διατέθηκαν από το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο κατά το Α΄ και Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Πλέον, πέρα από την ισότητα των αμοιβών, ένα από τα θέματα που απασχολούσε περισσότερο την ΕΕ ήταν και η ισότητα ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών, ενώ αναγνωρίστηκε η οικονομική αξία της απλήρωτης οικιακής εργασίας που

κατά βάση αναλάμβαναν οι γυναίκες της εκάστοτε οικογένειας. Εξίσου σημαντική ήταν η συμπερίληψη της ισότητας στον Κοινοτικό Χάρτη των Κοινωνικών Δικαιωμάτων των εργαζομένων του 1989.

Κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων περιόδων το ενδιαφέρον στρεφόταν κυρίως στα εργασιακά ζητήματα. Όμως, από το 1991 και μετά έγινε σαφές ότι η ισότητα στον υπό στενή έννοια εργασιακό τομέα, αλλά και γενικότερα στον οικονομικό χώρο δε θα μπορούσε να επιτευχθεί αν δεν αυξανόταν η συμμετοχή των γυναικών σε όλο το φάσμα της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής και **αν δε γινόταν συστηματική προσπάθεια να καταπολεμηθούν φαινόμενα βίας σε βάρος των γυναικών**. Μέχρι τις αρχές της νέας χιλιετίας, έμφαση δόθηκε στην υιοθέτηση θετικών δράσεων για την προώθηση της γυναικείας συμμετοχής στα κέντρα λήψης αποφάσεων και η **οριζόντια ένταξη της οπτικής του φύλου σε όλες τις πτυχές των δημοσίων πολιτικών** (gender mainstreaming). Οι δύο αυτοί στόχοι υλοποιήθηκαν μέσω του Τρίτου Προγράμματος Κοινοτικής Δράσης για την ισότητα ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών και του Τέταρτου Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί σε αυτό το σημείο η ιστορικής σημασίας Διακήρυξη των Αθηνών του 1992, η οποία οδήγησε στην υπογραφή της Σύστασης του Συμβουλίου της 2^{ας} Δεκεμβρίου 1996 για την ισόρροπη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (96/694/EK).

Μετά το άρθρο 119 της Συνθήκης της Ρώμης του 1957, μόλις το 1997 συμπεριελήφθησαν στη Συνθήκη του Άμστερνταμ περισσότερα άρθρα που σχετίζονταν με την ισότητα και τρόπους εμπέδωσής της. Πρόκειται για τα άρθρα 3 παράγραφος 2 σε σχέση με την ένταξη της ισότητας σε όλες τις κοινοτικές πολιτικές, το άρθρο 13 για την καταπολέμηση των διακρίσεων με βάση το φύλο μέσω των κοινοτικών διακρίσεων και το άρθρο 141 παράγραφος 4 για τις θετικές δράσεις υπέρ των γυναικών. Ήδη από το 1995 και την Τέταρτη Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για τις Γυναίκες κατά την οποία υιοθετήθηκε η **Διακήρυξη του Πεκίνου και η Πλατφόρμα Δράσης**, η ΕΕ προώθησε αποφασιστικά τη διάχυση της οπτικής του φύλου στις δημόσιες πολιτικές.

Αντιστοίχως, το Συμβούλιο της Ευρώπης κατά την ίδια περίοδο ξεκίνησε να ερευνά σε βάθος το ζήτημα της διάχυσης της οπτικής του φύλου στις δημόσιες πολιτικές. Έτσι, το 1998, σε μία από τις πρώτες του εκθέσεις, όρισε την οριζόντια ένταξη της οπτικής του φύλου στις δημόσιες πολιτικές ως *«την αναδιοργάνωση, βελτίωση, ανάπτυξη και αξιολόγηση των διαδικασιών που σχετίζονται με τις εφαρμοζόμενες πολιτικές, ώστε η οπτική της ισότητας των φύλων να ενσωματωθεί σε όλες τις πολιτικές, σε όλα τα επίπεδα και στάδια από τους φορείς που εμπλέκονται κανονικά στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών»* (Council of Europe, 1998). Σε σχετική συστασή του (Recommendation No. R. (98) 14) τον Οκτώβριο του 1998, το Συμβούλιο των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης κάλεσε τα κράτη- μέλη του οργανισμού να εμπνευστούν από την προαναφερθείσα έκθεση και να διευκολύνουν τη διάχυση των πολιτικών ισότητας στο δημόσιο τομέα. Έκτοτε, οι έννοιες της ισότητας των φύλων και του gender mainstreaming βρίσκονται στο επίκεντρο των σχετικών συζητήσεων, με τη δεύτερη να λαμβάνει πολλές

φορές αμφιλεγόμενο χαρακτήρα ως προς το πώς μπορεί τελικά να συμβάλλει στην ουσιαστική εμπέδωση της πρώτης (Walby, 2003).

Στη συνέχεια, κατά την περίοδο του Πέμπτου Προγράμματος Δράσης για την Ισότητα των Φύλων (2001 – 2005) οι προτάσεις για την ισότητα συγκεκριμενοποιήθηκαν και ταυτόχρονα έλαβαν ευρύτερο χαρακτήρα. Η συνειδητοποίηση ότι **οι γυναίκες δεν μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή αν δεν είναι προστατευμένες από φαινόμενα κακοποίησης** που συναντώνται στους παραπάνω χώρους οδήγησε στο σχεδιασμό πολιτικών και λοιπών νομοθετικών μέτρων που είχαν ως στόχο την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών, συμπεριλαμβανομένης της βίας στον εργασιακό χώρο και της ενδοοικογενειακής.

Η Συνθήκη της Νίκαιας που τροποποίησε έτι περαιτέρω τις ιδρυτικές συνθήκες της ΕΕ μεταρρύθμισε κατά κύριο λόγο τις θεσμικές δομές της Ένωσης. Ωστόσο, σημαντική εξέλιξη κατά τη διαδικασία υιοθέτησης ενός ευρωπαϊκού συντάγματος ήταν η διαμόρφωση του **Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ** (ΧΘΔΕΕ). Μέχρι τότε τα κράτη – μέλη δεσμεύονταν, όπως είχε αναγνωριστεί νομολογιακά, να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα ως κομμάτι των συνταγματικών τους παραδόσεων και των αρχών της δημοκρατίας. Με τη Συνθήκη της Λισαβώνας, ο ΧΘΔΕΕ αποτελεί πλέον πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ενισχύεται. Ο Χάρτης περιλαμβάνει ξεχωριστά άρθρα για την ισότητα ανδρών και γυναικών (άρθρο 23), για τα δικαιώματα των παιδιών (άρθρο 24), για την εναρμόνιση της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής (άρθρο 33 παράγραφος 2) και για το σεβασμό της οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής (άρθρο 7). Σημαντικό είναι, επίσης και το άρθρο 52 παράγραφος 1 που προβλέπει ρητά πως περιορισμοί στα δικαιώματα που κατοχυρώνει ο ΧΘΔΕΕ θα πρέπει να είναι σε συμφωνία με την αρχή της αναλογικότητας. Παράλληλα, η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) στα άρθρα 2 και 3 (πρώην άρθρο 2 ΣΕΚ) συμπεριλαμβάνει την ισότητα στις αρχές στις οποίες βασίζεται η λειτουργία της ΕΕ. Επίσης, τα άρθρα 153 (πρώην άρθρο 137 της ΣΕΚ) και 157 (πρώην άρθρο 141 της ΣΕΚ) προβλέπουν την ισότητα ευκαιριών ανδρών και γυναικών στον εργασιακό τομέα και την ισότητα των αμοιβών αντίστοιχα με στόχο την καταπολέμηση του αποκλεισμού.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, ήδη από το 1952, με την **Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου** (ΕΣΔΑ) απαγόρευε τις διακρίσεις με βάση το φύλο. Το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ σύμφωνα με την ελληνική μετάφραση του οποίου «*Η χρήση των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως*» αποτελεί το σημείο αναφοράς για την προστασία από κάθε μορφής διακρίσεις. Το **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** (ΕΔΔΑ) έχει ερμηνεύσει πολλάκις το άρθρο 14 της Σύμβασης σε πολύ σημαντικές αποφάσεις του υποδεικνύοντας ότι ο κατάλογος των προστετευόμενων χαρακτηριστικών που περιλαμβάνεται στο κείμενο του άρθρου δεν είναι

εξαντλητικός. Αξίζει να σημειωθεί ότι το φύλο έχει ερμηνευθεί με τρόπο περισσότερο αφηρημένο σε περιπτώσεις που η διακριτική μεταχείριση γίνεται με βάση το βιολογικό φύλο, επιτρέπωντας την προστασία της ταυτότητας και του κοινωνικού φύλου (FRA, 2011,108).

Πλην του άρθρου 14, το Πρωτόκολλο υπ' αριθμόν 12 που αφορά στην απαγόρευση των διακρίσεων διευκρινίζει ότι «η αρχή της μη διάκρισης δεν αποτρέπει τα κράτη μέλη από τη λήψη μέτρων προκειμένου να προωθούν την πλήρη και ουσιαστική ισότητα, με την προϋπόθεση ότι τα μέτρα αυτά βασίζονται σε μία αντικειμενική και λογική αιτιολόγηση». Επιτρέπει, δηλαδή, τη λήψη θετικών μέτρων. Σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (2017,14), μόλις 20 από τις 47 χώρες έχουν επικυρώσει το δωδέκατο πρωτόκολλο. Η Ελλάδα είναι ανάμεσα στις χώρες που υπέγραψε μεν το Πρωτόκολλο το 2000, αλλά δεν το έχει επικυρώσει.

Ξεχωριστή αναφορά πρέπει να γίνει στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του 1961, ο οποίος, ενώ δεν είναι δεσμευτικό νομικό κείμενο, περιλαμβάνει διατάξεις για την απαγόρευση των διακρίσεων με βάση το φύλο σε ό,τι αφορά στα κοινωνικά δικαιώματα. Παρά την περιορισμένη δράση της, η οποία εν πολλοίς οφείλεται στο μη δεσμευτικό χαρακτήρα του Χάρτη, η Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει αναπτύξει σημαντική νομολογία ως προς το θέμα των διακρίσεων κατά την απόλαυση κοινωνικών δικαιωμάτων (Κοφίνης, 2016,156).

1.1.2. Η αλλαγή του νομικού πλαισίου σε σχέση με την ισότητα των φύλων στην Ελλάδα

Ακολουθώντας τις εξελίξεις στο διεθνή χώρο, το φεμινιστικό κίνημα ανέδειξε το ζήτημα της βίας κατά των γυναικών στα τέλη της δεκαετίας του 1970. Ωστόσο, παρά το ενδιαφέρον της ελληνικής πολιτείας για το θέμα, ουσιαστικά βήματα έγιναν από το 1990 και μετά. Κάποια από τα σημαντικότερα μέτρα που έστρωσαν το δρόμο προς την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας των φύλων ελήφθησαν **μεταξύ 1982 και 1986**. Πιο συγκεκριμένα, το 1982 ιδρύθηκε γνωμοδοτικό συμβούλιο για την προώθηση και την πραγματοποίηση της νομικής και ουσιαστικής εξίσωσης των δύο φύλων που υπαγόταν απευθείας στον Πρωθυπουργό (άρθρο 6 του Ν 1288/1982 (ΦΕΚ120/Α)). Τρία χρόνια αργότερα, ιδρύθηκε ως αυτοτελής Δημόσια Υπηρεσία, που υπάγεται στο Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης, η **Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων** (άρθρο 27 του Ν1558/1985 (ΦΕΚ 137/Α)). Μέσα στα χρόνια και με τις διάφορες αλλαγές στη δομή της δημόσιας διοίκησης η Γενική Γραμματεία πέρασε στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ΠΔ 189/2009 (ΦΕΚ 221/Α)) για να καταλήξει από το 2014 μέχρι σήμερα στο Υπουργείο Εσωτερικών (ΠΔ 105/2014 (ΦΕΚ 172/Α/28-8-2014)). Είναι ο *«αρμόδιος κυβερνητικός φορέας για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την παρακολούθηση της εφαρμογής των πολιτικών για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών σε όλους τους τομείς»*.

Αρχικά, ο Ν 1329/1983 για την «εφαρμογή της συνταγματικής αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών στον Αστικό Κώδικα, τον Εισαγωγικό του Νόμο, την Εμπορική Νομοθεσία και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, καθώς και τον μερικό εκσυγχρονισμό άλλων διατάξεων» απηχούσε την ανάγκη για αλλαγή που επέβαλε το Σύνταγμα του 1975. Η **κατάργηση της προίκας** είναι η πιο γνωστή αλλαγή που επέφερε ο Ν 1329/1983 μεταξύ άλλων σημαντικών τομών για την ελληνική κοινωνία. Ακολούθησαν ο Ν 1414/1984 για την εφαρμογή της αρχής της ισότητας στις εργασιακές σχέσεις, ο **Ν 1419/1984 για την αυτεπάγγελτη δίωξη του βιασμού**, ο Ν 1483/1984 για την προστασία και διευκόλυνση των εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις και ο Ν 1609/1986 για τη νομιμοποίηση των αμβλώσεων. Έκτοτε πλήθος ευρωπαϊκών οδηγιών ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη από τις οποίες κάποιες ρύθμιζαν άμεσα ζητήματα που επηρέαζαν τις γυναίκες και κάποιες έμμεσα. Καθοριστικής σημασίας για την εφαρμογή θετικών μέτρων ήταν η συνταγματική αναθεώρηση του 2001 με τη διαμόρφωση του **άρθρου 116 παράγραφος 2**, όπως ισχύει σήμερα (Κουκούλη – Σπηλιωτοπούλου, 2001). Σύμφωνα με τον Δαγτόγλου (2012:846), ενώ το αρχικό κείμενο του άρθρου απαιτούσε «αποχρώντες λόγους» για να γίνουν αποδεκτές αποκλίσεις από την αρχή της ισότητας των φύλων, τελικά επικράτησε η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας. Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν από την πρόχειρη κατά πολλούς συνταγματική αναθεώρηση του 2001, το **Συμβούλιο της Επικρατείας** (ΣΤΕ) είχε αποδεχθεί τη δυνατότητα λήψης θετικών μέτρων με τις **αποφάσεις 1917 και 1933 του 1998** (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1998). Ως προς τη διάχυση της οπτικής του φύλου στις δημόσιες πολιτικές, αυτή αξιοποιήθηκε συστηματικά στα Επιχειρησιακά Προγράμματα του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης από το 2000 ως το 2006. Τέλος, πλην της ΓΓΙΦ, ο Συνήγορος του Πολίτη (ΣΤΠ) είναι ο αρμόδιος φορέας για την παρακολούθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης στον εργασιακό τομέα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Με τα άρθρα 13, 4 και 6 Ν 3844/2006 η αρμοδιότητα του ΣΤΠ επεκτείνεται και στον ιδιωτικό πλην του δημοσίου τομέα.

1.1.3. Η αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας ως απαραίτητη προϋπόθεση της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή

Η ενδοοικογενειακή βία έχει διεθνώς αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένων μελετών με διαφορετικές εστιασείς και μεθοδολογίες. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των ερευνών είναι η αναγνώριση των **δυσανάλογων επιπτώσεων της βίας στις γυναίκες**, οι οποίες είναι οι κύριοι αποδέκτες της, ιδίως όταν αναφερόμαστε σε βία μεταξύ συντρόφων. Οι επιπτώσεις της βίας στα παιδιά και η θεσμική αντιμετώπισή της θα εξεταστούν παρακάτω. Η Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του ΟΗΕ με την απόφαση 1994/45 όρισε Ειδική Εισηγήτρια για την περαιτέρω διερεύνηση του θέματος της βίας κατά των γυναικών, τη συλλογή στοιχείων και τη διατύπωση προτάσεων και συστάσεων. Η Διακήρυξη του Πεκίνου και η Πλατφόρμα Δράσης που εγκρίθηκε από την Τέταρτη Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες, το Ψήφισμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 1997 για την καταπολέμηση της βίας, το ψήφισμα της 18^{ης} Μαΐου 2000 για τη συνέχεια που δόθηκε στην Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνου, το Ψήφισμα της 10^{ης} Μαρτίου 2005 με το οποίο δόθηκε συνέχεια

στην Τέταρτη Παγκόσμια Διάσκεψη για την Πλατφόρμα Δράσης υπέρ των γυναικών και η Σύσταση Rec/85/4 ώθησαν τα κράτη σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο να εργαστούν για την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών εντός και εκτός οικογενειακής ζωής.

Το 2004 με την απόφαση 58/147/19.2.2004 για την εξάλειψη της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ κάλεσε τα κράτη να διαμορφώσουν το νομικό τους πλαίσιο ώστε να ποινικοποιείται η ενδοοικογενειακή βία με τα κατάλληλα τιμωρητικά μέτρα, να υιοθετούν τη δέουσα νομοθετική προστασία, η οποία περιοδικά θα αξιολογείται ως προς την αποτελεσματικότητά της, να εξασφαλίσουν την κατάλληλα ανακριτική έρευνα και δίωξη των δραστών οικογενειακής βίας, να ισχυροποιήσουν τα μέτρα πρόληψης, να διευκολύνουν την παροχή βοήθειας στα θύματα, να ισχυροποιήσουν τα αστυνομικά πρωτόκολλα και τις σχετικές διαδικασίες, να παίρνουν μέτρα αποζημίωσης, εξασφάλισης και θεραπείας των θυμάτων και αναμόρφωση των δραστών.

Παρά την ανάδειξη των έντονων επιπτώσεων της βίας στις γυναίκες ήδη από το 1978 από το φεμινιστικό κίνημα, έπρεπε να περάσουν πολλά χρόνια μέχρι να υιοθετηθούν κάποια βασικά νομοθετικά μέτρα που υπογραμμίζουν τόσο την πρακτική όσο και τη συμβολική σημασία της διαμόρφωσης ενός άρτιου πλαισίου προστασίας δεδομένης μάλιστα της περιορισμένης δυνατότητας των γυναικών να ξεφύγουν από ένα κακοποιητικό περιβάλλον (Λαμπίρη –Δημάκη, 2003, 751). Οι κοινωνικές αντιδράσεις και αντιλήψεις κατά τη δεκαετία του '80 και στις αρχές της δεκαετίας του '90 (Μαγγανά, 1999:70 επ.) αποτυπώνονται εύγλωττα στο απόσπασμα της συνέντευξης Κοινωνικής Λειτουργού:

«...Ήτανε πάρα πολύ δύσκολα τα πρώτα χρόνια, υπήρχε πάρα πολύ μεγάλη αντίδραση, δεν υπήρχε καθόλου εμπειρία, τις γυναίκες τις φιλοξενούσε ένας ξενώνας που ήταν της εκκλησίας για γυναίκες και ήταν πολύ αυστηρός, παρόλα αυτά υπήρχε εκείνος ο ξενώνας, μετά έγινε ο δικός μας, τα πρώτα χρόνια δουλέψαμε πολύ σκληρά ώστε πρώτα από όλα να καθιερωθεί και σαν υπηρεσία μέσα στον δήμο αλλά και γενικότερα. Υπήρχαν αντιδράσεις από φορείς, από ανθρώπους, που κοροϊδευανε και γελάγανε μόλις ακούγανε κακοποίηση γυναικών...»

Σε πανευρωπαϊκή - συγκριτική έρευνα που διεξήγαγε το 1998 το Ευρωπαϊκό Λόμπυ Γυναικών, **η Ελλάδα ήταν η μόνη σχεδόν χώρα που δε διέθετε εξειδικευμένο νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της έμφυλης και της ενδοοικογενειακής βίας** (EWL, 1998). Τέσσερα χρόνια μετά, η πρώτη πανελλήνια επιδημιολογική έρευνα του Κέντρου Μελετών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) για την ενδοοικογενειακή βία, ανίχνευσε και έδωσε έμφαση στην έλλειψη του σχετικού νομικού πλαισίου και το πώς αυτή αποτρέπει τα θύματα να καταγγείλουν ένα περιστατικό. Είναι προφανές, ότι η απροθυμία καταγγελίας ενός περιστατικού αποτελεί άμεση συνέπεια της έλλειψης εμπιστοσύνης προς τις αρχές. Η παντελής απουσία υποστηρικτικού πλαισίου εκ μέρους της πολιτείας εκείνη την εποχή εύλογα δεν ευνόησε ούτε την καταγραφή των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας ούτε τη στατιστική απεικόνιση του φαινομένου με σκοπό τον

καλύτερο στρατηγικό σχεδιασμό. Το κενό αυτό συνεχίζει να υφίσταται μέχρι σήμερα παρά τις συστάσεις διεθνών οργανισμών.

1.1.4. Η ψήφιση του Ν 3500/2006

Μέχρι το 2006, τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας τιμωρούνταν σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον Ποινικό Κώδικα. Στην Έκθεση της Επιτροπής του ΟΗΕ για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών το 2002, η οποία κάλυπτε τα έτη 1996 – 2000, βασική σύσταση προς την Ελλάδα ήταν η διαμόρφωση νομικού πλαισίου για την ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας. Αντιστοίχως, τρία χρόνια αργότερα, η Έκθεση της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ για την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα στην Ελλάδα έκανε ειδική μνεία στην ανάγκη να υπάρξει εξειδικευμένο νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα.

Σε συνέχεια των αλλαγών που προωθήθηκαν κυρίως σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο και χάριν συμμόρφωσης της Ελλάδας με τις διεθνείς της υποχρεώσεις, με την απόφαση ΔΙΔΚ/Φ.38/4759/9.3.2005 σχηματίστηκε ομάδα εργασίας με θέμα την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και της βίας κατά των συνοικούντων προσώπων. Λίγο αργότερα, με την ΥΑ 32456/31.3.2005 συγκροτήθηκε νομοπαρασκευαστική επιτροπή για την κατάρτιση νομοσχεδίου με θέμα την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και την απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας ως μέσου σωφρονισμού των παιδιών. Με πόρισμα που εκδόθηκε στις 8.7.2005 από την Ομάδα Εργασίας του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης απορρίφθηκε η πρόταση της τροποποίησης των σχετικών διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και επικράτησε η πρόταση της σύνταξης ενός νομοσχεδίου που θα ρυθμίζει τη βία μεταξύ συνοικούντων προσώπων. Τα εγκλήματα που θα προβλέπονταν από τον καινούριο αυτό νόμο θα αποτελούσαν **διακεκριμένες παραλλαγές** των εγκλημάτων που προβλέπονταν από τον Ποινικό Κώδικα. Έτσι, αφού τεθηκε σε δημόσια διαβούλευση με τη συμμετοχή φορέων του δημοσίου και της κοινωνίας των πολιτών (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Διεθνής Αμνηστία κ.λπ.), ο Ν 3500/2006 ψηφίστηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο και έγινε το πρώτο εξειδικευμένο νομικό κείμενο για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα.

Τα πιο σημαντικά σημεία που εισήχθησαν είναι τα παρακάτω:

1. Ο ορισμός της οικογένειας που πέρα από τις γυναίκες και τα παιδιά καλύπτει έναν **ευρύτερο κύκλο** προσώπων (π.χ. ηλικιωμένοι). (άρθρο 1).
2. Η υποχρέωση να **μένουν** αυτά τα πρόσωπα κάτω από την **ίδια στέγη** προκειμένου να χαρακτηρίζεται η βία ως ενδοοικογενειακή, άλλως η προστασία παρέχεται με βάση το ισχύσαν προ του Ν 3500/2006 καθεστώς, δηλαδή από τις αντίστοιχες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα. (άρθρο 1).
3. Η **αναγνώριση της μακροχρόνιας συμβίωσης** ετερόφυλων ζευγαριών (άρθρο 1 παράγραφος 2(δ)).

4. Η καθιέρωση της **ποινικής διαμεσολάβησης** για πλημμεληματικού χαρακτήρα πράξεις.
5. Η **τυποποίηση του εξαγκασμού σε συνουσία εντός γάμου στο έγκλημα του άρθρου 336 ΠΚ.**
6. Η συμπερίληψη της ενδοοικογενειακής βίας στα τεκμήρια κλονισμού του γάμου αντικαθιστώντας το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 1439 ΑΚ.
7. Ο **αυτέπαγγελλος** χαρακτήρας της ποινικής δίωξης.
8. Η **απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας** ανηλίκων για σωφρονισμό.
9. Η καθιέρωση της **υποχρέωσης των εκπαιδευτικών** να αναφέρουν περιστατικά τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας για τα οποία λαμβάνουν γνώση.
10. Η **πλήρης υποστήριξη** των θυμάτων από τους αρμόδιους κοινωνικούς φορείς.

Παρά το γεγονός ότι ο νόμος για την ενδοοικογενειακή βία έγινε δεκτός με θετικές αντιδράσεις σε γενικές γραμμές, τόσο ο ακαδημαϊκός χώρος όσο και πολλοί φορείς της κοινωνίας των πολιτών εξέφρασαν πως χρήζει περαιτέρω βελτιώσεων. Πιο συγκεκριμένα, με δελτίο τύπου της στις 20 Φεβρουαρίου 2006, η **Διεθνής Αμνηστία** (ελληνικό τμήμα) χαιρέτισε την κατάρτιση του νομοσχεδίου ιδίως μετά **«από τόσα χρόνια παλινδρομήσεων, επεξεργασίας και επανεπεξεργασίας»**. Αφού υπογράμμισε τα θετικά του στοιχεία εξαίροντας την αναγνώριση της ιδιαίτερα ευάλωτης θέση των εγκύων, των παιδιών και των ατόμων με ειδικές ανάγκες, ως αποδεκτών της βίας ή ως παρισταμένων σε πράξεις βίας, χαρακτήρισε ως βασική έλλειψη του νόμου, σε συμφωνία με πολλές άλλες τοποθετήσεις, τη μη αναγνώριση της βίας κατά των γυναικών ως σοβαρότατη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παράλληλα, το γεγονός ότι δεν συμπεριέλαβε όλες τις μορφές βίας, συνέτεινε στο να μην τους αποδίδεται η αρμόζουσα βαρύτητα. Η Διεθνής Αμνηστία συνέχισε, αναφέροντας ότι θα πρέπει να γίνουν σημαντικές θεσμικές αλλαγές και να υπάρξει ένας κεντρικός συντονιστικός φορέας για το σύνολο των δομών αντιμετώπισης ενδοοικογενειακής βίας. Σε σχέση με την ποινική διαμεσολάβηση, επέστησε την προσοχή στην άניση διαπραγματευτική θέση των δύο μερών μιλώντας για υποκατάσταση της ποινικής δίωξης αντί συμπλήρωσής της από καταλληλότερα μέτρα.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και άλλες γυναικείες οργανώσεις, όπως και εξέχουσες προσωπικότητες του φεμινιστικού κινήματος στην Ελλάδα (Η Καθημερινή, 17/9/2006). Ξεχωριστή μνεία πρέπει να γίνει στη σημαντική αρθρογραφία του μακροβιότερου φεμινιστικού περιοδικού της χώρας, «Ο Αγώνας της Γυναίκας», το οποίο στα τεύχη του Ιούλιος – Δεκέμβριος 2006 και Ιούλιος – Δεκέμβριος 2006 περιλαμβάνει ύλη για τον νόμο για την ενδοοικογενειακή βία, με προεξέχον το απόσπασμα από την ακρόαση της Α. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου στη 2^η Συνεδρίαση της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης του Ελληνικού Κοινοβουλίου κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου.

Οι πράξεις που τιμωρούνται από τον Ν 3500/2006:

Σύμφωνα με τα άρθρα 6, 7, 8 του Ν 3500/2006:

- Σωματική κάκωση και βλάβη της υγείας ή πρόκληση εντελώς ελαφράς σωματικής βλάβης με συνεχή συμπεριφορά τιμωρείται με φυλάκιση, τουλάχιστον, ενός έτους, ενώ ο ΠΚ προβλέπει για την πρόκληση απλής σωματικής βλάβης κράτηση ως έξι μηνών ή πρόστιμο έως τρεις χιλιάδες ευρώ (άρθρο 308).
- Βαριά σωματική βλάβη ή βλάβη που προκαλεί κίνδυνο για τη ζωή του θύματος τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Αν επακολουθήσει βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του θύματος, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι δέκα ετών. Για επικίνδυνη και βαριά σωματική βλάβη τα άρθρα 309 και 310 ΠΚ προβλέπουν αντίστοιχα φυλάκιση τουλάχιστον τριών και δύο ετών.
- Βαριά σωματική και διανοητική πάθηση τιμωρείται με επιβολή κάθειρξης.
- Μεθοδευμένη πρόκληση έντονου σωματικού πόνου ή σωματικής εξάντλησης, επικίνδυνης για την υγεία, ή ψυχικού πόνου, ικανού να επιφέρει σοβαρή ψυχική βλάβη, ιδίως με την παρατεταμένη απομόνωση του θύματος τιμωρείται με κάθειρξη. Αν το θύμα είναι ανήλικος, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών.
- Σωματική κάκωση και βλάβη της υγείας ή πρόκληση εντελώς ελαφράς σωματικής βλάβης που τελέσθηκε σε βάρος εγκύου ή σε βάρος μέλους της οικογένειας το οποίο, από οποιαδήποτε αιτία, είναι ανίκανο να αντισταθεί, τιμωρείται με φυλάκιση, τουλάχιστον, δύο ετών και αν η πράξη τελέσθηκε ενώπιον ανήλικου μέλους της οικογένειας, τιμωρείται με φυλάκιση, τουλάχιστον, ενός έτους.
- Εξαναγκασμός μέλους της οικογένειας από άλλο μέλος της με τη χρήση βίας ή απειλής με σπουδαίο και άμεσο κίνδυνο σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή χωρίς το θύμα να υποχρεούται προς τούτο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών
- Πρόκληση τρόμου ή ανησυχίας σε άλλο μέλος της οικογένειας, απειλώντας το με βία ή άλλη παράνομη πράξη ή παράλειψη, τιμωρείται με φυλάκιση
- Τιμώρηση βιασμού μέσα στο γάμο με σχετική τροποποίηση του άρθρου 336 ΠΚ.
- Τιμώρηση της προσβολής της αξιοπρέπειας άλλου μέλους της, με ιδιαίτερα ταπεινωτικό λόγο ή έργο που ανάγεται στη γενετήσια ζωή του.

Σε ό,τι αφορά σε άλλες μορφές βίας κατά των γυναικών νομικά πλαίσια που επίσης είναι σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία είναι εκείνα του βιασμού εντός και εκτός μιας σχέσης, η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας και το trafficking. Τα σχετικά με την κακοποίηση ανηλίκων θα αναλυθούν στην επόμενη ενότητα για την παιδική προστασία.

1.1.5. Ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης

Ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης θεωρήθηκε από πολλούς καινοτομία που εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη αντιγράφοντας τα ισχύοντα σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Ωστόσο, αποτέλεσε μία από τις αλλαγές, που, όπως αναφέρθηκε κατά την ως άνω παράθεση των αντιδράσεων του ακαδημαϊκού χώρου και των φορέων της κοινωνίας των πολιτών, δέχτηκε **σοβαρή κριτική**. Εντασσόμενος στο πλαίσιο του Ν 3500/2006, ο εν λόγω θεσμός επεδίωκε την **αποκατάσταση** των σχέσεων των συζύγων/συντρόφων και τη διατήρηση της **οικογενειακής γαλήνης**. Σύμφωνα μάλιστα με την αιτιολογική

έκθεση του νόμου για την ενδοοικογενειακή βία, οι διαδικασίες συμφιλίωσης μεταξύ δράστη και θύματος δεν είναι ξένες στο ελληνικό νομικό σύστημα.

Ως θεσμός **επανορθωτικής δικαιοσύνης**, η ποινική διαμεσολάβηση επιδιώκει την αποκατάσταση της έννομης τάξης μέσω της επανόρθωσης της βλάβης του θύματος και της συμμετοχής του δράστη σε θεραπευτικά προγράμματα (Δημόπουλος, 2006). Άλλα πλεονεκτήματα της ποινικής διαμεσολάβησης σχετίζονται με την επιτάχυνση της απονομής δικαιοσύνης, την άμεση ικανοποίηση του θύματος και την προώθηση θεσμικών διαλογικών δομών στην έννομη τάξη μας. Με τη συμπερίληψή της στον νόμο για την ενδοοικογενειακή βία, η Ελλάδα συμμορφώθηκε με την απόφαση – πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 15^{ης} Μαρτίου 2001 σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες. Σύμφωνα με το άρθρο 10 της απόφασης πλαίσιο, μέχρι τις 22.3.2006, τα κράτη – μέλη έπρεπε να λάβουν τα κατάλληλα νομοθετικά μέτρα προκειμένου να προωθήσουν το θεσμό της διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις.

Σε πρακτικό επίπεδο, σύμφωνα με το άρθρο 11 του Ν 3500/2006, στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας ο αρμόδιος για την άσκηση ποινικής δίωξης εισαγγελέας διερευνά τη δυνατότητα διαμεσολάβησης. Γίνεται σαφές από τη διατύπωση του άρθρου ότι η ποινική διαμεσολάβηση μπορεί να διαταχθεί από τον αρμόδιο Εισαγγελέα μόνο σε περιπτώσεις πλημμελημάτων. Ο σημαντικός ρόλος των Εισαγγελέων ήταν ένα από τα σημεία κριτικής που δέχτηκε ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης το 2006. Σε εκτενή σχολιασμό του σχεδίου νόμου για την ενδοοικογενειακή βία, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου έθιξε τη συνταγματικότητα του θεσμού λόγω του ενισχυμένου ρόλου των εισαγγελέων. Επιπλέον, η διεξαγωγή της ποινικής διαμεσολάβησης μόνο για την ενδοοικογενειακή βία θεωρήθηκε πως θα αποδυνάμωνε τη σημασία του αδικήματος (ΕΕΔΑ, 2005).

Για την παροχή κατεύθυνσης σε σχέση με τον χειρισμό υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας και της διαδικασίας της ποινικής διαμεσολάβησης, με την αρ.501/εγκ2/8/2007 ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου προέβλεψε:

- να οριστεί στις Εισαγγελίες Πρωτοδικών Αθηνών και Θεσσαλονίκης, αλλά και σε όσες το επιτρέπει ο αριθμός των υπηρετούντων εισαγγελικών αρχών
- ότι με πράξη του διευθύνοντος τις υπηρεσίες αυτές εισαγγελικού λειτουργού με τον αναπληρωτή του για το χειρισμό και την επεξεργασία δικογραφιών που αναφέρονται σε ζητήματα εγκλημάτων ενδοοικογενειακής βίας, καθώς και σε ζητήματα ποινικής διαμεσολάβησης να φροντίσουν οι εισαγγελείς για την τήρηση ειδικού αρχείου τοποθετήσεως των δικογράφων του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου 5 του άρθρου 12 Ν 3500/2006
- να ενημερώνονται οι υπάλληλοι των γραφείων ποινικού μητρώου για τις διατάξεις που εκδίδονται κατά τη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης.

Η συνδιαλλαγή μεταξύ θύτη και θύματος και η **παροχή της συναίνεσης και των δύο** είναι απαραίτητη προϋπόθεση για προχωρήσει η ποινική διαμεσολάβηση. Αν δεν συμφωνήσουν και οι δύο, τότε η ποινική διαδικασία συνεχίζεται σύμφωνα με τα ισχύοντα.

Προϋπόθεση για την έναρξη της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης είναι η **υποβολή ανεπιφύλακτης δήλωσης** εκ μέρους του προσώπου στο οποίο αποδίδεται η τέλεση του εγκλήματος, ότι είναι πρόθυμο σωρευτικά:

- να υποσχεθεί ότι **δεν θα τελέσει** στο μέλλον οποιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας (λόγος τιμής) και ότι, σε περίπτωση συνοίκησης, δέχεται να μείνει εκτός οικογενειακής κατοικίας για εύλογο χρονικό διάστημα, εάν το προτείνει το θύμα. Για την υπόσχεση αυτή συντάσσεται έκθεση κατά τα άρθρα 148 επ. του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.
- να παρακολουθήσει **ειδικό συμβουλευτικό - θεραπευτικό πρόγραμμα** για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας σε δημόσιο φορέα, σε όποιον τόπο και για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται τούτο αναγκαίο από τους αρμόδιους θεραπευτές. Ο υπεύθυνος του προγράμματος πιστοποιεί την ολοκλήρωση της παρακολούθησής του. Το σχετικό πιστοποιητικό επισυνάπτεται στο φάκελο της δικογραφίας. Αναφέρονται δε σε αυτό, αναλυτικά, το αντικείμενο του συμβουλευτικού - θεραπευτικού προγράμματος και ο αριθμός των συνεδριών που παρακολούθησε ο ενδιαφερόμενος.
- να **άρει ή να αποκαταστήσει**, εφόσον είναι δυνατόν, αμέσως τις **συνέπειες** που προκλήθηκαν από την πράξη και να καταβάλει εύλογη χρηματική ικανοποίηση στον παθόντα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι **δεν παρακωλύεται η διαδικασία λύσης του γάμου** από την ποινική διαμεσολάβηση. Μάλιστα, η λύση του γάμου μέσα σε τρία χρόνια από την αρχειοθέτηση της υπόθεσης λόγω ποινικής διαμεσολάβησης επιφέρει την οριστικοποίηση των αποτελεσμάτων του συμβιβασμού.

Επιπλέον, σε περίπτωση που το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας είναι ανήλικος, η ποινική διαμεσολάβηση ενεργείται υπέρ αυτού και από κοινού από τον κατά τόπον αρμόδιο εισαγγελέα ανηλίκων και τον ασκούντα την επιμέλεια, εφόσον αυτός δεν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον φερόμενο ως δράστη του εγκλήματος. Αν δεν υπάρξει συμφωνία των δύο μερών, η διαμεσολάβηση δεν είναι δυνατή. Ο ανήλικος που έχει συμπληρώσει το δέκατο τέταρτο έτος της ηλικίας του μπορεί, εφόσον το επιθυμεί, να παρίσταται κατ' αυτήν και να ακούγεται. Οι σχετικές με την ποινική διαμεσολάβηση διατάξεις του Ν 3500/2006 δεν εφαρμόζονται, αν ο φερόμενος ως δράστης είναι επίτροπος, δικαστικός συμπαραστάτης ή ανάδοχος γονέας του ανηλίκου, ενώ αν η πλημμεληματική πράξη ενδοοικογενειακής βίας φέρεται να έχει τελεστεί από ανήλικο, εφαρμόζεται το άρθρο 45 Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Ο δημόσιος φορέας που είναι υπεύθυνος για τα θεραπευτικά προγράμματα των δραστών είναι το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ). Το πρόγραμμα

υλοποιείται σε Αττική (Αθήνα-Πειραιάς) και Θεσσαλονίκη και απευθύνεται στους φερόμενους ως δράστες πράξεων ενδοοικογενειακής βίας. Η **παραπομπή**, όπως προβλέπει το άρθρο 11 Ν 3500/2006, γίνεται από τις **κατά τόπους Εισαγγελίες Πρωτοδικών**. Η σημασία των θεραπευτικών προγραμμάτων αναδεικνύεται σε όλες τις περιπτώσεις που διατάσσεται η έναρξη της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης ή σε άλλες σχετικές ενέργειες. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η υπ' αριθμόν 1/2009 Αναφορά του Εισαγγελέα Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης με θέμα: «Παροχή οδηγιών προς τον Διευθύνοντα την Εισαγγελία Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης για τήρηση ειδικού αρχείου Ενδοοικογενειακής βίας» για τις περιπτώσεις της ποινικής διαμεσολάβησης. Ειδικότερα επισημαίνεται η παραπομπή των δραστών στο ΕΚΚΑ, η τήρηση ειδικού αρχείου και η επισύναψη στο φάκελο δικογραφίας που τηρείται στο Ειδικό Αρχείο του σχετικού πιστοποιητικού παρακολούθησης του θεραπευτικού - συμβουλευτικού προγράμματος.

2. Η σημασία της νομολογίας για την αποτύπωση πτυχών της ενδοοικογενειακής βίας

Δεδομένης της υποαναφοράς των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, η νομολογία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανίχνευση περιπτώσεων που αναζητήσαν συνδρομή στον ιδιωτικό τομέα δίχως να στραφούν σε συμβουλευτικά κέντρα ή άλλες υπηρεσίες που παρέχονται από κρατικούς ή μη κυβερνητικούς φορείς. Επιπλέον, αντικατοπτρίζει την **πρακτική εφαρμογή της νομοθεσίας** λειτουργώντας αποφασιστικά στην κατεύθυνση καταπολέμησης της ενδοοικογενειακής βίας. Κατά την πρώτη πενταετία εφαρμογής του Ν 3500/2006, το νομολογιακό υλικό ήταν **πενιχρό λόγω της αφανούς εγκληματικότητας** που σχετίζεται με την ενδοοικογενειακή βία και τη μη εξοικείωση των εμπλεκόμενων μερών με αυτή. Οι αποφάσεις αυτές έχουν, όπως αναφέρει η ΓΓΙΦ στην επίσημη ιστοσελίδα της, **έμφυλη σημαντικότητα**, φωτίζουν, δηλαδή την αντιμετώπιση του ζητήματος της έμφυλης βίας από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Όπως αναφέρθηκε στην πρώτη ενότητα της παρούσας μελέτης, **η γενικά αποδεκτή ιεραρχική κατανομή των έμφυλων ρόλων έχει εμποτίσει -μεταξύ άλλων – τη λειτουργία των θεσμών συμπεριλαμβανομένου του συστήματος απονομής δικαιοσύνης**, γεγονός που συχνά μεταφράζεται σε χαμηλή λειτουργικότητα και αποτελεσματικότητα ως προς την εφαρμογή του νομικού πλαισίου και, κάποιες φορές, στη διαμόρφωση ενός αισθήματος ατιμωρησίας των δραστών.

Μέχρι σήμερα, οι περισσότερες αποφάσεις αφορούν σε περιστατικά παιδικής κακοποίησης μέσα στην οικογένεια με πολύ συχνά περιστατικά αιμομιξίας. Πολύ συχνές είναι επίσης οι περιπτώσεις των σωματικών βλαβών και της ενδοοικογενειακής απειλής. Εισαγγελικές διατάξεις για παραπομπή στη διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης έχουν, επίσης, απασχολήσει τον νομικό κόσμο. Χρόνο με το χρόνο αυξάνονται οι περιπτώσεις βίας μεταξύ συντρόφων που άγονται ενώπιον των δικαστηρίων της χώρας γεγονός που εν πολλοίς οφείλεται στην μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση και ενημέρωση. Ως ιδιαίτερα θετικό σημειώνεται το ότι οι δικαστές δεν αξιοποιούν πλέον το πατριαρχικής

φύσης μοτίβο της συζυγοκτονίας και του τυρρανικού συζύγου που κυριαρχούσε σε παλαιότερες δεκαετίες σε αποφάσεις του ΑΠ (Μαγγανός, 2006).

Διεθνή δικαιοδοτικά όργανα έχουν αναπτύξει σημαντική νομολογία σε ό,τι έχει να κάνει με την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Ενδεικτικά αναφέρονται οι παρακάτω:

- Στην απόφαση **Oruz κατά Τουρκίας** του 2009, το ΕΔΔΑ έκρινε πως τα κράτη έχουν υποχρέωση να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να αποτρέπουν την άσκηση βίας στη βάση του φύλου. Η Τουρκία ήταν μια από τις χώρες –μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης – στις οποίες η ενδοοικογενειακή βία είχε λάβει ανησυχητικές διαστάσεις, γεγονός που αναφερόταν σε κάθε έκθεση διεθνών οργανισμών της περιόδου σε σχέση με την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη γειτονική χώρα. Η προσφεύγουσα παντρεύτηκε το σύζυγό της το 1995. Αμέσως μετά το γάμο, εκείνος ξεκίνησε να συμπεριφέρεται βίαια τόσο στην ίδια όσο και σε μέλη της οικογενειάς του. Στα τέλη της δεκαετίας του '90, η προσφεύγουσα αποφάσισε να ζητήσει διαζύγιο, καταγγέλλοντας όλες τις πράξεις βίας που είχε δεχθεί εκείνη και η οικογένειά της. Το 2001, ο εν διαστάσει σύζυγός της τη μαχαίρωσε επτά φορές. Η βία κλιμακώθηκε το 2002, όταν η μητέρα της επιχείρησε να τη μεταφέρει για την ασφάλειά της σε άλλη κοινότητα. Η χρόνια άσκηση βίας οδήγησε τελικά στο θάνατο της μητέρας της προσφεύγουσας. Το δικαστήριο καταδίκασε την Τουρκία για παραβίαση των άρθρων 2 (δικαίωμα στη ζωή), 3 (απαγόρευση υποβολής σε βασανιστήρια και κάθε άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση) και 14 (αρχή της ίσης μεταχείρισης). Η απόφαση αυτή αποτελεί ορόσημο για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών, ιδιαίτερα ότων εκδηλώνεται στο οικογενειακό περιβάλλον (Abdel-Monem, 2009). Ήταν η πρώτη φορά που η ενδοοικογενειακή βία θεωρήθηκε πως δύναται να θεωρηθεί βασανιστήριο ή μορφή απάνθρωπης/εξευτελιστικής μεταχείρισης και ως θέμα δημοσίου συμφέροντος απαιτεί αποτελεσματική κρατική δράση.
- Παρόμοια ήταν και η απόφαση **A κατά Κροατίας** του 2010, στην οποία η προσφεύγουσα δεχόταν συστηματικά λεκτική και σωματική βία από το σύζυγό της. Η κόρη τους γινόταν πολλές φορές μάρτυρας επεισοδίων βίας μεταξύ των γονιών της. Παρά το γεγονός ότι η προσφεύγουσα είχε στραφεί πολλάκις στις κρατικές αρχές με πολλές από τις περιπτώσεις βίας να συζητώνται ενώπιον δικαστηρίων, καμία από τις απαραίτητες διαδικαστικές πράξεις (αστυνομία, ιατροδικαστές κ.λπ.) δε διεκπεραιώθηκε σωστά. Η Κροατία καταδικάστηκε για παραβίαση των θετικών της υποχρεώσεων (άρθρο 8) να προστεύσει αποτελεσματικά την προσφεύγουσα από τη σειρά πράξεων βίας που ασκούσε εναντίον της ο σύζυγός της.
- Στην **Kontrova κατά Σλοβακίας** το 2007, το ΕΔΔΑ καταδίκασε τη Σλοβακία για παραβίαση των θετικών της υποχρεώσεων σε σχέση με την προστασία των παιδιών από ενδοοικογενειακή βία. Η προσφεύγουσα δεχόταν για χρόνια ψυχολογική βία από το σύζυγο της και παρά τις σχετικές καταγγελίες στις αρμόδιες αρχές, η διερεύνηση των καταγγελιών της ήταν καθ' όλα αναποτελεσματική. Πριν

καν οι αρχές ξεκινήσουν έρευνα για την έκθεση των παιδιών σε βία εντός της οικογένειας, ο σύζυγος απήγαγε τα παιδιά και αυτοκτόνησε αφού πρώτα τα πυροβόλησε.

Στο τέλος της παρούσας μελέτης παρατίθεται πίνακας με κάποιες σημαντικές αποφάσεις κυρίως εθνικών δικαιοδοτικών οργάνων με αντικείμενο την ενδοοικογενειακή βία.

3. Οι τροποποιήσεις του Ν 3500/2006 από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης

Το Μάιο του 2011 η Ελλάδα υπέγραψε τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την βία κατά των γυναικών και την ενδοοικογενειακή βία στην 121^η συνεδρίαση του Συμβουλίου στην Κωνσταντινούπολη, ενώ τέθηκε σε ισχύ στις 22/4/2014. Η εν λόγω σύμβαση αποτελεί ένα από τα πλέον σημαντικά και σύγχρονα κείμενα διεθνώς για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας. Οι γνώστες της νομολογίας του ΕΔΔΑ μπορούν εύκολα να αναγνωρίσουν με μια γρήγορη ανάγνωση τις επιρροές της στο τελικό κείμενο της Σύμβασης. Ενδεικτική της σημασίας της είναι η υπογραφή της Σύμβασης από την ΕΕ, για την οποία είναι μόλις η δεύτερη διεθνής σύμβαση που υπογράφει μετά από εκείνη για τα Δικαιώματα των ατόμων με Αναπηρία. Βασικοί πυλώνες της αποτελούν η ολιστική υποστήριξη των θυμάτων μέσω της παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών, η πρόληψη, η συντονισμένη συνεργασία κρατικών και φορέων της κοινωνίας των πολιτών, η διενέργεια δραστηριοτήτων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης και η συστηματική καταγραφή και έρευνα σε ζητήματα έμφυλης βίας. Χαρακτηριστική είναι η ποινικοποίηση του stalking, καθώς και η ίδρυση μηχανισμού παρακολούθησης, στον οποίο περιλαμβάνεται η GREVIO, ανεξάρτητο όργανο, που συγκροτείται από τεχνοκράτες και είναι επιφορτισμένο με την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης από τα κράτη-μέλη που την έχουν υπογράψει.

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα ήταν μία από τις πρώτες χώρες που υπέγραψαν τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, η επικύρωσή της έγινε μόλις το Μάρτιο του 2018 και ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν 4531/2018. Σε αντίθεση με άλλες διεθνείς συμβάσεις, για τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης συγκροτήθηκε Ομάδα Διοίκησης Έργου (ΟΔΕ) με βάση το πόρισμα της οποίας σχηματίστηκε ειδική νομοπαρασκευαστική επιτροπή για την επεξεργασία του σχεδίου νόμου για τη βία κατά των γυναικών.

Ως προς τις αλλαγές που εισέφερε η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, αξίζει να γίνει αναφορά στο ότι επεξέτεινε τον ορισμό της οικογένειας (στο πλαίσιο του Ν 3500/2006) και ζευγάρια που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης, ενίσχυσε την ποινική νομοθεσία για την αντιμετώπιση εγκλημάτων που διαπράττονται σε βάρος των γυναικών (ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων, stalking, «εγκλήματα τιμής»), κατήργησε την άκρως αναχρονιστική διάταξη του άρθρου 339 παρ. 3 ΠΚ (μη άσκηση ποινικής δίωξης εάν μεταξύ του υπαιτίου αποπλάνησης ανηλίκου και του θύματος τελέστηκε γάμος),

τροποποίησε τον Ν 3811/2009 για την Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης, με στόχο την ευχερέστερη πρόσβαση των θυμάτων στην αποζημίωση που προβλέπει ο εν λόγω νόμος, τροποποίησε τον Ν 2168/1993 περί όπλων, ώστε να μην χορηγούνται άδειες σε όσους διώκονται ποινικά ή έχουν καταδικασθεί για αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας, ορίστηκε πως η ΓΓΙΦ αποτελεί την αρχή παρακολούθησης της Σύμβασης και ιδιαιτέρως σημαντικό το ότι προστατεύει από την επιστροφή τις αλλοδαπές που είναι θύματα ενδοοικογενειακής βίας και προσέρχονται στις αρμόδιες αρχές για να υποβάλουν τη σχετική καταγγελία.

Η υπογραφή της Σύμβασης έγινε δεκτή με ενθουσιασμό ως ένα σημαντικό βήμα για την προώθηση της ισότητας και την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα. Παρότι σημαντικές, οι αλλαγές που επέτυχε χαρακτηρίστηκαν αποσπασματικές. Μάλιστα, κατά τη διαδικασία της διαβούλευσης εντός του Ελληνικού Κοινοβουλίου, ενώ πολλές γυναικείες οργανώσεις είχαν προσκληθεί παραστούν και να συμμετάσχουν στη διαδικασία υποβάλλοντας υπόμνημα, πολλές από τις παρατηρήσεις τους δεν ελήφθησαν υπόψιν από τις αρμόδιες αρχές (Το Μωβ, 30/3/2018).

4. Άλλα διεθνή και εθνικά νομικά κείμενα για την προστασία από την έμφυλη και ενδοοικογενειακή βία

Πέρα από τη Διεθνή Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW, 1979 – Ν 1342/1983) και το Προαιρετικό της Πρωτόκολλο (2000, Ν 2952/2001 ΦΕΚ Α/248), τον Ν 3500/2006 και τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, τα οποία είναι εξειδικευμένα στη θεματική της έμφυλης ισότητας, παρακάτω αναφέρονται και κάποια επιπρόσθετα σημαντικά νομικά κείμενα σε ό,τι αφορά στην προστασία των θυμάτων, την προώθηση της ισότητας και την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών:

- Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012 , για τη θέσπιση **ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων** της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλασιού 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου. Ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν 4478/2017.
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.
- Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.
- Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
- Παρά το γεγονός ότι βρίσκονται στο στάδιο επεξεργασίας και διαβούλευσης, ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στο **Νομοσχέδιο για την Προώθηση της Ουσιαστικής Ισότητας των φύλων**, καθώς αποτελεί μία σημαντική προσπάθεια να εγκαθιδρυθεί η ισότητα σε μια εποχή που δεν ευνοεί τη λήψη και εφαρμογή ανάλογων μέτρων λόγω του περιορισμού των πόρων που διατίθενται εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, το **νομοσχέδιο για την τροποποίηση διατάξεων του οικογενειακού δικαίου** περιέχει σημαντικές αλλαγές προς την κατεύθυνση

της ισότητας. Αξίζει να αναφερθεί η τροποποίηση του δεύτερου εδαφίου της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1511 ΑΚ σύμφωνα με το οποίο «*Η απόφαση του δικαστηρίου πρέπει επίσης να σέβεται την ισότητα μεταξύ των γονέων και να μην κάνει διακρίσεις εξαιτίας του φύλου, της φυλής, του γενετήσιου προσανατολισμού, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών ή όποιων άλλων πεποιθήσεων, της ιθαγένειας, της εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης ή της περιουσίας.*»

5. Φορείς αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας

Από το 2006 και μετά, η αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα έγινε συστηματικότερη με τη συνεργασία κρατικών φορέων, της τοπικής αυτοδιοίκησης και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ). Η ΓΓΙΦ είναι, όπως έγινε λόγος παραπάνω ο αρμόδιος φορέας για την πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας. Συνεπώς, η ενδοοικογενειακή βία συγκαταλέγεται σε έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες της δράσης της. Πριν από την αναλυτική περιγραφή του δικτύου της ΓΓΙΦ και των λοιπών φορέων αξίζει να κάνουμε μια αναφορά στους τρόπους με τους οποίους είναι δυνατό να φτάσει ένα περιστατικό σε έναν φορέα ή μία δημόσια υπηρεσία. Τα συνήθη μονοπάτια τα οποία ακολουθεί ένα περιστατικό είναι τα εξής:

- Καταγγελία στην **αστυνομία** από το ίδιο το θύμα και έναρξη της διαδικασίας λόγω του αυτεπάγγελτου χαρακτήρα της δίωξης.
- Καταγγελία στην αστυνομία από πρόσωπο του κοντινού περιβάλλοντος του θύματος (οικογένεια, εργασιακό ή φιλικό περιβάλλον, γειτονιά).
- Καταγγελία στην κατά τόπον αρμόδια **Εισαγγελική Αρχή**.
- Κλήση σε στη γραμμή SOS 15900 ή στην Τηλεφωνική Γραμμή Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας 197, καθώς και στην Εθνική Γραμμή Παιδικής Προστασίας 1107 του ΕΚΚΑ.
- Απεύθυνση σε κάποιο από τα **Συμβουλευτικά Κέντρα της ΓΓΙΦ ή στο ΚΕΘΙ**.
- Απεύθυνση σε **Υπηρεσίες των Δήμων** και γενικότερα σε φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς μετά τον Ν 3852/2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Δημόσιας Διοίκησης» άνοιξαν νέες δυνατότητες για το σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων για την ισότητα των φύλων.
- Απεύθυνση σε κάποια **ΜΚΟ** που παρέχει υπηρεσίες σε ευάλωτους πληθυσμούς είτε εξειδικευμένες υπηρεσίες σε θύματα έμφυλης/ενδοοικογενειακής βίας.
- Απεύθυνση σε **δομές της Εκκλησίας ή άλλων θρησκευτικών φορέων**.
- Απεύθυνση σε **συλλογικότητες** που δραστηριοποιούνται στο χώρο της προστασίας ανθρωπίνων δικαιμάτων.
- Αναζήτηση πρώτων βοηθειών σε **νοσοκομείο**.
- Αναζήτηση υπηρεσιών σε επαγγελματίες του **ιδιωτικού τομέα**, κυρίως ψυχολόγους ή δικηγόρους.
- Αναφορά περιστατικού με **εκπαιδευτικό** είτε από τον γονιό είτε από το παιδί.

- Αναφορά περιστατικού στο **Βοηθό Συνήγορο του Πολίτη από τον Κύκλο Δικαιωμάτων του Παιδιού.**

Όλα τα παραπάνω είναι διαθέσιμα τόσο για το θύμα όσο και για πρόσωπα του κοντινού τους περιβάλλοντος που αναζητούν πληροφορίες ή στήριξη. Σε ό,τι αφορά στην αστυνομία, βασική αποστολή της είναι η ασφάλεια και η ορθή ενημέρωση των προσώπων που απευθύνονται σ' αυτή. Ας σημειωθεί πως όλοι οι εμπλεκόμενοι επαγγελματίες οφείλουν να τηρούν την εμπιστευτικότητα δεδομένου του ιδιαίτερου ευαίσθητου χαρακτήρα των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας και τους κώδικες δεοντολογίας των επαγγελματιών/λειτουργημάτων τους. Δε θα πρέπει, ωστόσο, να λησμονηθεί ότι οι εν λόγω επαγγελματίες σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, με εξέχουσες εκείνες των κακουργηματικής φύσης εγκληματικών πράξεων, υποχρεούνται σε αναφορά στις αρμόδιες αρχές. Ωστόσο, φαίνεται, όπως θα συζητηθεί εκτενέστερα παρακάτω, ότι με τα χρόνια έχει δημιουργηθεί ένας μηχανισμός δύο ταχυτήτων τα μέρη του οποίου είναι αφενός το προσωπικό των συμβουλευτικών κέντρων και των ξενώνων, που είναι απόλυτα εξειδικευμένο στην αντιμετώπιση της έμφυλης βίας, αφετέρου το προσωπικό άλλων δημοσίων υπηρεσιών και λειτουργιών, όπως της αστυνομίας, των νοσοκομείων και της δικαιοσύνης.

5.1. Το δίκτυο της ΓΓΙΦ

Η ΓΓΙΦ ως ο κατεξοχήν αρμόδιος κυβερνητικός φορέας για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την παρακολούθηση της εφαρμογής των πολιτικών για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών σε όλους τους τομείς. Υλοποιεί συγχρηματοδοτούμενα Προγράμματα και Δράσεις μέσω της Επιτελικής Δομής ΕΣΠΑ του Υπουργείου Εσωτερικών. Η Γενική Γραμματεία αντιμετωπίζει ην ισότητα ως μια οικουμενική αρχή χωρίς να δίνει προτεραιότητα είτε στους άνδρες είτε στις γυναίκες. Σήμερα, αναγνωρίζει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, και ιδιαίτερα εις βάρος των γυναικών, αναπτύσσοντας δράσεις για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων. Σύμφωνα με τη ΓΓΙΦ, «οι άνισες συνθήκες ζωής και εργασίας των ανδρών και των γυναικών επιδεινώνονται, εξαιτίας και των συνεπειών της σοβαρής οικονομικής κρίσης σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Στην Ελλάδα, η πολύπλευρη επίθεση της κρίσης στα κεκτημένα δικαιώματα των γυναικών, πολλαπλασίασε τα εμπόδια ισότιμης ένταξής τους στην αγορά εργασίας, οδηγώντας έτσι ένα τεράστιο αριθμό νέων γυναικών στην ανεργία. Επέβαλε τη μαζική επιστροφή τους στο σπίτι, έριξε στις πλάτες τους το έλλειμμα του κοινωνικού κράτους με την απλήρωτη παροχή υπηρεσιών φροντίδας, που τις αποστερεί επιπλέον από προσωπικό χρόνο και δυνατότητα ενασχόλησης με τα κοινά και την πολιτική. Ανέδειξε τις πολλαπλές μορφές βίας, που υφίστανται και στις οποίες αδυνατούν να αντιδράσουν, συμπίεσε ασφυκτικά τις επιλογές ζωής τους και έθεσε σημαντικά εμπόδια στην πορεία χειραφέτησής τους.»

Η ΓΓΙΦ είναι υπεύθυνη για το σχεδιασμό και την υλοποίηση των Εθνικών Σχεδίων Δράσης για την Ισότητα των Φύλων. Οι προκλήσεις και ιδιαιτερότητες που αντιμετωπίζει η ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης έχουν ενσωματωθεί

στο Σχέδιο Δράσης της περιόδου 2016 – 2020, το οποίο επικαιροποιεί τις προτεραιότητες και τα δεδομένα του προηγούμενου σχεδίου δράσης για την περίοδο 2010 – 2013.

Βασικοί τομείς δράσης και των δύο σχεδίων είναι:

- Η βελτίωση της ισχύουσας νομοθεσίας.
- Η δημιουργία ξενώνων και συμβουλευτικών κέντρων.
- Ανάπτυξη υπηρεσιών υποστήριξης και πληροφόρησης.
- Η πρόληψη και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.
- Η κατάρτιση των στελεχών της δημόσιας διοίκησης.
- Η διενέργεια ερευνών.
- Η διαμόρφωση του πλαισίου συνεργασιών με την κοινωνία των πολιτών και τους υπόλοιπους θεσμικούς φορείς.

Από το 2010 και μετά, οπότε φάνηκαν τα πρώτα σημάδια της οικονομικής κρίσης, το Δίκτυο Συμβουλευτικών Κέντρων και Ξενώνων της ΓΓΙΦ άρχισε σταδιακά να επεκτείνεται με τη δημιουργία δομών σε πολλές περιοχές της χώρας. Σήμερα αριθμεί 21 ξενώνες και 40 συμβουλευτικά κέντρα, ενώ λειτουργεί και τη Γραμμή SOS 15900. Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο σποτ της ΓΓΙΦ για την Ημέρα για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών του 2018, περίπου 25,000 γυναίκες έχουν αναζητήσει βοήθεια στους ξενώνες και στα συμβουλευτικά κέντρα της και 36,000 γυναίκες έχουν τηλεφωνήσει στη γραμμή SOS. Αρκετοί από τους ξενώνες της ΓΓΙΦ λειτουργούν σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς μετά τον Καλλικράτη και στο πλαίσιο της διάχυσης της οπτικής του φύλου στις δημόσιες πολιτικές, εκχωρήθηκε στους δήμους η δυνατότητα άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Παράλληλα, η ΓΓΙΦ έχει υπογράψει μνημόνια συνεργασίας με δικηγορικούς συλλόγους της χώρας για να ενισχύσει τη νομική συμβουλευτική και εκπροσώπηση των θυμάτων έμφυλης βίας που φιλοξενούνται στους ξενώνες του δικτύου της. Πλην των ξενώνων της ΓΓΙΦ, το ΕΚΚΑ λειτουργεί σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη δύο ξενώνες για γυναίκες ή μητέρες και τα παιδιά τους. Ο ξενώνας του Δήμου της Αθήνας που βρίσκεται κάτω από τη σκέπη της ΓΓΙΦ, καθώς και ο ξενώνας του ΕΚΚΑ στην Αθήνα είναι ξενώνες έκτακτης ανάγκης. ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων – εξειδικευμένες και μη σε ζητήματα δικαιωμάτων των γυναικών – παραπέμπουν τα περιστατικά τους στα συμβουλευτικά κέντρα και στους ξενώνες της ΓΓΙΦ. Την επιστημονική εποπτεία των ξενώνων και των συμβουλευτικών κέντρων έχει το ΚΕΘΙ.

Τα πρώτα συμβουλευτικά κέντρα λειτούργησαν στην Αθήνα και στον Πειραιά το 1988. Έκτοτε επεκτάθηκαν και σε άλλες περιοχές της χώρας προσφέροντας τις εξής υπηρεσίες:

- Πληροφόρηση σε σχέση με την ενδοοικογενειακή βία τόσο σε γυναίκες – θύματα όσο και σε πολίτες – γυναίκες και άνδρες
- Υπηρεσίες ευαισθητοποίησης της κοινωνίας με στόχο την πρόληψη και την εξάλειψη της ενδοοικογενειακής βίας

- Υπηρεσίες εξειδικευμένης κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης των θυμάτων (συμβουλευτική).
- Υπηρεσίες παραπομπής ή συνοδείας των θυμάτων σε εξειδικευμένες υπηρεσίες (νομικές, νοσοκομειακές, αστυνομία, ξενώνες φιλοξενίας κ.λπ.)
- Υπηρεσίες νομικής στήριξης σε συνεργασία με τους δικηγορικούς συλλόγους της χώρας.

Στους ξενώνες της ΓΓΙΦ φιλοξενούνται αποκλειστικά γυναίκες θύματα σωματικής, ψυχολογικής (συναισθηματικής και λεκτικής), οικονομικής κακοποίησης ή εκμετάλλευσης, βιασμού ή απόπειρας βιασμού, trafficking, σεξουαλικής παρενόχλησης στον εργασιακό και κοινωνικό τους χώρο. Οι ξενώνες λειτουργούν ως προσωρινό καταφύγιο και ως χώροι στους οποίους οι επιζήσασες, μέσω της κατάλληλης υποστήριξης, ενδυναμώνονται. Με άλλα λόγια, ενισχύουν την ικανότητα αυτοδιαχείρισης, αυτοσεβασμού και αυτοδιάθεσης των κόνοντάς τις να συνειδητοποιήσουν ότι υπάρχουν εναλλακτικές δυνατότητες στη ζωή τους.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό Λειτουργίας των Ξενώνων της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων, στους ξενώνες του Δικτύου της ΓΓΙΦ μπορούν να μείνουν, **για χρονικό διάστημα τριών μηνών που δύναται να παραταθεί** σύμφωνα με αιτιολογημένη γνώμη του προσωπικού του ξενώνα, γυναίκες που έχουν υποστεί κακοποίηση μαζί με τα παιδιά τους (κορίτσια ως τα **18** έτη και αγόρια μέχρι τα **12**). Για την εισαγωγή της, η ενδιαφερόμενη συμπληρώνει και υποβάλλει **αίτηση** οικειοθελούς προσέλευσης για φιλοξενία στον ξενώνα. Μαζί με την αίτηση συνεκτιμώνται τα προσκομισθέντα παραπεμπτικά έγγραφα και πραγματοποιείται **ατομική συνέντευξη** από την/τον κοινωνική λειτουργό ή την/τον ψυχολόγο του Ξενώνα. Είναι απαραίτητο να ελέγχεται η **κατάσταση της υγείας** της υποψήφιας εξυπηρετούμενης, με στόχο τόσο την προστασία της ίδιας όσο και τη διαφύλαξη της δημόσιας υγείας εντός του εκάστοτε ξενώνα.

Η οριστική εισαγωγή και φιλοξενία των γυναικών και των παιδιών τους προϋποθέτει υγειονομικό έλεγχο μέσω της διενέργειας των παρακάτω εξετάσεων:

- γνωμάτευση από γενικό/ή ιατρό ή παθολόγο για αερογενώς μεταδιδόμενα νοσήματα,
- δερματολογική εκτίμηση για μεταδοτικές δερματικές ασθένειες,
- ψυχιατρική εκτίμηση, για την πιστοποίηση της δυνατότητας συμβίωσης με άλλα άτομα, και
- παιδιατρική γνωμάτευση, για τα παιδιά των γυναικών.

Σε περιπτώσεις εξαιρετικά έκτακτης ανάγκης μπορεί να πραγματοποιηθεί **προσωρινή** εισαγωγή χωρίς να έχουν γίνει οι προαναφερθείσες ιατρικές εξετάσεις, εφόσον έχει εξασφαλιστεί χώρος για την προσωρινή φιλοξενία της συγκεκριμένης γυναίκας ή/και των παιδιών της **σε χωριστό τμήμα του ξενώνα** (χώροι επείγουσας φιλοξενίας), με στόχο την προστασία της υγείας των ανθρώπων που διαμένουν ή

εργάζονται σε αυτόν. Η εν λόγω εισαγωγή μπορεί να έχει **μέγιστη διάρκεια 3 ημερών**, ή μέχρι να ολοκληρωθούν οι απαραίτητες ιατρικές εξετάσεις. Σε περίπτωση διαπίστωσης ότι οι υποψήφιες γυναίκες ή και τα παιδιά τους νοσούν από σοβαρά μεταδιδόμενα νοσήματα, οι ήδη εξυπηρετούμενες ή υπό διαδικασία εξυπηρέτησης στον Ξενώνα, **υποχρεούνται να αποχωρήσουν άμεσα ή δεν γίνονται δεκτές αντίστοιχα.**

Όπως υπονοήθηκε ως άνω μετά την παράθεση των εξετάσεων στις οποίες πρέπει να υποβληθεί η ενδιαφερόμενη και το παιδί της, είναι απαραίτητο να πιστοποιηθεί ότι δεν πάσχει/ουν από αερογενώς μεταδιδόμενο νόσημα, από δερματικό μεταδιδόμενο νόσημα και από ψυχιατρικό νόσημα που την καθιστά ακατάλληλη για συμβίωση. Πλην της υποχρέωσης υποβολής της σε ιατρικές εξετάσεις, η ενδιαφερόμενη οφείλει να τηρεί το απόρρητο σε σχέση με τη διεύθυνση λειτουργίας του ξενώνα, να λάβει τη σχετική ιατροφαρμακευτική αγωγή εφόσον διαγνωστεί με κάποιο πρόβλημα υγείας που απαιτεί τη λήψη της, να μη χρησιμοποιεί οινόπνευματώδη ποτά ή άλλες ουσίες και φάρμακα εντός του ξενώνα, να μην καπνίζει μέσα στους χώρους του ξενώνα, να μη φέρει αιχμηρά αντικείμενα κ.α. Σε περίπτωση που κάποια από τις υποχρεώσεις παραβιαστεί από την εξυπηρετούμενη, διακόπτεται άμεσα λόγω απρεπούς ή βίαιης συμπεριφοράς της κατά την απόλυτη κρίση και διακριτική ευχέρεια της διοίκησης του ξενώνα. Το αρμόδιο όργανο, που ορίζει ο φορέας υλοποίησης του υποέργου λειτουργίας του Ξενώνα, δύναται να διακόψει την παραμονή της εξυπηρετούμενης, **με αιτιολογημένη απόφασή του και για λόγους που αφορούν στην πλημμελή τήρηση εκ μέρους της εξυπηρετούμενης των όρων φιλοξενίας.**

Η διαμόρφωση του δικτύου και η ενημέρωση γι' αυτό οδήγησαν **όλο και περισσότερες** γυναίκες να ζητήσουν καταφύγιο στα συμβουλευτικά κέντρα της ΓΓΙΦ. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας της κρίσης η αύξηση των ξενώνων συμπορεύθηκε με την αύξηση των γυναικών που επέλεξαν να απευθυνθούν σε επίσημες δομές. Θα πρέπει, βέβαια να σημειωθεί, ότι, παρά την ύπαρξη των ξενώνων είναι **συνήθης η πλήρης κάλυψη των θέσεων που διατίθενται σε ορισμένες περιοχές** με αποτέλεσμα να καθίσταται αναγκαία η μεταφορά των γυναικών σε ξενώνες άλλων περιοχών ή, σε περίπτωση άρνησης της μεταφοράς, η καθυστέρηση ικανοποίησης του αιτήματός τους.

Επιπλέον, μπορεί η λειτουργία των ξενώνων να καλύπτεται από τα προγράμματα ΕΣΠΑ του Υπουργείου Εσωτερικών, ωστόσο τα προγράμματα αυτά έχουν συνήθως **βραχύ ορίζοντα υλοποίησης** και το προσωπικό τους εργάζεται μέσω **ευέλικτων μορφών απασχόλησης**. Πέραν των περιορισμένων πόρων και των βραδύτατων πολλές φορές γραφειοκρατικών διαδικασιών για την εξασφάλισή τους στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων, ανησυχίες εγείρονται σε σχέση με τη **διαφάνεια της διαδικασίας** πρόσληψης του προσωπικού μέσω του ΑΣΕΠ και την ταχύτητα εκπαίδευσής τους (για περισσότερες πληροφορίες: Οδηγός για Δικηγόρους: Συνεργασία για την αντιμετώπιση της βίας κατά των Γυναικών, ΚΓΜΕ «ΔΙΟΤΙΜΑ» και Κέντρο Ενημέρωσης και Πληροφόρησης Δήμητρα, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος Daphne III «LEXOP: Lex-operators -all together for women victims of intimate partner violence», στο

οποίο συμμετείχαν τέσσερις χώρες (Ιταλία, Ισπανία, Ελλάδα, Γαλλία), και διεξήχθη την περίοδο 2011-2013).

Το ζήτημα της απασχόλησης προσωπικού με ευέλικτες μορφές εργασίας στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων και λόγω της οικονομικής κρίσης είναι φλέγον ιδίως σε ό,τι σχετίζεται με ζητήματα παρακολούθησης της πορείας των περιστατικών και αποτελεσματικής υποστήριξής τους. Θα ήταν, επίσης, παράλειψη να μην αναφερθεί ότι παρά τη διαμόρφωση εσωτερικών μηχανισμών στις εκάστοτε υπηρεσίες για την υποστήριξη των επαγγελματιών της πρώτης γραμμής, ο διαρκώς αυξανόμενος όγκος των περιστατικών, οι ελλιπέστατες υλικοτεχνικές υποδομές και η ίδια η φύση των περιστατικών αυτών οδηγούν τους επαγγελματίες σε επαγγελματική εξουθένωση (burn out) με δυσάρεστα αποτελέσματα στην προσωπική και επαγγελματική τους εξέλιξη.

6. Η έρευνα της ΓΓΙΦ για την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην έμφυλη βία

Τον περασμένο Απρίλιο, η ΓΓΙΦ δημοσίευσε μελέτη με θέμα «*Η ποσοτική και ποιοτική αποτίμηση της βίας κατά των γυναικών την περίοδο 2008 - 2016 και η σύνδεση των ποιοτικών και ποσοτικών όψεων με την οικονομική κρίση. Νέες ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και προκλήσεις*». Η μελέτη εντάσσεται στο Υποέργο 5 της Πράξης «Εξειδικευμένη υποστήριξη του Μηχανισμού – Δομής Παρακολούθησης της Ισότητας των Φύλων», η οποία αποτελεί μέρος του Ε.Π. «Μεταρρύθμιση Δημοσίου Τομέα 2014 - 2020». Η έρευνα διεξήχθη σε πανελλαδική κλίμακα με τη συμμετοχή 70 γυναικών από τους ξενώνες κακοποιημένων γυναικών της ΓΓΙΦ και 49 επαγγελματιών από διάφορους φορείς, στη συντριπτική τους πλειοψηφία από το δίκτυο της ΓΓΙΦ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι παρά την προσπάθεια να εξαχθούν συμπεράσματα για πιθανή σύνδεση όψεων της οικονομικής κρίσης με τις μορφές της έμφυλης βίας γενικότερα, το δείγμα (68 από τις 70 γυναίκες) ήταν θύματα ενδοοικογενειακής βίας. Το γεγονός αυτό δεν είναι καθόλου παράδοξο αν ληφθεί υπόψιν το ότι πράγματι, το μεγαλύτερο ποσοστό των φιλοξενούμενων στους ξενώνες του δικτύου είναι θύματα ενδοοικογενειακής βίας.

Για την παρούσα ενότητα ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία που προκύπτουν σχετικά με το **βαθμό γνώσης του νομικού πλαισίου πριν από το περιστατικό από τις γυναίκες που απευθύνθηκαν στα συμβουλευτικά κέντρα**. Από τις ερωτώμενες το 70,8% απάντησε ότι δεν είχε γνώση του νομικού πλαισίου. 19 συμμετέχουσες που απάντησαν θετικά, συμπλήρωσαν πως η γνώση αυτή συνέβαλε αποφασιστικά στην απόφασή τους να αναζητήσουν βοήθεια σε κάποιο συμβουλευτικό κέντρο. 12 από αυτές απάντησαν πως η γνώση αυτή συνέβαλε μέτρια ως και καθόλου. 5 ερωτώμενες δεν έδωσαν καμία απάντηση. Σε ερώτηση που έγινε στους επαγγελματίες που συμμετείχαν στην έρευνα, η πλειοψηφία χαρακτήρισε τη γνώση των γυναικών για την ύπαρξη ξενώνων από μέτρια ως ελλιπή.

Σύμφωνα με τους επαγγελματίες, η **ποσοτική ενίσχυση και αύξηση των υφιστάμενων κρατικών δομών** στήριξης των γυναικών θυμάτων βίας, καθώς και η

αύξηση των κρατικών δομών στήριξης των γυναικών θυμάτων βίας σε συνδυασμό με τον **εμπλουτισμό των παρεχόμενων υπηρεσιών** αποτελεί πρόκληση, αλλά σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με την ενημέρωση και την ικανοποιητική εκπαίδευση. Οι επαγγελματίες απάντησαν πως ενώ το επίπεδο των επαγγελματιών στις δομές κακοποιημένων γυναικών είναι αρκετά υψηλό, δεν ισχύει το ίδιο με τους επαγγελματίες των νοσοκομείων, της αστυνομίας και τω λειτουργιών της δικαιοσύνης.

7. Δεδομένα από τις συνεντεύξεις της παρούσας έρευνας

Τα δεδομένα που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν την εικόνα που διαμορφώθηκε μέχρι σήμερα σε σχέση με την πρόοδο που έχει σημειώσει η Ελλάδα ως προς τη λήψη κατάλληλων νομοθετικών μέτρων για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Τα βασικά σημεία που εθίγησαν κατά τις συνεντεύξεις συνδέονται κυρίως με το **βαθμό εφαρμογής του νομικού πλαισίου** και τους παράγοντες που την επηρεάζουν αρνητικά, με χαρακτηριστικότερους εκείνους που αφορούν στην **αναπαραγωγή στερεοτύπων** για τη βία κατά των γυναικών και των **περιορισμών που επέφερε η οικονομική κρίση στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής**. Είναι γεγονός ότι τα κοινωνικά δικαιώματα υφίστανται σημαντικό πλήγμα σε περιόδους οικονομικών κρίσεων, ενώ η ουσιαστική ισότητα δεν μπορεί να επιτευχθεί. Έρευνες έχουν δείξει ότι οι γυναίκες είναι εκείνες που μακροπρόθεσμα επιβαρύνονται περισσότερο από τις περικοπές που γίνονται στους προϋπολογισμούς των κρατών, καθώς συρρικνώνεται η οικονομική τους ασφάλεια και επωμίζονται το βάρος διεκπεραίωσης δραστηριοτήτων φροντίδας παιδιών και ηλικιωμένων μελών της οικογένειας άνευ αμοιβής (unpaid care work) (EWL, 2012 and CESR, 2018).

Από τις συνεντεύξεις, λοιπόν προκύπτουν τα παρακάτω:

Η συνήθης δικηγορική ύλη σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας σχετίζεται με την επιμέλεια των παιδιών, την υποβολή μήνυσης, περιοριστικούς όρους, διατροφή, ασφαλιστικά μέτρα μετοίκησης και προσωρινής ρύθμισης των σχέσεων μεταξύ γονέων και τέκνων και μεταξύ συζύγων.

Σημαντικό πρόβλημα εντοπίζεται στη δράση της αστυνομίας. Οι παρατηρήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα επικεντρώθηκαν κατά κύριο λόγο στον **τρόπο με τον οποίο καταχωρούνται** τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας στα βιβλία συμβάντων της αστυνομίας, στην **αποθάρρυνση** πολλών γυναικών να προχωρήσουν σε ενέργειες εναντίον των συζύγων τους, στην ανεπαρκή ενημέρωση των αστυνομικών υπαλλήλων για τις εξελίξεις και την έλλειψη ευαισθητοποίησης. Πέραν των όσων αναφέρθηκαν στις συνεντεύξεις κακή πρακτική αποτελεί και **η μη ενημέρωση** των καταγγελλουσών ότι πρέπει να υποβληθούν σε ιατροδικαστική εξέταση (ΔΙΟΤΙΜΑ, 2016).

- Για τη μη τήρηση του αυτεπάγγελτου χαρακτήρα της δίωξης:

«Γενικά την αστυνομία, ας πούμε, βλέπουμε προβλήματα στην εφαρμογή της νομοθεσίας της ισχύουσας. Δηλαδή το πιο κλασικό είναι πάρα το αυτεπάγγελο του χαρακτήρα της

δίωξης των εγκλημάτων ενδοοικογενειακής, βλέπουμε ότι δεν καταγράφουν σε όλες τις περιπτώσεις τις καταγγελίες, κάνουν κάποιου είδους συμβιβαστική ας πούμε παρέμβαση, κάποιες φορές αποθαρρύνουν δίνοντας πληροφορίες του τύπου μπορεί να γίνει ψευδής καταμήνυση, λένε τη συνέχεια της διαδικασίας με έναν τρόπο που είναι αποθαρρυντικός», Δικηγόρος

- Για την καταχώρηση των περιστατικών στα βιβλία συμβάντων ως «αστικής φύσης» διαφορών μεταξύ συζύγων αντί «ενδοοικογενειακής βίας».

«Να βλέπεις δελτία από το βιβλίο αδικημάτων/συμβάντων που να λένε «προσήλθε για», αλλά όχι ότι υπέβαλε μήνυση, ότι έγιναν συστάσεις για αδικήματα ενδοοικογενειακής», Δικηγόρος

- Για την ελλιπή ενημέρωση σε σχέση με τις νομοθετικές αλλαγές:

«Πρέπει η νομοθεσία να βρίσκει τρόπο να φτάνει στον δημόσιο υπάλληλο που πρέπει να την εφαρμόσει. Θυμάμαι, το πρωτόκολλο του Πατέρμο που είχε υπογραφεί και έλεγε ότι όταν είναι ενδοοικογενειακή βία δε χρειάζεται παράβολο και πήγαινε η γυναίκα να κάνει καταγγελία και της ζητούσαν οι αστυνομικοί το παράβολο των 100 ευρώ», Κοινωνική Λειτουργός

- Για τη σταδιακή προσπάθεια εκπαίδευσης της ΕΛ.ΑΣ.:

«Σαφέστατα υπάρχουν πολλοί υπάλληλοι μέσα στην ελληνική αστυνομία οι οποίοι κουβαλάνε πάρα πολλά δικά τους, πάρα πολλά στερεότυπα και πάρα πολλές προκαταλήψεις, που τα βγάζουν όλα στη διάρκεια της θητείας τους. Αυτό που μας χαροποιεί ιδιαίτερα είναι ότι οι πιο νέοι αστυνομικοί, ουσιαστικά οι καινούριες σειρές, έχουν τελείως διαφορετική οπτική γιατί είναι και πιο μορφωμένοι, έχουν άλλες επικοινωνιακές ικανότητες, έχουνε σπουδάσει, μπορεί να έχουν γίνει αστυνομικοί σα δεύτερο επάγγελμα, οπότε μπορεί να έχουν μια κατάρτιση παραπάνω, και έχουν θέληση», Κοινωνική Λειτουργός

Σε ένα επόμενο στάδιο σημαντικές αναφορές έγιναν στον τρόπο με τον οποίο απονέμεται η δικαιοσύνη και σε ό,τι έχει να κάνει με τη μη εξοικείωση του δικαστικού κλάδου με ζητήματα έμφυλης βίας. Σε πολλές από τις συνεντεύξεις έγινε λόγος για την ανάγκη να ιδρυθούν **εξειδικευμένοι κλάδοι στο δικαστικό σώμα για το χειρισμό υποθέσεων έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας, καθώς και οικογενειακά δικαστήρια που θα εκδικάζουν σχετικές αποφάσεις**. Σίγουρα, ωστόσο, σημειώθηκε πολλάκις η ανάγκη να ενταχθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως μάθημα στο πρόγραμμα σπουδών της Εθνικής Σχολής Δικαστών και Εισαγγελέων. Πολλοί από τους συμμετέχοντες υπογράμμισαν το συντηρητική στάση πολλών δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών που αρκετές φορές οφείλεται στη μικρή εξοικείωσή τους με το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όπως και στην περίπτωση των αστυνομικών, οι νεότερες γενιές δικαστών και εισαγγελέων φαίνεται να είναι πιο ευαισθητοποιημένες.

Οι δικαστικές και εισαγγελικές αρχές αντιμετωπίζουν επίσης σημαντικές προκλήσεις στη συγκέντρωση του απαραίτητου υλικού για τη στοιχειοθέτηση του φακέλου μιας υπόθεσης. Η **απώλεια σημαντικών στοιχείων στα προηγούμενα στάδια της διαδικασίας** είτε για λόγους που οφείλονται στην έλλειψη των απαραίτητων γνώσεων από τα εμπλεκόμενα πρόσωπα/αρχές είτε λόγω ολογωρίας τους μπορεί να οδηγήσει σοβαρές υποθέσεις στο αρχείο. Επιπλέον, πολλές δικογραφίες φτάνουν στην Εισαγγελία με αρκετά **μεγάλη καθυστέρηση ευρισκόμενες πολλές φορές κοντά στα όρια της παραγραφής**. Σημαντική είναι επίσης, η οπτική των εισαγγελικών αρχών που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις για τη λειτουργία του θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης.

- Για τη συνεργασία των αρχών για την ορθή λειτουργία του θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης:

«Στην αρχή υπήρχε πολύ μεγάλο πρόβλημα. Δεν εξέδιδαν τις διατάξεις ή δεν τις κοινοποιούσαν στο φορέα. Ή δεν έφερναν το πιστοποιητικό ή δεν το έστελνε το ΕΚΚΑ. Και δεν μπορούσαμε να παρακολουθήσουμε αν ήταν αποτελεσματική η διαμεσολάβηση – είχε καταντήσει μια τυπική διαδικασία. Τώρα όμως δεν υπάρχει αυτός ο μηχανισμός και προσπαθούμε να το παρακολουθούμε εμείς και παρακολουθούμε και την υποτροπή μέσα από το κομπιούτερ, αν έχει άλλες δικογραφίες μέσα στην τριετία που προβλέπει ο νόμος. Τις ανασύρουμε και παραπέμπουμε και για αυτές. Μέσα στην τριετία έχουμε το δικαίωμα να τις ανασύρουμε. Αν έχει προκύψει παραγραφή, όχι», Εισαγγελική Λειτουργός

- Για την ανάγκη να διερευνάται προσεκτικά κάθε καταγγελία που γίνεται στην αστυνομία ή στις Εισαγγελίες:

«Αν έχει διεισδυτική ματιά είναι σημαντικό να μη χάνει λέξη από αυτό που διαβάζει ή από αυτό που υπαινίσσεται. Μπορεί να έχει κάνει μήνυση για άλλο λόγο και να βλέπεις ότι κάτι δεν πάει καλά. Εκεί θα πρέπει να το διερευνήσεις, θα πρέπει να κάνεις κάτι. Η εμπειρία στο δείχνει και συνήθως αργεί να φανερωθεί», Εισαγγελική Λειτουργός

«Πολλές φορές προκύπτει η ενδοοικογενειακή βία από την κουβέντα που κάνουμε, ρωτώντας κάτι άλλο καταλαβαίνω πως υπάρχει ενδο-οικογενειακή βία. [...] Καταλαβαίνεις πως δεν το καταλαβαίνει και αυτός ο οποίος την υφίσταται γιατί έρχεται να με ρωτήσει κάτι άλλο. Και με την ιστορία που μου λέει για να τον συμβουλευτώ διαβλέπω κάτι άλλο», Δικηγόρος

- Για το πλαίσιο ποινών και την έλλειψη διακριτικής ευχέρειας των εισαγγελέων:

«Η διαφωνία μου με το νόμο αυτό, είναι ότι λειτουργεί ισοπεδωτικά. Δηλαδή έχω μια ενδοοικογενειακή απειλή και έχω και μια βαριά ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη. Είναι υποχρεωμένοι οι διάδικοι παθόντας και δράστης να κάνουν ακρβώς τα ίδια πράγματα», Εισαγγελική Λειτουργός

- Για τις προκλήσεις που ανακύπτουν κατά τη συλλογή στοιχείων:

«Η ενδοοικογενειακή βία δεν απαιτεί παράβολο για την υποβολή μηνύσεως, οπότε καταθέτουν χωρίς δικηγόρο, δεν παρακολουθούν την υπόθεση, δεν έχουν κάποιο

δικηγόρο να την παρακολουθήσει, δεν φροντίζουν να επισυναφθούν εγκαίρως τα έγγραφα και πάρα πολύ συχνά χάνονται, γιατί μία ιατροδικαστική έρχεται με την αλληλογραφία, είναι πολύ εύκολο να χαθεί ή να παραπέσει», Εισαγγελική Λειτουργός

«Μου λένε για κάποια περιστατικά που συμβαίνουν επί σειρά ετών σε μια συντροφική/συζυγική σχέση και τους λέω κάνατε κάποια καταγγελία; Έχετε πάει νοσοκομείο, κάπως να αποδεικνύονται αυτά; Και μου λένε, όχι γιατί νόμιζα πως θα ήταν μια φορά ή γιατί έτσι σκέφτηκα θα συνεχίσει να με χτυπάει ή γιατί και να το έκανα και μια φορά που είχα βγάλει φωτογραφία μόνη μου, τις βρήκα σκισμένες. Υπάρχουν και αυτά. Τα περισσότερα είναι μη καταγεγραμμένα», Δικηγόρος

- Για τη μη εξοικείωση των δικαστών με το ζήτημα της έμφυλης και της ενδοοικογενειακής βίας:

«Μετά, σε επίπεδο δικαστηρίων υπάρχει μια νοοτροπία έτσι δύσκολη που πρέπει να καλλιεργηθεί [...], που δεν μπορούν να κατανοήσουν οι δικαστές πώς μια γυναίκα μετά από συστηματική και χρόνια βία φτάνει εκεί και αναλάβει δράση κ.λπ. και πολλές φορές αντιμετωπίζουν σαν μεμονωμένο περιστατικό κάτι που συμβαίνει παρότι η γυναίκα στην καταγγελία της το τοποθετεί σε ένα χρονικό πλαίσιο και ιστορικό σε σχέση με τη σχέση της, που έχει κακοποιηθεί. Δεν έχουν την εξοικείωση με τα θέματα για τη βία οι δικαστές», Δικηγόρος

Η συνδρομή σε **αλλοδαπές γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας** αποτελεί μία από τις βασικές προκλήσεις του συστήματος προστασίας. Σε πολλές περιπτώσεις ο δράστης – σύντροφος **έχει αφαιρέσει όλα τα νομιμοποιητικά τους έγγραφα**, σε περίπτωση που υπάρχουν, ή δεν επιτρέπει στη σύζυγο/σύντροφό του να μεταβεί στις αρμόδιες υπηρεσίες για την έκδοσή τους. Και στις δύο περιπτώσεις, σκοπός είναι ο **εγκλωβισμός** της γυναίκας εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος. Σε τέτοιες περιπτώσεις η κακοποίηση πρέπει να θεωρείται σχεδόν δεδομένη, και απαιτείται προετοιμασία προκειμένου να καταφέρει η γυναίκα να ξεφύγει.

«Στα σπίτια των ανθρώπων που προέρχονται από την αλλοδαπή, αυτά [τα περιστατικά] δε μαθαίνονται. Γιατί πολλές από αυτές τις γυναίκες είναι εδώ στην Ελλάδα χωρίς χαρτιά. Άρα, δεν τολμάει να πάει στην αστυνομία και να πει ότι ο άντρας μου με έδειρε. Γιατί θα έχει άλλα προβλήματα. Επίσης, πολλοί Έλληνες είναι παντρεμένοι με αλλοδαπές. Την έλλειψη των χαρτιών τους ή ακόμα και τα ίδια τους τα χαρτιά τα χρησιμοποιούν σαν όπλο. Ότι κοίταξε, αν δεν κάτσεις μαζί μου, σε εκβιάζω ότι θα πάω να σου κόψω την άδεια παραμονής ή θα πάω στην αστυνομία να σε καταδώσω για να σε συλλάβουν και να σε απελάσουν», Δικηγόρος.

Ένας από τους σοβαρότερους ανασταλτικούς παράγοντες στην απόφαση μιας γυναίκας να καταγγείλει κάποιο περιστατικό ή σειρά περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας στην αστυνομία είναι ο **φόβος της απέλασης**. Η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης ορίζει πλέον ότι μια γυναίκα που καταγγέλει την άσκηση ενδοοικογενειακής βίας εναντίον της προστατεύεται από την απέλαση. Ωστόσο, για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο διοικητικής

κράτησης θα πρέπει τα στελέχη της αστυνομίας να είναι **επαρκώς ενημερωμένα για τις σχετικές αλλαγές**. Αξίζει να σημειωθεί πως τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας δικαιούνται άδεια παραμονής για **ανθρωπιστικούς λόγους**. Η διάρκεια της αρχικής άδειας είναι ετήσια και μπορεί να ανανεώνεται κάθε φορά μέχρι δύο έτη εφόσον πληρούνται οι ίδιες προϋποθέσεις. Ισόχρονη άδεια διαμονής χορηγείται και στα ανήλικα τέκνα των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας ή στον ενήλικα που ασκεί την επιμέλεια των ανηλίκων θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, εφόσον αυτός δεν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον φερόμενο δράστη του εγκλήματος. Στους ενήλικους που κατέχουν άδεια διαμονής κατά την παρούσα περίπτωση, παρέχεται το δικαίωμα εξαρτημένης εργασίας-παροχής υπηρεσιών ή έργου.

«Αν δεν βγει εγκύκλιος, τα αστυνομικά τμήματα δεν ξέρουν τι να κάνουν. Ξέρουν δηλαδή ότι θα συλλάβουν τη γυναίκα εκείνη τη στιγμή, θα πρέπει να κάνουν επικοινωνία με το Αλλοδαπών», Δικηγόρος

Οι γραφειοκρατικές απαιτήσεις αποτελούν μία σοβαρή αδυναμία του συστήματος. Εμφανίζονται σε όλα τα στάδια της διαχείρισης ενός περιστατικού ενδοοικογενειακής βίας και προκαλούν καθυστερήσεις που δυσχεραίνουν την εξέλιξη του.

«Νομίζω ότι χρειάζεται απλοποίηση στο γραφειοκρατικό κομμάτι των υπηρεσιών. υπάρχει πάρα πολλή γραφειοκρατία. Δηλαδή το θέμα είναι που υπάγεται και το κάθε ο κάθε φορέας», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

- Για τις καθυστερήσεις στον ορισμό δικηγόρου από τους Δικηγορικούς Συλλόγους:

«Καταλήγουν να σου ορίσουν δικηγόρο μετά από 20-25 μέρες. Στις περιπτώσεις των θυμάτων έμφυλης βίας, που θες άμεσα να έχεις δικηγόρο», Δικηγόρος

- Για τη μη αποτύπωση της πραγματικής έκτασης του προβλήματος από τον αριθμό εξυπηρετούμενων σε ξενώνες της ΓΓΙΦ, την πορεία των ξενώνων μέσα στα χρόνια και πιθανές προκλήσεις:

«Οι ξενώνες δυστυχώς δεν μπορούν να την «πιάσουν» την πραγματικότητα. Γιατί δεν καλούνται όλοι, δεν έρχονται όλες οι γυναίκες που είναι θύματα στον ξενώνα [...]», Παιδαγωγός

«Αυξάνονται οι περιπτώσεις των γυναικών που μιλάνε, που απευθύνονται για βοήθεια. Αυτό. Και στις δημόσιες δομές δηλαδή και σε εμάς. Αν το συγκρίνω με πριν 4 χρόνια, ας πούμε, που εγώ πρωτοήρθα σε επαφή με το δημόσιο σύστημα δηλαδή, δεν υπήρχε τότε περίπτωση να έχουμε 2 μήνες αναμονής σε συμβουλευτικό κέντρο γυναικών για ραντεβού. Τώρα, σε κατά τόπους συμβουλευτικά υπάρχει αναμονή, μεγάλη», Δικηγόρος

«Σε γενικές γραμμές, το δίκτυο της ΓΓ λειτουργεί καλά. [...] Από εκεί και πέρα υπάρχουν κάποια γραφειοκρατικά, [...] με βάση τον κανονισμό μας πρέπει να περάσει από συμβουλευτικό της ΓΓ για να έρθει στον ξενώνα [...] Το να πρέπει να πάει διαδικαστικά μέσω του συμβουλευτικού μας, όπως λέει ο κανονισμός μας, είναι θετικό όταν ο άλλος δεν έχει την εξειδίκευση. Είναι αρνητικό όταν έχει γίνει σωστή διερεύνηση από κάποιο επαγγελματία και παρόλα αυτά πρέπει να περάσει και από έναν δικό μας». Παιδαγωγός

- Για την απουσία θεραπευτικών προγραμμάτων για τους δράστες:

«Δυστυχώς αυτοί οι θεσμοί δεν έχουν εκσυγχρονιστεί, στην Αθήνα από όσο γνωρίζω υπάρχει μόνο ένας τέτοιος φορέας που δεν επαρκεί», Δικηγόρος

«Έχει να κάνει ότι πρέπει να εκσυγχρονιστούν αυτά τα θεραπευτικά...δεν λέει ο νόμος, δεν έχει βγει κάποια διάταξη. Αναφέρει απλώς ότι ειδικό συμβουλευτικό φορέα. Καταρχήν ο δημόσιος φορέας πρέπει να φύγει, δεν έχει νόημα», Δικηγόρος

- Για την ανάγκη ορθής και αποτελεσματικής εφαρμογής του νομικού πλαισίου:

«Εγώ πιστεύω ότι αν θα γινόταν πιο πιστή η εφαρμογή του νόμου και αν μπορούσε την οικογένεια που έχει περάσει από ένα κακοποιητικό περιστατικό να την παρακολουθεί μια κοινωνική υπηρεσία, για να μπορούμε να κάνουμε μία καλύτερη πρόληψη πια, τα πράγματα θα είναι καλύτερα. [...] Υπάρχουν αυτή τη στιγμή περιστατικά που έχουν ζητήσει διαμεσολάβηση και περιμένουν 2 χρόνια. Αυτή τη στιγμή μόνο το ΕΚΚΑ διαχειρίζεται τέτοια ζητήματα [...]», Κοινωνική Λειτουργός

- Άλλες ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις των συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις:

«Θεωρώ πως στο ποινικό κομμάτι είναι πολύ επιεικείς οι δικαστές. Υπάρχει και η αναστολή, που ο άλλος αισθάνεται σαν να μην έχει καταδικαστεί ποτέ, νιώθει πως δεν έχει καταδικαστεί ποτέ «και τι έκανα;». Έχει πει σύζυγος σε εντολέα μου, «θα σε χτυπήσω σε τέτοιο βαθμό που θα σε αφήσω ανάπηρη και θα με βάλεις και φυλακή που θα είσαι ανάπηρη;», Δικηγόρος

«Απλά θεωρώ πως ούτε κάποια μεγαλύτερη καταδίκη θα βοηθούσε την κατάσταση. Δεν ξέρω αν θα βοηθούσε αν έστω αυτοί οι δύο μήνες ήταν άνευ αναστολής και αν ο άλλος έμενε έστω δύο μήνες φυλακή, αλλά να έμενε [φυλακή]», Δικηγόρος

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως έγινε λόγος στο πρώτο μέρος της έρευνας, ένας από τους στόχους της είναι η εξέταση της ενδοοικογενειακής κακοποίησης γυναικών και ανηλίκων υπό **κοινό πλαίσιο**. Η παρούσα ενότητα αναλύει τη νομική/θεσμική αντιμετώπιση της κακοποίησης των παιδιών στην οικογένεια και το πώς εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο παιδικής προστασίας της Ελλάδας. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι έμφυλες πτυχές της παιδικής προστασίας καλύπτονται και από διεθνή νομικά κείμενα που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Έμφαση δίδεται και εδώ στον Ν 3500/2006.

1. Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ και η προστασία των παιδιών από τη βία.

Το βασικότερο νομικό κείμενο διεθνώς για την [προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών αποτελεί η σχετική Σύμβαση του ΟΗΕ](#), η οποία ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού το 1989. Όλα τα κράτη – μέλη της ΕΕ έχουν επικυρώσει τη σύμβαση, η οποία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν 2101/1992. Σύμφωνα με αυτήν, παιδί θεωρείται κάθε άνθρωπος κάτω των 18 ετών. Βασικοί πυλώνες της είναι η αρχή των βέλτιστων συμφερόντων του παιδιού⁶ (best interests of the child), η αρχή της μη διάκρισης και της συμμετοχής (σεβασμός του δικαιώματος έκφρασης και ακρόασης) των παιδιών σε ό,τι τα αφορά.

Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει επίσημος ορισμός της αρχής των βέλτιστων συμφερόντων του παιδιού, η παράγραφος 1 του άρθρου 3 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού ορίζει ότι θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν σε κάθε διαδικασία που τα επηρεάζει. Όλοι οι φορείς του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα (φορείς κοινωνικής πρόνοιας, δικαστήρια, υπηρεσίες κ.α.) σε ιδιωτικό και διεθνές επίπεδο οφείλουν να λαμβάνουν υπόψιν την αρχή των βέλτιστων συμφερόντων κατά τη δράση τους. Ο πληθυσμιακός αριθμός φανερώνει πως ένα παιδί δύναται να έχει περισσότερα του ενός βέλτιστα συμφέροντα. Ως εκ τούτου, ενδεχόμενη απαρίθμησή τους ή κατοχύρωση ενός επίσημου ορισμού της έννοιας θα ήταν όλως ενδεικτική με σκοπό να αφήσει το περιθώριο παροχής της μεγαλύτερης και ποιοτικά καλύτερης δυνατής προστασίας. Σε κάθε περίπτωση, θα λέγαμε πως ως βέλτιστο χαρακτηρίζεται κάθε συμφέρον που συμβάλλει στην **υγιά ανάπτυξη και εξέλιξη** του παιδιού (παροχή τροφής, ρουχισμού, στέγασης, κατάλληλης εκπαίδευσης, επαρκούς επιπέδου διαβίωσης, προστασίας από κάθε μορφής διακρίσεις και βία κ.λπ.) και καλύπτει τις υλικές, συναισθηματικές, γνωσιακές και άλλες ανάγκες του. Σύμφωνα με το άρθρο 18 της Σύμβασης, η αρχή αυτή θα πρέπει να αποτελεί κύριο μέλημα των γονιών, των κηδεμόνων, των επιτρόπων των παιδιών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Η ανάγνωση του άρθρου 3 θα πρέπει να γίνεται σε συνδυασμό με

⁶ Στο κείμενο προτιμάται η χρήση του πληθυντικού έναντι του ενικού αριθμού (αρχή του βέλτιστου συμφέροντος) που απαντάται συχνά, καθώς, όπως εξηγείται, ένα παιδί δύναται να έχει περισσότερα του ενός βέλτιστα συμφέροντα.

άλλα άρθρα της ίδιας Σύμβασης ή άλλων κειμένων προκειμένου να αποκτά κάθε φορά συγκεκριμένο περιεχόμενο και πεδίο εφαρμογής.

Για το σκοπό της έρευνας, είναι απαραίτητο να εξεταστούν από κοινού τα Γενικά Σχόλια της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού, υπ' αριθμ. [13](#) και [14](#) του 2011 και του 2013 αντίστοιχα, με θέμα την προστασία των παιδιών από κάθε μορφή βίας και το δικαίωμά να λαμβάνεται υπόψιν η αρχή των βέλτιστων συμφερόντων ως πρωταρχικό μέλημα. Στο άρθρο 19 της Σύμβασης προβλέπεται η θετική υποχρέωση των κρατών να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για να προστατεύονται τα παιδιά από κάθε μορφή σωματικής ή ψυχικής βίας, βλάβης, κακοποίησης, παραμέλησης ή αμελούς συμπεριφοράς, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής κακοποίησης, ενώ βρίσκονται σε καθεστώς γονικής φροντίδας, νόμιμης επιτροπείας ή άλλης φροντίδας. Η παράγραφος 2 συνεχίζει, διευκρινίζοντας ότι αυτά τα μέτρα πρέπει να είναι κατάλληλα, δηλαδή να συμπεριλαμβάνουν αποτελεσματικές διαδικασίες ίδρυσης κοινωνικών προγραμμάτων υποστήριξης των παιδιών και εκείνων που έχουν την ευθύνη της φροντίδας τους. Επιπλέον, αντίστοιχα μέτρα θα πρέπει να λαμβάνονται για άλλες μορφές αποτροπής και ταυτοποίησης, για την υποβολή αναφοράς, την παραπομπή, τη διερεύνηση, τη διαχείριση και την παρακολούθηση των περιπτώσεων παιδικής κακοποίησης, καθώς και για την εμπλοκή του δικαστικού συστήματος.

Το Γενικό Σχόλιο υπ' αριθμόν 13 της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 2011 περιλαμβάνει ενδεικτική λιστα με μέτρα κοινωνικής πολιτικής που δύνανται να μειώσουν τον κίνδυνο έκθεσης, καθώς και την άσκηση βίας εναντίον των παιδιών. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται:

- Η ενσωμάτωση των μέτρων παιδικής φροντίδας και προστασίας σε συστήματα κοινωνικής πολιτικής.
- Η ταυτοποίηση και αποτροπή των παραγόντων και των καταστάσεων που εμποδίζουν την πρόσβαση ευάλωτων ομάδων σε υπηρεσίες και στην πλήρη απόλαυση των δικαιωμάτων τους (συμπεριλαμβανομένων μεταξύ άλλων των παιδιών του ντόπιου/γενικού πληθυσμού και εκείνων που ανήκουν σε μειονότητες, καθώς και των παιδιών με αναπηρία).
- Οι στρατηγικές μείωσης της φτώχειας, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής και κοινωνικής στήριξης για τις οικογένειες που βρίσκονται σε κίνδυνο.
- Οι πολιτικές δημόσιας υγείας και ασφάλειας, στέγασης, εργασίας και εκπαίδευσης.
- Βελτιωμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, κοινωνικής πολιτικής και στο σύστημα δικαιοσύνης.
- Η μειωμένη ζήτηση για (μειωμένη) πρόσβαση σε αλκοόλ, παράνομες ναρκωτικές ουσίες και όπλα.
- Η συνεργασία με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για το σχεδιασμό, προώθηση και εφαρμογή διεθνών προτύπων παιδικής φροντίδας και προστασίας.

- Η ανάπτυξη κατευθυντήριων για την προστασία των παιδιών από πληροφορίες και υλικό που παράγεται από μέσα μαζικής ενημέρωσης και είναι αντίθετο στο σεβασμό της αξιοπρέπειας και ακεραιότητας του παιδιού, την κατάργηση της στιγμιστικής γλώσσας και του υλικού που επενατραυματίζει τα παιδιά από τη βία στην οικογένεια και αλλού, καθώς και την ανάπτυξη επαγγελματικών μεθόδων έρευνας βασισμένων στη χρήση ποικίλων πηγών που μπορούν να ξεταστούν από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.
- Οι ευκαιρίες έκφρασης των απόψεων και των προσδοκιών των παιδιών στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, που δε θα παρουσιάζονται μόνο σε παιδικά προγράμματα, αλλά θα συμπεριλαμβάνονται στην παραγωγή και μετάδοση όλων των ειδών πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένου του ρόλου τους ως ρεπορτερ, αναλυτών, σχολιαστών με σκοπό την υποστήριξη της πλήρους εικόνας των παιδιών και της παιδικής ηλικίας στο ευρύ κοινό.

Επιπλέον, περιλαμβάνει ενδεικτική λίστα κοινωνικών προγραμμάτων για την ατομική υποστήριξη των παιδιών, την υποστηριξη της οικογένειας και των λοιπών προσώπων που ενδέχεται να έχουν την ευθύνη της φροντίδας των παιδιών για τη βέλτιστη θετική ανατροφή τους. Πιο συγκεκριμένα,

- Για παιδιά: προγράμματα παιδικής φροντίδας, πρώιμης ανάπτυξης του παιδιού και φροντίδας μετά το σχολείο, ομάδες και συλλόγους για νέους και παιδιά, συμβουλευτική υποστήριξη σε παιδιά που βιώνουν δυσκολίες (συμπεριλαμβανομένης της αυτοβλάβης), 24ωρες δωρεάν γραμμές βοήθειας για τους γονείς στελεχωμένες με εκπαιδευμένο προσωπικό, υπηρεσίες ανάδοχων οικογενειών, οι οποίες θα υπόκεινται σε περιοδικό έλεγχο.
- Για οικογένειες και άλλα πρόσωπα που έχουν την ευθύνη φροντίδας των παιδιών: Κοινοτικές ομάδες αμοιβαίας βοήθειας για την επίλυση ψυχοκοινωνικών και οικονομικών προκλήσεων, προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας για την υποστήριξη του βιωτικού επιπέδου των οικογενειών (π.χ. τη λήψη επιδομάτων από τα παιδιά σε μια συγκεκριμένη ηλικία), συμβουλευτική υποστήριξη σε πρόσωπα που έχουν την ευθύνη της φροντίδας των παιδιών και αντιμετωπίζουν προβλήματα με την εργασία, τη στέγαση και/ή την ανατροφή των παιδιών, θεραπευτικά προγράμματα (συμπεριλαμβάνονται τα προγράμματα αμοιβαίας βοήθειας) για τη συνδρομή των προσώπων που φέρουν την ευθύνη φροντίδας των παιδιών για την αντιμετώπιση προκλήσεων που σχετίζονται με την ενδοοικογενειακή βία, τους εθισμούς σε αλκοόλ ή ναρκωτικά ή άλλες ανάγκες σχετικές με την ψυχική υγεία.

Οι άξονες της εκπαίδευσης και της ενημέρωσης όλων των εμπλεκόμενων μερών για την πρόληψη και την αποτροπή της βίας, καθώς και την εξάλειψη των διακρίσεων και των στερεοτύπων κατέχουν εξέχουσα θέση στο Γενικό Σχόλιο Νο 11 της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ. Η διατηρητικότητα και η διαθεματικότητα

επιβεβαιώνεται πως ανάγονται σε κρίσιμες παραμέτρους στην προσπάθεια καταπολέμησης της βίας, καθώς εξασφαλίζουν την ορθή επικοινωνία των φορέων/θεσμών και την ολιστική προσέγγιση με βάση τις καθιερωμένες επιστημονικές αρχές.

Η προστασία των παιδιών από κάθε μορφή βίας ορίζεται ρητά από το Γενικό Σχόλιο 13 της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού ως ένα από τα πιθανά βέλτιστα συμφέροντα των παιδιών. Προς αυτήν την κατεύθυνση, δηλαδή την πρόληψη και αποτροπή της παιδικής κακοποίησης, δεσμεύονται όλοι οι φορείς του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα κατά την ανάπτυξη των δράσεών τους. Είναι χαρακτηριστικό, πως μία από τις εντονότερες συγκρούσεις συμφερόντων στην προσπάθεια ανίχνευσης των βέλτιστων εξ αυτών κατά τη διεξαγωγή της αντίστοιχης διαδικασίας (Best Interest Assessment) είναι η εκείνη που ανακύπτει μεταξύ της παραμονής ενός παιδιού στο οικογενειακό περιβάλλον και της προστασίας του από τη βία που του ασκείται εντός αυτού. Σε αυτές τις περιπτώσεις όλα τα στοιχεία θα πρέπει να σταθμιστούν με τρόπο που να οδηγεί στην καταλληλότερη για το παιδί λύση. Αξίζει να αναφερθεί ήδη από τώρα ότι **η απομάκρυνση ενός παιδιού από την οικογένεια θεωρείται έσχατη λύση**. Προβάδισμα δίδεται πάντα στην παραμονή των παιδιών στο οικογενειακό περιβάλλον και στην επικοινωνία με τους γονείς εκτός και αν το θέτουν σε σοβαρό κίνδυνο, οπότε καθίσταται επιβεβλημένη η απομάκρυνση και η τοποθέτηση σε καθεστώς εναλλακτικής φροντίδας.

Ένα ακόμα σημαντικό Γενικό Σχόλιο της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού που, όμως θα αναλυθεί παρακάτω, είναι το υπ' αριθμόν 8 σχετικά με το Δικαίωμα του Παιδιού στην προστασία από τη σωματική τιμωρία και άλλες μορφές απάνθρωπης τιμωρίας που υιοθετήθηκε το 2006.

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται πως στις γνωστές μορφές βίας που αναλύθηκαν στην προηγούμενη ενότητα (σωματική, σεξουαλική, λεκτική, ψυχολογική), στην περίπτωση των παιδιών προστίθεται η παραμέληση. Με τον όρο παραμέληση αποδίδεται **κάθε παράλειψη ή αδυναμία κάλυψης σημαντικών αναγκών** ενός παιδιού από το πρόσωπο που έχει την επιμελεία του ή την ευθύνη της φροντίδας του.

2. Η παιδική προστασία σε άλλα διεθνή, ευρωπαϊκά και εθνικά κείμενα

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού ρυθμίζει όλες εκφάνσεις της παιδικής προστασίας με τις αρχές της να διαπνέουν πολλά άλλα νομικά κείμενα. Όπως και στα ζητήματα ισότητας και δικαιωμάτων των γυναικών, έτσι και σε ό,τι σχετίζεται με τα παιδιά, **η ΕΣΔΑ αποτελεί ένα από τα βασικά κείμενα προστασίας**. Έτσι, το άρθρο 2 για το δικαίωμα στη ζωή, στο άρθρο 3 για την απαγόρευση των βασανιστηρίων, το άρθρο 4 για την απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων, το άρθρο 5 για το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια, το άρθρο 6 για το δικαίωμα στη

χρηστή απονομή δικαιοσύνης, το άρθρο 7 για τη μη επιβολή ποινής άνευ νόμου, το άρθρο 8 για το σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το άρθρο 9 για την ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, το άρθρο 10 για την ελευθερία της έκφρασης, το άρθρο 11 για την ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, το άρθρο 13 για το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, το άρθρο 14 για την απαγόρευση των διακρίσεων και τα σχετικά πρόσθετα πρωτόκολλα στη Σύμβαση παρέχουν τη σχετική προστασία. Αναφέρεται ξεχωριστά το άρθρο 12 για το δικαίωμα στο γάμο η διατύπωση του οποίου («Αμα τη συμπληρώσει ηλικίας γάμου») υπογραμμίζει πως απαγορεύονται οι γάμοι προσώπων που δεν έχουν συμπληρώσει τη νόμιμη ηλικία, ήτοι των παιδιών. Το ΕΔΔΑ έχει ερμηνεύσει πολλάκις τα άρθρα της ΕΣΔΑ υπό το πρίσμα της αρχής των βέλτιστων συμφερόντων του παιδιού με την **πλούσια νομολογία του, ιδίως σε ό,τι αφορά στο δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή.**

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει αναπτύξει σημαντική ερευνητική και νομοθετική δράση σχετικά με την προστασία των παιδιών από τη βία. Το 2001 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων με Γενική Παρατήρησή της για το άρθρο 17 του [Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη](#) και του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη επεσήμανε πως **μια κοινωνία, η οποία απαγορεύει κάθε μορφή βίας μεταξύ ενηλίκων, δεν μπορεί να αποδέχεται την υποβολή των παιδιών σε σωματική τιμωρία για κανένα λόγο.** Διευκρίνισε πως τα κράτη θα πρέπει να απαγορεύσουν δια του νόμου κάθε μορφή βίας κατά των παιδιών σε όποιο περιβάλλον και αν ασκείται αναφέροντας ενδεικτικά το σχολείο, το σπίτι, τα ιδρύματα. Για να είναι όμως αποτελεσματική η απαγόρευση θα πρέπει να συνοδεύεται από τις επαρκείς κυρώσεις και τις απαραίτητες τροποποιήσεις σε ποινικό και αστικό δίκαιο. Κατά την περίοδο 2005 -2006 τέσσερα κράτη – μέλη βρέθηκαν να παραβιάζουν τις υποχρεώσεις τους μην έχοντας καταφέρει να απαγορεύσουν αποτελεσματικά τη σωματική τιμωρία των παιδιών. Αργότερα, κατά τη διαδικασία εξέτασης της συμμόρφωσης των κρατών με τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη ανακαλύφθηκε ότι και άλλα κράτη είχαν εκπληρώσει πλημμελώς ή δεν είχαν συμμορφωθεί καθόλου με την υποχρέωσή τους περί απόλυτης κατάργησης της σωματικής τιμωρίας. Μετά από συστηματικές προσπάθειες, μέχρι το 2007 περισσότερα από τα μισά κράτη – μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είχαν απαγορεύσει ή δεσμευτεί να απαγορεύσουν τη σωματική τιμωρία των παιδιών.

Άλλες Συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης που είναι είτε εξειδικευμένες στην παιδική προστασία είτε καλύπτουν περιπτώσεις κατά τις οποίες τα ανθρώπινα δικαιώματα βρίσκονται σε αυξημένο κίνδυνο παραβιάσεων είναι οι εξής:

- [Σύμβαση για την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση](#), η οποία είναι γνωστή ως η Σύμβαση Λανζαρότε. Προβλέπει την **ποινικοποίηση όλων των μορφών σεξουαλικής βίας κατά των παιδιών.** Η Σύμβαση ορίζει ότι τα κράτη της Ευρώπης, και όχι μόνο, θα πρέπει να λάβουν τα κατάλληλα νομοθετικά μέτρα για την πρόληψη της σεξουαλικής βίας, την υποστήριξη των παιδιών –θυμάτων και την ποινική δίωξη των δραστών.

- [Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και κάθε άλλης Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής μεταχείρισης](#), η οποία προβλέπει εξωδικαστικούς μηχανισμούς πρόληψης για την προστασία των κρατουμένων από κάθε μορφή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και κάθε άλλης Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης, οργανώνει συχνά επισκέψεις σε καταστήματα κράτησης νέων για τη διαπίστωση της συμμόρφωσης των κρατών – μελών για τα προβλεπόμενα στη Σύμβαση.
- [Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας](#), γνωστή ως **Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης**, η οποία καλεί τα κράτη – μέλη να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την καταπολέμηση της βίας, την υποστήριξη των θυμάτων και την ποινική δίωξη των δραστών. Η Σύμβαση εισάγει αριθμό ποινικών αδικημάτων για την άσκηση σωματικής, σεξουαλικής ή ψυχολογικής βίας, τα οποία τιμωρούνται αυστηρότερα όταν τελούνται ενώπιον ή εναντίον παιδιών. Όπως έγινε λόγος στην προηγούμενη ενότητα, η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης τροποποίησε τον Ν 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία.
- [Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων](#), η οποία προβλέπει σειρά μέτρων για την υποστήριξη των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, την ποινική δίωξη των δραστών και την ενίσχυση της διακρατικής συνεργασίας. Σε ό,τι αφορά στα παιδιά, προβλέπονται **ειδικά μέτρα για την υποστήριξή τους κατά το στάδιο της ταυτοποίησης και την προσαρμογή της παρεχόμενης συνδρομής στις ιδιαίτερές τους ανάγκες**.
- [Σύμβαση για το Έγκλημα στον Κυβερνοχώρο](#), η οποία εγκαθιδρύει **κοινή προσέγγιση** στην ποινικοποίηση των αδικημάτων που συνδέονται με συστήματα υπολογιστών και στοχεύει στην αποτελεσματικότερη διερεύνηση τέτοιων εγκλημάτων. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, κάθε συμπεριφορά που μπορεί να συνδεθεί με **παιδική πορνογραφία** πρέπει να διώκεται ποινικά από τα συμβαλλόμενα μέρη.
- [Σύμβαση για την Προστασία των Προσώπων από την Αυτοματοποιημένη Επεξεργασία των Προσωπικών τους Δεδομένων](#), η οποία υπογραμμίζει τη σημασία άσκησης των δικαιωμάτων των παιδιών σε ό,τι αφορά στην επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων.
- [Σύμβαση για την Άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών](#), που περιλαμβάνει μια σειρά από **διαδικαστικής φύσης μέτρα** για την ευχερέστερη άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών και την εξασφάλιση των βέλτιστων συμφερόντων τους σε κάθε διαδικασία που τα αφορά. Ζητήματα που έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για τους σκοπούς της Σύμβασης είναι η επιμέλεια, η κατοικία, η πρόσβαση στα δικαιώματα, η τεκνοθεσία⁷, η άσκηση της γονεϊκότητας, η διοίκηση της περιουσίας

⁷ Σε όλο το κείμενο η χρήση του όρου υιοθεσία έχει αντικατασταθεί από τον ορθότερο και πιο σύγχρονο όρο «τεκνοθεσία». Ο όρος υιοθεσία έχει διατηρηθεί μόνο σε τίτλους σχετικών νομοθετημάτων, η αλλαγή των οποίων δε θα ήταν ορθή.

των παιδιών, η προστασία από κάθε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κ.α.

- [Αναθεωρημένη Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Υιοθεσία των Παιδιών](#), η οποία έχοντας ως βάση της την ΕΣΔΑ και λαμβάνοντας υπόψιν τις κοινωνικές και νομικές εξελίξεις, δίνει έμφαση στη συναίνεση του παιδιού και στη σημασία της πληροφόρησης και γνώσης του παιδιού για την παροχή της, στην παροχή της συναίνεσης του πατέρα σε κάθε περίπτωση και στο δικαίωμα του τέκνου να γνωρίζει την καταγωγή του.
- [Σύμβαση για την επικοινωνία που αφορά στα παιδιά](#).

Παράλληλα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, η Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών αποτελούν κάποια από τα βασικά κείμενα του ΟΗΕ που προστατεύουν και τα παιδιά.

Σε περιφερειακό επίπεδο, η ΕΕ στο **άρθρο 24 του ΧΘΔΕΕ** κατοχυρώνει το δικαίωμα των παιδιών στην προστασία και τη φροντίδα που απαιτούνται για την καλή διαβίωσή τους, το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης τους, η οποία σε ζητήματα που τα αφορούν θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητα τους, τα βέλτιστα συμφέροντα ως παράγοντες που κάθε φορέας πρέπει να συνεκτιμώνται κατά τη δράση του, όταν επηρεάζονται τα παιδιά, και, τέλος, το δικαίωμα επικοινωνίας και με τους δύο γονείς. Με άλλα λόγια, το άρθρο 24 επαναλαμβάνει τις διεθνώς αναγνωρισμένες αρχές που πρέπει να διέπουν την παιδική προστασία. Ο ΧΘΔΕΕ κατοχυρώνει, επίσης, το δικαίωμα στην εκπαίδευση στο άρθρο 14. Με σειρά Οδηγιών και Κανονισμών κατοχυρώνονται επιμέρους δικαιώματα των οποίων φορείς είναι και τα παιδιά, όπως για παράδειγμα η ελεύθερη κυκλοφορία (Οδηγία 2004/38/ΕΚ). Πολύ σημαντική είναι η προαναφερθείσα Οδηγία 2012/29/ΕΕ.

Στην Ελλάδα, η οποία έχει επικυρώσει από το 1992 τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, έχουν ενσωματωθεί στην πλειοψηφία τους οι σχετικές διεθνείς συμβάσεις, οδηγίες και κανονισμοί. Σημαντικές διατάξεις για την προστασία των παιδιών και των βέλτιστων συμφερόντων τους σε όλες τις διαδικασίες που τα αφορούν περιλαμβάνονται στον **Αστικό Κώδικα** (για τη δικαιοπρακτική ικανότητα των ανηλίκων, ζητήματα επιμέλειας και γονικής μέριμνας κ.α.α) στον **Ποινικό Κώδικα** (για την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων), στον **Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας** (για την εξέταση των παιδιών – μαρτύρων κ.α.). Άλλωστε, η προστασία της παιδικής ηλικίας, όπως και η προστασία της οικογένειας, αποτελούν **συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές (Σ 21).**

Αυτήν την περίοδο, αξιοσημείωτη είναι η **διαδικασία αναθεώρησης του οικογενειακού δικαίου** κατά την οποία επιχειρείται ο εκσυγχρονισμός του σχετικού

βιβλίου του αστικού κώδικα προς την κατεύθυνση της ισότητας. Ωστόσο, παρά τις σημαντικές προσπάθειες εκσυγχρονισμού, αποτελεί σοβαρή πλημμέλεια το γεγονός ότι το νομικό πλαίσιο για την παιδική προστασία στην Ελλάδα είναι **κατακερματισμένο**. Με άλλα λόγια σχετικές διατάξεις εντοπίζονται σε διαφορετικά νομοθετήματα που σε πολλές περιπτώσεις έχουν εισαγάγει αποσπασματικές παρεμβάσεις μη βασιζόμενες σε ένα στρατηγικά συντεταγμένο σχέδιο δράσης. Μάλιστα, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, οπότε η κοινωνική πολιτική έχει δεχθεί ισχυρότατο πλήγμα λόγω των δημοσιονομικών μέτρων και των περιορισμών που επήλθαν, η αποσπασματικότητα στις παρεμβάσεις –νομοθετικές και μη- που σχετίζονται με την παιδική προστασία έχει παγιωθεί ως *modus operandi* του ελληνικού κράτους.

Η **αποσπασματικότητα** των ρυθμίσεων σε συνδυασμό με την απουσία μηχανισμών διακυβέρνησης έχει επισημανθεί πολλές φορές ως **βασικό κενό** που καθιστά αμελητέες τις όποιες κρατικές προσπάθειες παιδικής προστασίας στην Ελλάδα. Τόσο η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ στις καταληκτικές της παρατηρήσεις για την Ελλάδα το 2012 όσο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε εκθέσεις της για την καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα (βλ. ενδεικτικά τη σχετική έκθεση «Επενδύοντας στα παιδιά – Σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας – Μελέτη Εθνικών Πολιτικών - Ελλάδα») έχουν επισημάνει τον αποσπασματικό χαρακτήρα των παρεμβάσεων παιδικής προστασίας, οι οποίες έχουν **συρρικνωθεί** κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Η πρόσφατη προσπάθεια υιοθέτησης του πολυαναμενόμενου [εθνικού σχεδίου δράσης για τα δικαιώματα του παιδιού](#) μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αντίλογος στο επιχείρημα της μακροχόνιας αδράνειας του ελληνικού κράτους σε ό,τι σχετίζεται με την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών. Ωστόσο, όπως επεσήμαναν φορείς της κοινωνίας των πολιτών –συμπεριλαμβανομένης της ActionAid- κατά τη διάρκεια της διαδικασίας δημόσιας διαβούλευσής του, η οποία έλαβε χώρα στις 31 Μαΐου 2018, το εθνικό σχέδιο δράσης είναι μεν ένα πολύ θετικό βήμα, το οποίο χαρακτηρίζεται δε από έλλειψη σαφούς στοχοθεσίας και ισορροπίας μεταξύ των προβλεπόμενων δράσεων. Ο αποσπασματικός χαρακτήρας των παρεμβάσεων και η απουσία μηχανισμού που θα είναι επιφορτισμένος αποκλειστικά με την επίβλεψη της εφαρμογής του σχεδίου δράσης ήταν κάποιες από τις βασικές ελλείψεις σύμφωνα με τους φορείς. Ας σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι ο «**Εθνικός Μηχανισμός Εκπόνησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού**» (Ν 4491/2017) δεν μπορεί να είναι ο ίδιος μηχανισμός που θα διαμορφώνει και θα αξιολογεί την εφαρμογή του εθνικού σχεδίου δράσης, καθώς φέρει ταυτόχρονα εκτελεστικές και εποπτικές αρμοδιότητες.⁸

⁸ Βλ. ενδεικτικά τις παρατηρήσεις της GRETA (Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings) στην έκθεσή της σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων (πρώτος γύρος αξιολόγησης) που δημοσιεύτηκε στις 18 Οκτωβρίου 2017, όπου στη σελ 22 –σε ό,τι αφορά στις αρμοδιότητες του Γραφείου του Εθνικού Εισηγητή για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων- αναφέρει πως ο

Σύμφωνα με τα πρότυπα που ζητούν οι διεθνείς οργανισμοί σε περιπτώσεις αξιολόγησης της πορείας στρατηγικών πλάνων για την αντιμετώπιση συστημικών κενών σε συγκεκριμένους τομείς δράσης (δικαιώματα του παιδιού, καταπολέμηση του trafficking κ.λπ.), ο φορέας που εφαρμόζει πρέπει να είναι διαφορετικός από εκείνον που επιβλέπει την εφαρμογή για να εξασφαλιζεται η διαφάνεια.

Ως εκ τούτου, σε ό,τι σχετίζεται με νομοτεχνικά ζητήματα του ισχύοντος πλαισίου, ο κατακερματισμός του, δηλαδή η διασπορά διατάξεων σε διαφορετικά νομοθετικά κείμενα δεν ευνοεί την ασφάλεια δικαίου. Παράλληλα, η πραγματική ρύθμιση (ύπαρξη συγκεκριμένης διάταξης) διαφέρει από την απλή, αλλά ουσιαστικότερη, λήψη υπόψιν των βέλτιστων συμφερόντων των παιδιών σε όλες τις διαδικασίες που τα αφορούν. Θα πρέπει, λοιπόν, να υπάρξει κωδικοποίηση του σχετικού πλαισίου που θα συμβάλει στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή και την ορθότερη γνώση των δικαιωμάτων του παιδιού εκ μέρους όλων των εμπλεκόμενων. Μια τέτοια πρωτοβουλία θα επιτρέψει την ευόδωση πάγιων αιτημάτων, όπως της συστηματικής συνεργασίας μεταξύ επαγγελματιών και φορέων, τη σύνταξη πρωτοκόλλων ενεργειών, τη δημιουργία εθνικών συστημάτων αναφοράς, τη διαρκή επιμόρφωση και τη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη. Τα παραπάνω επισήμανε η ΕΕΔΑ το 2016 στο υιοθετηθέν [«Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα»](#).

3. Η απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας για τα παιδιά

Παρά τη νομοθετική δράση της διεθνούς κοινότητας προς την κατεύθυνση της πλήρους εξάλειψης της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά, η χρήση βίας για παιδαγωγικούς λόγους είναι συνήθης πρακτική σε πολλά κράτη του κόσμου. Παρά τις εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης που έχουν υλοποιηθεί, η άσκηση σωματικής βίας θεωρείται από πολλούς ότι ενέχει γκρίζες ζώνες σε ό,τι σχετίζεται με το πώς αντιμετωπίζεται στην πράξη από γονείς, εκπαιδευτικούς, αλλά και από το ευρύ κοινό. Η καταδίκη της βίας στη θεωρία είναι εύκολη συνθήκη, η οποία σε πρώτο χρόνο γίνεται γενικώς αποδεκτή. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις καθίσταται δύσκολη η υπαγωγή μιας τέτοιας συμπεριφοράς στον ορισμό της βίας λόγω του στερεοτύπου που αναπαράγει την ιδέα της χρήσης κάθε πρόσφορου μέσου διαπαιδαγώγησης των παιδιών από γονείς, κηδεμόνες ή εκπαιδευτικούς.

Σήμερα, η καταπολέμηση της βίας εναντίον των παιδιών έχει μετατραπεί σε μετρήσιμο στόχο. Σύμφωνα με τον υπ' αριθμόν 16.2 στόχο βιώσιμης ανάπτυξης (Sustainable Development Goal – SDG), μέχρι το 2030 οι κυβερνήσεις των χωρών του κόσμου θα πρέπει να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για να προστατεύσουν τα παιδιά από κάθε μορφή βίας. Μέχρι τη στιγμή της συγγραφής αυτού του κειμένου, μόλις 54 χώρες σε όλον τον

δομικός διαχωρισμός των εποπτικών και των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων διευκολύνει την εποπτεία της εφαρμογής και την αντικειμενική εκτίμηση της αποτελεσματικότητας της σχετικής νομοθεσίας.

κόσμο έχουν νομοθετικά απαγορεύσει πλήρως τη σωματική τιμωρία των παιδιών σε όλα τα περιβάλλοντα συμπεριλαμβανομένης της οικογενειακής εστίας, ενώ 56 έχουν δεσμευθεί να αναμορφώσουν το νομικό τους πλαίσιο για να επιτύχουν την πλήρη απαγόρευση.

Η Ελλάδα συγκαταλέγεται στην ομάδα των χωρών που έχουν καταργήσει νομοθετικά τη σωματική τιμωρία των παιδιών με τον Ν 3500/2006, γεγονός που αποτέλεσε ένα από τα θετικότερα στοιχεία του εν λόγω νομικού κειμένου. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του νόμου, *«επί ασκήσεως σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου, ως μέσου σωφρονισμού στο πλαίσιο της ανατροφής του, εφαρμόζεται το άρθρο 1532 του Αστικού Κώδικα»*. Η εισήγηση της απαγόρευσης αποτέλεσε πάγιο αίτημα των φορέων παιδικής προστασίας με βασικότερο το Βοηθό Συνήγορο από τον Κύκλο Δικαιωμάτων του Παιδιού. Αυτονοήτως, η απαγόρευση στη χρήση βίας ως μέσο σωφρονισμού ισχύει και για τους δασκάλους, οι οποίοι, ωστόσο υπόκεινται σε πειθαρχικές ή ποινικές κυρώσεις διαφορετικές από αυτές που προβλέπει ο Ν 3500/2006. Η δίκαιη συμπεριφορά του εκπαιδευτικού, οι παιδαγωγικοί τρόποι επικοινωνίας και η ασφάλεια των παιδιών κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο σχολείο αποτελούν συστατικά στοιχεία της δεοντολογίας των εκπαιδευτικών, οι οποίοι κατά την άσκηση των καθηκόντων τους θα πρέπει να εξασφαλίζουν τα βέλτιστα συμφέροντα των νεαρών μαθητών τους προς πάσα κατεύθυνση.

Στοιχεία από την Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο

- Στην Ευρώπη η απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας στο σχολικό περιβάλλον ξεκίνησε ήδη από το **1783** με την **Πολωνία** να είναι η πρώτη καταγεγραμμένη χώρα που υιοθέτησε την απαγόρευση. Ακολούθησαν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Φινλανδία και η Σοβιετική Ένωση (1917) που κατήργησαν τη σωματική τιμωρία στα σχολεία. Αξίζει να σημειωθεί πως το **1669** στο **Ηνωμένο Βασίλειο**, το γραπτό αίτημα ενός ζωντανού παιδιού που παρουσιάστηκε στο Κοινοβούλιο «εκ μέρους όλων των παιδιών του έθνους» ήταν η πρώτη καταγεγραμμένη προσπάθεια να αμφισβητηθεί η σωματική τιμωρία στο σχολείο.
- Σε σχετική [έρευνα](#) του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ το 2006, αναδείχθηκε πως η βία κατά των παιδιών παραμένει κρυφή, ενώ σε πολλές περιπτώσεις θεωρείται αποδεκτή. Για πολλά παιδιά η βία είναι καθημερινή ρουτίνα που εκδηλώνεται σύμφωνα με την έρευνα στο σπίτι και στην **οικογένεια**, στα **σχολεία** και στους εκπαιδευτικούς χώρους, στα **σωφρονιστικά ιδρύματα** και κέντρα προστασίας, στον **εργασιακό χώρο** και στην **κοινωνία**. Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία του ΠΟΥ και του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΠΟΥ για το 2002 υπολογίζεται ότι δολοφονήθηκαν περίπου 53.000 παιδιά έως 17 χρονών. Παράλληλα, το Διεθνές Γραφείο Εργασίας εκτίμησε ότι το 2000, 5.7 εκατομμύρια παιδιά ήταν σε καθεστώς καταναγκαστικής εργασίας, 1.8 εκατομμύρια στην πορνεία και την πορνογραφία και 1.2 εκατομμύρια θύματα εμπορίας ανθρώπων.
- Παγκοσμίως, εκτιμάται ότι περισσότερα από 1 δισεκατομμύριο παιδιά ηλικίας 2 -17 ετών έχουν βιώσει σωματική, σεξουαλική ή συναισθηματική βία ή παραμέληση τον τελευταίο χρόνο. Οι ανθρωποκτονίες με τη χρήση όπλων αποτελούν μία από τις βασικότερες μορφές βίας που ασκούνται στους εφήβους, με το 80% των δραστών να είναι αγόρια.
- Το 2016 η Γενική Συνέλευση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας παρουσίασε το INSPIRE (το INSPIRE είναι το αρκτικόλεξο που προκύπτει από τους εξής στρατηγικούς πυλώνες δράσης: **I**mplementation and enforcement of Laws, **N**orms and values Change, **S**afe environments, **P**arental and caregiver support, **I**ncome and economic strengthening, **R**esponse and services provision, **E**ducation and life skills) το οποίο αποτελεί μια συμπεριληπτική στρατηγική επτά επιμέρους αξόνων δράσης, η εφαρμογή των οποίων θα επιτύχει σταδιακά την εξάλειψη της σωματικής βίας κατά των παιδιών.
- Το 2007-2008 το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού διεξήγαγε έρευνα σε δείγμα 486 παιδιών που βρίσκονταν στην πρώτη γυμνασίου και στους γονείς τους. Διαπιστώθηκε πως το 26,7% παραδέχτηκε ότι οι γονείς του ή άλλο μέλος της οικογένειας είχαν χειροδικήσει εναντίον του, το 71% των γονιών είχε τιμωρήσει σωματικά τα παιδιά του. Ωστόσο, ενδιαφέρον προκαλεί ότι όλοι σχεδόν οι γονείς σε ποσοστό 98,3% ανέφεραν ότι η δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ή ίσως δε θα έπρεπε να χρησιμοποιείται ως μέθοδος πειθαρχησης των παιδιών.

Πηγές: Συμβούλιο της Ευρώπης, 2006/ ΟΗΕ, 2006/ΠΟΥ 2016, 2018/ΙΥΠ, 2010.

Κατάργηση σωματικής τιμωρίας στα παιδιά ανά χώρα της Ευρώπης

Χώρα	Χρονιά
Σουηδία	1979
Φινλανδία	1983
Νορβηγία	1987
Αυστρία	1989
Κύπρος	1994
Δανία	1997
Λετονία	1998
Κροατία	1999
Γερμανία, Βουλγαρία	2000
Ισλανδία	2003
Ρουμανία, Ουκρανία	2004
Ουγγαρία	2005
Ελλάδα	2006
Ισπανία, Πορτογαλία, Ολλανδία	2007
Λιχτενστάιν, Λουξεμβούργο, Μολδαβία	2008
Αλβανία, Πολωνία	2010
FYROM	2013
Ανδόρα, Εσθονία, Σαν Μαρίνο, Μάλτα	2014
Ιρλανδία	2015
Μαυροβούνιο, Σλοβενία	2016
Λιθουανία	2017

Πηγή: <https://endcorporalpunishment.org/>

4. Ο Ν 3500/2006 για την άσκηση κάθε μορφής βίας μέσα στην οικογένεια

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, πλην της απαγόρευσης της άσκησης σωματικής βίας στα παιδιά για λόγους σωφρονισμού, μία άλλη ιδιαίτερος σημαντική τομή του Ν 3500/2006 ήταν η **διεύρυνση του ορισμού της οικογένειας** και σε μέλη που δεν εντάσσονται στον αυστηρό ορισμό της πυρηνικής οικογένειας. Συνεπώς, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου που αναπτύχθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, ως ενδοοικογενειακή παιδική κακοποίηση δε θεωρείται μόνο εκείνη της οποίας δράστες είναι οι γονείς. Σκοπός της ρύθμισης ήταν η παροχή της μεγαλύτερης δυνατής προστασίας σε ευάλωτα μέλη που θυματοποιούνται από οικεία τους πρόσωπα.

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Ν 3500/2006, τα παιδιά θεωρούνται θύματα ενδοοικογενειακής κακοποίησης **όχι μόνο όταν είναι τα ίδια** αποδέκτες μιας βίαιης συμπεριφοράς, αλλά και όταν είναι **μάρτυρες** σε περιστατικά άσκησης βίας μέσα στην οικογένεια. Η ΕΕΔΑ, [σε σχόλιά της](#) επί του σχεδίου νόμου για την ενδοοικογενειακή βία, είχε χαρακτηρίσει ως «**πολύ επιτυχή νεωτερισμό**» τη διάταξη του άρθρου 3 παράγραφος 1 σε σχέση με την τέλεση αδικημάτων ενδοοικογενειακής βίας ενώπιον ανηλίκων, υπογραμμίζοντας, ωστόσο, ότι η εν λόγω προσθήκη θα πρέπει να γίνει στην αντικειμενική υπόσταση **όλων των εγκληματικών πράξεων που περιγράφονται στον νόμο**. Πέρα από τη νομοτεχνικής φύσης παρατήρηση της ΕΕΔΑ, θα πρέπει να σημειωθεί πως σε ένα πλήρες πλέγμα νομικής προστασίας δε θα πρέπει να υφίσταται κανένας λόγος άρσης του αδίκου που είτε θα έχει διαπλαστεί νομολογιακά είτε θα έχει καθιερωθεί νομοθετικά και θα δικαιολογεί τη σωματική τιμωρία από γονείς ή οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο έρχεται σε επαφή με το παιδί.

Πλην των φορέων και των οργανισμών των οποίων η αποστολή συνίσταται αποκλειστικά στην προστασία της παιδικής ηλικίας και των δικαιωμάτων των παιδιών, η παιδική κακοποίηση έχει πολλάκις καταδικαστεί από οργανώσεις και διεθνείς επιτροπές που δραστηριοποιούνται κατά των βασανιστηρίων, καθώς η χρήση βίας θεωρείται σε πολλές περιπτώσεις **μορφή απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης**. Στην προηγούμενη ενότητα παρουσιάστηκε σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ που υπήγαγε την κακοποίηση γυναικών από συζύγους/συντρόφους τους στις περιπτώσεις που καλύπτει το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ για την απαγόρευση κάθε απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης. Οι ίδιες προϋποθέσεις ισχύουν *mutatis mutandis* σε περιπτώσεις διερεύνησης της υπαγωγής της παιδικής κακοποίησης στον ορισμό των βασανιστηρίων.

Οι διατάξεις του Ν 3500/2006 για την προστασία των παιδιών από τη βία μέσα στην οικογένεια θα πρέπει πάντα να εφαρμόζονται **υπό το πρίσμα των αρχών της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού** (αρχή των βέλτιστων συμφερόντων, ανάπτυξη του παιδιού, συμμετοχή στις αποφάσεις που το αφορούν,

αρχή μη διάκρισης) και η ερμηνεία τους να είναι **συστηματική** λαμβάνοντας υπόψιν σχετικές διατάξεις που εντοπίζονται σε άλλα νομικά κείμενα. Παρά το γεγονός ότι οι διατάξεις που περιλαμβάνει ο Ν 3500/2006 εξειδικεύουν τα προβλεπόμενα της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού ιδίως σε ό,τι σχετίζεται με την προστασία των παιδιών από τη βία, οι γενικές αρχές δε θα πρέπει να λησμονούνται, καθώς **ενισχύουν την παρεχόμενη προστασία τονίζοντας τα πολλαπλά συμφέροντα των παιδιών** που θα πρέπει να σταθμίζονται κάθε φορά.

Δεδομένου του κατακερματισμού του νομικού πλαισίου για την παιδική προστασία στην Ελλάδα, η συστηματική ερμηνεία και εφαρμογή των ισχυουσών διατάξεων θεωρείται σημαντική. Πλην της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, διατάξεις για την προστασία των παιδιών βρίσκονται τόσο στο γενικό μέρος όσο και στο ενδέκατο κεφάλαιο του τέταρτου βιβλίου του Αστικού Κώδικα που ρυθμίζει τις σχέσεις γονέων και τέκνων ως τμήμα του οικογενειακού δικαίου.

Ο Ποινικός Κώδικας, κυρίως σε ότι αφορά στην ποινικοποίηση συμπεριφορών που συνιστούν παιδική κακοποίηση και οι Κώδικες Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας περιλαμβάνουν σημαντικές διαδικαστικές εγγυήσεις για την προστασία των παιδιών κατά τη συμμετοχή τους στις αντίστοιχες διαδικασίες. Σε ό,τι αφορά στη διαδικασία που έπεται της αναφοράς ενός περιστατικού ενδοοικογενειακής βίας στις αρμόδιες αρχές, σημαντική είναι η διάταξη του άρθρου 226 Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που προβλέπει την εξέταση του παιδιού από τα ανακριτικά όργανα παρουσία παιδοψυχολόγου ή παιδοψυχιάτρου και σε περίπτωση έλλειψής τους, ψυχολόγου ή ψυχιάτρου χωρίς να εφαρμόζονται κατά τα λοιπά οι διατάξεις των άρθρων 204 έως 208. Η τρίτη παράγραφος του ίδιου άρθρου προβλέπει πως ο παιδοψυχολόγος ή ο παιδοψυχίατρος προετοιμάζει τον ανήλικο για την εξέταση, συνεργαζόμενος προς τούτο με τους προανακριτικούς υπαλλήλους και με τους δικαστικούς λειτουργούς. Για το σκοπό αυτόν χρησιμοποιεί κατάλληλες διαγνωστικές μεθόδους, αποφαινεται για την αντιληπτική ικανότητα και την ψυχική κατάσταση του ανηλίκου και διατυπώνει τις διαπιστώσεις του σε γραπτή έκθεση, που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της δικογραφίας. Σημαντική αναφορά στο ίδιο άρθρο είναι εκείνη περί αντικατάστασης της φυσικής παρουσίας του ανηλίκου στα επόμενα στάδια της διαδικασίας με την ηλεκτρονική προβολή της ληφθείσας κατάθεσης.

5. Η απομάκρυνση των παιδιών από την οικογένεια – Το ισχύον καθεστώς και οι εναλλακτικές μορφές φροντίδας.

Παρά τις προσπάθειες να καταπολεμηθεί η παιδική κακοποίηση, η σωματική τιμωρία για παιδαγωγικούς σκοπούς από τους γονείς δε φαίνεται να υποχωρεί. Όπως εξηγήθηκε στην ψυχοκοινωνική ανάλυση της παρούσας έρευνας, ενώ η άσκηση της βίας είναι σε πρώτο χρόνο καταδικαστέα, στην πράξη πολλοί γονείς δεν δύνανται να κατανοήσουν ποιες συμπεριφορές συνιστούν βία και ποιες όχι συμβάλλοντας στη

διαμόρφωση του 55%, ποσοστού που αναπαριστά τη βία εναντίον των παιδιών στο οικογενειακό περιβάλλον (βλ. σελ. 25 για έρευνα ΙΥΠ). Σε περιπτώσεις παιδικής κακοποίησης οποιασδήποτε μορφής, κατά την εκτίμηση των βέλτιστων συμφερόντων των παιδιών, η σταθμισή των θετικών και των αρνητικών για την παραμονή τους στο οικογενειακό περιβάλλον αναδεικνύεται σε ένα από τα κρισιμότερα ζητήματα. Η απομάκρυνση από τους γονείς είναι η έσχατη λύση που προτιμάται μόνο σε εκείνες τις περιπτώσεις που το οικογενειακό περιβάλλον κρίνεται εντελώς ακατάλληλο ή θέτει τη ζωή του παιδιού σε κίνδυνο. Η διατήρηση της επαφής γονιών και παιδιού κρίνεται σημαντική και πάντοτε ερευνώνται όλες οι πιθανές λύσεις.

Ωστόσο, σε εκείνες τις περιπτώσεις που ένα παιδί επιβάλλεται να απομακρυνθεί από το οικογενειακό του περιβάλλον, οι διαθέσιμες λύσεις δεν είναι πολυάριθμες και, σίγουρα, δεν είναι οι ιδανικές. Συνοπτικά, σε συνέχεια της απομάκρυνσης από το οικογενειακό περιβάλλον, οι διαθέσιμες εναλλακτικές για ένα παιδί είναι οι εξής:

1. Τοποθέτηση σε κάποιο ίδρυμα παιδικής προστασίας.
2. Θέση σε καθεστώς προστατευτικής φύλαξης.
3. Τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια.

5.1. Τοποθέτηση σε ίδρυμα παιδικής προστασίας – το ιδρυματικό πλαίσιο στην Ελλάδα.

Η τοποθέτηση σε ίδρυμα παιδικής προστασίας μετά την απομάκρυνση από το οικογενειακό περιβάλλον είναι –παρά τα προβλεπόμενα στις [Κατευθυντήριες Γραμμές για την Εναλλακτική φροντίδα των παιδιών](#) που υιοθετήθηκαν με Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών το 2010- η πρώτη και μόνη λύση για τα παιδιά. Σε εκτενή ειδική έκθεσή του που δημοσιεύτηκε το Μάρτιο του 2015, ο Συνήγορος του Πολίτη –και πιο συγκεκριμένα ο Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη από τον Κύκλο Δικαιωμάτων του Παιδιού, κ. Γ. Μόσχος- εξέτασε εκτενώς το πλαίσιο λειτουργίας των φορέων που παρέχουν ιδρυματική προστασία αναδεικνύοντας τα χρόνια προβλήματά του. Στην Ελλάδα λειτουργούν ιδρύματα δημόσια, ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και εκκλησιαστικά, η λειτουργία των οποίων έχει πολλές φορές δεχθεί αρνητική κριτική λόγω του αναχρονιστικού της χαρακτήρα.

Σοβαρή πλημμέλεια, η οποία επισημάνθηκε στην ως άνω έκθεση του Συνηγόρου είναι η δυσκολία συγκέντρωσης στοιχείων για τα παιδιά που ζουν στα ιδρύματα. Πλην των δημοσίων φορέων που υπάγονται στη Γενική Διευθυνση Πρόνοιας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τις άλλες δύο κατηγορίες, καθώς δε δημοσιεύουν όλα τα ιδρύματα στοιχεία σε τακτά χρονικά διαστήματα και με συντεταγμένο τρόπο. Η κατάσταση που διαμορφώνεται ως προς τις πρακτικές που ακολουθούνται σε αυτά τα ιδρύματα είναι ασαφής και, συνεπώς, δυσχερώς ελέγξιμη. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες δημιουργίας βάσεων καταχώρισης στοιχείων, η ομαλή λειτουργία των οποίων καθυστερεί

για λόγους που ανάγονται στις γενικότερες δυσλειτουργίες της δημόσιας διοίκησης. Χαρακτηριστικά, παρά την ύπαρξη πρόβλεψης του άρθρου 8 παράγραφος 1 Ν 3961/2011 και της ΚΥΑ οικ. 49540/4-05-11 για την πρόβλεψη τήρησης Εθνικού Μητρώου Παιδικής Προστασίας (και Υπομητρώου Παιδιών σε κλειστή φροντίδα) δεν είχε γίνει ενεργοποίησή του μέχρι το Μάρτιο του 2015.

Από τις πιο πρόσφατες σχετικές προσπάθειες, **που όμως σχετίζονται άμεσα με την αναδοχή και δεν αφορούν στην αυτή καθαυτή τοποθέτηση σε ίδρυμα παιδικής προστασίας**, ήταν η προσπάθεια σύστασης Εθνικού Μητρώου Ανηλίκων και Ειδικών Μητρώων Ανηλίκων με το άρθρο 5 του Ν 4538/2018 «Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις». Για τη σύστασή τους και τη συμφωνία τους με τους κανόνες προστασίας προσωπικών δεδομένων γνωμοδότησε η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (Γνωμοδότηση αρ. 2/2018) τονίζοντας την ανάγκη προσδιορισμού του σκοπού της επεξεργασίας των δεδομένων που θα περιλαμβάνονται στη βάση, την ανάγκη ακριβούς ορισμού των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων υγείας που θα καταχωρούνται μέσω σχετικής υπουργικής απόφασης, τον καθορισμό των προσώπων που θα έχουν πρόσβαση στη βάση και, τέλος, το χρονικό διάστημα επεξεργασίας των δεδομένων. Όπως, όμως, ειπώθηκε παραπάνω, το μητρώο αυτό θα καλύπτει τις περιπτώσεις παιδιών που μπαίνουν σε ιδρύματα εν αναμονή της τοποθέτησής τους σε ανάδοχες οικογένειες, αφήνοντας ακαθόριστη την εικόνα που έχουμε για τα υπάρχοντα ιδρύματα και τα παιδιά που φιλοξενούν.

Η παρατεταμένη διάρκεια παραμονής ενός παιδιού στα ιδρύματα συνιστά ένα περαιτέρω πρόβλημα που προσκρούει μεταξύ άλλων και στη [Σύσταση \(2005\)5 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη – μέλη «Τα δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας»](#). Ακολουθώντας το λεκτικό της Σύστασης «*Η τοποθέτηση του παιδιού σε πλαίσιο προστασίας πρέπει να αποτελεί έσχατο μέτρο και να θέτει ως πρωταρχικό στόχο το ύψιστο συμφέρον του παιδιού και την επιτυχή κοινωνική του ένταξη ή επανένταξη το συντομότερο δυνατόν. Η τοποθέτηση πρέπει να εγγυάται την πλήρη ικανοποίηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του παιδιού [...] δεν πρέπει να έχει διάρκεια μεγαλύτερη από την απαιτούμενη, ενώ πρέπει να υπόκειται σε περιοδική αναθεώρηση με στόχο το ύψιστο συμφέρον του παιδιού το οποίο πρέπει να αποτελεί το πρωταρχικό μέλημα κατά τη διάρκεια της τοποθέτησής του. [...]*». Κατά μέσο όρο τα παιδιά καταλήγουν να μένουν σε ιδρύματα για διάστημα που ανέρχεται στα 7 -8 χρόνια (ΕφΣυν, 11/6/2015), ξεπερνώντας κατά πολύ τα αποδεκτά χρονικά πλαίσια παραμονής.

Το πλαίσιο παιδικής προστασίας στην Ελλάδα (συμπεριλαμβανομένων των ελάχιστων εξειδικευμένων φορέων που υπάρχουν) ατροφεί ως τμήμα της πολιτικής κοινωνικής πρόνοιας που έχει δεχθεί ισχυρό πλήγμα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Λόγω της έλλειψης κεντρικού (κρατικού) συντονιστικού φορέα αποκλειστικά επιφορτισμένου με την επίβλεψη της προόδου στον τομέα της παιδικής προστασίας,

διαφορετικά υπουργεία και υπηρεσίες είναι αρμόδια για ξεχωριστές πτυχές της προστασίας και εφαρμογής των δικαιωμάτων των παιδιών. Συνεπώς, οι περικοπές που έχουν λάβει χώρα κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων λόγω της οικονομικής ύφεσης, επηρεάζουν άμεσα τις εξελίξεις που σχετίζονται με την παιδική προστασία. Υπό το παρόν πλαίσιο, τα ιδρύματα παιδικής προστασίας είναι οι κατ' εξοχήν φορείς παιδικής προστασίας στην Ελλάδα. Σε [ερώτησή](#) του προς το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας και τη Γραμματεία Κοινωνικής Πρόνοιας το 2014, ο Συνήγορος του Πολίτη είχε επικεντρωθεί στο ζήτημα της στελέχωσης των ιδρυμάτων μέσω προγραμμάτων ΕΣΠΑ, πρακτική χρηματοδότησης που ισχύει τηρουμένων των αναλογιών και για τους ξενώνες κακοποιημένων γυναικών της ΓΓΙΦ. Πιο συγκεκριμένα, η ανεξάρτητη αρχή εξέφρασε την ανησυχία της για την απασχόληση επικουρικού προσωπικού με συμβάσεις ορισμένου χρόνου μικρής διάρκειας (κατά κανόνα με 6μηνες συμβάσεις), μέσω προγραμμάτων ΕΣΠΑ. Το προσωπικό αυτό επιτελεί κομβικής σημασίας ρόλο για την προστασία και στήριξη των φιλοξενούμενων παιδιών. Η [απάντηση](#) του Υπουργείου επιβεβαίωσε τα ευρήματα του Συνηγόρου δικαιώνοντας παράλληλα τις σχετικές ανησυχίες για την έλλειψη σταθερού προσωπικού, η παρουσία του οποίου θα εξασφαλίζεται μέσω σταθερής χρηματοδότησης. Αξίζει να σημειωθεί, ότι τόσο σε ό,τι αφορά στα συμβουλευτικά κέντρα και τους ξενώνες της ΓΓΙΦ όσο και στα ιδρύματα παιδικής προστασίας, η παρουσία κατάλληλα εκπαιδευμένων εθελοντών θα ήταν μία λύση που θα μπορούσε να καλύψει κάποια από τα υφιστάμενα κενά. Ωστόσο, **η παντελής έλλειψη θεσμικού πλαισίου για τους εθελοντές**, το οποίο θα οριοθετεί τις αρμοδιότητές τους προσφέροντάς τους παράλληλα την απαραίτητη προστασία, **δεν επιτρέπει την απασχόλησή τους στα αντίστοιχα ιδρύματα**.

Τέλος, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η απομάκρυνση από το οικογενειακό περιβάλλον πρέπει να γίνει άμεσα, δεν υπάρχουν δομές άμεσης υποδοχής, με αποτέλεσμα μεγάλος αριθμός παιδιών να καταλήγει σε καθεστώς προστατευτικής φύλαξης, όπως εξηγείται παρακάτω.

5.2. Θέση σε καθεστώς προστατευτικής φύλαξης.

Σύμφωνα με το **άρθρο 118 του Προεδρικού Διατάγματος 141/91** (ΦΕΚ Α΄ -58) «Αρμοδιότητες οργάνων και υπηρεσιακές ενέργειες του προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και θέματα οργάνωσης Υπηρεσιών», σε **προστατευτική φύλαξη** τίθενται πρόσωπα τα οποία, λόγω ηλικίας ή ψυχικής ή πνευματικής κατάστασης στην οποία βρίσκονται, είναι επικίνδυνα στη δημόσια τάξη ή εκθέτουν τον εαυτό τους σε κίνδυνο. Μέχρι την παράδοσή τους στους οικείους τους, ιδίως οι ανήλικοι, που εκούσια ή ακούσια, έχουν εξαφανιστεί, οι ψυχοπαθείς και οι μεθυσμένοι, τίθενται επίσης σε προστατευτική φύλαξη. Πρόκειται για **προληπτικό διοικητικό μέτρο και δε θεωρείται «σύλληψη»** υπαγόμενη στις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Τα πρόσωπα που τίθενται σε προστατευτική φύλαξη δεν κλείνονται στο κρατητήριο, εκτός αν δεν μπορούν να αποτραπούν με άλλο τρόπο οι κίνδυνοι που προκαλούν στον εαυτό τους ή

τους άλλους. Για τη θέση προσώπου σε προστατευτική φύλαξη συντάσσεται έκθεση που υποβάλλεται στον Εισαγγελέα πλημμελειοδικών και γίνεται σχετική εγγραφή στο βιβλίο Αδικημάτων και Συμβάντων. Στην έκθεση αναγράφονται εκτός των άλλων ο λόγος της προστατευτικής φύλαξης και ο χρόνος έναρξης και λήξης αυτής.

Η πρακτική της προστατευτικής φύλαξης έγινε ευρέως γνωστή μετά το 2015 – αν και λάμβανε χώρα πολύ πριν από το χρονικό αυτό σημείο- όταν χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα για τη φύλαξη ασυνόδευτων ανηλίκων (κυρίως αγοριών) που έφτασαν στη χώρα με τα μικτά μεταναστευτικά ρεύματα ελλείψει βιώσιμων λύσεων εναλλακτικής φροντίδας για τα παιδιά. Ενώ δίνεται η εντύπωση ότι εφαρμόζεται αποκλειστικά στα παιδιά πρόσφυγες και μετανάστες, κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Παιδιά από το γενικό πληθυσμό καταλήγουν συχνά σε αστυνομικά τμήματα ή δωμάτια νοσοκομείων. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στην παραμονή των παιδιών σε δημόσια νοσοκομεία, η διάρκειά της μπορεί να αγγίξει μέχρι και τον ένα χρόνο πριν από τη μεταφορά τους σε κάποιο ίδρυμα παιδικής προστασίας (Lifo, 8/3/2016).

Η ΕΛ.ΑΣ. έχει επανειλημμένα εκφράσει την αντίθεσή της στην ακατάλληλη πρακτική της προστατευτικής φύλαξης ζητώντας να αποδευμευθεί από αρμοδιότητες και πρακτικές που δε συνάδουν με την αποστολή της. Η ακαταλληλότητα του μέτρου της προστατευτικής φύλαξης έχει τονιστεί από φορείς της κοινωνίας των πολιτών (βλ. Δελτίο Τύπου ΑΡΣΙΣ, 31/10/2018) και διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι τονίζουν τον εξαιρετικό της χαρακτήρα, που σε κάθε περίπτωση δε θα πρέπει να εφαρμόζεται παρά για πολύ μικρά χρονικά διαστήματα και, αυτό, ελλείψει άλλων διαθέσιμων λύσεων.

5.3. Τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια - Οι θεσμοί της αναδοχής και τεκνοθεσίας στην Ελλάδα.

Στην Ελλάδα ο θεσμός της αναδοχής δεν είναι τόσο διαδεδομένος όσο σε άλλες χώρες. Ρυθμίστηκε για πρώτη φορά με το άρθρο 9 του Ν 2082/1992 (ΦΕΚ Α΄158/21.9.1992) «Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και Καθιέρωση Νέων Θεσμών Κοινωνικής Προστασίας», το οποίο προέβλεπε ότι *«ανήλικοι κάτω των 18 που έχουν ή ζουν σε ακατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον, μπορούν να τοποθετούνται για ορισμένο χρονικό διάστημα, μέχρι την ενηλικίωσή τους ή αν πρόκειται για ανηλίκους με ειδικές ανάγκες και για χρονικό διάστημα πέραν της ενηλικίωσής τους, σε ανάδοχες οικογένειες στις οποίες ανατίθεται προσωρινά η φύλαξη, ανατροφή φροντίδα και διαπαιδαγώγησή τους»*. Με τον τρόπο αυτό ρυθμίστηκε ένα κενό ετών που αφορούσε στην άτυπη τοποθέτηση παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες από φορείς του δημοσίου. Ένα χρόνο αργότερα, το Προεδρικό Διάταγμα 337/1993 (ΦΕΚ Α΄144/2.9.1993) «Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων για την τοποθέτηση ανηλίκων σε ανάδοχες οικογένειες» εξειδίκευε τα προβλεπόμενα στον Ν 2082/1992 σε σχέση με τον ορισμό της αναδοχής οικογένειας, τα κριτήρια καταλληλότητάς της, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία τοποθέτησης ενός παιδιού σε ανάδοχη οικογένεια κ.α.

Ωστόσο, πολλές από τις ως άνω διατάξεις προσέκρουαν στις συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές της προστασίας της οικογένειας και της προσωπικότητας, καθώς και στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Χαρακτηριστικά, όπως εξηγείται και στην Εισηγητική Έκθεση του Ν 2447/1996 και στο Παράρτημα Ι του ΠΔ 337/1993 (άρθρο 3), ήταν ιδιαίτερος προβληματική η απομάκρυνση παιδιού από τη φυσική του οικογένεια χωρίς προηγούμενο δικαστικό έλεγχο. Επιπλέον, η ανάδοχη οικογένεια αποκτούσε σημαντικά δικαιώματα τα οποία αφαιρούνταν από τους φυσικούς γονείς. Για την εναρμόνισή τους με τις συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές παιδικής προστασίας και προς αποφυγή σύγκρουσης με τις τότε ισχύουσες διατάξεις του Αστικού Κώδικα, οι διατάξεις για την αναδοχή εντάχθηκαν με τον Ν 2447/1996 (ΦΕΚ Α΄ 278/30.12.1996) «Κύρωση του σχεδίου νόμου υιοθεσία, επιτροπεία, αναδοχή ανηλίκου, δικαστική συμπάρσταση, επιμέλεια ξένων υποθέσεων και συναφείς ουσιαστικές και δικονομικές διατάξεις» στον Αστικό Κώδικα. Το 2009 εκδόθηκε το εκτελεστικό Προεδρικό Διάταγμα 86/2009 (ΦΕΚ Α΄ 114/16.7.2009) με θέμα «Οργάνωση και Λειτουργία του Θεσμού της Αναδοχής Ανηλίκων» με προβλέψεις σχετικές με την άσκηση της κοινωνικής εργασίας και της εποπτείας της σχέσης αναδοχής.

Μέχρι πρότινος, λοιπόν, η αναδοχή ρυθμιζόταν αποκλειστικά από τα άρθρα 1655 επ. του Αστικού Κώδικα. Τα βασικά στοιχεία που αναδύονται από την ανάλυση αυτών των διατάξεων είναι η επικοινωνία μεταξύ των φυσικών γονέων και του παιδιού, η οποία μάλιστα θα πρέπει να διευκολύνεται από τους ανάδοχους γονείς και ο κρίσιμος ρόλος της κοινωνικής υπηρεσίας που επιβλέπει τη διαδικασία της αναδοχής. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στο **άρθρο 1664** σύμφωνα με το οποίο, κάθε περίπτωση, η απόφαση του δικαστηρίου περί τοποθέτησης ή μη σε ανάδοχη οικογένεια θα πρέπει να είναι **σύμφωνη με το συμφέρον του ανηλίκου**. Το δικαστήριο οφείλει, ανάλογα με την ωριμότητα του ανηλίκου, **να ακούει**, πριν αποφασίσει, και τη δική του γνώμη. Επίσης, οφείλει να ακούει τους ανάδοχους και τους φυσικούς γονείς ή τον επίτροπο και να **συνεκτιμά την έκθεση της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας**. Θα λέγαμε ότι το άρθρο αυτό καταφέρνει να αποτυπώσει τόσο τις αρχές που θα πρέπει να διέπουν όσο και τους φορείς που εμπλέκονται στη διαδικασία της αναδοχής. Σε όλη της τη διάρκεια τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού θα πρέπει να συνεκτιμώνται και να γίνονται σεβαστά από όλα τα μέρη.

Ένα παιδί μπορεί να τοποθετηθεί σε ανάδοχη οικογένεια **αμέσως μετά την απομάκρυνσή του** από τη βιολογική του οικογένεια για οποιοδήποτε λόγο ή μέχρι την περάτωση κάποιας ποινικής διαδικασίας. Δύναται ακόμα να μεταβεί σε κάποιο **ίδρυμα παιδικής προστασίας και να ακολουθήσει η τοποθέτηση** σε ανάδοχη οικογένεια. Και στις δύο περιπτώσεις, πέρα από τις αρμόδιες δικαστικές αρχές, οι Διευθύνσεις Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας από τα Τμήματα Κοινωνικής Αλληλεγγύης των Περιφερειακών Ενοτήτων κάθε Περιφέρειας της χώρας, τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας των Περιφερειών, όπως προέκυψαν μετά το άρθρο 9 του Ν 4109/2013 για τη «Συγχώνευση Μονάδων Κοινωνικής Φροντίδας σε συνιστώμενα ανά περιφέρεια, νομικά

πρόσωπα δημοσίου δικαίου», τα δημοτικά βρεφοκομεία, καθώς και ιδιωτικές κοινωνικές δομές παιδικής προστασίας (για την προώθηση της αναδοχής σε ανηλίκους που φιλοξενούν/φροντίζουν) διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε κάποια από τα στάδια της διαδικασίας.

Κρίσιμη είναι η **κατανόηση των διαφορών μεταξύ αναδοχής και υιοθεσίας**, οι οποίες συχνότατα συγχέονται. Βασικές διαφορές των δύο είναι ο προσωρινός χαρακτήρας της τοποθέτησης σε ανάδοχη οικογένεια και η διατήρηση της επικοινωνίας με τους φυσικούς γονείς, οι οποίοι δεν εκπίπτουν από τη γονική μέριμνα, σε αντίθεση με το μόνιμο χαρακτήρα της υιοθεσίας. Η αναδοχή είναι τεκμηριωμένα η αποτελεσματικότερη και καταλληλότερη μορφή παιδικής προστασίας που προτείνεται ως η λύση στην αποϊδρυματοποίηση. Πολιτικές που δε συμπεριλαμβάνουν ως βασική τους κατεύθυνση την αναδοχή ή άλλες εναλλακτικές μορφές φροντίδας που δεν εντάσσονται στο μοντέλο της ιδρυματοποίησης δε συμβαδίζουν με τις σύγχρονες διεθνείς εξελίξεις στον τομέα της παιδικής προστασίας και δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες των παιδιών.

Ο μη διαδεδομένος χαρακτήρας της αναδοχής και οι θεσμικές ανεπάρκειες για την υλοποίησή της ήταν από τις πιο σημαντικές ελλείψεις του πλαισίου παιδικής προστασίας που αναδύθηκαν έντονα από το 2015. Εκτιμάται ότι ένα σημαντικό ποσοστό του προσφυγικού πληθυσμού που πέρασε από τη χώρα ήταν παιδιά, πολλά εκ των οποίων ασυνόδευτα ή χωρισμένα από τους γονείς ή τους νόμιμους κηδεμόνες τους. Ελλείψει άλλων διαθέσιμων λύσεων, οι Εισαγγελίες Ανηλίκων της χώρας ή, όπου δεν υπάρχουν, οι κατά τόπον αρμόδιοι Εισαγγελείς Πρωτοδικών ανέλαβαν καθήκοντα ως επίτροποι εκατοντάδων ασυνόδευτων παιδιών με τα οποία ποτέ δεν είχαν επαφή. Με εντολή τους ανέθεταν κάποιες από τις αρμοδιότητες των επιτρόπων σε φροντιστές (ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς κ.λπ.) εντός των δομών που φιλοξενούνταν τα παιδιά. Ωστόσο, ο περιορισμένος αριθμός θέσεων σε ξενώνες σε συνδυασμό με τις κακές συνθήκες στα κέντρα φιλοξενίας των νησιών και της ενδοχώρας οδήγησαν πολλά παιδιά σε κατάσταση αστεγίας και έκθεση σε σειρά κινδύνων (Digidiki and Bhabha, 2017).

Αντιλαμβανόμενοι την ανάγκη σύνθεσης ενός συνεκτικότερου και σύγχρονου πλαισίου προστασίας, οι αρμόδιοι φορείς έχουν επιδιώξει έμπρακτα τα τελευταία χρόνια (ιδίως μετά το 2015) τη συνεργασία για την ανεύρεση θεσμικών λύσεων κάλυψης των υφιστάμενων κενών, η οποία είχε στο επίκεντρο την αναδοχή και τη σταδιακή υποχώρηση των πολιτικών ιδρυματοποίησης. Τα προσκόμματα στην υλοποίηση της αναδοχής είχαν ήδη επισημανθεί στο παρελθόν από το Συνήγορο του Πολίτη που με έκθεση για την «Οργάνωση και Λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων» τον Σεπτέμβριο του 2012 ανέδειξε τα συστημικά προβλήματα που εμποδίζουν την ομαλή εφαρμογή του θεσμού της αναδοχής στην Ελλάδα.

Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί πως παρά το θετικό χαρακτήρα της ανάδειξης των προβλημάτων λόγω της πίεσης του προσφυγικού ζητήματος, σε ό,τι αφορά στην παιδική

προστασία φάνηκε να αναπτύσσονται σταδιακά δύο παράλληλα πλαίσια δράσης που υλοποιούνταν από διαφορετικούς φορείς και χρηματοδοτούνταν από διαφορετικές πηγές. Για τα μεν παιδιά – πρόσφυγες ανέλαβαν δράση διεθνείς και εθνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις με την υποστήριξη του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, της UNICEF, του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) και άλλων διεθνών οργανισμών ή φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Για τα δε παιδιά από το γενικό πληθυσμό αρμοδιες ήταν οι αρχές που θα παρουσιαστούν εκτενώς στην επόμενη ενότητα και οι οποίες ως ένα βαθμό κάλυψαν και τις ανάγκες του προσφυγικού πληθυσμού. Ως προς τη χρηματοδότηση, οι οργανώσεις και οι φορείς που δραστηριοποιήθηκαν στην υποστήριξη και προστασία του προσφυγικού πληθυσμού έλαβαν τα αντίστοιχα κονδύλια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, κυβερνήσεις κρατών που ενδιαφέρθηκαν να συνδράμουν στην κάλυψη των αναγκών του προσφυγικού πληθυσμού, ακόμα και από ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Σε ό,τι αφορά στο γενικό πληθυσμό, η χρηματοδότηση προέρχεται κυρίως από ευρωπαϊκά προγράμματα και ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Η παράλληλη ύπαρξη διαφορετικών δράσεων ρυθμίστηκε από νέες και παλιές νομοθετικές διατάξεις, διάσπαρτες σε σειρά νομοθετημάτων, ενισχύοντας το επιχείρημα περί κατακερματισμού του νομικού πλαισίου για την παιδική προστασία.

Η αναδοχή επανήλθε στο προσκήνιο με τον Ν 4538/2018 «Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις», σημαντικότερη ρύθμιση του οποίου αποτέλεσε η ίδρυση κεντρικής αρχής για την παρακολούθηση του θεσμού της αναδοχής και ο ως άνω αναφερθείς μηχανισμός για τη συλλογή στοιχείων για την αναδοχή. Το 2018 ήταν μια σημαντική χρονιά για την παιδική προστασία στην Ελλάδα, καθώς πέρα από την προσπάθεια σύγχρονης ρύθμισης της αναδοχής, υιοθετήθηκε το εθνικό σχέδιο δράσης για τα δικαιώματα του παιδιού, ενώ είχε προηγηθεί το 2017, με την κατάθεση σχεδίου νόμου για την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25^{ης} Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλασίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου, η θεσμοθέτηση «των σπιτιών του παιδιού»⁹. Πλην των σπιτιών του παιδιού, των οποίων η αποτελεσματικότητα εντός του ελληνικού πλαισίου δεν έχει διαπιστωθεί ακόμα, καμία από τις προτάσεις που εισήχθησαν είτε προς συζήτηση είτε προς εφαρμογή δεν αποτελεί τομή για τα ελληνικά δεδομένα.

⁹ Τα σπία του παιδιού είναι σύμφωνα με τη Γενική Γραμματέα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κα Μαρία Γιαννακάκη, «στηρεσίες με ειδικούς χώρους και εξειδικευμένο προσωπικό, όπου θα διενεργείται η εξέταση του παιδιού κατόπιν διεπιστημονικής συνεργασίας των προανακριτικών, ανακριτικών και δικαστικών αρχών με ψυχολόγους, ψυχιάτρους και κοινωνικούς λειτουργούς με στόχο τη φιλικότερη προς τα παιδιά Δικαιοσύνη, την αποφυγή της δευτερογενούς θυματοποίησης του παιδιού, την αποφυγή πολλαπλών καταθέσεων (έχουν φτάσει μέχρι και τις 14!) και την εξακρίβωση της αλήθειας με φιλικό προς το παιδί τρόπο» (Εφημερίδα των Συντακτών, 20/4/2017). Τα σπία του παιδιού ακολουθούν τη φιλοσοφία των Child Advocacy Centers που υπάρχουν στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη.

6. Οι φορείς παιδικής προστασίας στην Ελλάδα

Η απουσία κεντρικής αρχής επιφορτισμένης με την επίβλεψη και το συντονισμό των δράσεων παιδικής προστασίας έχει ήδη επισημανθεί ως σημαντικό κενό. Ελλείπει κεντρική αρχή της οποίας η αποστολή θα είναι ο σχεδιασμός, η χάραξη πολιτικής και ο συντονισμός των εμπλεκόμενων φορέων, η παιδική προστασία πραγματώνεται κατά κύριο λόγο από φορείς της κοινωνίας των πολιτών και από ιδρύματα παιδικής προστασίας υπό την ευθύνη συγκεκριμένων υπουργείων. Χαρακτηριστικό της παιδικής προστασίας στην Ελλάδα αποτελεί η παράλληλη δράση πλαισίων που παρέχουν προστασία σε διαφορετικές ομάδες παιδιών. Το γεγονός αυτό φάνηκε εντονότατα, όπως έγινε λόγος παραπάνω, μετά το 2015, οπότε εντοπίζεται στην ελληνική επικράτεια μεγάλος αριθμός παιδιών προσφύγων και μεταναστών. Η παροχή υπηρεσιών στις περισσότερες περιπτώσεις γίνεται από διαφορετικούς φορείς, από διαφορετικές πηγές χρηματοδότησης και ακολουθώντας διαφορετικές πρακτικές. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να εξηγηθεί ότι η προτίμηση της χρήσης του όρου πλαίσιο αντί του όρου σύστημα σε ό,τι σχετίζεται με ζητήματα παιδικής προστασίας στην Ελλάδα υπαγορεύεται από αυτήν ακριβώς την έλλειψη συντονισμού μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων. Η ύπαρξη ενός συστήματος προϋποθέτει ένα σύνολο επιμέρους στοιχείων που συνεργάζονται για την εκπλήρωση συγκεκριμένης αποστολής ή την εκτέλεση συγκεκριμένης εργασίας με βάση ένα συντεταγμένο πλάνο που καθορίζει ρόλους και αρμοδιότητες. Η περιγραφή αυτή φαίνεται να μην ανταποκρίνεται σε αυτό που βλέπουμε αυτή τη στιγμή στο πεδίο των δικαιωμάτων των παιδιών στην Ελλάδα.

Σε ό,τι αφορά στο δημόσιο τομέα τα Υπουργεία που **ενδέχεται να συνεργαστούν** σε θέματα παιδικής προστασίας είναι τα εξής:

1. Το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, του οποίου η Διεύθυνση Προστασίας Παιδιού και Οικογένειας έχει τα εξής τμήματα: τμήμα ενίσχυσης οικογενειακής συνοχής, τμήμα ενίσχυσης παιδιού με αναπηρία, τμήμα αναδοχής και υιοθεσίας, τμήμα ασυνόδευτων ανηλίκων. Στην αρμοδιότητα του Υπουργείου εμπίπτουν ζητήματα που σχετίζονται με την κοινωνική πρόνοια και τις αντίστοιχες παροχές σε οικογένειες και παιδιά με πολλαπλές ευαλωτότητες.
2. Το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων με ευθύνη σε θέματα εκπαίδευσης.
3. Το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.
4. Το Υπουργείο Εσωτερικών.
5. Το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη.
6. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.
7. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Πλην των ανωτέρω Υπουργείων, των οποίων η δράση και αποστολή φαίνεται να καλύπτει αμεσότερα κάποιες ανάγκες σχετικές με την παιδική προστασία, όλα τα Υπουργεία, ως φορείς του δημοσίου, θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψιν κατά τη δράση τους τα βέλτιστα συμφέροντα των παιδιών.

Άλλοι δημόσιοι φορείς που παίζουν καθοριστικό ρόλο σε ό,τι αφορά στην παιδική προστασία είναι οι παρακάτω:

1. Το **Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ)**, το οποίο αποτελεί αυτοτελές νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, εδρεύει στην Αθήνα και βρίσκεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον Ν 4052/12. Συστάθηκε με το άρθρο 6 του Ν 3106/2003 με την ονομασία «Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας (ΕΚΑΚΒ)», και μετονομάστηκε σε ΕΚΚΑ με το άρθρο 20 του Ν 3402/2005. Σκοπός του ΕΚΚΑ είναι ο συντονισμός του δικτύου παροχής υπηρεσιών κοινωνικής στήριξης σε άτομα, οικογένειες, πληθυσμιακές ομάδες που περιέρχονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Με τον Ν 3895/2010 συγχωνεύθηκε στο ΕΚΚΑ το Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης, επίσης νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, αποστολή του οποίου ήταν η εισήγηση χάραξης πολιτικών στο Υπουργείο Υγείας στον τομέα της πρόνοιας, η πιστοποίηση φορέων πρόνοιας, κ.λπ. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρέχονται στην ιστοσελίδα του ΕΚΚΑ, αποστολή του συνιστά:

- η παροχή υπηρεσιών **επείγουσας ψυχολογικής και κοινωνικής στήριξης σε παιδιά, εφήβους, ενήλικες**, οικογένειες και κοινωνικά ευπαθείς ομάδες, που περιέρχονται σε κατάσταση έκτακτης κοινωνικής ανάγκης, κοινωνικού αποκλεισμού και κρίσης,
- η **ενημέρωση των πολιτών για θέματα κοινωνικής πρόνοιας** και η **διασύνδεση** τους με τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης,
- η ανάπτυξη **δράσεων πρόληψης στοχευμένων στην κοινωνική ευαισθητοποίηση και ενημέρωση** για την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων σε σχέση με τις ομάδες στόχου και την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού τους,
- η **καταγραφή, η παρακολούθηση, η αξιολόγηση και τεκμηρίωση** των παρεχόμενων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας και αλληλεγγύης των Προνοιακών Φορέων, κατόπιν αναθέσεως από το εποπτεύον Υπουργείο,
- ο **συντονισμός των δράσεων κοινωνικής φροντίδας και αλληλεγγύης** και η διασύνδεση των φορέων που τις παρέχουν, για αποτελεσματική και άμεση εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών,
- η ανάπτυξη **δράσεων ηλεκτρονικής διακυβέρνησης**, για τον πολίτη-χρήστη και τους φορείς παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας και αλληλεγγύης,
- η **γνωμοδότηση σε θέματα του τομέα κοινωνικής φροντίδας και αλληλεγγύης**, έπειτα από παραπομπή του εποπτεύοντος Υπουργείου,
- η **εκπαίδευση επαγγελματιών σε θέματα κοινωνικής πρόνοιας**,

- η ενημέρωση και πληροφόρηση για υπηρεσίες και προγράμματα κοινωνικής αλληλεγγύης, σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες της Γενικής Διεύθυνσης Πρόνοιας,
- ο σχεδιασμός και εξειδίκευση τρόπων άμεσης κοινωνικής παρέμβασης σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, που περιέρχονται σε κατάσταση φτώχειας και ακραίας φτώχειας,
- η σύνταξη και υποβολή έκθεσης το πρώτο δίμηνο κάθε έτους προς τα αρμόδια Τμήματα της Διεύθυνσης Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής και της Διεύθυνσης Καταπολέμησης της Φτώχειας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, στην οποία αναφέρεται η πρόοδος στην υλοποίηση των στόχων, τα προβλήματα, που ανακύπτουν κατά την υλοποίηση και οι προτάσεις για διορθωτικές παρεμβάσεις, βάσει στοιχείων, τα οποία αντλούνται από το πληροφοριακό σύστημα «e-pronoia για τον πολίτη».

Όπως και πολλές από τις δημόσιες υπηρεσίες, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, το ΕΚΚΑ δε διαθέτει τον απαραίτητο αριθμό προσωπικού που θα του επιτρέψει την υλοποίηση -με ομαλό τρόπο- όλων των παραπάνω σημείων. Παράλληλα, η υποχρηματοδότηση, η οποία έχει αποτελέσει πάγιο πρόβλημα σε ό,τι σχετίζεται με την παιδική προστασία στην Ελλάδα μέσα στα χρόνια, αποτελεί ένα, επίσης, σοβαρό πρόβλημα. Υπό την εποπτεία του ΕΚΚΑ λειτουργεί η «**Εθνική Γραμμή Παιδικής Προστασίας 1107**», είναι στελεχωμένη με εξειδικευμένους κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους και απευθύνεται σε παιδιά και έφηβους, καθώς και σε όσους θέλουν να αναφέρουν και επιθυμούν να επεξεργαστούν προβλήματα ή ερωτήματα που αφορούν σε ανηλίκους. Η γραμμή 1107:

- παρέχει **συμβουλευτική, ψυχολογική και κοινωνική στήριξη** σε ανηλίκους και γονείς,
- **ενημερώνει και πληροφορεί** τους ανηλίκους για θέματα που τους απασχολούν και τους γονείς τους για θέματα ανατροφής και παιδικής προστασίας και θα τους διασυνδέει ή παραπέμπει στις αρμόδιες Υπηρεσίες Κοινωνικής Προστασίας για την περαιτέρω εξυπηρέτησή τους,
- **υποδέχεται αιτήματα και αναφορές** για ανήλικους που βρίσκονται σε κίνδυνο (λόγω κακοποίησης, παραμέλησης, εμπορίας, εκμετάλλευσης ή θυματοποίησης που είναι ασυνόδευτοι ή αιτούντες άσυλο) οι οποίοι αντιμετωπίζουν καταστάσεις κρίσης ή εμπλέκονται σε παράνομες πράξεις,
- **συνεργάζεται με τις αρμόδιες εισαγγελικές και άλλες υπηρεσίες** για την άμεση κοινωνική προστασία των ανηλίκων σε κίνδυνο και των ανηλίκων παραβατών,

- **κινητοποιεί τους μηχανισμούς επιτόπιας επείγουσας κοινωνικής παρέμβασης** του ΕΚΚΑ και άλλων υπηρεσιών για την παροχή κοινωνικής βοήθειας στους ανήλικους,
- **συνεργάζεται με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς παιδικής προστασίας** για την άμεση εξυπηρέτηση επειγόντων αιτημάτων κοινωνικής φροντίδας και προστασίας ανηλίκων και στήριξης των οικογενειών τους,
- **συνεργάζεται με δημόσιους φορείς σε περιφεριακό και τοπικό επίπεδο (π.χ. Ομάδες Προστασίας Ανηλίκων) με σκοπό τη διενέργεια κοινωνικών ερευνών** για τη διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης και τον εντοπισμό των κινδύνων που απειλούν τους ανήλικους για τους οποίους υπήρξαν αιτήματα, αναφορές και αντίστοιχες εισαγγελικές εντολές.

2. **Ο Βοηθός Συνήγορος από τον Κύκλο για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Συνηγόρου του Πολίτη:** ο Συνήγορος του Πολίτη είναι ανεξάρτητη αρχή κατοχυρωμένη στο Σύνταγμα, της οποίας η λειτουργία ξεκίνησε την 1^η Οκτωβρίου 1998 με αποστολή την παροχή δωρεάν υπηρεσιών σε όλους τους πολίτες. Πιο συγκεκριμένα, ο Συνήγορος διαμεσολαβεί μεταξύ της δημόσιας διοίκησης και των πολιτών για την προστασία των δικαιωμάτων τους, την καταπολέμηση της κακοδιοίκησης και την τήρηση της νομιμότητας. Η οργάνωση, η στελέχωση και η λειτουργία του Συνηγόρου του Πολίτη καθορίζονται στον Ν 3094/2003 και στον Κανονισμό Λειτουργίας του (ΠΔ 273/1999), στο πλαίσιο που θέτει το Σύνταγμα.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Βοηθός Συνήγορος από τον Κύκλο για τα Δικαιώματα του Παιδιού έχει ως κύριο αντικείμενο την **προάσπιση και προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού**. Ειδικότερα, διαμεσολαβεί ύστερα από **αναφορές πολιτών** σε συγκεκριμένες περιπτώσεις παραβίασης δικαιωμάτων του παιδιού, επιδιώκοντας την προστασία και την αποκατάστασή τους, ενώ εάν το κρίνει αναγκαίο, σε περιπτώσεις σοβαρών παραβιάσεων, ενεργεί αυτεπάγγελα. Η αναφορά μπορεί να υποβληθεί **από τον εκάστοτε άμεσα ενδιαφερόμενο**, δηλαδή το ίδιο το παιδί, το γονέα του, κάποιον συγγενή του, καθώς και άλλα πρόσωπα που έχουν άμεση αντίληψη παραβίασης δικαιωμάτων του παιδιού, όταν πράξεις ή παραλείψεις δημοσίων υπηρεσιών, όπως προσδιορίζονται στον Ν 3094/2003, ή ιδιωτών (φυσικών ή νομικών προσώπων) προσβάλλουν δικαιώματα του παιδιού. Επιπλέον, ο Βοηθός Συνήγορος από τον Κύκλο για τα Δικαιώματα του Παιδιού αναλαμβάνει **πρωτοβουλίες για την παρακολούθηση και προώθηση της εφαρμογής των διεθνών συμβάσεων και της λοιπής εθνικής νομοθεσίας** για τα δικαιώματα του παιδιού, την ενημέρωση του κοινού, την ανταλλαγή απόψεων με εκπροσώπους φορέων και την εκπόνηση προτάσεων προς την πολιτεία.

Μετά από την υποβολή αναφοράς, ο Συνήγορος ερευνά τα περιστατικά που αναφέρονται και, εφόσον διαπιστώσει παραβίαση δικαιωμάτων του παιδιού από δημόσια υπηρεσία, προτείνει τρόπους άρσης της παραβίασης και επίλυσης του προβλήματος. Σε περίπτωση που η αναφορά στρέφεται κατά ιδιωτών -φυσικών ή νομικών προσώπων- προβαίνει σε όλες τις ενδεικνυόμενες ενέργειες και προτείνει κάθε αναγκαίο μέτρο για την προάσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού. Πρέπει να υπογραμμιστεί πως ο Συνήγορος δεν υποκαθιστά και δεν αναλαμβάνει το ρόλο εισαγγελέων, δικαστηρίων, δικηγόρων, νομικών συμβούλων και κοινωνικών υπηρεσιών, αλλά μπορεί να ζητήσει συνεργασία δημοσίων υπηρεσιών και άλλων φορέων ή την παρέμβαση της αρμόδιας δικαστικής αρχής για τη διερεύνηση και την επίλυση των εντοπιζόμενων προβλημάτων και την προάσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού. Ο Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη έχει επανειλημμένα στο παρελθόν αναλάβει σημαντικές δράσεις για την καταπολέμηση της βίας ενάντια στα παιδιά με έμφαση στο ρόλο των εκπαιδευτικών στην αναφορά περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας.

3. **Το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας)**, το οποίο λειτουργούσε από το 1977 ως Διεύθυνση Οικογενειακών Σχέσεων. Η Διεύθυνση από το 1988 λειτουργεί και ως Κέντρο Μελέτης και Πρόληψης της Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών, σύμφωνα με την υπ' αριθμ 2350/14-11-88 Απόφαση του Υφυπουργού Υγείας και Πρόνοιας. Πιο συγκεκριμένα, έχοντας ως προτεραιότητα τα παιδιά τα οποία υφίστανται βίαιες συμπεριφορές στο οικογενειακό τους περιβάλλον, η Διεύθυνση διεξάγει ποσοτικές και ποιοτικές έρευνες με έμφαση στην πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή πρόληψη. Σήμερα, οι δράσεις της Διεύθυνσης Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού συνοψίζονται ως εξής:

- **υλοποίηση προγραμμάτων** πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς πρόληψης,
- **εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση επαγγελματιών** «πρώτης γραμμής»,
- ευαισθητοποίηση της **ευρύτερης κοινής γνώμης** και τροποποίηση των σχετικών κοινωνικών στάσεων και συμπεριφορών,
- **σύνδεση ερευνητικών αποτελεσμάτων με την κοινωνική πολιτική** μέσα από τα Υπουργεία Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Δικαιοσύνης, Δημόσιας Τάξης, προκειμένου να υιοθετηθούν θεσμικά μέτρα,
- **υλοποίηση συνεργασιών με Ευρωπαϊκούς φορείς** για την εκπόνηση Ευρωπαϊκών, διακρατικών, ερευνητικών προγραμμάτων στο πεδίο της παραβίασης των δικαιωμάτων του παιδιού,
- **εκπόνηση και διεξαγωγή μελετών με τη μορφή της έρευνας –δράσης** που διαπραγματεύονται το θέμα των συνεπειών της κακομεταχείρισης στα

παιδιά, αλλά και στην όλη λειτουργία της οικογένειας, προσφέροντας ταυτόχρονα διαγνωστικές και θεραπευτικές υπηρεσίες.

- **διεξαγωγή μελετών του συστήματος παιδικής προστασίας στην Ελλάδα**, μέρος των οποίων ήδη εξελίχθηκαν σε **προγράμματα παρέμβασης** σε ιδρύματα και στη δημιουργία καινοτόμων δομών.
- ανάπτυξη Προγράμματος – Πλαισίου για την **προαγωγή των δικαιωμάτων των παιδιών στην Ελλάδα και την Ευρώπη**, που περιλαμβάνει πλήθος δράσεων ανά την Ελλάδα, σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας βαθμίδας και εμψυχωτές, αλλά και Ευρωπαϊκές συνεργασίες που αφορούν στην άσκηση θεσμικής πίεσης για την ενίσχυση της θέσης των παιδιών ως ξεχωριστής κοινωνικής κατηγορίας στις ιδρυτικές Συνθήκες της ΕΕ.
- **δημοσίευση εκδόσεων και οργάνωση συνεδρίων** και σεμιναρίων, παραγωγή οπτικοακουστικού υλικού και συμμετοχή σε προγράμματα επιμόρφωσης άλλων φορέων.

Πέρα από αυτούς παραπάνω φορείς, οι **Εισαγγελίες Ανηλίκων**, οι **Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων**, η **υποδιεύθυνση ανηλίκων της ΕΛ.ΑΣ**, τα **δημόσια νοσοκομεία**, οι **κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων και των περιφερειών ανά τη χώρα** και **ιδρύματα παιδικής προστασίας** εμπλέκονται σημαντικά στη διαχείριση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς τους. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος των υπηρεσιών παρέχεται από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις με πιο χαρακτηριστική το **Χαμόγελο του Παιδιού**, η δράση του οποίου βασίζεται στους άξονες της πρόληψης, της παρέμβασης και της θεραπείας. Στο πλαίσιο αυτό λειτουργεί την **Ευρωπαϊκή Γραμμή Υποστήριξης Παιδιών 116111**, η οποία παρέχει δωρεάν συμβουλευτική υποστήριξη σε παιδιά και ενήλικες μέσω μιας ομάδας εξειδικευμένων ψυχολόγων. Η γραμμή διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην πρόληψη φαινομένων βίας που μπορεί να αντιμετωπίσουν τα παιδιά, καθώς και σε περιστατικά Εξαφάνισης και είναι διαθέσιμη πανελλαδικά, 24ώρες το 24ωρο, 365 ημέρες το χρόνο. Παράλληλα, είναι διασυνδεδεμένη με τον 112, τον Ευρωπαϊκό Αριθμό Έκτακτης Ανάγκης και υπάγεται στο Διεθνές Δίκτυο Τηλεφωνικών Γραμμών (Child Helpline International). Επιπρόσθετα, μέσω της **Γραμμής SOS 1056** λαμβάνονται ανώνυμες και επώνυμες **καταγγελίες για παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο** (κακοποίηση, trafficking, ασυνόδετα παιδιά), ενεργοποιούνται οι διαδικασίες για την άμεση παροχή προστασίας τους (επιτόπια παρέμβαση), ενεργοποιούνται οι διαδικασίες για τη φροντίδα παιδιών που έχουν κακοποιηθεί και βρίσκονται στα νοσοκομεία (μεταβατικό στάδιο) γίνεται διαχείριση αιτημάτων φιλοξενίας κακοποιημένων παιδιών στα δεκατέσσερα σπίτια του Χαμόγελου, παρέχονται κατευθύνσεις για κάθε θέμα, καθώς και διασύνδεση με άλλες υπηρεσίες

Πέρα από το Χαμόγελο του Παιδιού, σειρά φορέων, όπως τα Παιδικά Χωριά SOS, Κιβωτός του Κόσμου, Ένα Παιδί Ένας Κόσμος, Μαζί για το Παιδί κ.α. προσφέρουν ζωτικής σημασίας υπηρεσίες.

7. Δεδομένα από τις συνεντεύξεις της παρούσας έρευνας

Τα δεδομένα που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν την εικόνα που διαμορφώθηκε μέχρι σήμερα σε σχέση με την πρόοδο που έχει σημειώσει η Ελλάδα ως προς τη λήψη κατάλληλων νομοθετικών μέτρων για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και τις προεκτάσεις της στον τομέα της παιδικής προστασίας. Τα βασικά σημεία που εθίγησαν κατά τις συνεντεύξεις συνδέονται κυρίως με την ανεπάρκεια του κρατικού μηχανισμού να συντονίσει τη δράση των εμπλεκόμενων φορέων και την αποσπασματικότητα των δράσεων και των εφαρμοζόμενων πολιτικών.

- Για την έλλειψη συντονισμού και την ανάγκη συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων:

« [...] αυτό βέβαια πολλές φορές απαιτεί και τη συνεργασία με άλλες υπηρεσίες και λοιπά, που στην Ελλάδα έχουμε μεγάλο πρόβλημα σε αυτό, στο να καλύψουμε το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών [...] αν, ας πούμε, υπήρχε σε ένα άλλο σύστημα υγείας ή κοινωνικής πρόνοιας, αυτός ο χώρος [δομή φιλοξενίας] θα ήταν ένας κρίκος μιας αλυσίδας. Τώρα είναι ένα νησί που πρέπει να διευρύνει τις λειτουργίες του και να καλύπτει τα ελλείμματα που υπάρχουν.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

«Στην Ελλάδα είναι πολύ δύσκολο αυτό το θεσμικό πλαίσιο γιατί υπάρχουν πολλοί χώροι που μιλάνε άλλες γλώσσες ή έχουν άλλα resources που μπορούν να χρησιμοποιήσουν. Και δεν υπάρχουν ξεκάθαρες θεσμικές λειτουργίες [...] η επανάληψη έχει κάπως διαμορφώσει ένα τρόπο συνεργασίας ο οποίος διευκολύνει με τα χρόνια.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

«Και κάποιος που αναλαμβάνει ένα παιδί πρέπει να γνωρίζει τι έχει προηγηθεί, γιατί δεν μπορεί ένα παιδί να διακόπτεται η ιστορία του και να μηδενίζεται κάθε φορά που αλλάζει ένα χώρο. Πρέπει κάπως να μπορεί να μιλήσει για αυτά που έχουν συμβεί. Να έχει μια συνέχεια. Λοιπόν, όλα αυτά είναι μέρος και της τυπικής και κυρίως της ουσιαστικής διασύνδεσης που χρειάζεται να υπάρχει στις υπηρεσίες [...]», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

«Δεν ξέρω πως να το περιγράψω καλύτερα, αλλά ένα παιδί και μια τέτοια συνθήκη χρειάζεται τη σύμπραξη πολλών φορέων για να μπορεί να γίνει μία σωστή αντιμετώπιση. [...] όλοι σε αυτή τη διεργασία χρειάζεται να μπορούν να κάνουν αυτό που πρέπει να κάνουν. Αν όλοι αυτοί [...] θα αλληλο-τροφοδοτούνται και θα συνεργάζονται όπως πρέπει, τότε οι περιπτώσεις πηγαίνουν καλά εξελικτικά.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

- Για την αποσπασματικότητα πρακτικών/ δράσεων παιδικής προστασίας και τη συσχέτισή τους με τη γεωγραφική περιοχή στην οποία εντοπίζεται το παιδί:

«Ένα από τα πολύ μεγάλα προβλήματα είναι ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει καθόλου ένας τυποποιημένος τρόπος [...] με βάση τον οποίο να ξέρουμε ότι αν ένα περιστατικό καταγγεληθεί –κακοποίησης παιδιών- θα ακολουθήσουν οι χ, ψ διαδικασίες από τις χ, ψ υπηρεσίες και αυτό θα γίνει με συγκεκριμένο τρόπο κάθε φορά ανεξαρτήτως του πού πρωτοκατατίθεται αυτή η αναφορά. Και όλα αυτά είναι διαφορετικά αν η καταγγελία είναι στην Αθήνα, στη Μυτιλήνη, στα Γιάννενα. Αυτό είναι τραγικό από πλευράς δικαιωμάτων γιατί σημαίνει ότι ένα παιδί δεν αντιμετωπίζεται με ίσο τρόπο γιατί κάθε φορά γίνονται άλλα πράγματα.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

«Άλλο ζήτημα νομίζω έχει να κάνει με τις δυνατότητες που έχουν οι χώροι, δηλαδή σε μια απομακρυσμένη επαρχία ακόμα και αν βλέπεις ότι χρειάζεται πώς θα γίνει αυτό; Δηλαδή τεχνικά, αν μια οικογένεια είναι σε ένα χωριό και λοιπά πρέπει να απομακρυνθούν τα παιδιά από εκεί. Πώς θα γίνει αυτό; [...]», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

«Νομίζω ότι στα αστικά κέντρα λειτουργεί ίσως καλύτερα το πράγμα και σε κάποιες επαρχίες επίσης. Δεν είναι ισότιμα τα πράγματα. Επίσης είναι και θέμα εμπειρίας ακόμα και των Εισαγγελέων. [...] Υπάρχει λοιπόν αυτό το θέμα του ασύμμετρου, ότι δεν υπάρχει μια ενιαία διαδικασία και ένας ενιαίος τρόπος λειτουργίας σε όλη την Ελλάδα. Ανάλογα με το μέρος και ανάλογα με την υπηρεσία κ.λπ. λειτουργεί κάπως διαφορετικά. [...]», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

- Για τις διαθέσιμες επιλογές μετά την απομάκρυνση ενός παιδιού από ακατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον:

«Το θέμα είναι ότι πρώτον κατά 90% τα παιδιά στην Ελλάδα μπαίνουν σε ιδρύματα και όχι σε ανάδοχες οικογένειες. Οι ανάδοχες οικογένειες στην Ελλάδα είναι ανέκδοτο τα τελευταία τριάντα χρόνια. Παρά την ψηφισμένη νομοθεσία η αναδοχή θεωρείται ακόμα προθάλαμος της υιοθεσίας. Οι πρώτοι 6 μήνες μέχρι να κάνεις τα χαρτιά σου.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

«Δεν είναι ότι δεν υπάρχει τίποτα ενδιάμεσο, αλλά δεν το εφαρμόζουμε εδώ. Οπότε ένα πρόβλημα είναι ότι στο κεφάλαιο της επανορθωτικής φροντίδας δεν υπάρχει τίποτα. Ούτε εργαλεία ούτε παρέμβαση με τη φυσική οικογένεια ούτε προοπτική επανατοποθέτησης ούτε τίποτα. Το δεύτερο είναι η θεραπεία. Στη Ελλάδα υπάρχουν περίπου 800 – 3000 παιδιά (χωρίς τα ασυνόδευτα) σε κλειστό πλαίσιο. Είναι σχεδόν διπλάσιος από τον αριθμό εκείνων που είναι σε αναδοχή ή σε άλλες τέτοιες δομές.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

«Όταν ένα παιδί τίθεται σε προστατευτική φύλαξη [...] έρχεται από ένα ακατάλληλο περιβάλλον. [...] Ένα παιδί λοιπόν που τα έχει περάσει όλα αυτά, [...] το βάζεις σε κελί και

είναι σαν να το τιμωρείς. Εσύ δηλαδή που μεγάλωσες σε αυτήν την οικογένεια και ήρθες εδώ σ'ένα τέτοιο περιβάλλον, εσύ φταις. Και επειδή φταις εσύ, σε βάζω και στη φυλακή. Γιατί σαν φυλακή είναι.», Επαγγελματίας Ψυχικής Υγείας

- Για τη σημασία του ρόλου και της υποστήριξης των Εκπαιδευτικών στην αλυσίδα της διαχείρισης ενός περιστατικού παιδικής κακοποίησης:

«Ένα παιδί που θα μιλήσει σε έναν εκπαιδευτικό, ο εκπαιδευτικός τρέμουν τα πόδια του. Γιατί λέει τώρα... Βάσει του 3500 αν το παιδί μιλήσει για ενδοοικογενειακή βία εγώ πρέπει να την καταγγείλω. Αν την καταγγείλω, πιθανώς το παιδί να μου πει «γιατί το είπες; Εγώ δεν ήθελα. Και αν το καλέσουν το παιδί στο δικαστήριο μπορεί να πει εγώ έτσι το είπα». Νομικός

«Όταν δεν έχει τη μαρτυρία για να την παραδώσει και δεν έχει τραυματισμένο το παιδί και δεν έχει κάτι άλλο, τι θα χρειαζόταν να έχει; Να έχει έναν ειδικό, έναν ψυχολόγο, έναν κοινωνικό λειτουργό και να είναι στο σχολείο και να βοηθήσει και το παιδί και την οικογένεια. Αυτό δεν το έχει.», Νομικός

- Για την απουσία υποστηρικτικών δομών μετά την ολοκλήρωση της παραμονής των παιδιών σε ιδρύματα:

«Όσο είναι μέσα είναι καλά, είναι ασφαλή, είναι, είναι είναι... [...] Από τη στιγμή που ενηλικιώνονται και μετά δεν υπάρχει σταθερότητα στην παρακολούθηση που υπάρχει πριν, οπότε εκεί υπάρχει ένα μικρό θέμα. [...] Και είναι μόνα τους μόλις βγουν από το ίδρυμα», Εκπαιδευτικός

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΝΟΜΙΚΟΥ/ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΑΞΟΝΑ

Ο νομικός/θεσμικός άξονας της παρούσας έρευνας εξέτασε την πληρότητα και την εφαρμογή του νομικού πλαισίου για την ενδοοικογενειακή βία. Για το σκοπό αυτό, συνελλέγησαν τα ανεφερθέντα πρωτογενή ποιοτικά στοιχεία από τις συνεντεύξεις με τους επαγγελματίες του δημοσίου και της κοινωνίας των πολιτών, εκτιμήθηκε το ισχύον νομικό πλαίσιο στο σύνολό του και σε όλα τα στάδια συζήτησης, ψήφισης και εφαρμογής του, ενώ ιδιαίτερης σημασίας ήταν η αναζήτηση της σχετικής νομολογίας. Είναι απαραίτητο να αποσαφηνιστεί ότι, όταν γίνεται λόγος για εφαρμογή του νομικού πλαισίου, το σχετικό βάρος δεν αποδίδεται μόνο στην αστυνομία και το δικαστικό – εισαγγελικό σώμα λόγω της φύσης της λειτουργίας τους, αλλά σε όλους τους φορείς και επαγγελματίες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε κάποιο από τα στάδια των προβλεπόμενων διαδικασιών. Ακολουθούν κάποια βασικά συμπεράσματα που διαμορφώνονται από την εξέταση των ως άνω πηγών τόσο σε σχέση με τη γενικότερη αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας όσο και σε ό,τι συνδέεται με την προάσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών και των παιδιών, που παρά την ύπαρξη αποσπασματικών μόνο στατιστικών, υπάρχει γενικότερη αποδοχή για ότι αποτελούν τα κύρια –αλλά όχι τα μόνα- θύματα ενδοοικογενειακής βίας.

- Σήμερα, το νομικό πλαίσιο για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα θεωρείται σχετικά πλήρες. Ο **N 3500/2006** αποτελεί το βασικό νομικό εργαλείο που ποινικοποιεί και ρυθμίζει τα σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία θέματα. Με την ψήφισή του ρυθμίστηκαν σημαντικά ζητήματα, όπως ο αυτεπάγγελτος χαρακτήρας της δίωξης. Έκτοτε, άλλες νομοθετικές ρυθμίσεις έχουν **συμπληρώσει** την παρεχόμενη προστασία. Χαρακτηριστικά, αλλά όλως ενδεικτικά, αναφέρονται η κατάργηση του παραβόλου των 100 ευρώ για την υποβολή μήνυσης από τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας με τον N 4055/2012, η ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας με τον N 4478/2017 και οι πρόσφατες αλλαγές που εισήγαγε η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης. Αξίζει, ωστόσο, να αναφερθεί ότι **η Ελλάδα δεν έχει κυρώσει το Πρωτόκολλο No 12 της ΕΣΔΑ** σε σχέση με την γενική απαγόρευση των διακρίσεων.
- Το σχετικό με τα δικαιώματα των γυναικών νομικό πλαίσιο μπορεί να χρήζει περαιτέρω βελτιώσεων, αλλά σε γενικές γραμμές θεωρείται πλήρες. Ωστόσο, σε ό,τι αφορά στα δικαιώματα των **παιδιών**, παρατηρείται **κατακερματισμός** του νομικού πλαισίου. Πλην της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, πολλές διατάξεις που ρυθμίζουν κρίσιμες πτυχές της παιδικής προστασίας βρίσκονται **διάσπαρτες** σε διαφορετικά νομικά κείμενα, καθιστώντας δύσκολη την εφαρμογή τους και τη συνολική παρακολούθηση της αποτελεσματικότητάς τους. Η απουσία κεντρικής αρχής που να συντονίζει μέσω στρατηγικών σχεδίων δράσης τις απαραίτητες ενέργειες συναρμόδιων φορέων και αρχών αποτελεί σημαντικό έλλειμμα του πλαισίου της παιδικής προστασίας.

- Σημαντική παράλειψη αποτελεί η **απουσία της συναίνεσης** από την περιγραφή του εγκλήματος του βιασμού του άρθρου 336 ΠΚ.
- Το νομικό πλαίσιο δεν εφαρμόζεται μόνο από τα στελέχη της αστυνομίας και τις δικαστικές – εισαγγελικές αρχές. Όλοι οι επαγγελματίες, αλλά και οι πολίτες και οι πολίτισσες της χώρας φέρουν υποχρεώσεις που απορρέουν είτε από τους επαγγελματικούς **κώδικες δεοντολογίας** είτε από άλλες διατάξεις. Η **υποχρέωση αναφοράς** κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική κατά την εκτέλεση του έργου των επαγγελματιών. Παρά τη σαφή νομική ρύθμιση, πολλοί επαγγελματίες αδυνατούν, να εφαρμόσουν την εν λόγω υποχρέωση, καθώς είτε δεν κατέχουν -λόγω ελλιπούς εκπαίδευσης και ενημέρωσης- τη σχετική γνώση είτε αδυνατούν να διακρίνουν σε πρακτικό επίπεδο τα όρια μεταξύ απορρήτου/εμπιστευτικότητας και υποχρέωσης αναφοράς.
- Η **έλλειψη πρωτοκόλλων συντονισμού**, αφήνει περιθώρια υπέρβασης των επαγγελματικών ορίων τόσο σε ό,τι σχετίζεται με την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ διαφορετικών κλάδων όσο και σε ό,τι έχει να κάνει με τα προσωπικά – επαγγελματικά όρια.
- Ανασταλτικό παράγοντα σε ό,τι σχετίζεται με την καταγγελία ενός περιστατικού συνιστά, όπως αναφέρθηκε, ο φόβος έκθεσης σε περαιτέρω κίνδυνο (άσκηση βίας ή ό,τι άλλο συνεπάγεται στιγματισμό κ.λπ.) από το θύτη, τον οποίο αισθάνονται τόσο τα ίδια τα θύματα όσο και πρόσωπα από το κοντινό τους περιβάλλον που ενδέχεται να καταγγείλουν ένα περιστατικό. Σ' αυτό το πλαίσιο είναι σημαντική τόσο η **προστασία του θύματος μετά την καταγγελία** όσο και **άλλων προσώπων που καταγγέλουν περιστατικά και εκτίθενται σε ανάλογο κίνδυνο**.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Βασιζόμενες στα συμπεράσματα των δύο αξόνων που προηγήθηκαν, οι προτάσεις πολιτικής που ακολουθούν αφορούν σε τέσσερις πυλώνες δράσης. Αρχικά, ιδιαίτερα σημαντική είναι η πρωτοβάθμια πρόληψη, η οποία περιλαμβάνει κυρίως την ενίσχυση δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης και σκοπό έχει τόσο την αύξηση αναφοράς και καταγραφής των τρεχόντων περιστατικών, όσο και την εξάλειψη της ενδοοικογενειακής βίας γενικότερα. Δεύτερον, για τη βέλτιστη απονομή της δικαιοσύνης απαιτείται ενημέρωση και εξοικείωση των δικαστικών και των εισαγγελικών λειτουργών με το θέμα της βίας. Κρίνεται απαραίτητη η διαθεματική εκπαίδευσή τους και η ένταξη του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πρόγραμμα σπουδών της Εθνικής Σχολής Δικαστών και Εισαγγελέων. Κρίσιμη είναι, επίσης, η ολιστική προσέγγιση κατά τη διαχείριση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας (ψυχολογική και υλική στήριξη και παροχή μακροπρόθεσμης προοπτικής) και όσον αφορά στους δράστες η επιδίωξη του σωφρονισμού και όχι απλώς της τιμωρίας τους. Τέλος, απαιτείται ο μέγιστος δυνατός βαθμός συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των επαγγελματιών του πεδίου και των αρμοδίων φορέων.

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε και τα συμπεράσματα που εξήχθησαν, οι αρμόδιες αρχές καλούνται να λάβουν τα παρακάτω μέτρα στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας ανά τομέα δράσης προκειμένου να ισχυροποιήσουν το ισχύον πλαίσιο και να παράσχουν αποτελεσματικότερη στήριξη:

A. ΠΡΟΛΗΨΗ

- *Για τη δημιουργία ενός **μηχανισμού καταγραφής** περιστατικών έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας:*
- Η ΓΓΙΦ, η ΕΛ.ΑΣ., η ΕΛ.ΣΤΑΤ., τα νοσοκομεία και οι λοιποί φορείς που ειδικεύονται στη διαχείριση περιστατικών έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας να υιοθετήσουν κοινή μεθοδολογία για τη συλλογή στατιστικών στοιχείων και να εργαστούν από κοινού για τη δημιουργία μηχανισμού καταγραφής. Όσον αφορά στα παιδιά, ένας αντίστοιχος μηχανισμός απαιτεί τη συνεργασία της ΕΛ.ΑΣ., του Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη από τον Κύκλο Δικαιωμάτων του Παιδιού, τα δημόσια νοσοκομεία, το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, τα ιδρύματα παιδικής προστασίας και τις ΜΚΟ που ειδικεύονται στην παιδική προστασία. Κρίσιμη είναι και η συμμετοχή, όπου κρίνεται αναγκαίο των αρμοδίων Εισαγγελιών. Η λειτουργία του μηχανισμού καταγραφής θα διέπεται από τους κανόνες για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.
- *Για τη δημιουργία **υποδιεύθυνσης Έμφυλης και Ενδοοικογενειακής Βίας** στην ΕΛ.ΑΣ.:*

- Η ΕΛ.ΑΣ. να εξετάσει τη σύσταση **υποδιεύθυνσης Έμφυλης και Ενδοοικογενειακής Βίας** η οποία θα αναλαμβάνει τη διαχείριση, την τήρηση αρχείου καταγραφής και κάθε ενέργεια που κρίνεται απαραίτητη έτσι ώστε να μη χάνεται κανένα περιστατικό που καταγγέλλεται. Καθώς η φύση της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας είναι διακριτή και ο όγκος των περιστατικών μεγάλος, η σύσταση της υποδιεύθυνσης θα συμβάλει στην καλύτερη διαχείριση, στη σταδιακή εκπαίδευση των στελεχών της ΕΛ.ΑΣ. από το αστυνομικό προσωπικό που θα στελεχώσει την υποδιεύθυνση και τη δημιουργία μιας εικόνας εμπιστοσύνης της Αστυνομίας από τους πολίτες και τις πολίτισσες σε ό,τι σχετίζεται με την έμφυλη και ενδοοικογενειακή βία.
- *Για την ενίσχυση δράσεων ενημέρωσης και εκπαίδευσης για το κοινό και τους επαγγελματίες που εμπλέκονται στη διαχείριση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας:*
 - Η ΓΓΙΦ, στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Ισότητα των Φύλων για τα έτη 2016- 2020, να επεκτείνει τις δράσεις ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης του κοινού αξιοποιώντας τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης (τηλεόραση, ραδιόφωνο και έντυπο τύπο), καθώς **και τα σύγχρονα μέσα κοινωνικής δικτύωσης** προκειμένου να προωθήσει μηνύματα σχετικά με τις μορφές της βίας και τους διαύλους διαφυγής των γυναικών και των παιδιών τους από μία βίαιη σχέση. Παράλληλα, έμφαση θα πρέπει να δίνεται στην **ενδυνάμωση** και τη δυνατότητα των γυναικών να ξεφύγουν.
 - Η ΓΓΙΦ σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων να συζητήσει τρόπους **ένταξης στα προγράμματα σπουδών** της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μαθημάτων σχετικών με την **ισότητα των φύλων και τα ανθρώπινα δικαιώματα**. Στο ενδιάμεσο θα πρέπει με τη συνεργασία ειδικών να γίνονται **συχνές ενημερώσεις στους μαθητές** των σχολείων και συμμετοχικά εργαστήρια με τη χρήση ειδικά διαμορφωμένου υλικού ανάλογα με την ηλικιακή κατηγορία κάθε παιδιού. Πιθανές θεματικές για τα εργαστήρια αυτά θα μπορούσαν να είναι η διαχείριση συναισθημάτων χωρίς τη χρήση της βίας, ο σεβασμός προς το άλλο φύλο, αλλά και πρακτικές συμβουλές για την αναζήτηση βοήθειας σε περίπτωση που υφίστανται βία
 - Οι Διευθύνσεις των σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να **ενημερώνουν τους γονείς των μαθητών** για θέματα που έχουν να κάνουν με την ισότητα των φύλων και τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και την **αρμοδιότητα των εκπαιδευτικών να αναφέρουν περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας**. Στο ίδιο πλαίσιο, οι γονείς θα πρέπει να ενημερώνονται

μέσω **ειδικών σεμιναρίων επιμόρφωσης** για τη μη χρήση βίας στις μεθόδους διδασκαλίας που χρησιμοποιούν.

- Το **Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας κα Θρησκευμάτων** θα πρέπει να μεριμνήσει για την **πρόσληψη ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών** στα σχολεία, οι οποίοι θα εργάζονται από κοινού με τους εκπαιδευτικούς για τη διαχείριση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας που ανακύπτουν. Αντίστοιχες προσλήψεις εξειδικευμένων επαγγελματιών θα πρέπει να λάβουν χώρα σε εγκαταστάσεις όπου λαμβάνουν χώρα αθλητικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες.
- Η ΓΓΙΦ σε συνεργασία με εξειδικευμένους φορείς της κοινωνίας των πολιτών θα πρέπει να ενισχύσει τη **διαθεματική εκπαίδευση των επαγγελματιών του πεδίου αξιοποιώντας εργαλεία που έχουν παραχθεί στο πλαίσιο παλαιότερων προγραμμάτων**. Ιδιαίτερως σημαντική κρίνεται η εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των στελεχών της ΕΛ.ΑΣ., του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού των νοσοκομείων και των δικαστικών και εισαγγελικών αρχών.
- Η **Εθνική Σχολή Δικαστών και Εισαγγελέων** να εντάξει στο πρόγραμμα σπουδών της ως υποχρεωτικό μάθημα το Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και να οργανώνει σε συστηματική βάση διαθεματικά σεμινάρια με τη συμμετοχή επαγγελματιών διαφορετικών κλάδων, ώστε να εξοικειωθούν οι νέοι δικαστές εισαγγελείς με τα σχετικά ζητήματα.
- Οι **σχολές της Αστυνομικής Ακαδημίας (Σχολή Αξιωματικών, Σχολή Αστυφυλάκων, Σχολής Μετεκπαίδευσης και Επιμόρφωσης, Σχολή Εθνικής Ασφάλειας)** να εντάξουν στα προγράμματα σπουδών τους ως υποχρεωτικό μάθημα το Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και να οργανώνουν σε συστηματική βάση διαθεματικά σεμινάρια με τη συμμετοχή επαγγελματιών διαφορετικών κλάδων, ώστε να επιτευχθεί η εξοικείωση των στελεχών της αστυνομίας με τα σχετικά ζητήματα.
- Οι **επαγγελματικές ενώσεις** (κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων, ιατρών, και οι δικηγορικοί σύλλογοι) να **διοργανώνουν σεμινάρια** σε συνεργασία με εξειδικευμένους φορείς εντός της γεωγραφικής τους περιοχής για την ενημέρωση των επαγγελματιών για τις περιπτώσεις στις οποίες πρέπει να ασκείται το καθήκον υποχρεωτικής αναφοράς και να τεθούν σε ισχύ οι κατάλληλοι μηχανισμοί για την επίβλεψη και εκτίμηση της τήρησης των κανόνων δεοντολογίας των

B. ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ

1. Στήριξη Ατόμων που Υφίστανται Βία

- Η ΓΓΙΦ σε συνεργασία με φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης να εξετάσει την επέκταση του δικτύου ξενώνων και συμβουλευτικών κέντρων και να ενισχύσει τους ήδη υπάρχοντες με περισσότερο και καλά εκπαιδευμένο προσωπικό για να μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά και με ουσιαστικά ολιστικές υπηρεσίες στο διαρκώς αυξανόμενο αριθμό περιστατικών έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας.
- Η ΓΓΙΦ, το ΚΕΘΙ και οι αρμόδιοι φορείς επαγγελματικής κατάρτισης να ενισχύσουν τα προγράμματα επαγγελματικής συμβουλευτικής στους ξενώνες και στα συμβουλευτικά κέντρα και να εξετάσουν το σχεδιασμό προγράμματος για προσωρινή οικονομική ενίσχυση των εξυπηρετούμενων στα πρότυπα του [Ηνωμένου Βασιλείου](#).
- Το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων σε συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών να ξεκινήσει προγράμματα που φέρνουν σε επαφή νέους εθελοντές με παιδιά που έχουν υποστεί κακοποίηση, για τη δημιουργία υγιών προτύπων στα παιδιά που το έχουν περισσότερο ανάγκη, αλλά και τη δημιουργία δεσμών με απώτερο σκοπό την καθοδήγηση και την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία (προγράμματα σαν το Big Brothers, Big Sisters σε Η.Π.Α. και Η.Β.).
- Το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων και τους αρμόδιους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης να καταρτίσουν σχέδιο δράσης για την υποστήριξη των παιδιών ηλικίας 18 ετών που φιλοξενούνται σε ιδρύματα παιδικής προστασίας μετά την απομάκρυνση από το οικογενειακό τους περιβάλλον ώστε να προετοιμαστούν κατάλληλα για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και την δια βίου εκπαίδευσή τους.

2. Σωφρονισμός Δραστήων

- Το Υπουργείο Υγείας σε συνεργασία με το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και τη ΓΓΙΦ να σχεδιάσουν νέα σύγχρονα θεραπευτικά προγράμματα για τους δράστες ενδοοικογενειακής βίας συμπεριλαμβάνοντας στους φορείς που είναι υπεύθυνοι για τα προγράμματα αυτά και ιδιωτικούς φορείς.

Γ. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Το πιο σημαντικό, ίσως, πρακτικό ζήτημα που προκύπτει από την έρευνα πεδίου αφορά την έλλειψη μιας ολιστικής προσέγγισης, που θα λαμβάνει υπ' όψιν όλα τα παραπάνω ζητήματα ταυτόχρονα και θα υλοποιεί δράσεις που βασίζονται σε **υψηλού επιπέδου συντονισμό και οργάνωση**. Πιο συγκεκριμένα, αυτό που αρκετοί επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στο πεδίο φαίνεται να επιζητούν είναι η

δημιουργία μιας **ενιαίας βάσης δεδομένων για τις αναφορές ενδοοικογενειακής βίας, στην οποία θα έχουν πρόσβαση όλοι οι συνδεδεμένοι φορείς**. Σαφώς, κάτι τέτοιο θα πρέπει να πραγματοποιηθεί με απόλυτη προσοχή ως προς την προστασία των προσωπικών δεδομένων των εξυπηρετούμενων. Η χρήση του θα μπορούσε να παίξει καταλυτικό ρόλο στην στήριξη των ατόμων που υφίστανται βία, αφού θα διευκόλυne σε μεγάλο βαθμό την συνεργασία μεταξύ ειδικών, και συνεπώς την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Τέλος, κάποιες δομικές αλλαγές που ίσως φαντάζουν ουτοπικές μετά απο μια δεκαετία οικονομικής κρίσης, είναι κρίσιμες τόσο για την καλύτερη πρόληψη όσο και για την βελτίωση της διαχείρισης των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας. Δεδομένης της σημασίας της οικονομικής ανεξαρτησίας των γυναικών για την έγκαιρη διαφυγή τους από βίαιους συντρόφους αλλά και για την προστασία των παιδιών τους, **τα μέτρα για την ενίσχυση της συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας, καθώς επίσης και της βελτίωσης των συνθηκών εργασίας τους, θα βοηθούσαν άμεσα και κατα πολύ στην ενδυνάμωσή τους**. Παράλληλα, η διεύρυνση της **δωρεάν πρόσβασης σε παιδικούς σταθμούς και νηπιαγωγεία** θα εξυπηρετούσε ιδιαίτερα τις μητέρες που δυσκολεύονται να εργαστούν γιατί έχουν επωμιστεί εξ' ολοκλήρου το βάρος της φροντίδας των παιδιών.

ΠΗΓΕΣ¹⁰

Αγγελή Δ. (2015). Τα εύκολα θύματα σε κάθε οικονομική κρίση. Efsyn.gr, πρόσβαση σε: <http://www.efsyn.gr/arthro/ta-eykola-thymata-se-kathe-oikonomiki-krisi> στις 15/10/2018.

ΑΡΣΙΣ, ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ: Η πρακτική της προστατευτικής φύλαξης ασυνόδευτων ανηλίκων και η έννοια της προστασίας του ανηλίκου, 31 Οκτωβρίου 2018.

Αρτινοπούλου, Β. & Φαρσεδάκης, Ι. (επιστ. υπεύθ.), (2003). Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Γυναικών. Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα. Αθήνα: ΚΕΘΙ.

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων/ΓΓΙΦ (2018). Αποτελέσματα της έρευνας – Σύνοψη πορισμάτων – Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής.

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2018) «Η ποσοτική και ποιοτική αποτίμηση της βίας κατά των γυναικών την περίοδο 2008 - 2016 και η σύνδεση των ποιοτικών και ποσοτικών όψεων με την οικονομική κρίση. Νέες ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και προκλήσεις πολιτικής».

Γιωτοπούλου –Μαραγκοπούλου Α. (1998), Η ιστορική στροφή του Συμβουλίου Επικρατείας προς πραγματική ισότητα. Σχόλιο στις αποφάσεις Ολ ΣτΕ 1933/1998 και 1917-1929/1998, ΤοΣ, σελ. 773 επ.

Δαγτόγλου Π. (2012), Ατομικά δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (2013) Κακοποίηση & Παραμέληση των Παιδιών: Γιατί η Επιδημιολογική Επιτήρηση είναι απαραίτητη; BECAN project.

Καραμεσίνη Μ. - J. Rubery επιμ. (2015). Γυναίκες και λιτότητα. Η οικονομική κρίση και το μέλλον της ισότητας των φύλων, Αθήνα: Νήσος/Εργαστήριο Σπουδών Φύλου – Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Κουκούλη – Σπηλιωτοπούλου Σ. (2001), Η τροποποίηση του άρθρου 116 παρ. 2 Σ, Από την τυπική στην ουσιαστική ισότητα των φύλων, ΔτΑ 10/2001, σελ. 509 επ.

Κοφίνης Σ. (2016), Ισότητα και Απαγόρευση των Διακρίσεων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.

Μαγγανά Α., Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, ΠοινΔικ2006, 301-302.

Ο Αγώνας της Γυναίκας, τεύχη Ιούλιος – Δεκέμβριος 2006.

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης/ ΟΘΔΕΕ (2014) Βία κατά των γυναικών: Πανευρωπαϊκή έρευνα – Τα αποτελέσματα με μια ματιά, σε:

¹⁰ Στις πηγές συμπεριλαμβάνεται ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία, αθρογραφία δημοσιευθείσα στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, διαθέσιμες διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές έρευνες, στατιστικά στοιχεία, καθώς και εκθέσεις διεθνών οργανισμών και φορέων της κοινωνίας των πολιτών.

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_el.pdf 15 Οκτ. 2018).

Συνήγορος του Πολίτη – Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού, Ειδική Έκθεση, «Τα δικαιώματα των Παιδιών που ζουν σε Ιδρύματα» - Διαπιστώσεις και Προτάσεις του Συνηγόρου για την λειτουργία των ιδρυμάτων παιδικής προστασίας, Μάρτιος 2015.

Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης (2016) Ανάλυση τακτικού προσωπικού Δημόσιας Διοίκησης για το έτος 2015.

<http://www.minadmin.gov.gr/?p=15034>

Χαμόγελο του Παιδιού (2017). Πανελλαδικά στατιστικά στοιχεία, Υποστήριξη Παιδιών μέσω Εθνικής Τηλεφωνικής Γραμμής για τα Παιδιά SOS 1056 – Καταγγελίες

CNN.gr (8/3/2017). Παγκόσμια Ημέρα Γυναίκας: Η κρίση έχει αμβλύνει τις διακρίσεις στην εργασία, λέει η Μ.Καραμεσίνη. Πρόσβαση στις 15/10/2018:

<https://www.cnn.gr/news/ellada/story/70833/pagkosmia-hmera-gynaikas-h-krisi-exei-amvlynei-tis-diakriseis-stin-ergasia-leei-i-m-karamesini>

Huffpost.gr (17/12/2015). Όταν η κρίση σήκωσε χέρι. Η βία κατά των γυναικών και το ελληνικό παράδοξο. Πρόσβαση στις 15/10/2018:

<https://www.tovima.gr/2013/05/22/society/mia-stis-treis-gynaikes-thyma-ksylodarmoy-stin-ellada-tis-krisis/>

Kathimerini.gr (24/4/2018) Σε 3050 ανέρχονται τα ασυνόδευτα ανήλικα στην Ελλάδα. Πρόσβαση στις 27/10/201

<http://www.kathimerini.gr/960792/article/epikairothta/ellada/se-3050-anerxontai-ta-asynodeyta-anhlika-sthn-ellada>

Tovima.gr, (22/5/2013). Μία στις τρεις γυναίκες θύμα ξυλοδαρμού στην Ελλάδα της κρίσης. Πρόσβαση στις 15/10/2018 <https://www.tovima.gr/2013/05/22/society/mia-stis-treis-gynaikes-thyma-ksylodarmoy-stin-ellada-tis-krisis/>

B) Ξενόγλωσση:

Anagnostopoulos, D. C., & Soumaki, E. (2012). The impact of socio-economic crisis on mental health of children and adolescents. *Psychiatriki*.

Anagnostopoulos, D. C., & Soumaki, E. (2013). The state of child and adolescent psychiatry in Greece during the international financial crisis: A brief report. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 22, 131–134.

Anderberg, D., Rainer, H., Wadsworth, J., & Wilson, T. (2016). Unemployment and Domestic Violence: Theory and Evidence. *The Economic Journal*, 126(597), 1947-1979. DOI: 10.1111/ecoj.12246.

Ackerson LK et al. (2008). Effects of individual and proximate educational context on intimate partner violence: A population-based study of women in India. *American Journal of Public Health*, 98(3):507–514.

Braun, V. and V. Clarke (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), pp. 77-101.

Child Welfare Information Gateway. (2013). Long-term consequences of child abuse and neglect. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Capaldi, D., Knoble, N., Shortt, J., & Kim, H. (2012). A Systematic Review of Risk Factors for Intimate Partner Violence. *Partner Abuse*. 3(2): 231–280.

Christian, C. (2015). The Evaluation of Suspected Child Physical Abuse. *American Academy of Pediatrics*. 135(5): e1338-e1356

Dalal K, Rahman F, Jansson B (2009). Wife abuse in rural Bangladesh. *Journal of Biosocial Science*, 41(5):561–573

Durrant, J. & Ensom, R. (2012). Physical punishment of children: lessons from 20 years of research. *Canadian Medical Association Journal*. 184(12): 1373-1377

Eurobarometer (2017). Gender Equality. Special Eurobarometer 465

European Institute for Gender Equality/EIGE (2017). Gender-based Violence, Gender Equality Index <https://eige.europa.eu/> Accessed on 15/10/2018

European Union Agency for Fundamental Rights/FRA (2014) Violence against women: an EU-wide survey/ Main results. Luxembourg: Publications Office of the European Union

Guedes, A., Bott, S., Garcia-Moreno, C. & Colombini, M. (2016). Bridging the gaps: a global review of intersections of violence against women and violence against children. *Global Health Action*, 9(1): 31516

Graham K et al., eds. (2008). *Unhappy hours: alcohol and partner aggression in the Americas*. Washington DC, Pan American Health Organization.

Huffington Post How Much Does the Refugee Crisis Cost to the Greek Economy. The Confidential Report of the Bank of Greece. Available online: https://www.huffingtonpost.gr/2016/02/04/ekthesi-tte-prosfygiko-stoixizei_n_9157364.html.

Kabeer, N., and L. Natali. *Gender Equality and Economic Growth: Is there a Win-Win?* IDS Working Paper 417. Brighton: Institute of Development Studies, 2013.

Psaropoulos, J. (2014). Greece child abuse rises as economy falters. *Aljazeera.com*, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/03/greece-child-abuse-rises-as-economy-falters-2014328134335710676.html>.

- Schneider, D., Harknett, K., & McLanahan, S. (2016). Intimate partner violence in the great recession. *Demography*, 53(2),
- Stanley, N. (2011) *Children experiencing domestic violence: a research review*. Totnes, Devon: Research in Practice.
- Sousa, C., Herrenkohl, T., Moylan, C., Tajima, E., Klika, B., Herrenkohl, R. & Russo, J. (2011). Longitudinal Study on the Effects of Child Abuse and Children's Exposure to Domestic Violence, Parent-Child Attachments, and Antisocial Behavior in Adolescence. *Journal of Interpersonal Violence*. 26(1):111-36
- Thornberry, T. & Henry, K. (2013) Intergenerational Continuity in Maltreatment. *Journal of abnormal child psychology*, 41:555-569
- Wade, R., Cronholm, P., Fein, J., Forke, C., Davis, M., Harkins-Schwarz, M., Pachter, L., Bair-Merritt, M. (2016). Household and community-level Adverse Childhood Experiences and adult health outcomes in a diverse urban population. *Child Abuse & Neglect*. 52:135-145
- Wang, L. (2016). Factors influencing attitude toward intimate partner violence. *Aggression and Violent Behavior*. 29(72-78)
- United Nations International Crime and Justice Research Institute/ UNICRI (2014). *The Impacts of Crisis on Gender Equality and Women's Wellbeing*.
- World Health Organization/ WHO (2013). *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: World Health Organization
- World Health Organization/ WHO (2017). *Violence against women – Key facts*. Retrieved from <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women> on 15/10/2018
- Singleton, Royce A., and Bruce C. Straits. (2017[1999]) *Approaches to Social Research*, 6th ed. New York: Oxford University Press.
- Kolaitis, G., & Giannakopoulos, G. (2015). Greek financial crisis and child mental health. *The Lancet*.
- Tsirigoti, A. et al (2010), *Current Situation Concerning Child Abuse and Neglect (CAN) in Greece*, Athens: Institute of Child Health, Department of Mental Health and Social Welfare & Centre for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

Δικαστήριο	Αριθμός Απόφασης	Δικαστήριο	Αριθμός Απόφασης	Περίληψη βασικών σημείων
		Συμβούλιο Εφετών Θεσσαλονίκης	250/2018	Ενδοοικογενειακή απειλή τέως συζύγων. Η απειλή δεν έλαβε χώρα ενώπιον των παιδιών, αλλά αφορμή αποτέλεσε η επικοινωνία των παιδιών με τον πατέρα.
		Τριμελές Εφετείο Αθηνών	5674/2017	Ενδοοικογενειακή βία κατά της συζύγου - ελαφρά σωματική βλάβη – τελεσθείσα ενώπιον του ανηλικού τέκνου της οικογένειας.
		Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Αθηνών	324/2017	Ανθρωποκτονία ανήλικης από τη θεία της στην οποία είχε ανατεθεί η επιμέλεια της.
		Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Αθηνών	234/2017	Απόπειρα απλής σωματικής βλάβης από αδελφό προς αδελφό. Δεν πληρούται η προϋπόθεση της συνοίκησης. Προηγούμενες προστριβές οδήγησαν στην απόπειρα σωματικής βλάβης.
Άρειος Πάγος	1422/2016	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Πατρών	52 – 54/2016	Με την ΑΠ 1422/2016 απορρίπτεται αίτηση αναίρεσης της υπ' αριθμ. 52 – 54/2016 αποφάσεως του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Πατρών, καθώς και οι πρόσθετοι λόγοι αυτής. Αμετάκλητη καταδίκη σε συνολική ποινή κάθειρξης εννέα (9) ετών και τριών (3) μηνών για τις αξιόποινες πράξεις: της ενδοοικογενειακής σωματικής κάκωσης η οποία είχε ως επακόλουθο τη βαριά πάθηση του θύματος, της ενδοοικογενειακής σωματικής κάκωσης, της ενδοοικογενειακής απειλής κατ' εξακολούθηση και της παράνομης κατακράτησης. Οι συνέπειες της βίας που ασκήθηκαν προς τη μητέρα επηρεάζουν αποφασιστικά και τη ζωή της κόρης (μετακόμιση από Αθήνα σε Αργοστόλι).
Άρειος Πάγος	985/2017	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης	155-156, 166- 167/2016	Ο Άρειος Πάγος αναιρεί μόνο ως προς το ύψος της ποινής την 155-156, 166-167/2016 απόφαση του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Θεσσαλονίκης.

				Αφορά σε βιασμό κατ' εξακολούθηση και ασέλγεια ανηλίκου που δεν συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα έτη, το οποίο το οποίο επέβλεπε ο δράστης. Για την ακρίβεια, διαζευγμένος πατέρας εμπιστεύεται το παιδί του σε επιστήθιο φίλο του.
		Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης	155 -156/2016	Βιασμός ανήλικης (νηπίου) από οικογενειακό φίλο που την πρόσεχε όταν εργαζόνταν οι γονείς της
Άρειος Πάγος	131/2017	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	4509/2016	Αμετάκλητη απόφαση η οποία αφορά σε ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη πατέρα προς γιο.
		Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Αθηνών	502/2016	Ανθρωποκτονία ανήλικου από το θείο του.
Άρειος Πάγος	126/2017	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	306/2016	Αμετάκλητη απόφαση η οποία αφορά ενδοοικογενειακή βία μεταξύ συζύγων
Άρειος Πάγος	1012/2017	Τριμελές Εφετείο Καλαμάτας	181/2016	Ο Άρειος Πάγος αναιρεί την 181/2016 του Τριμελούς Εφετείου Καλαμάτας γιατί δεν είχε λάβει υπόψη όλα τα αποδεικτικά μέσα. Η υπόθεση αφορούσε βία από τη σύζυγο στον εν διαστάσει σύζυγο.
Άρειος Πάγος	1870/2017	Τριμελές Εφετείο Κρήτης	32/2016	Ενδοοικογενειακή βία μεταξύ συζύγων.
Άρειος Πάγος	1423/2017	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Ναυπλίου	69,70,71/2015	Αμετάκλητη απόφαση για την ανθρωποκτονία συζύγου και εμπρησμό, η οποία περιγράφει και εκτεταμένη ενδοοικογενειακή βία, βία προς άλλους ανήλικους και ασέλγεια προς ανήλικους (ενδοοικογενειακή και εκτός οικογένειας).
Άρειος Πάγος	338/2017	Πενταμελές Εφετείο Ναυπλίου	63-89/2015	Αμετάκλητη απόφαση η οποία καταδικάζει τον κατηγορούμενο για τις αξιόποινες πράξεις α) του βιασμού κατ' εξακολούθηση, β) της αποπλάνησης ανηλίκου που δεν συμπλήρωσε τα δώδεκα έτη κατ' εξακολούθηση, γ) της αιμομιξίας κατ' εξακολούθηση και δ) της ενδοοικογενειακής σωματικής βλάβης με μεθοδευμένη πρόκληση σωματικού και ψυχικού πόνου κατ' εξακολούθηση και καθ' υποτροπή.

Άρειος Πάγος	57/2017	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Στερεάς Ελλάδας	15 -17/2015	Αμετάκλητη απόφαση για την κατ' εξακολούθηση ασέλγεια και απόπειρα βιασμού ανήλικης κόρης από πατέρα.
Άρειος Πάγος	653/2017	Τριμελές Εφετείο Πατρών	1032 – 1033/2015	Με την υπ' αριθμ. 653/2017 απόφαση του Αρείου Πάγου, αναιρείται η 1032-1033/2015 του Τριμελούς Εφετείου Πατρών, η οποία αφορά σε σοβαρή ενδοοικογενειακή βία προς τη σύζυγο σε σπίτι που διαμένουν και παιδιά.
Άρειος Πάγος	1294/2016	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	875/2015	Αμετάκλητη απόφαση που διατάσσει φυλάκιση 4 μηνών για ενδοοικογενειακή απειλή προς τη σύζυγο και 12 μηνών για ενδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας προς την κόρη. Συνολικά η ποινή ήταν 14 μήνες με τριετή αναστολή.
Άρειος Πάγος	1032/2016	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	543/2015	Αμετάκλητη καταδίκη για ενδοοικογενειακή απειλή, καθώς οι ισχυρισμοί για την άσκηση σωματικής βίας στηρίχθηκαν σε μαρτυρία και όχι σε ιατρική βεβαίωση.
Άρειος Πάγος	1095/2015	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	392/2015	Με την υπ' αριθμ. 1095/2015 απόφαση του ΑΠ αναιρείται η υπ' αριθμ. 392/2015 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών, καθώς το αδίκημα της ενδοοικογενειακής σωματικής βλάβης, για την οποίο κηρύχθηκε ένοχος ο κατηγορούμενος από το δικάσαν Εφετείο, δε στοιχειοθετείται ελλιπούς του στοιχείου της συνεχούς συμπεριφοράς.
Άρειος Πάγος	718/2017	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Πειραιώς	151, 152/2015	Με την ΑΠ 718/2017 γίνονται δεκτές οι αιτήσεις αναίρεσης των 151, 152/2015 αποφάσεων του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Πειραιώς για θανατηφόρα βλάβη της συντρόφου από το σύντροφό της με τον οποίο συνοικούσε.
Άρειος Πάγος	935/2017	Αναθεωρητικό Δικαστήριο Ξάνθης	32/2015	Με την ΑΠ 935/2017 αναιρείται η 32/2015 απόφαση του Αναθεωρητικού Δικαστηρίου Ξάνθης που αφορά σε επαναλαμβανόμενες ενδοοικογενειακές απειλές με αφορμή την επιμέλεια τέκνων των εν διαστάσει συζύγων.

Άρειος Πάγος	131/2016	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Κέρκυρας	36, 37, 38, 39, 40/2014	Με την ΑΠ 131/2016 απορρίπτεται αίτηση αναίρεσης των υπ' αριθμ. 36.37.38.39.40/2014 αποφάσεων του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Κερκύρας, οι οποίες καθίστανται αμετάκλητες. Η υπόθεση αφορά σε ανθρωποκτονία από πρόθεση της συζύγου από τον αναιρεσείοντα σύζυγό της. Η γυναίκα ήταν επί χρόνια θύμα ενδοοικογενειακής βίας.
Άρειος Πάγος	1286/2016	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης	305, 306, 307, 308/2014	Με την ΑΠ 1286/2016 απορρίπτεται αίτηση αναίρεσης των υπ' αριθμ. 305, 306, 307, 308/2014 αποφάσεων του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Θεσσαλονίκης, οι οποίες καθίστανται αμετάκλητες. Η υπόθεση αφορά σε ανθρωποκτονία από πρόθεση της συζύγου από τον αναιρεσείοντα σύζυγο με αφορμή καθημερινή συνήθη διαφωνία προκληθείσα από παρατήρησή της προς αυτόν. Μοναδικός αυτόπτης μάρτυρας ήταν η ηλικίας 6 ετών κόρη του αναιρεσείοντος και του θύματος. Προκύπτει ότι περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας ελάμβαναν χώρα και στο παρελθόν.
Άρειος Πάγος	941/2016	Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών	40366/2014	Με την ΑΠ 941/2016 απορρίπτεται αίτηση αναίρεσης της 40366/-2014 απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών με την οποία ο αναιρεσείων καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης τριών ετών μετατραπείσα προς 30 ευρώ ημερησίως για παράβαση της των άρθρων 1 παράγραφος 1 2 α, 9 παράγραφος 1, 2 Ν 3500/2006 (ενδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας κατ' εξακολούθηση).
Άρειος Πάγος	1213/2014	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	3294/2014	Με την ΑΠ 1213/2014 απορρίπτεται αίτηση αναίρεσης της 3294/2014 απόφασης του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών αφορώσα στην πρόκληση ενδοοικογενειακών σωματικών βλαβών από το σύζυγο προς τη σύζυγο. Με την απόφαση του Τριμελούς Εφετείου, στον κατηγορούμενο αναγνωρίστηκε το ελαφρυντικό του άρθρου 84 παράγραφος 2α ΠΚ, διότι πέραν του ότι έχει λευκό ποινικό μητρώο, η λοιπή

				συμπεριφορά του ανάγεται θετική έναντι της κοινωνίας. Δεν του αναγνωρίστηκε, ωστόσο, το ελαφρυντικό της ειλικρινούς και έμπρακτης μετάνοιας για την άρση των συνεπειών των πράξεών του προς τη σύζυγό του και τα μέλη της ευρύτερης οικογένειάς τους.
Άρειος Πάγος	1203/2015	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	1772/2014	Με την ΑΠ 1203/2015 απορρίπτεται η αίτηση αναίρεσης της 1772/2014 απόφασης του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών αφορώσα σε κατ' εξακολούθηση άσκηση ενδοοικογενειακής βίας από το σύζυγο προς τη σύζυγο και έχουσα την προβλεπόμενη ειδική και σαφή αιτιολογία. Σύμφωνα με τον ΑΠ, δεν αποτελεί λόγο αναιρέσεως η εσφαλμένη εκτίμηση των αποδείξεων και ειδικότερα η εσφαλμένη εκτίμηση των μαρτυρικών καταθέσεων, η παράλειψη αξιολογήσεως και αναφοράς κάθε αποδεικτικού μέσου χωριστά και η παράλειψη συσχετίσεως των αποδεικτικών μέσων, καθόσον στις περιπτώσεις αυτές, με την επίφαση της ελλείψεως αιτιολογίας, πλήττεται η αναιρετικώς ανέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου της ουσίας.
Άρειος Πάγος	508/2015	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	1280/2014	Με την ΑΠ 508/2015 γίνεται δεκτή η αίτηση αναίρεσης της 1280/2014 απόφασης του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών, καθώς το δικάσαν Δικαστήριο δεν διέλαβε στην αναιρεσιβαλλομένη απόφασή του την απαιτούμενη, από τις διατάξεις του Συντάγματος και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία. Οι ελλείψεις αιτιολογίες καθιστούν αδύνατο τον αναιρετικό έλεγχο για το αν οι σωματικές κακώσεις και η βλάβη της υγείας του υιού του αναιρεσειόντος συγκροτούν απλή σωματική βλάβη ή εντελώς ελαφρά κάκωση ή βλάβη της υγείας. Σε μια τέτοια περίπτωση για την υπαγωγή στον Ν 3500/2006 απαιτείται το στοιχείο της διαρκούς συμπεριφοράς.
		Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Πάτρας	213/2014	

Άρειος Πάγος	909/2016	Πενταμελές Αναθεωρητικό Δικαστήριο	24/2014	Με την ΑΠ 909/2016 απορρίπτεται η αίτηση αναίρεσης της υπ' αριθμόν 24/2014 απόφασης του Πενταμελούς Αναθεωρητικού Δικαστηρίου. Ο αναιρεσείων - κατηγορούμενος καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη και σε φυλάκιση ενός έτους και έξι μηνών για τις πράξεις της ανθρωποκτονίας από πρόθεση σε ήρεμη ψυχική κατάσταση και της περιύβρισης της νεκρής συντρόφου του. Δε συνιστά ενδοοικογενειακό έγκλημα υπό την έννοια του Ν 3500/2006.
Άρειος Πάγος	291/2015	Πενταμελές Εφετείο Βορείου Αιγαίου	23/2014	Με την ΑΠ 291/2015 απορρίπτεται αίτηση αναίρεσης της υπ' αριθμ. 23/2014 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Βορείου Αιγαίου αφορώσα στο βιασμό ανήλικης από το θείο της. Η παθούσα εξαναγκάστηκε σε ασελγείς πράξεις παρά τη συναίνεσή της. Χαρακτηριστική της αντιμετώπισης του θύματος από το οικογενειακό της περιβάλλον είναι η φράση που κατετέθη από τη γιαγιά της παθούσας στο Πρωτοβάθμιο Δικαστήριο, η οποία γνωρίζοντας τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί ανέφερε ότι: «ό,τι έγινε, έγινε, αφήστε τα πράγματα να σβήσουν, να μη πάρει χαμπάρι ο κόσμος».
Άρειος Πάγος	939/2014	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	495, 496, 504/2013 και 23/2014	Με την ΑΠ 939/2014 απορρίπτεται η αίτηση αναίρεσης των υπ' αριθμ. 495, 496, 504/2013 και 23/2014 αποφάσεων του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Αθηνών σχετικών με την ανθρωποκτονία ανηλίκου τέκνου από το σύζυγο της μητέρας του. Πληρούται μεταξύ άλλων και το κριτήριο της συνοίκησης του Ν 3500/2006.
Άρειος Πάγος	258/2015	Πενταμελές Εφετείο Πατρών	296-297/2013	Με την ΑΠ 258/2015 απορρίπτεται αίτηση αναίρεσης των υπ' αριθμ. 296-297/2013 αποφάσεων του Πενταμελούς Εφετείου Πατρών με τις οποίες με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις ή λογικά κενά, αποδεικνύονται τα πραγματικά περιστατικά, στα οποία στηρίχθηκε η κρίση του Εφετείου για τη συνδρομή των αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων των εγκλημάτων, α) του

				βιασμού κατ' εξακολούθηση β) της αιμομιξίας κατ' εξακολούθηση γ) της σωματικής βλάβης ανηλίκων κατ' εξακολούθηση και δ) της ενδοοικογενειακής σωματικής βλάβης κατ' εξακολούθηση, για τα οποία κηρύχθηκε ένοχος ο αναιρεσείων.
Άρειος Πάγος	554/2014	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης	261 – 263/2013	Με την ΑΠ 554/2014 γίνεται δεκτή η αίτηση αναίρεσης των 261-263/2013 αποφάσεων του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Θεσσαλονίκης μόνον κατά τις διατάξεις της περί απορρίψεως του αυτοτελούς ισχυρισμού του αναιρεσείοντος κατηγορουμένου για ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό και περί επιβολής ποινής. Ο κατηγορούμενος είχε καταδικαστεί από το Μικτό Ορκωτό Εφετείο για ανθρωποκτονία της συζύγου του.
Άρειος Πάγος	997/2014	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	274, 340, 354, 355/2013	Αμετάκλητη απόφαση για την ανθρωποκτονία του αδελφού της πρώην συζύγου του δράστη, η οποία είχε υποστεί για χρόνια ενδοοικογενειακή βία από τον κατηγορούμενο.
Άρειος Πάγος	285/2015	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Ναυπλίου	103α, 103, 104, 105, 107/2013, 31/2014	Καθίσταται αμετάκλητη η απόφαση για την ανθρωποκτονία συζύγου από το σύζυγό της, ο οποίος βιαιοπραγούσε εναντίον της για περίπου ένα χρόνο.
Άρειος Πάγος	769/2015	Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών	27113/2013	Καθίσταται αμετάκλητη η απόφαση που αφορά σε ελαφρά σωματική βλάβη από πατέρα σε βρέφος 2 ετών. Επειδή πρόκειται για όλως ελαφρά σωματική βλάβη, δεν εμπίπτει στη νομοτυπική μορφή του άρθρου 6 παράγραφος 3α-1 Ν 3500/2006, διότι δεν φέρεται τελεσθείσα με συνεχή συμπεριφορά του φερόμενου ως δράστη.
Άρειος Πάγος	1189/2016	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	10187/2013	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη σε φυλάκιση 8 μηνών για σωματική βλάβη σε σύζυγο. Ο σύζυγος είχε ισχυριστεί άμυνα λέγοντας πως τη χτύπησε αφού τον έβρισε μπροστά σε άλλους. Το δικαστήριο δε δέχτηκε ούτε άμυνα ούτε δικαιολογημένη αγανάκτηση λόγω προηγηθείσας (φραστικής και σωματικής) επίθεσης, επειδή δεν

				πείστηκε από τους ισχυρισμούς του κατηγορούμενου.
Άρειος Πάγος	264/2015	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	6525/2013	Καθίσταται αμετάκλητη η απόφαση που αφορά σε καταδίκη για ενδοοικογενειακή βία προς μητέρα από γιό και σύνοικο (σύντροφο γιου).
Άρειος Πάγος	763/2014	Τριμελές Πλημμελειοδικείο Χαλκίδας	3818/2013	Ο ΑΠ αναιρεί εν μέρει την 3818/2013 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Χαλκίδας, γιατί έκρινε πως η ενδοοικογενειακή απειλή απαιτεί έγκληση, ενώ αυτή διώκεται αυτεπαγγέλτως. Αφορά απειλή προς σύζυγο και παιδιά.
Άρειος Πάγος	268/2014	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	3475/2013	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη για ενδοοικογενειακή βία προς εν διαστάσει σύζυγο
Άρειος Πάγος	1110/2014	Τριμελές Εφετείο Θεσσαλονίκης	3428/2013	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη για επικίνδυνη ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη και ενδοοικογενειακή απειλή, οι οποίες στρέφονταν προς την εν διαστάσει σύζυγο, αλλά ελάμβαναν χώρα ενώπιον του βρέφους.
Άρειος Πάγος	604/2014	Τριμελές Εφετείο Λάρισας	485/2013	Καθίσταται αμετάκλητη η απόφαση για σωματικές βλάβες αδελφής από τον αδελφό της με ηθική αυτοουργία του συζύγου της.
		Μικτό Ορκωτό Εφετείο	415/2013	Καταδίκη για βιασμό ανήλικης από το σύντροφο της μητέρας της
Άρειος Πάγος	1558/2013	Πενταμελές Εφετείο Πειραιά	311/2013	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη για κατ' εξακολούθηση βιασμό και κακοποίηση ανήλικης 15 ετών, η οποία απομακρύνθηκε από το σχολείο και το οικογενειακό περιβάλλον. Η ανήλική ζούσε με τον πατέρα-βιαστή, ο οποίος είχε πάρει διαζύγιο με τη μητέρα του.
Άρειος Πάγος	621/2014	Τριμελές Εφετείο Θεσσαλονίκης	150/2013	Ο ΑΠ αναιρεί την υπ' αριθμ. 150/2013 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου (Πλημμελημάτων) Θεσσαλονίκης, η οποία αφορούσε σε ελαφρά σωματική βία μητέρας προς θετό γιο.
		Διάταξη Αντιεισαγγελέα	74/2013	

		Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης		
		Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Κοζάνης	32/2013	Περιοριστικοί όροι κατά την προδικασία. Ασέλγεια του πατέρα προς την κόρη του.
		Διάταξη Εισαγγελέα Εφετών Θεσσαλονίκης	29/2013	
		Πενταμελές Αναθεωρητικό Δικαστήριο	28/2013	Καταδίκη για ενδοοικογενειακή απλή σωματική βλάβη από στρατιωτικό προς την εν διαστάσει σύζυγό του κατά τη διάρκεια διαπληκτισμού.
		Πενταμελές Αναθεωρητικό Δικαστήριο	25/2013	Καταδίκη για ενδοοικογενειακή απλή σωματική βλάβη από στρατιωτικό προς την εν διαστάσει σύζυγό του κατά τη διάρκεια διαπληκτισμού.
Άρειος Πάγος	407/2014	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	65, 97, 98/2012	Καθίσταται αμετάκλητη η απόφαση για την ανθρωποκτονία συζύγου από το σύζυγό της. Αναφέρεται πως το μεγαλύτερο παιδί της οικογένειας είχε φύγει για να γλιτώσει από πιθανές σωματικές βλάβες.
Άρειος Πάγος	1549/2012	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης	47-51	Καθίσταται αμετάκλητη η απόφαση για ανθρωποκτονία συζύγου από τη σύζυγό του. Η δράστης και τα παιδιά τους είχαν υποστεί μακροχρόνια κακοποίηση.
Άρειος Πάγος	873/2014	Πενταμελές Εφετείο Πειραιά	243Α, 270, 330/2012	Αναίρεση της 243Α, 270, 330/2012 απόφασης του Πενταμελούς Εφετείου Πειραιά. Ορίζεται πως για "την κατάφαση του εξαναγκασμού, δεν απαιτείται κατ' ανάγκη το θύμα να αντιστάθηκε ενεργά, αλλά πρέπει η ασελγής πράξη να τελείται παρά την αντίθετη βούληση του, που την εξωτερικεύει ο δράστης και γίνεται εμφανής στο θύμα με οποιονδήποτε τρόπο και με αυτή την άσκηση εξουδετερώνεται η βούληση του θύματος να αντισταθεί."
Άρειος Πάγος	649/2014	Τριμελές Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης	12175/2012	Καθίσταται αμετάκλητη η απόφαση για ενδοοικογενειακή απειλή κατά συρροή.

Άρειος Πάγος	416/2013	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	7119/2012	Αναίρεση της απόφασης 7119/2012 του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών για ενδοοικογενειακές προσβολές της γενετήσιας αξιοπρέπειας σε βάρος της ανήλικης κόρης του κατηγορούμενου. Για τον αποκλεισμό της δημοσιότητας, το δικαστήριο, αφού ακούσει τον εισαγγελέα ή το δημόσιο κατήγορο και τους διαδίκους, εκδίδει αιτιολογημένη απόφαση και την απαγγέλλει σε δημόσια συνεδρίαση. Κατά την έννοια των διατάξεων αυτών, δημόσια πρέπει να απαγγελθεί όχι μόνο η διατάσσουσα την κεκλεισμένων των θυρών διεξαγωγή της δίκης απόφαση, αλλά και όλες οι μετά απ' αυτήν παρεμπίπτουσες, καθώς και η οριστική.
		Στρατοδικείο Θεσσαλονίκης	750/2012	Ενδοοικογενειακή βία διαζευγμένου πατέρα προς τα παιδιά και βία προς την πρώην σύζυγο. Μεταβολή της απλής σωματικής βλάβης σε επικίνδυνη.
Άρειος Πάγος	1269/2012	Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αγρινίου	153/2012	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη για σωματική βλάβη που μπορούσε να προξενήσει βαριά σωματική βλάβη προς τη σύντροφο του δράστη.
Άρειος Πάγος	589/2013	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Λαμίας	54-57/2011	Καθίσταται αμετάκλητη η απόφασή για απόπειρα ανθρωποκτονίας πρώην συζύγου από την πρώην σύζυγό του. Δεν αναφέρεται ενδοοικογενειακή βία.
Άρειος Πάγος	182/2014	Πενταμελές Εφετείο Θεσσαλονίκης	1993 -1994/2011	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη για σωματική βλάβη.
		Τριμελές Εφετείο Αθηνών	6322/2011	
Άρειος Πάγος	931/2012	Πενταμελές Εφετείο Αθηνών	3620/2011	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη πατέρα για ασέλγεια στο γιο του
Άρειος Πάγος	182/2014	Τριμελές Πλημμελειοδικείο Πατρών	3444/2011	Ενδοοικογενειακή απλή σωματική βλάβη, απειλή και εξύβριση.
Άρειος Πάγος	1550/2012	Πενταμελές Εφετείο Αθηνών	3303/1011	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη για κατ' εξακολούθηση ασέλγεια ανήλικου 9 ετών από φιλικό πρόσωπο του που του

				είχαν αναθέσει τη φύλαξή του (339.1 ΠΚ) στο πλαίσιο κοινωνικών επαφών.
Άρειος Πάγος	963/2012	Τριμελές Εφετείο Πατρών	2368/2011	Καθίσταται αμετάκλητη η αθώωση διαζευγμένου πατέρα από την κατηγορία πως προκάλεσε ελαφρά σωματική βλάβη στον γιο του κατά τη διάρκεια διακοπών.
Άρειος Πάγος	422/2014	Πενταμελές Αναθεωρητικό Δικαστήριο	190/2011	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη αδελφού που εξέδιδε τις δύο ανήλικες αδελφές του, οι οποίες απουσίαζαν πολλές ώρες από το σπίτι προς αποφυγή άσκησης ενδοοικογενειακής βίας.
		Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Μυτιλήνης	21/2011	
Άρειος Πάγος	1702/2011	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	603, 604, 605/2010	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη για την ανθρωποκτονία συζύγου από σύζυγο που την κακοποιούσε συστηματικά.
Άρειος Πάγος	1244/2011	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	471, 472, 477, 489, 510 και 511/2010	Καταδίκη για βιασμό 10χρονης από το θείο της, στον οποίο την είχαν εμπιστευτεί οι γονείς της τη φύλαξή της.
Άρειος Πάγος	430/2011	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	428-429/2010	Καθίσταται αμετάκλητη η καταδίκη για ασέλγεια σε ανήλικη από πρόσωπο (γείτονα) που του είχαν εμπιστευθεί να προσέχει λόγω κοινωνικών επαφών.
Άρειος Πάγος	1432/2010	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Κρήτης	13-14/2010	Ο ΑΠ απορρίπτει αίτηση αναίρεσης της 428-429/2010 αποφάσεως του Α' Μικτού Ορκωτού Εφετείου Αθηνών λόγω ερημοδικίας.
Άρειος Πάγος	811/2011	Τριμελές Εφετείο Πειραιά	1698/2010	Αμετάκλητη καταδίκη για ανθρωποκτονία αδελφού από τον αδελφό του με τον οποίο διαπληκτίζονταν συχνά.
Άρειος Πάγος	1169/2011	Τριμελές Εφετείο Πειραιά	1407/2010	Αμετάκλητη καταδίκη για επικίνδυνη σωματική βλάβη από τον εν διαστάσει σύζυγο προς τη σύζυγό του.
Άρειος Πάγος	207/2011	Συμβούλιο Εφετών Αθηνών	1143/2010	Αμετάκλητη απόφαση για λεκτική προσβολή γενετήσιας ελευθερίας ανήλικης από τον πατέρα της.

		Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	428, 429/2010	Αμετάκλητη απόφαση για υπόθεση trafficking. Το παιδί εγκαταλείπει την εστία μαζί με τη μητέρα του λόγω ενδοοικογενειακής βίας του κατηγορούμενου προς τη μητέρα του.
Άρειος Πάγος	1884/2010	Συμβούλιο Εφετών Ναυπλίου	110/2010	Αμετάκλητο βούλευμα σε υπόθεση ανθρωποκτονίας από πρόθεση γιου από τον πατέρα του.
Άρειος Πάγος	358/2011	Συμβούλιο Εφετών Ναυπλίου	98/2010	Αμετάκλητο βούλευμα για βιασμό από πολλούς δράστες. Ένας από τους κατηγορούμενους διατηρούσε σταθερή σχέση με την παθούσα, χωρίς όμως να συνοικούν.
		Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων	C-483/2009	
Άρειος Πάγος	1191/2010	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Πατρών	75-76/2009	Αμετάκλητη καταδίκη για τη θανατηφόρα βλάβη πεθερού από τον εν διαστάσει σύζυγο.
Άρειος Πάγος	1294/2010	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης	60, 61, 62, 69, 86, 87, 88/2009	Αμετάκλητη καταδίκη για ανθρωποκτονία συζύγου από το σύζυγό της.
Άρειος Πάγος	2367/2009	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης	14-19/2009	Καταδίκη για εμπρησμό από πρόθεση. Καταστροφή της οικίας στην διέμεναν ο εν διαστάσει σύζυγος και το παιδί της οικογένειας.
Άρειος Πάγος	1124/2010	Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Αθηνών	1479/2009	Αναίρεση του υπ' αριθμ. 1479/2009 βουλεύματος του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Αθηνών για ανθρωποκτονία. Δεν αμφισβητήθηκαν άλλα ζητήματα ενδοοικογενειακής βίας.
Άρειος Πάγος	1214/2011	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θράκης	42/2009	Αμετάκλητη καταδίκη για ανθρωποκτονία με βάνουσο τρόπο συζύγου από το σύζυγό της, οποίος φαίνεται να είχε "αυταρχικό και βίαιο χαρακτήρα".
		Διάταξη - Απόφαση ΕισπρωτΣύρου της 16.2.2009	16/2009	

Άρειος Πάγος	856/2009	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης	161-165/2008	Αμετάκλητη καταδίκη για κατ' εξακολούθηση βιασμό κόρης από πατέρα. Δεν εξετάζεται η διαρκής άσκηση ενδοοικογενειακής βίας προς τη σύζυγο και τις δύο κόρες της από τον πατέρα.
		Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης	20057/2008	
		Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης	19629/2008	Ο καθού ομολογεί πως ασκεί βία στην πρώην σύζυγό του. Το δικαστήριο υποστηρίζει πως αυτό δεν επηρεάζει τα παιδιά.
		Εφετείο Θεσσαλονίκης	703/2008	
Άρειος Πάγος	2272/2009	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	235/2008	Αμετάκλητη καταδίκη για επικίνδυνη σωματική βλάβη συζύγου από το σύζυγό της. Ο κατηγορούμενος εξακολουθητικά και εντός της οικίας τους χτύπησε τη σύζυγο με τα χέρια του στο κεφάλι και σε άλλα μέρη του σώματός της, προξενώντας σ' αυτήν μώλωπες και κακώσεις. Από το σημείο καταφοράς των πληγμάτων, του τρόπου τέλεσης, με άκρατη βιαιότητα και της εν γένει νευρολογικής ευαισθησίας της παθούσας οι πράξεις αυτές μπορούσαν να της προκαλέσουν βαριά σωματική βλάβη.
		Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Θεσσαλονίκης	94/2008	Επαναλαμβανόμενη άσκηση ενδοοικογενειακής βίας. Ωστόσο, ο γιος, ο οποίος συγκατοικεί με τη μητέρα, καταθέτει πως οι γονείς του έπιναν και τότε αυτή γινόταν επιθετική προς τον πατέρα.
		ΠολΠρωτΠρεβεζας	86/2008	
Άρειος Πάγος	839/2012	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θράκης	37/2008	Αμετάκλητη καταδίκη πατέρα για τον κατ' εξακολούθηση βιασμό της κόρης του (1991-1999).
Άρειος Πάγος	828/2009	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Κρήτης	23/2008	Αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση για αποπλάνηση ανήλικης 9 ετών από το θείο της.

Άρειος Πάγος	1316/2009	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	555, 556, 571, 572/2007	Αμετάκλητη καταδίκη για την ανθρωποκτονία συζύγου από το σύζυγό της, ενώ προκύπτει πως την κακοποιούσε και την απειλούσε.
		Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	555, 556, 571 και 572/2007	Ανθρωποκτονία συζύγου από το σύζυγό της, ο οποίος φαίνεται να είχε αυταρχικό και βίαιο χαρακτήρα.
		Τριμελές Εφετείο Αθηνών	1372/2007	Πρόκληση σωματικής βλάβης από το δράστη στο τρίχρονο ανήλικό της συντρόφου του με την οποία συνοικούσε.
Άρειος Πάγος	1948/2009	Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ροδόπης	130/2007	Αμετάκλητη καταδίκη για απλή σωματική βλάβη πεθερού από το σύζυγο της κόρης του. Στην απόφαση αναφέρεται πως ο δράστης είχε προκαλέσει βίαιο περιστατικό και προς τη σύζυγό του στο παρελθόν.
		Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Έδεσσας	27/2007	Παραπομπή κατηγορουμένου για βιασμό, αιμομιξία, αποπλάνηση παιδιού κατ' εξακολούθηση, πρόκληση σκανδάλου με ακόλαστες πράξεις, ενδοοικογενειακή παράνομη βία και προσβολή γενετήσιας αξιοπρέπειας (εναντίον της κόρης του), απόπειρα επικίνδυνης σωματικής βλάβης και εντελώς ελαφρά σωματική βλάβη (κατά του πεθερού του) και εξύβριση (κατά της συζύγου και της κόρης του).
		ΕγκΕισΑΠ [Ποινική διαμεσολάβηση]	2/2007	
Άρειος Πάγος	1821/2007	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Πατρών	60-61-62/2006	Αμετάκλητη καταδίκη για απόπειρα ανθρωποκτονίας εν διαστάσει συζύγου.
Άρειος Πάγος	784/2007	Τριμελές Εφετείο Καλαμάτας	134/2006	Αμετάκλητη καταδίκη αποπλάνηση ανηλίκου από πρόσωπο στο οποίο το είχαν εμπιστευθεί να το προσέχει για κοινωνικούς λόγους.
		Στρατοδικείο Θεσσαλονίκης	92/2006	Βία ασκούμενη προς την ανήλικη κόρη της συντρόφου του, στο σπίτι της οποίας διέμενε συχνά.
Άρειος Πάγος	953/2007	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Πατρών	24/2006	Αμετάκλητη καταδίκη για την ανθρωποκτονία της εν διαστάσει

				συζύγου του δράστη μπροστά στα παιδιά τους.
Άρειος Πάγος	1498/2007	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	670, 671, 672, 673/2005	Καταδίκη για ανθρωποκτονία συζύγου από το σύζυγό της. Αναφέρεται πως ο δράστης ασκούσε ενδοοικογενειακή βία σε όλα τα μέλη της οικογένειας.
Άρειος Πάγος	1/2007	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών	443, 333, 334, 336/2005	Αμετάκλητη καταδίκη μητέρας για την ηθική αυτουργία σε βιασμό ανήλικης κατ' εξακολούθηση.
Άρειος Πάγος	1372/2007	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	2493/2005	Αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με την οποία ο δράστης προκαλούσε με συχνή συμπεριφορά σωματικές κακώσεις στο τριών ετών ανήλικο τέκνο της συντρόφου του με την οποία συζούσε.
		Ναυτοδικείο Πειραιά	320/2005	Σωματική βία και εξύβριση ανήλικης από τον πατέρα της.
Άρειος Πάγος	362/2006	Συμβούλιο Εφετών Λαμίας	105/2005	Αμετάκλητο βούλευμα για ανθρωποκτονία μέλους της οικογένειας που ζει στο ίδιο κτίριο με το δράστη.
Άρειος Πάγος	1241/2006	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Κέρκυρας	31, 32, 33, 34/2004	Αμετάκλητη απόφαση για απόπειρα ανθρωποκτονίας συζύγου από σύζυγο. Ο ίδιος είχε επιθετικό χαρακτήρα προς την οικογένειά του λόγω ψυχικών προβλημάτων.
Άρειος Πάγος	1111/2005	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	1305/2004	Αμετάκλητη απόφαση για ασέλγεια ανήλικης από τον ξάδελφό της.
		Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Θεσσαλονίκης	185/2003	Εξαναγκασμός σε επαιτεία παιδιών με τη συγκατάθεση των γονιών τους.
Άρειος Πάγος	2342/2003	Τριμελές Εφετείο Αθηνών	3458/2002	Αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με την οποία ο δράστης προκαλούσε σωματικές βλάβες στην παθούσα ακόμα και κατά την εγκυμοσύνη της.
Άρειος Πάγος	864/2003	Συμβούλιο Εφετών Κρήτης	57/2002	Αμετάκλητο βούλευμα που αφορά ανθρωποκτονία συζύγου από τη σύζυγό του.
Άρειος Πάγος	534/2012	Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης	173 -177	Αμετάκλητη καταδίκη δράστη πράξεων βίας κατά της συζύγου του και των τέκνων του με άμεσο δόλο, καθόσον με τον τρόπο που έπληττε κάθε φορά την πολιτικώς ενάγουσα σε ευαίσθητα

				σημεία του σώματός της επιδίωκε να προξενήσει σ' αυτήν βαριές σωματικές βλάβες. Ο δράστης επίσης χειροδίκουσε και χτυπούσε τα ανήλικα τέκνα τους με τα χέρια του και με δερμάτινη ζώνη διπλωμένη στα δύο, αδιαφορώντας για τα παθήματά τους και τον πόνο που ένοιωθαν, χάνοντας το αναγκαίο ανασταλτικό έναντι των παθημάτων τους αίσθημα.
Άρειος Πάγος	1107/2017	Τριμελές Πλημμελειοδικείο Πατρών	2257/2016	Αναιρεί την απόφαση 2257/2016 αλλά υποστηρίζει πως όντως πρόκειται για ενδοοικογενειακή απειλή, αφού αφορά απειλή γιου προς μητέρα.
Άρειος Πάγος	641/2013	Μονομελές Πλημμελειοδικείο Πατρών		Αναιρεί απόφαση για επιμέτρηση ποινής επειδή κατά τη διάρκεια της δοκιμαστικής περιόδου ο κατηγορούμενος τέλεσε ενδοοικογενειακή απειλή.
			Έγγραφο ΕισπρωτΘεσ (Οκτώβριος 2009) [Ποινική διαμεσολάβηση]	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ¹¹

Διεθνές Κείμενο	Ελληνική Νομοθεσία	Αντικείμενο Ρύθμισης
Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου 1948		Δεν αποτελεί νομικά δεσμευτικό κείμενο, αλλά λειτούργησε ως βάση για το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Μνημονεύεται μέχρι και σήμερα ως ένα από τα σημαντικότερα διεθνή κείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών -Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) 1950	<p>ΝΔ 53 της 19/20 Σεπτεμβρίου 1974: περί κυρώσεως της εν Ρώμη την 4^η Νοεμβρίου 1950 υπογραφείσης Συμβάσεως «δια την Προάσπισιν των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών», ως και του Προσθέτου εις αυτήν Πρωτοκόλλου των Παρισίων της 20^{ης} Μαρτίου 1952. (ΦΕΚ Α΄ 256) και</p> <ul style="list-style-type: none"> - τροποποιήθηκε με τον Ν 2400 της 29.5/4.6.1996: Κύρωση του Πρωτοκόλλου Νο. 11 στη Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, στο πλαίσιο της αναμόρφωσης του μηχανισμού ελέγχου που θεσπίστηκε από τη Σύμβαση (ΦΕΚ Α΄ 96) και - τον Ν 3344/2005: Κύρωση του Πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 14 στη Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, το οποίο τροποποιεί το σύστημα ελέγχου της Σύμβασης (ΦΕΚ Α΄ 133). 	
Συνθήκη της Ρώμης 1957 (άρ. 119)		Ιδρυτική Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Το άρθρο

¹¹ Ο πίνακας παρουσιάζει με χρονολογική σειρά τα νομοθετικά κείμενα –διεθνή και εθνικά- που παρατίθενται στο κείμενο της παρούσας έκθεσης. Η δεξιά στήλη παρουσιάζει τα διεθνή νομοθετικά κείμενα, η κεντρική τα εθνικά νομοθετήματα που μετέφεραν στην ελληνική έννομη τάξη τα διεθνή κείμενα ή νόμους/ προεδρικά διατάγματα/συνταγματικές διατάξεις που ρυθμίζουν ζητήματα σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας. Στην αριστερή στήλη παρατίθενται σύντομα σχόλια που αποσαφηνίζουν το αντικείμενο ρύθμισης των νομοθετημάτων του πίνακα.

		119 προέβλεπε την ισότητα αμοιβών ανδρών και γυναικών. Το άρθρο είχε μείνει ανενεργό μέχρι το 1976, οπότε κατέστη άμεσα εφαρμοστέο με τη δεύτερη απόφαση <i>Defrenne</i> .
Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης 1961 Πρόσθετο Πρωτόκολλο 1988 Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης 1996	N 1426/1984 (ΦΕΚ Α΄ 32) N 2595/1998 (ΦΕΚ Α΄ 63) N 4359/2016 (ΦΕΚ Α΄ 5)	
Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα	N 2462/1997 (ΦΕΚ Α΄ 25)	
Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα	N 1532/1985 (ΦΕΚ Α΄ 43)	
	Σύνταγμα 1975	Η παράγραφος 2 του άρθρου 4 του κειμένου του Συντάγματος του 1975 προέβλεπε ότι «Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου». Με την αναθεώρηση 2001, το άρθρο 116 καθιέρωσε συνταγματικά τη δυνατότητα λήψης θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας ανδρών – γυναικών: άρ. 116 παρ. 2: <i>Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών.</i>
Διεθνής Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών	N 1342/1983 (ΦΕΚ Α΄39)	
	N 1288/1982 (ΦΕΚ Α΄ 120)	Νόμος για τις μετατάξεις προσωπικού και την ενίσχυση της αποκέντρωσης με το άρθρο 6 του οποίου ιδρύθηκε γνωμοδοτικό συμβούλιο για την προώθηση και την πραγματοποίηση της νομικής και ουσιαστικής εξίσωσης των δύο φύλων που υπαγόταν απευθείας στον Πρωθυπουργό.

	N 1329/1983 (ΦΕΚ Α΄ 25)	Κύρωση ως Κώδικα του Σχεδίου Νόμου: «Εφαρμογή τής συνταγματικής αρχής της Ισότητας ανδρών και γυναικών στον Αστικό Κώδικα, τον Εισαγωγικό του Νόμο, την Εμπορική Νομοθεσία και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, καθώς και μερικός εκσυγχρονισμός των διατάξεων του Αστικού Κώδικα που αφορούν το Οικογενειακό Δίκαιο».
	N 1419/1984 (ΦΕΚ Α΄28)	«Τροποποιήσεις διατάξεων του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα ποινικής δικονομίας και άλλες διατάξεις» Στις τροποποιήσεις συμπεριελήφθη η αυτεπάγγελτη δίωξη του βιασμού.
	N 1483/1984 (ΦΕΚ Α΄153)	«Προστασία και διευκόλυνση των εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις. -Τροποποιήσεις και βελτιώσεις εργατικών νόμων»
	N1558/1985 (ΦΕΚ Α΄ 137)	«Κυβέρνηση και κυβερνητικά όργανα» Με το άρθρο 27 του νόμου, συστήνεται η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων.
	N 1609/1986 (ΦΕΚ Α΄ 115)	«Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης και προστασία της υγείας της γυναίκας και άλλες διατάξεις»
	ΠΔ 141/91 (ΦΕΚ Α΄ 158)	«Αρμοδιότητες οργάνων και υπηρεσιακές ενέργειες του προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και θέματα οργάνωσης Υπηρεσιών» Νομική πρόβλεψη για την προστατευτική φύλαξη.
Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ	N 2101/1992 (ΦΕΚ Α΄192)	

	N 2082/1992 (ΦΕΚ Α΄158)	«Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και Καθιέρωση Νέων Θεσμών Κοινωνικής Προστασίας» Το άρθρο 9 προβλέπει τις προϋποθέσεις τοποθέτησης παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες.
	ΠΔ 337/1993 (ΦΕΚ Α΄144)	«Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων για την τοποθέτηση ανηλίκων σε ανάδοχες οικογένειες»
	N 2447/1996 (ΦΕΚ Α΄ 278)	«Κύρωση ως Κώδικα του σχεδίου νόμου «Υιοθεσία, επιτροπεία, αναδοχή ανηλίκου, δικαστική συμπαράσταση, επιμέλεια ξένων υποθέσεων και συναφείς ουσιαστικές, δικονομικές και μεταβατικές διατάξεις»
Συνθήκη Άμστερνταμ 1997		Άρθρο 3 παράγραφος 2: ένταξη ισότητας σε όλες τις κοινοτικές πολιτικές. Άρθρο 13: καταπολέμηση διακρίσεων με βάση το φύλο. Άρθρο 141 παράγραφος 4: θετικές δράσεις υπέρ των γυναικών
	ΠΔ 273/1999 (ΦΕΚ Α΄229)	Κανονισμός Λειτουργίας του Συνηγόρου του Πολίτη
Προαιρετικό πρωτόκολλο στη Διεθνή Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών 2000	N 2952/2001 (ΦΕΚ Α΄ 248)	Κύρωση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών
	N 3106/2003 (ΦΕΚ Α΄ 30)	«Αναδιοργάνωση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις» Με το άρθρο 6 του νόμου ιδρύεται το «Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας (ΕΚΑΚΒ)», το οποίο αργότερα μετονομάστηκε σε ΕΚΚΑ με το άρθρο 20 του νόμου 3402/2005 (ΦΕΚ Α΄ 258).

	N 3500/2006 (ΦΕΚ Α΄ 232)	«Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις»
Σύμβαση για την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση (Σύμβαση Λανζαρότε) (2007)	N 3727/2008 (ΦΕΚ Α΄ 257)	
	ΠΔ 189/2009 (ΦΕΚ Α΄ 221)	Η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων περνά στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
	ΠΔ 86/2009 (ΦΕΚ Α΄ 114)	«Οργάνωση και Λειτουργία του Θεσμού της Αναδοχής Ανηλίκων» με Περιέχει προβλέψεις σχετικές με την άσκηση της κοινωνικής εργασίας και της εποπτείας της σχέσης αναδοχής»
	N 3811/2009 (ΦΕΚ Α΄231)	«Αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας από πρόθεση (Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2004/80/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29ης Απριλίου 2004) και άλλες διατάξεις»
	N 3895/2010 (ΦΕΚ Α΄ 260)	«Κατάργηση και συγχώνευση υπηρεσιών, οργανισμών και φορέων του δημόσιου τομέα» Με αυτόν τον νόμο συγχωνεύθηκε στο ΕΚΚΑ το Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης το οποίο αποτελεί αυτοτελές νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, εδρεύει στην Αθήνα και βρίσκεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον Ν 4052/12 (ΦΕΚ Α΄ 41)
	N 4109/2013 (ΦΕΚ Α΄16)	«Κατάργηση και συγχώνευση νομικών προσώπων του Δημοσίου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα - Σύσταση Γενικής Γραμματείας για το συντονισμό του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις»

	(ΠΔ 105/2014 (ΦΕΚ Α'172)	Η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων περνά στο Υπουργείο Εσωτερικών, στο οποίο παραμένει μέχρι σήμερα.
Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση		
Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης		
Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ		
Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25 ^{ης} Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου.	N 4478/2017 (ΦΕΚ Α'91)	<p>I) Κύρωση και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στη Σύμβαση της Βαρσοβίας της 16ης Μαΐου 2005 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη νομιμοποίηση, ανίχνευση, κατάσχεση και δήμευση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, ενσωμάτωση της Α-Π 2003/577/ΔΕΥ, της Α-Π 2005/212/ΔΕΥ, της Α-Π 2006/783/ΔΕΥ, όπως τροποποιήθηκε με την Α-Π 2009/299/ΔΕΥ, και της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ,</p> <p>II) Προϋποθέσεις τοποθέτησης ανηλίκων σε ίδρυμα ή ανάδοχη οικογένεια από και προς κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης βάσει του άρθρου 56 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθμ. 2201/2003 του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας, ο οποίος καταργεί τον Κανονισμό (ΕΚ) 1347/2000,</p> <p>III) Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2013, σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές</p>

		κατά τη διάρκεια στέρησης της ελευθερίας, IV) Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης - Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου και λοιπές διατάξεις.
	N 4491/2017 (ΦΕΚ Α'152)	«Εθνικός Μηχανισμός Εκπόνησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού»
Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης)	N 4531/2018 (ΦΕΚ Α'62)	Τροποποίησε τον N 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία και άλλα σχετικά νομοθέτηματα. Σημαντικές είναι οι προβλέψεις του για τη συμμετοχή της Κοινωνίας των Πολιτών σε ζητήματα που σχετίζονται με την πρόληψη και την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας.
	N 4538/2018 (ΦΕΚ Α'85)	«Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις», σημαντικότερη ρύθμιση του οποίου αποτέλεσε η ίδρυση κεντρικής αρχής για την παρακολούθηση του θεσμού της αναδοχής και ο ως άνω αναφερθείς μηχανισμός για τη συλλογή στοιχείων για την αναδοχή.
	Ποινικός Κώδικας	Όπως ισχύει σήμερα
	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας	Όπως ισχύει σήμερα
	Αστικός Κώδικας	Όπως ισχύει σήμερα
	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας	Όπως ισχύει σήμερα
	Νομοσχέδιο για την προώθηση της Ουσιαστικής Ισότητας των Φύλων	
Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και κάθε άλλης Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής μεταχείρισης		

Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων		
Σύμβαση για το Έγκλημα στον Κυβερνοχώρο		
Σύμβαση για την Προστασία των Προσώπων από την Αυτοματοποιημένη Επεξεργασία των Προσωπικών τους Δεδομένων		
Σύμβαση για την Άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών, που περιλαμβάνει μια σειρά από διαδικαστικής φύσης μέτρα για την ευχερέστερη άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών και την εξασφάλιση των βέλτιστων συμφερόντων τους σε κάθε διαδικασία που τα αφορά.		
Αναθεωρημένη Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Υιοθεσία των Παιδιών		